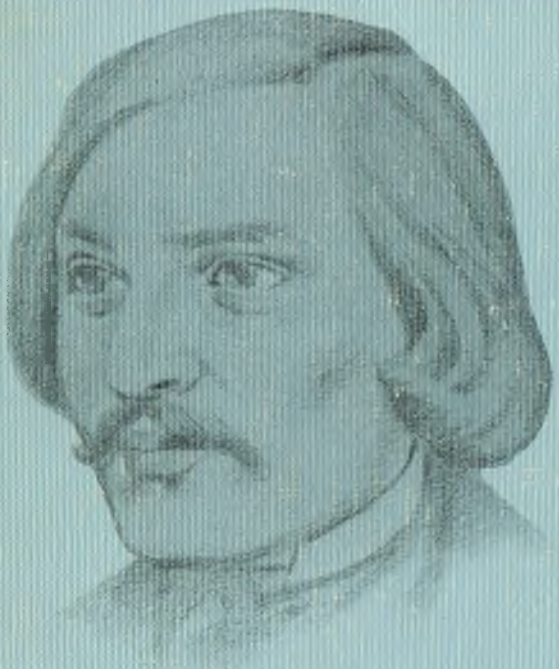
Gogol

BÜTÜN OYUNLARI

Müfettiş / Tıyatrodan Çıkış / Bir Evlenme

Çevirenler: Melih Cevdet Anday – Erol Güney

ADAM

GOGOL BÜTÜN OYUNLARI

Nikolay Vasilyeviç Gogol

●

Bütün Oyunları

©
Bu kitabın bütün hakları
ADAM YAYINCILIK A.Ş.'nindir.

Birinci Basım: 1971

Adam Yayıncılık'ta Birinci Basım. Nisan 1982

Kapak Düzeni: Sait Maden

282.04.003.163.44

Nikolay Vasilyeviç Gogol

•

Bütün oyunları

Çevirenler:
Melih Cevdet Anday
Erol Güney

ADAM

GOGOL'ÜN YAŞAMI, YAPITLARI

Gogol'ün yaşamı. — Nikolay Vasilyeviç Gogol, 1809'da dünyaya geldi. Yoksul, ama soylu bir ailedendi. Doğduğu yer Ukrayna'nın göbeği olan Poltava eyaletinin Soroçinsti köyüydü. Gogol'ün bütün çocukluğu Ukrayna'nın küçük çiftlik sahipleri arasında geçti. İlk öğrenimini evde yaptı. Hocası bir medrese öğrencisiydi. Sonra Niyejin lisesine girdi. Orayı 1828'de bitirdi.

Gogol, öğrenimi pek de ciddiye almamıştır. Lisede temelli bir öğrenim görmüş sayılamaz. Ama edebiyata hevesi, merakı çoktu. O yıllar içinde Rusya'da çıkan hemen her kitabı okuyor, okul gazetelerine, öyküler, şiirler yazıyordu. O sıralarda Gogol'ün yeteneği aktörlükte belli oluyordu. Okul gösterilerindeki komik rollerde özellikle başarı kazanıyordu.

1828'in sonunda okulu bitirdikten sonra yanma birtakım tavsiye mektupları alarak Petersburg'a gitti. Parlak umutları vardı. Fakat bu büyük şehrin tatsız gerçeğiyle karşılaşınca bütün düşlerinin yıkıldığını anladı. Tavsiye mektupları bir işe yaramamıştı. İş bulamıyordu. O zaman Gogol başka bir yolu denemek istedi. Okulda yazmış olduğu uzun bir şiiri bastırdı. Ama eleştirmenlerin sert yermeleriyle karşılaşınca, kitabının bütün sayılarını toplayıp yok etti. Aktörlüğü de denedi. Ama tiyatro oyunlarını yalın ve doğal oynamak düşüncesinde oldu-

ğu iç abartmalı bir sahne dili ve tavrı arayan tiyatro müdürle arafından beğenilmedi. Sonunda, 1830 yılının ilkyazında bakanlıkta küçük bir memurluk bulabildi. O sıralarda arsine yazdığı bir mektupta şöyle diyor: "Şube müdürlerinibudalaca yazılarını temize çekmekle uğraşıyorum. Oysa saçma işten oldumolasınefret etmişimdir." Gogol'e çok güç gn bu memuriyet bir yıl sürdü. 1831'de bir soylular okulua tarih öğretmeni oldu.

itün bu talihsizlikler, çırpınmalar arasında Gogol, edebi merakından hiç vazgeçmiyordu. Doğduğu memlekette olbitenlerle de sıkı sıkı ilgileniyor, annesine yazdığı mektarda hep Ukrayna'daki olayları, çiftçilerin durumunu soruylu. Sevgili Ukrayna'sı hiç aklından çıkmıyordu. İşte bu sarda, Ukrayna'yı canlandıran *Dikanka Akşamları* adınd yapıtı ortaya çıkaracak öykülerini yazmaya başladı. Bu öyler iki cilt halinde 1831-1832 yıllarında yayımlandı ve görülmiş bir başarı kazandı. Hele onların doğallığı, neşesi herkesarıyordu. Puşkin, bir mektubunda bu hikâyeler üstüne şle yazıyor:

'mdi *Dikanka Akşamları*'nı bitirdim. Bu öyküler beni şaşırt İşte gerçek, içten bir neşe. Kimi yerleri de ne kadar şiirli, ygulu. Bu çeşit yapıtlar bizim edebiyatımızda o kadar yeni kizerimde bıraktığı şaşkınlık etkisi hâlâ geçmedi. Söylediklae göre, dizgiciler, kitabı dizerken gülmekten katılıyorlarş. Molière de, Fielding de böyle bir şeyden hoşlanırlardı halde."

kat Puşkin de, okurlarla eleştirmenler de, o öyküleri kaplaı neşenin gizlediği hüznü fark edemediler. Örneğin, kitabnelki de en neşeli öyküsü olan "Soroçinsk Panayırı" şöyle er: "Şu mahzun insan kalbi! Onu hiçbir şey iyi edemez."

gol, bu ilk öykülerinde, o zaman bütün Avrupa'yı sarmılan romantizm modasından kurtulamamış, aklın almayacı olaylarla, doğaüstü güçlere fazla yer vermiştir. Ama bunu,zamanki Ukrayna insanlarının dünya görüşüne bağ-

layarak ve birtakım halk masallarıyla karıştırarak yapmıştır. Bu bakımdan bu ilk hikâyelerin romantizmi yanında güçlü bir gerçekçi görüş de vardır.

Sonuna kadar Gogol'ün yapıtlarının belli başlı bir özelliği sayılacak olan, hüzünle neşenin kaynaşmış bir halde oluşu bu ilk öykülerde de görülmektedir.

1833-1835 arasında Gogol, sonradan *Mirgorod Öyküleri* adı altında toplayacağı öykülerini yazıyor.* Bu öykülerde yazarın gerçekçi yanı daha ağır basmaya başlıyor. Gogol, Ukrayna'nın küçük çiftlik sahiplerini "Eski Zaman Beyleri" ve küçük şehir hayatını "İvan İvanoviç ile İvan Nikiforoviç'in Nasıl Kavga Ettiklerinin Hikayesidir" öykülerine konu olarak seçmektedir. "Eski Zaman Beyleri"nde geçmiş yılların rahat, sakin, tembel yaşamını canlandırıyor. "İvan İvanoviç ile İvan Nikiforoviç'in Nasıl Kavga Ettiklerinin Hikâyesidir" adlı öyküde ise küçük bir şehirde yaşamın nasıl boşu boşuna geçtiğini anlatıyor. Buna karşı, gene o ciltte bulunan "Taras Bulba"da eski Ukrayna'nın parlak günleri yaşatılmıştır. Gogol'ün burada, bütün romantikler gibi, yaşadığı günlerin kasveti, sevimsizliği, bayağılığı içinde, geçmiş günlerin özlemini duyduğu görülüyor. Bunlar, Gogol'ü sonradan, toplumsal düşünce alanında gericiliğe kadar götürecek olan bir geçmiş zaman sevgisinin ilk belirtileridir.

1834-1835 yıllarında tarihle de uğraşmaya başlayan Gogol, Petersburg Üniversitesine tarih profesörü oluyor. Büyük bir Ukrayna tarihi yazmayı tasarlıyor. Ortaçağ üzerine bir dizi makale hazırlıyor. Fakat bu iş için bilim temeli zayıftır. 1835'de üniversiteyi bırakıp kendisini bütün bütüne edebiyata veriyor. Artık ne memuriyette, ne de profesörlüğü sırasında gerçekleştiremediği toplumsal bir ödev görmek isteğini yalnız edebiyatta gerçekleştirmeyi düşünmektedir. İlk yapıtlarında kimi neşeli, kimi hüzünlü bir mizah görüldüğü halde, sonraki yapıtlarında taşlama yanı güçleniyor. Toplumsal, ahlaki ders-

(*) Bu yapıt, Dünya Edebiyatından Tercümeler serisinde yayımlanmıştır. Çeviren: Servet Lunel. Milli Eğitim Bakanlığı yayınlarından.

lerini artık bu yolla, yani taşlama yoluyla vermeyi kararlaştırmıştır. Yapıtlarından romantizm hâlâ tamamen çekilmiş değildir. Doğaüstü güçlere, olmayacak olaylara yazılarında yine yer vermektedir. Ama bunlar daha çok öykülerinin düzenlenmesine yarayacak birer araçtır. En küçük ayrıntıya değin inen bir gerçekçilik, yapıtlarının temeli olmuştur. Artık Gogol'ün yapıtı, yaşamın aynasıdır. Yalnız Ukrayna yaşamının değil, Petersburg'un da. Gogol'ün öykülerinde, komedyalarında şimdi artık yalnız çiftlik beylerini değil, şehirli tüccarları, sanatkârları, memurları da görüyoruz. İşte Gogol, en büyük yapıtını bu yolda verecek, gerçekçiliğinin en kusursuz, en olgun ürünlerini bu yolda yaratacaktır.

Petersburg'da yakından görüp anladığı, para, mevki hırsı, toplumsal eşitsizlik gibi sorunlar *Petersburg Öyküleri*'nde kendini gösterir. Bu kitabın ilk öyküsü, "Nevski Bulvarı"1834'de yazılmıştı. Bu yapıtın en güzel öyküsü olan "Kaput"* 1839-1840'da yazılmıştır. Bu öyküyle Gogol, Rus edebiyatında yeni bir çığır açıyor. Toplumun alt katlarında yaşayan insanlara karşı derin bir sevgi bu çığırın bellibaşlı bir özelliğidir. Dostoyevski, XIX. yüzyıl Rus romancılarından söz ederken: "Hepimiz 'Kaput'dan çıktık," der.

Gogol, yine o yıllarda tiyatro çalışmalarıyla uğraşıyor. Sonradan 1842'de basılacak olan *Bir Evlenme* adlı oyununa 1833'de başlıyor. 1834'de de *Müfettiş*'i yazmaya koyuluyor. *Müfettiş*, 1836'da oynanmıştır.

Müfettiş'in uyandırdığı tepkiler, bu oyun üstüne yazılan sert eleştiriler ve *Müfettiş*'i Gogol gibi anlamayıp da onu kendi davaları için kullanmaya kalkışanların övmeleri, Gogol'ün zaten zayıf olan sinirlerini bozdu. Bunun üzerine yazar Rusya'yı bırakıp İtalya'ya gitti.

Bundan birkaç ay önce Puşkin ona, Gogol'ün en büyük yapıtı ve dünyanın en ünlü romanlarından olan *Ölü Canlar*'ın konusunu vermişti. *Ölü Canlar*'ın kahramanı Çiçikov Rus-

(*) Bu öykü, "Üç Hikâye" adı altında çevrilen kitapta yayımlanmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı Dünya Edebiyatından Tercümeler serisi, 1945.

ya'nın birçok kentini dolaşır ve hileli bazı yollardan zengin olmaya uğraşır. Gogol, bu konu üstüne şunları yazıyor: "Puşkin, *Ölü Canlar* konusunun bana çok uygun düştüğünü, çünkü bana Çiçikov ile birlikte bütün Rusya'yı dolaşmak ve çeşit çeşit insanları canlandırmak fırsatını vereceğini söylemişti."

İşte Gogol, *Müfettiş*'i yazdıktan sonra kendisini bu yapıta veriyor. Önce, daha çok, gülünç tipler canlandıracağını tasarladığı halde, yazmaya başladıktan sonra, konusunu ve kahramanlarını derinleştirmeye başlıyor ve bu romanını, yaşamı ve toplumu bayağılaştıran kötülüklerle bir kavga aracı haline getiriyor.

Ölü Canlar'ın birinci cildi 1842'de yayımlandı ve çok büyük bir başarı kazandı. Fakat Gogol, yapıtından memnun değildi. Ona göre bu birinci cilt Rusya'nın bir yanını, kötü yanını gösteriyordu. İkinci ve üçüncü ciltler ise Rus toplumunun olumlu yanlarını ortaya koyacak ve bu toplumun daha iyi bir duruma geçebilmesi için tutulacak yolları gösterecekti. Bunun içindir ki Gogol, yapıtına roman değil, destan adını vermiştir. Ona göre, *Odysseia* nasıl eski Yunan toplumunun yaşamını her yönden gösteriyorsa, *Ölü Canlar* da tıpkı böyle, Rusya'nın içini dışını ortaya koyacaktı. Fakat Gogol, *Ölü Canlar*'ın ikinci cildinden bir türlü memnun olamıyordu. Bu yüzden, 1845'de bu cildin elyazmalarını ateşe attı. İkinci kez yazdığı bu cildi 1850'de gene yok etti. Bugün elimizde bulunan ikinci cilt, o zaman Gogol'ün evinde ele geçirilen bazı notlardan ve parçalardan ibarettir.

Müfettiş'den ve özellikle *Ölü Canlar*'ın ikinci cildinin ateşe atılmasından sonra Gogol'ün geçirdiği psikolojik bunalımın şu nedenden ileri geldiği söylenebilir: Her iki yapıt da, kendisinin savunmak istediğini söylediği, o zamanki devlet düzenine karşı, yenilik yanlılarınca bir silah olarak kullanılmıştır.

Bu durum karşısında Gogol, yolunu değiştirmeye karar

veriyor. Dünyadaki bütün kötülüklerin insanlardaki kötü niyetlerden ileri geldiğini ve bu kötü niyetlerin temizlenmesi işinin, *Müfettiş* ve *Ölü Canlar*'da yaptığı gibi kötü insanları yererek değil, iyi insanları göz önüne alarak başarılabileceği düşüncesine varıyor. Oysa kalem, gene bellediği yolda yürümektedir. İşte *Ölü Canlar*'ın ikinci cildinden bir türlü memnun olamayışının ve sonunda bu cildi ateşe atışının nedenleri buradadır... Çünkü Gogol, gerçekçi bir yazar olduğu için dünyadaki kötülükleri görmeye alışmıştı. Ne kadar istese de iyi insanlar ve iyi gidişler uyduramazdı. Bir çıkmaz içindeydi. Bu düşüncelerle yapıtlarını yeni bir biçimde tanıtmaya kalkıştı. Onları yeni bir biçimde yorumlamaya çalışıyordu... *Müfettiş*'e ekler yazdı. Kitabımızın içinde bulacağınız bu eklerde Gogol, oyuncularının ağzından *Müfettiş*'i inceliyor, yapıtının devlet düzenini yıkmak amacıyla değil, insan ruhunun temizlenmesi niyetiyle yazılmış olduğunun anlaşılmasına çalışıyor. O, nerdeyse yaptığı işten korkmuş gibidir. Yapıtını yadsımaya kadar varamadığı için iki karşıt kutup arasında bir uzlaşma arıyor. İşte *Tiyatro'dan Çıkış* bu amacı sağlamak niyetiyle yazılmıştır. Toplumda kökten bir değişme olsun istemiyor. Gösterdiği kötülüklerin, giderilmesi kolay kötülükler olduğuna herkesi inandırmaya kalkıyor. Yalnız 'ruh' üzerinde duruyor. Dikkati dışardan içeriye çevirmek isteğindedir. Avrupa'dan gelen yeni düşüncelere karşı artık açıkça cephe alıyor. O kadar ki *Dostlara Yazılan Mektuplardan Seçme Parçalar* adlı yapıtında o, artık bir gericidir. 1861'de yıkılacak olan kölelik düzenini savunuyor. Fakat bu noktada onu, körü körüne geri bir kafa taşımakla suçlamak haksızlık olur. Gogol, kölelik düzeninde düzeltmeler istiyordu. Köle sahipleriyle köleler arasında bir baba oğul ilişkisi kurmak gerektiğini söylüyordu. Bir çeşit ortaçağ düzeni yanlısıdır.

İşte Gogol'ün bu son durumu onu sevenlerde hoşnutsuzluk, sinirlenme uyandırdı. Herkes onun aleyhine döndü. Hatta, Gogol'ü en çok sevenlerden ve onun büyüklüğünü ortaya koyanlardan biri olan Rusya'nın en ünlü eleştirmeni

Belinski bile ona şiddetle saldırdı.* Bu durum Gogol'e büsbütün dokundu. Hastalığı arttı, son yıllarını dinsel kaygılar içinde geçirdi. 1852 Martının dördüncü günü sinir bunalımları içinde öldü.

Gogol'ün tragedya denemeleri. — Gogol'ün en verimli on yılının (1832-1842) ürünü olan oyunları, bütün yapıtları arasında önemli bir yer tutar. Ama bu on yıl içinde onun ünlü öykülerini, romanlarını da buluyoruz.

Mirgorod Hikâyeleri ile *Ölü Canlar*'ı bu dönemde yazmıştır. Gogol'ün, oyunlarında büyük bir başarıyla ortaya koyduğu "gülünç" oluşlar, öykülerinde, romanlarında da göze çarpar. *Müfettiş*'deki, *Bir Evlenme*'deki özellikler araştırıldığı zaman, bunların az çok öykülerinde de bulunduğu görülebilir.

Puşkin'e, Gogol'e gelinceye değin Rusya'da dram yoktu. Daha çok tarihsel tragedyalarla seyircilerde sırf dehşet, korku, hüzün yaratan birtakım melodramlar yazılmaktaydı. Bunlarda da gerçekçiliğe doğru bir gidiş bulmak güçtü.

Gogol, her türde, yani hem tarihsel tragedyada, hem melodramda yeteneğini denedi, ama bir başarı elde edemedi. O dönem kişilerini ele alarak yazdığı bir melodramın bugün ancak iki sahnesi kalmıştır. Bir de konusu IX. yüzyıl İngiliz tarihinde alınmış *Alfred* adında bir tragedyası vardır ki, bunun da birinci perdesiyle, ikinci perdesinin başlangıcı bugün elde bulunmaktadır. Alfred, 1835'de yazıldı. Anlaşıldığına göre Gogol, bunda halkı ezen, bilgisiz, zalim kişizadelerle, devlet düzenini kurmaya uğraşan Kral Alfred arasındaki çekişmelerden savaşımlardan söz eder. Bu, bir tek kahraman çevresinde dönen bir tragedya değil, belki de bir halk tragedyası denemesiydi. O zaman Puşkin de yeniden bu doğrultuda çalışmaya başlamıştı. *Boris Godunov*'u daha önce, 1831'de yazmıştı. Bu yapıtın, Gogol üzerindeki etkisi büyük olmuştur.

(*) Belinski'nin bu saldırısı, sonradan Rusya'da herkesçe ezberlenen bir mektubundadır. Bu mektup Tercüme Dergisi'nin 27nci sayısında yayımlanmıştır. Dostoyevski, bu mektubu bir arkadaş toplantısında okuduğu için Sibirya'ya sürgün edilmişti.

IX. yüzyıl İngiliz tarihinden alınmış bir konuyu canlandıran *Aflred* ile *Müfettiş* arasında, ilk bakışta hiçbir yakınlık bulunamayacağı sanılırsa da aslında bu iki yapıt birbirine benzemektedir. Çünkü her ikisinde de hasta, zayıf bir devletin kurtarılmasına yarayacak yollar ve çareler belirtiliyor. Nitekim Gogol, bu tragedyayı bırakıp o yıl *Müfettiş*'i yazmaya koyuluyor.

1839-1841 yılları arasında tragedya yazmak isteğini bir kez daha denemeye kalkışıyor. Konuyu Ukrayna tarihinden alıyor. Epey de yazıyor. Ama bir gün çağdaşı ozan, çevirmen Jukosvki'ye yazdıklarını okurken onun uyuduğunu görünce, bu işi başaramadığını anlayıp yazdıklarını yok ediveriyor. Bu dram üstüne bundan başka bir şey bilmiyoruz. Yalnız sanıldığına göre, bu oyun yazılsaydı, belki de bir Ukrayna halk tragedyası olacaktı.

Gogol'ün komedya yazarlığı. — Gogol çocukluğundan beri komedyaya karşı büyük bir ilgi duymuştur. Bunda babasının da etkisi olmuştu. Çünkü o da birtakım halk komedyaları yazardı. Gogol'ün okul gösterilerindeki başarıları da söylenir. Onun yazı alanına ilk adımını attığı *Dikanka Akşamları* öykülerinde komedya öğesi besbellidir. Nitekim "Noel'den Bir Gece Önce" adlı öyküsünün sahneye konulmuş olması, bunların dramatik bir özellik taşıdıklarını anlatmaya yarar sanırız.

Demek ki Gogol'ün öykülerindeki "gülünç" özelliğe birde onların tiyatro bakımından taşıdıkları özelliği eklemek gerekiyor. *Dikanka Akşamları* yayımlandıktan bir yıl sonra, 1833'de Gogol'ün komedya ile ilgilenmeye başladığını görüyoruz.

Bir arkadaşı anlatıyor:

"Bir gün Gogol ile konuşuyorduk. Ben dedim ki:

— Bizde bir tiyatro yapıtına konu olabilecek olaylar yok. Çevremiz anlamsızlıkla; tekdüzelikle dolu. Bunların arasında güldürücü bir şey bulmak çok güç.

Ben bunu söyler söylemez Gogol karşı çıktı:

— Yanılıyorsunuz, dedi. Gülünçlük her yerde vardır.

Aramızda durup duruyor ama göremiyoruz. Onu ancak bir sanatçı bulup çıkarabilir. O zaman da, şimdiye kadar biz nasıl olmuş da bunu görememişiz diye şaşıp kalırız."

Bu konuşmadan altı ay sonra Gogol'ün arkadaşı Pletnev, Jukovski'ye, Gogol'ün kafasında bir komedya kurduğunu yazıyor. Birkaç ay sonra da, 1833 yılının başında Gogol, bu tasarının başarısızlıkla sona erdiğini arkadaşı Pogodin'e bildiriyor:

"(...) Aklım fikrim bir komedya yazmakta. Moskova'da, yolda, burada, her yerde bu iş kafamdan çıkmıyor. Konu hazır; adını da buldum. Hem de ne alaylı, ne güldürücü, bilemezsin. Ama kalemim bir türlü yürümüyor. Çünkü farkında olmayarak öyle şeyler yazmaya başlıyorum ki, bunları sansür, kabil değil bırakmaz. Oyun da oynanmazsa neye yarar? Tiyatro yapıtı ancak sahnede yaşar. Şimdi artık suya sabuna dokunmayan bir konu bulmaktan başka çarem yok. Bu öyle bir konu olmalı ki, mahalle polisini bile kuşkulandırmasın. Fakat gerçeği ortaya koyamayan, içinde iğneli alaylar bulunmayan bir komedya neye yarar ki."

Bu oyunun adı *Vladimir Nişanı* idi. Gogol'ün bu oyunu yazamayışının bazı nedenlerini yukarıda kendi kaleminden öğrendik. Ama başka nedenler de gösterilebilir ki, bunları yazmadan önce, şimdiye değin anlattıklarımızdan belirmeye başlayan, Gogol'ün tiyatro anlayışını özetlendirelim:

A) Gogol'e göre komedya, her şeyden önce insanı neşelendiren, güldüren bir sanattır. Oysa, o çağda gülme kaba, bilgisiz halkın, eğlenmesine yarayan bayağı bir şey sayılıyor, hele ince düşüncelerle, nüktelerle dolu olması istenen komedyanın bir koşulu gibi görülmüyordu.

B) Gülünçlük her yerde vardır. Aramızda, çevremizdedir. Ama onu göremiyoruz. Bu gizli gülüncün ortaya çıkarılması, gülüncün bulunduğu karakterlerin belli edilmesiyle olur.

C) Ama karakterlerin belli edilmesi yetmez. Bir de toplumsal gerçeği ortaya koymak gerekir. Bu da yerme kullanarak yapılabilir.

D) Komedya her şeyden önce bir sahne yapıtıdır.

İşte bütün bu koşullar; yermeyle varılan toplumsal bir amaç, gülüncü karakterlerde aramak, güldürmek amacının gözden uzak tutulmaması, en sonra bütün bunların sahne gereklerine göre canlandırılması... Gogol'ün dramatik yapıtlarının temel öğeleri olarak görünürler.

Gogol, bu kuralları iyice bilmesine, kendine mal etmesine karşın *Vladimir Nişanı* oyununu bir türlü yazamıyor. Çünkü bunların hepsini bir arada uygulamak istiyor. Oyununda en aşağıdan, en yukarıya değin, bütün memurlar, Petrograd sosyetesi, hizmetçiler, taşradan gelenler görünsün istiyor.

Vladimir Nişanı'nda üçlü bir çatışma var. Nişan almak için çırpınma, bir miras sorunu, bir de kadın-erkek ilişkisi. Demek; mevki, para ve evlenme. İlk ikisinin içinde memurların kaygıları, müdür olmak için çırpınmaları gibi bürokratik olaylar bulunuyor. Üçüncü olarak sayılan nokta, çıkar için girişilen bir evlenmedir. Burada aşk birinci planda görünmüyor. Çünkü Gogol, komedyayı aşk üzerine değil, toplumsal sorun üzerine kurmak gereğine inanır. Aşka, tıpkı insanlar arasında olup geçtiği gibi, öteki sorunlar ve konularla bir arada yer verir. Gogol, tek başına aşk üzerine kurulacak bir oyunda bu konuyu sonuna değin incelemek gerektiğini, böyle olunca da o yapıtın artık kimseyi güldüremeyeceğini söyler.

"Ben, aşk bir oyuna konu olamaz demedim. Yalnız aşk değil, ondan daha yüksek olan duygular da pekâlâ bu işi görebilir. Ama bir koşulla; onlar ancak bütün derinlikleriyle anlatılabildikleri zaman bir anlam kazanırlar. İnsanın, onları ele alınca, oyunun bütün öteki yanlarını gözden çıkarması gerekir. O zaman da komedyanın temeli olan her şey yok olur gider. Komedya bir toplum sanatı olarak büsbütün ortadan kalkar."

Gogol, arkadaşı Pogodin'e gönderdiği mektupta, tasarladığı oyunu yazamayacağını söylediği zaman polisi korkutmayacak bir konu bulmak istiyor. Anlaşılıyor ki, yeniden ni-

yetlendiği bu komedya *Bir Evlenme*'dir. Ama o vakit adı *Kısmetler*'di.

Gogol, 1834'de bu komedyasının bittiğine karar veriyor. Sahneye koymaya hazırlanıyor. Ama 1835'de Puşkin'den *Müfettiş*'in konusunu alınca artık her şeyi unutup yalnız bunu düşünmeye başlıyor. *Müfettiş* yazılıp bittikten sonra *Kısmetler*'i yeniden gözden geçiriyor. Epeyce de değiştiriyor... Adını da *Bir Evlenme* yapıyor. *Kısmetler* ile *Bir Evlenme* arasındaki değişikliği gözden geçirmek yararlı olacak.

Gogol, bu değişiklikleri, yapıtına daha çok toplumsal bir çeşni vermek doğrultusunda yapıyor. Örneğin, *Bir Evlenme*' de görülen adayların kimi tüccar, kimi de memurdur. Evlendirilecek kız, bir tüccar kızı olmasına karşın, bir soyluyla evlenmek niyetindedir. Buna karşı halası tüccarları seçmesini ister. Tüccarların hiç de soylulardan aşağı olmadığını, tüccar kumaş vermezse soylunun çıplak kalacağını söyler. Bu sahnedeki tartışmalar o vakitki Rusya'da gelişmeye başlayan tüccar, serbest meslek erbabı sınıfıyla, yavaş yavaş zayıflamaya yüz tutan, yoksullaşan soylular arasındaki çekişmeyi göstermesi bakımından yapıta toplumsal bir görünüş vermektedir. İşte o kişileri, olayları bu ışık altında incelemek gerektir.

Müfettiş. — Gogol, *Müfettiş*'in konusunu Puşkin'den almıştır. Puşkin, ona yaşadıkları çevreden alınmış bir konu veriyor. O zaman Rusya'da kendisine müfettiş süsü veren birçok kişiye rastlanıyordu. Hatta bir gün Nijni-Novgorod'da Puşkin'i de müfettiş sanmışlardı. Çünkü hükümet ıslahata girişmiş olduğu için, devlet dairelerini sık sık teftiş ettiriyordu. Bu müfettişlerin çoğu da kendilerini tanıtmadan geziyorlardı. Gogol'den önce bu türlü konularda daha başka komedyalar da yazılmıştı. Ama biraz aşağıda göreceğimiz gibi hiçbiri Gogol'ünki kadar gerçekçi bir komedya olamamıştır.

Gogol, bu konuyu 1835 yılının Ekim ayında ele aldı, Aralıkta bitirdi. Ama oyun ancak 1836'nın Nisanında oynandı. O vakte değin üç kez yeniden yazıldı. İlk oynanışından

sonra iki kez daha değişti.

Gogol'ün *Müfettiş* üstüne yazıp söyledikleri bu yapıtına ne kadar önem verdiğini gösterir. *İtiraflar* adlı kitabında: "*Müfettiş*, benim yaşamımda bir dönüm noktası oldu. Rusya'daki rezaletleri bir araya toplamak ve halkı onlara bir kerede güldürmek istedim," diyor.

Gogol, bu yapıtıyla, devlet makinesini alaya almadığını birçok kez söylemiştir. Ama doğrusu, hiçbir yerde devleti savunmadı da. *Müfettiş*'e yazdığı bir sonda bu yapıttaki kasabayı 'ruhumuzun karanlık kenti' diye betimliyor. Onun çirkinliklerini, bayağılıklarını ortaya dökmek gereğine inanıyor. Bunun da gerçek bir müfettişle, yani kendi kendimizi yererek, iğneleyerek, bu karanlık kente inmekle kabil olacağını söylüyor. Ama bu karanlık kentte hiçbir aydınlık, ruha sükun, inanç verecek hiçbir ahlak ışığı göstermemiştir.

Müfettiş'de Gogol kötü kişiler yaratmıyor. Oysa o zamanda toplumu yermek niyetiyle yazılan sahte müfettiş konulu yapıtlardaki kişiler, kötülüklerinde hiçbir tereddüde yer bırakmayan haydutlar, hırsızlardı, Gogol'ün aldığı tipler ise kötü insanlar değil. Öyleyse onun yergisi doğrudan, insanları bu duruma sokan kurulu düzene çevrilmiştir. Nitekim Belinski, *Müfettiş*'deki kaymakamdan söz ederken, "Şuna dikkat ediniz ki, kaymakam ahlaksız bir adam sayılamaz. Bütün bunlar onun ahlak gelişiminin, ödevlerini kavrayış tarzının doğal sonucudur," diyor. Kaymakam da kendisini bu doğrultuda savunuyor: "Ben böyle davrananların ne birincisi, ne de sonuncusuyum; herkes böyle yapıyor.

İşte bu noktada *Müfettiş*, sahte müfettiş çevresindeki olayları konu olarak seçen o dönemin birçok yapıtından ayrılıyor. Onlarda canlandırılan sahte müfettiş ve memurlar gerçekte birer haydut, birer hırsızdır. Sonunda hepsinin gerçek yüzü ortaya çıkar. Hepsi yakalanır. Böylece toplumun bir yerinde görülen bir fenalık ezilmiş, adalet yerini bulmuş olur. Oysa *Müfettiş*'de böyle bir son yoktur. Gerçek müfettişin geldiğini haber veren jandarma, olsa olsa, bir umut; doğruluğun,

vicdanın ortaya çıkışıdır. Ama Gogol, bu düzenbazlar alayının cezalandırıldığını göstermiyor. Onlar belki bu tehlikenin de hakkından geleceklerdir. Zaten Gogol, yapıtına böyle bir son vermeyip de memurları cezalandırsaydı bu, belli bir kötülüğün temizlenmesi demek olurdu. Oysa *Müfettiş* oyunu bize toplumun belli bir köşesini değil, tümünü anlatıyor. Demek bu olayın geçtiği yer belli bir yer olmakla birlikte, ortaya konulan kötülükler bütün topluma ilişkin kötülüklerdir.

İşte *Müfettiş*'in gerçekçi, insansal ve her yer için geçerli olan yanı — bir sözcükle klasikliği — burada belli oluyor. Belki o ildeki kötülükler, o vakitki Rusya'nın bütün ilçelerini kaplamıyordu. Belki de bugünkü dünyada bu gibi memurlarla dolu bir kent yoktur. Ama bu oyunda gösterilen yönetim ve ahlak kusurlarına, az ya da çok, her dönemde ve her kentte rastlanabilir. Zaten *Müfettiş*'in yüz yıldan fazladır dünyanın sanat çevrelerinde, tiyatrolarında, halkça ve aydınlarca anlaşılarak, beğenilerek karşılanması, bu yapıta karşı duyulan ilginin eskimemesi, eksilmemesi bunu belli eder.

Gogol ve Molière. — Gogol'ün yarattığı karakterler klasik komedyanın tiplerinden şu bakımdan ayrılır: Gogol, bir karakter sergisi yapmak istemiyor. Yapıtlarındaki kişilerin doğalarını, ahlaklarını oyunun genel gidişi içinde ortaya koyuyor. Onları ön bir görüşle tanıtmıyor. Örneğin *Müfettiş*'de bütün karakterler *müfettişin gelmesi* sorununa karşı aldıkları durumla anlaşılıyor.

Oysa örneğin XVII. yüzyıl Fransız komedya yazarı Molière'in yapıtlarında durum böyle değildir. O, sahneye yapıtının konusundan ayrı diyebileceğimiz karakterler çıkarıyor. Örneğin *Cimri*'de Harpogon'un sahneye çıktığı zaman bir cimri olduğu bellidir. Oyunun ilerleyişiyle bu karakter ancak doğrulanıyor. Oysa *Müfettiş*'de biz konuya girmeden önce kaymakam üstüne tam bir kanı edinemeyiz. Hem o, hem öteki kişiler ancak müfettişin gelişi haberi karşısındaki durumlarıyla belli oluyorlar. Bu yapıttaki karakterlerden hiçbiri belli bir

tipe bağlanamıyor. Onlar ancak toplum içinde bir anlam kazanıyorlar.

Bundan Gogol'ün toplumu yansıttığı, Molière'in ise soyut tipler yarattığı sonucu çıkarılmamalıdır. Her iki sanatçının da zamanlarını eleştirerek insanın gerçek bir görünüşünü ortaya koydukları kuşku götürmez. Ama bu amaca yürürken tuttukları yollar başka. Denilebilir ki; Molière'in önceden kararlaştırılmış, bilinen tipleri toplumla karşılaştırmasına karşılık, Gogol, toplum içindeki olaylar karşısında karakterlerin nasıl belirdiğini gösteriyor.

Bu ayrımın nedenini, her iki yazarın zamanları arasındaki ayrımda aramak yerinde olur. XVII. yüzyılda yaşayan Molière'in, içinde bulunduğu toplumu düşünelim. Başta bütün güçleri elinde tutan, dediği dedik bir kral. Onun çevresinde, rahatlarını, geçimlerini bu düzene bağlamış insanlar. Daha toplum içinde kaynaşmalar, başkaldırmalar başlamamıştır. Fransa'nın sakin bir zamanı. Bu koşullar altında, yazarlar insan psikolojisini incelemeye doğru gidiyorlar. Toplumun daha iyiye varmasını insan ruhunun iyileşmesinde arıyorlar.

Gogol'ün zamanı, içinde yaşadığı toplum ise bambaşka. Kaynaşmalar, rahatsızlıklar, yakınmalar var. Toplumda bir değişme isteği görülmektedir. Artık gözler dışarıya doğru çevrilmiştir. *Tiyatrodan Çıkış* adlı yapıtta, kişilerden biri, "Bizde de hiçbir piyes hükümeti araya karıştırmadan bitmiyor, diyor. Buna karşı, Gogol'ün düşüncesini söylediği anlaşılan başka biri de: "İyi ya... bu bizim komedyamızın bir özelliği oluyor," diye karşılık veriyor.

Bundan başka o zamanki Rusya'nın, edebiyatın gidişi üzerine başka bir etkisi olduğu da söylenebilir. XIX. yüzyıl Rusya'sında bütün iyilikler, bütün değişiklik önerileri edebiyattan bekleniyordu. Çünkü o dönemde toplumsal ve siyasal etkinlikler için tek elverişli alan edebiyattı. Nitekim Gogol da edebiyat dışında, kendisine istediği gibi bir yol seçmek olanağını elde edemediği için bütün istekleri, bütün düşünceleriyle bu yola atılmıştı.

Bu ayrımlar bir yana, Gogol ile Molière arasındaki benzerlikler de, üzerinde durulacak bir değerdedir. Önce her ikisi de komedyanın neşe vermesini, güldürmesini istiyorlar. Bu amaca varmak için de halkın beğenisini temel almaktan çekinmiyorlar. Bu durumu şimdi olağan görüyoruz. Ama gerek XVII. yüzyıl Fransasında, gerekse XIX. yüzyıl Rusyasında halk beğenisinin, halk anlayışının nasıl küçük görüldüğü, bunlara dayanarak birtakım gülünçlükler yaratmanın nasıl kabalık sayıldığı göz önüne alınacak olursa bu yazarların cesareti anlaşılır. Örneğin Molière'i zamanın büyük tragedya yazarı Racine bile anlamamış, onu halkın bayağı bir eğlencesi gibi görmeye değin varmıştır. *Tiyatrodan Çıkış*'da da kibar, soylu seyircilerin Gogol'ü bu çeşit bir bayağılıkla suçladıklarını görüyoruz. Demek bu yazarların komedyaları, incelikten uzaklaşmış, sanat değerleri olmayan birtakım yapıtlar gibi, nerdeyse birer vodvil gibi alınıyor. Bu görüşün yanlışlığı bugün ortadadır.

Bu yanlış anlayışla çarpışmak için Molière'in ve Gogol'ün neler yaptıklarına bir göz gezdirecek olursak bu noktada da bazı benzerlikler bulacağız. Örneğin, *Kadınlar Mektebinin Tenkidi* ile *Versay Tuluatı*'nı *Tiyatrodan Çıkış*'la kıyaslayabiliriz. Bu yapıtlarda yazarlar, sanatlarına yapılan saldırıları ortaya koyup kendilerini savunuyorlar.

"Müfettiş" nasıl karşılandı. — Bunun yanıtını Gogol'ün mektuplarında, o dönemde yaşamış olan Rus yazarların yazılarında bulabiliriz. Gogol, 1836'da yazdığı bir mektupta şöyle diyor.

"Seyirciler genellikle oyundan memnun kaldılar... Yarısı çok iyi karşıladı. Yarısı da bastı küfürü. Ama bu küfürün nedeni sanatla ilgili değildir.

Seyircilerin bu ikinci bölümünü düşünerek, Gogol, oyuncu Sçepkin'e şöyle yazıyor:

"Oyunun etkisi büyük ve gürültülü oldu. Herkes bana karşı. Yaşlı ve saygın memurlar, memuriyet yaşamından bu biçim söz eden bir adamın içinde kutsallık adına hiçbir şey

bulunamayacağını söylüyorlar. Polisler aleyhimde, tüccarlar aleyhimde, edebiyatla uğraşanlar aleyhimde. Küfrediyorlar, ama yine de oyunu görmeye gidiyorlar. Dördüncü temsil için şimdiden yer kalmadı... Komedya yazarlığının ne demek olduğunu şimdi anlıyorum. Yaptığın işte gerçeğin izi göründü mü, bütün insanlar teker teker değil, topluca aleyhine kalkıyorlar

Bizim yurdumuzda bir yazarın içinde bulunduğu kötü durumu düşününce insana bir üzüntüdür çöküyor. Herkes onun aleyhinde... O, ihtilalcidir, kundakçıdır. Ben, sahnede birtakım namussuz tipler canlandırdım. Tuhafı şu ki, namuslarından kuşkulanmadığım birçok kişi buna kızıyor. İnatçı bir bilgisizliğin belirtisi olan bu alınganlık bana çok dokunuyor... Altı taşra memurunun kötü davranışları anlatıldığı için, hükümet merkezi kendisini hakarete uğramış sayıyor. Ya maazallah, onun halinden hafifçe söz edilmeye kalkışılsa ne olacak...

Kaymakam rolünü oynayan Sçepkin, oyuna karşı yapılan bu saldırıları şöyle açıklıyor:

"Bu oyunu seyretmeye gelenlerin yarısı rüşvet vermeye, yarısı da rüşvet almaya alışmıştır. Eh, onlardan daha iyi bir karşılık beklemek de anlamsız olur."

Fakat bu iki kümeye girmeyen birtakım insanlar, *Müfettiş*'i coşkun bir alkışla karşıladılar. Onu, Çarlık zorbalığına karşı silah olarak kullanmaya başladılar.

Belinski, 1836'da şöyle yazıyordu:

"En sonunda Moskova'ya *Müfettiş*'den 25 nüsha gelebildi. Bu 25 nüsha kapışıldı. Elden ele geçti. Yüzlerce kez okundu, ezberlendi, atasözü haline geldi. Ve hakareti hak edenlere karşı kullanılmaya başlandı. Bütün bunlar çok çabuk oldu. Hatta temsilden önce. Bu komedyanın sadece güldürücü bir yapıt olduğunu söyleyenler yanılıyor. Evet, ilk bakışta öyledir. Fakat içi acı, çok acı."

MÜFETTİŞ ÜSTÜNE*

Biz *Müfettiş*'de küçük tutkuların, küçük çıkarların kaynaştığı anlamsız, boş bir yaşam görüyoruz. Komedyasını, gerçek bir sanat yapıtı durumuna getirebilmek için, Gogol, kahramanlarının yaşamından öyle bir an seçmiştir ki, onların yaşamalarının bütün anlamı, temeli, başlangıcı ve sonu bu an içinde bir araya toplanmış gibidir: Bu da müfettişin beklenişi ve karşılanışıdır.

Bu bekleniş ve karşılanışla ilgili olmayan şeyler, komedyada yer alamazlardı. Kaymakamın, oyundaki olay başlamadan önceki yaşamı üstüne inceden inceye bilgi edinmenin hiç de gereği yoktur. Gençliğinde gerçek bir dinsel, töresel ve toplumsal eğitimden yoksun yetişen kaymakama, babasından, çevresinden miras olarak şu yaşam ve ahlak görüşleri kalmıştır: Yaşamda mutlu olmak için para ve mevki gerekir. Bunları elde etmek de, rüşvet, ihtilas, üstlerinin, itibarlı ve zengin kimselerin elini eteğini öpmek, astlarına karşı da hayvanca bir kabalık göstermekle olur.

Basit bir felsefe. Ama şuna dikkat ediniz ki, Kaymakam ahlaksız bir adam sayılamaz. Bütün bunlar onun ahlak gelişiminin, ödevleri kavrayış tarzının doğal sonuçlarıdır. Evlidir;

(*) V.G. Belinski'nin 1840'da yazdığı "Akıllılığın Cezası" adlı makaleden. Belinski (1811-1848) Rusya'nın yetiştirdiği en büyük eleştirmendir.

karısına rahat bir yaşam kurmak zorundadır. Babadır; kızına iyi bir çeyiz hazırlayıp, iyi bir koca bulmak, onu rahat yaşatmak, babalığın kutsal ödevlerindendir. O, bu amaçlara erişmek için kullandığı araçların, Tanrının gözünde günah sayılacağını bilir. Fakat bunu, yaşamına karıştırmadan, kendisinden uzak, kuru bir kural gibi bilmekle kalır ve bütün aşağılık insanların kullandıkları şu basit mazeretle kendisini temize çıkarır: "Ben böyle davrananların ne ilki, ne de sonuncusuyum; herkes böyle yapıyor.

Bu pratik yaşam anlayışı onun ruhuna öyle işlemiştir ki, artık bir ahlak kuralı olup çıkmıştır. O, tesadüfen, bir hafta namuslu yaşayacak olsa muhakkak kendisini herkesten apayrı ve dayanılmayacak kadar mağrur bulurdu. Gerçekte 'herkesten apayrı olmak' korkunç bir şeydir. Herkes sizi parmakla gösterir; herkes aleyhinizde bulunur. Kamuoyu ile savaşabilmek için büyük bir ruh gücü ve köklü bir ahlak gerekir. Bizim kaymakam, doğuştan cesaretsiz olduğu için, "herkes böyle yapıyor, dünyayı ben mi düzelteceğim?" mazereti, onun nasır tutmuş vicdanını doyurmak için çoktur bile... Buna, aşağılık ve bayağı bir insan için, daha güçlü bir mazeret de eklenebilir: "Karım var, çocuklarım var... aldığımız aylık çaya, şekere bile yetişmiyor. İşte oyun başlamadan önceki Skvoznik-Dmuhanovski budur. Böyle bir adamın oyun başlamadan önce sürdüğü yaşama gelince, bu, oyunda gördüğümüzden başka türlü değildir; onun oyun bittikten sonraki yaşamı ile ömrünün sonu da pekâlâ kestirilebilir. Karakterin çizilişindeki ustalık şuradadır ki, o size yaşamının yalnız bir anında tanıtıldığı halde, siz onun başlangıcını ve sonunu, buna bakarak, pekâlâ tamamlayabiliyorsunuz.

"Korku dağları bekler." sözünde bir bilgelik vardır. Yolda kumar yüzünden parası yutulan aptal bir çocuğun, bayağı bir züppenin kaymakam tarafından müfettiş diye karşılanması neden garip olsun? Tersine, bu derin bir buluştur. Gogol'ün kaymakamı, bir karikatür, bir tuluat tipi, abartılmış bir tip değildir; hatta o aptal bile değildir. Tam tersi, kendine

göre zeki, çok zeki bir adamdır; hırsızlık yapmayı, fakat karda yürüyüp izini belli etmemeyi, rüşvet vermeyi, tehlikeli bir adamı, tehlikesiz duruma getirmeyi pek güzel becerir. İkinci perdede Hlestakov'a sokuluşu memur politikasının güzel bir örneğidir. Komedya öyle bir yerde bitmelidir ki, hem kaymakam bir görüntü tarafından cezalandırıldığını anlasın, hem de gerçeğin ona hazırlamakta olduğu yeni bir cezayla karşılaşsın. Bu cezadan ancak birçok sıkıntılar ve maddi kayıplarla — o da belki — kurtulabilecektir. Bunun içindir ki gerçek müfettişin geldiğini haber veren jandarmanın sahneye girmesiyle oyun olağanüstü bir güçlülükle sona eriyor.

Bir sanat yapıtında gelişigüzel ve rastlantısal hiçbir şey yoktur. Her şey kaçınılmaz ve mantıksal bir biçimde, yapıta egemen olan temel düşünden çıkar. Her kişi kendi özel yaşamını yaşarken, bir yandan da bu temel düşünüşün gelişimine yardım eder.

Birçok kimse kaymakamın, Hlestakov'u müfettiş sanıp yanılmasında bir zorakilik, bir tuluat çeşnişi buluyorlar. Nasıl olur diyorlar; kaymakam kendisine göre çok zeki, daha doğrusu birinci sınıf bir düzenbaz olsun da bir çocuğa aldansın? Bu düşünce tümden yanlıştır. Açıkçası körü körüne gerçeği görmemek. Skovoznik-Dmuhanovski gibi hırsız bir memuru gözünüzün önüne getiriniz: Hiç görmediği iki acayip sıçan düşüne girmiş; kapkara, görülmemiş bir büyüklükte... gelmişler, koklamışlar, gitmişler. Bu düşün sonraki olaylara yaptığı etki üzerinde haklı olarak durulmuştur. Bizim kaymakam gibi terbiye gören bir adam için düşler, yaşamın mistik yanıdır. Bunlar ne denli anlamsız ve birbirini tutmaz olurlarsa, o denli gizemli ve büyük bir önem kazanırlar. Bu düşten sonra önemli hiçbir şey olmasaydı, kaymakam bu düşü belki de unutacaktı: ama, sanki özellikle hazırlanmış gibi, bir arkadaşından şu haberi alıyor: "İlin yönetimiyle ilgili işleri teftiş etmek üzere, *gizli talimatla* Petersburg'dan bir müfettiş gönderilmiş; hem müfettiş kendini tanıtmadan geziyormuş." İşte düş çıktı. Kör inançlar onun zaten korku içinde bulunan ruhunu büsbütün

korkutmuştur; bu durum, karşılık olarak kör inançları daha da güçlendirir. Buradaki *gizli talimat* ve *kendini tanıtmadan* sözlerinin özel bir önemi var. Petersburg, kaymakamımız için kolayca anlaşılamayan acayip bir dünyadır. O zamanlar, yasalarda yapılan birtakım yenilikler, rüşvet ve aşırma için konulan sürgün cezaları, Petersburg'un onun gözündeki acayip yanını daha çok derinleştiriyor. O şimdiden, müfettişin nasıl geleceğini, kendisini kim diye tanıtacağını, olanı biteni anlamak için nasıl kurnazlıklara başvuracağını kurmaya başlamıştır. Onun gibi fitili alan ötekiler de bu sorun üstüne konuşmaya başlıyorlar. Rüşvet olarak tazı alan ve bundan dolayı mahkemeye düşmekten korkmayan, beş altı kitap okuduğu için biraz özgür düşünceli, köpek-sever yargıç, müfettişin gelmesine, okumuşluğu ve anlayışındaki derinlikle orantılı bir neden buluyor. Diyor ki: "Bana kalırsa Anton Antonoviç, bu işte ince bir neden, daha çok siyasal bir neden var. Bunun anlamı, bakın, şudur: Rusya... evet... savaşa girmek istiyor. Görüyorsunuz bakanlıklar da ülkenin köşesinde bucağında bir ihanet kokusu var mı, yok mu diye memur gönderiyorlar." Kaymakam, bu tahmindeki saçmalığı anlıyor ve şöyle yanıt veriyor: "Amma da yaptınız ha! Bir de zeki geçinirsiniz. Bir kasabada ihanet ha! Kazamız sınır boyunda mı yahu? İnsan buradan kalkıp kırk yıl yürüse hiçbir yabancı ülkeye varamaz." Bunun üzerine kaymakam, arkadaşlarına dikkatli ve hazırlıklı olmalarını salık veriyor ve rüşveti, küçük bile olsa günah sayanlara karşı şu durumu takınıyor, diyor ki: " Andrey İvanoviç'in küçük günahlar adını verdiği şeylere gelince, bunlar üstüne söyleyecek hiçbir sözüm yok. Gerçekte bundan söz etmek de tuhaf. Böyle ufak tefek günahı olmayan adam da bulunur mu? Tanrı dünyayı böyle kurmuş. Voltaire'cilerin buna saldırmaları boşuna." Bundan sonra yargıçla kaymakam arasında rüşvetin anlamı üzerine küçük bir tartışma oluyor. Toplantı devam etmektedir. Müfettişin kendini tanıtmadan gelmesi sorunu kızgınlık uyandırıyor: "Belki de birdenbire karşımıza çıkıverir: 'O... Burada mısınız dost-

larım?' 'Yargıç hanginiz?' 'Liapkin-Tiapkin' 'Buraya gelsin bakalım Liapkin- Tiapkin','Ya Düşkünleri Koruma Kurumları Müdürü kim?' 'Zemlianika' 'Zemlianika buraya gelsin.' İşin kötü yanı burada."

Bu sırada, eline geçen mektupları açıp okumayı seven saf posta müdürü içeri giriyor. O, bu mektupları: "Tedbir olsun diye değil, daha çok meraktan... dünyada ne olup bittiğini öğrenmek" umuduyla açtığını söylüyor. Kaymakam, ona şu kurnazca öğüdü veriyor: "Beni dinleyin İvan Kuzmiç, ortak çıkarımız için, postanenize gelen mektupları, canım bilirisiniz ya, şöylece açıp okumak elde değil mi? Bir ihbar, yahut sadece bir mektuplaşma var mı, yok mu? Ha? Böyle bir şey yoksa, mektupları kapamak pekâlâ kabil. Zaten açık da gönderilebilir ya." Bu anlatımdaki derinliğe bakınız. Belki sanırsınız ki 'sadece bir mektuplaşma' anlamsız bir cümledir ya da güldürsün diye yazılmıştır. Hayır, bu, kaymakamın, acemi olduğu bir alandaki anlatım noksanlığını gösterir. Zaten komedyanın bütün kişileri konuşma alanında hep böyle. Sorunu anlamayan saf posta müdürü, hep öyle yaptığını söylüyor. Düzenbaz kaymakam, saf posta müdürüne: "İyi ediyorsunuz," diyor, "böyle yapmalı." Ve posta müdürü ile anıştırma yoluyla konuşma kabil olmayacağını anladığı için açıkça, öğrendiklerini kendisine yetiştirmesini, şikâyet ya da ihbarları da doğrudan doğruya durdurmasını rica ediyor.

Yargıç ona bir tazı satmak istiyor. Fakat o, şimdi köpekle, tavşanla uğraşacak durumda olmadığını söylüyor: "Şu müfettişin gizli gelmesi hiç aklımdan çıkmıyor. İnsan hep bunu bekliyor. Sanki kapı açılacak ve güm..." Doğru da... Çünkü o sırada kapı gürültü ile açılıyor ve Bobçinski ile Dobçinski koşarak içeri giriyorlar. Bunlar ilçe merkezinin maskaraları ve ilçenin dedikoducularıdır. Aptal diye tanınırlar, herkes onlara bakar. Dobçinski ile Bobçinski bu durumun farkındadırlar. Bu yüzden ellerinden geldiği kadar herkese dalkavukluk ederler. Hiç olmazsa bir kedi ya da bir köpek gibi karşılanabilmek için ellerinden geldiği kadar dedikodu ve

haber yetiştirirler. Gerçekte onlara bir köpeğe veya bir kediye gösterilen muamele yapılır: Can sıkmaya başladıkları anda kapı dışarı edilirler. Bütün günleri şurada burada dolaşmakla, haber, dedikodu toplamakla geçer. Böyle bir şey buldular mı, birdenbire kendi gözlerinde önem kazanırlar. Artık iyi bir kabulden emin olarak tanıdıklarının yanma cesaretle koşarlar. Herkesin aynı durumdabulunduğu, kafalarda — özellikle kaymakamın kafasında — aynı sabit fikrin yer ettiği bir zamanda, odaya Dobçinski ile Bobçinski koşarak girerler.

BOBÇİNSKİ: Olur şey değil.
DOBÇİNSKİ: Şaşılacak şey. Lokantaya giriyorduk...
BOBÇİNSKİ (sözünü keserek): *Piyotr İvanoviç ile lokantaya giriyorduk.*

Baştan aşağı ayrıntılarla dolu bir hikâye anlatmaya başlıyorlar. Otelin lokantasına nasıl, ne zaman, niçin, hangi nedenlerle girildiği söyleniyor. Maskaralar birbirinin sözlerini kesiyor, ikisi de kendi önemlerinin tadını çıkarmaya, genel dikkatin merkezi olmaya ve aynı zamanda işsiz, anlamsız yaşamlarını boş bir içerik ile doldurmaya çalışıyorlar. Burada en eğlencelisi şudur ki, onlar bu önemli bulgularını ellerinden geldiğince çabuk ortaya koymak, hem de başarılarını uzun sürdürmek için olanı biteni bütün ayrıntıları ile ortaya koymak istiyorlar. Bobçinski, Dobçinski'nin söz söyleme yeteneğinin güçlü olmadığını, konuşurken dişinin aralığından ıslık gibi bir ses çıkardığını söyleyerek sözü alıyor. Arkadaşı muradına kavuştuktan sonra Dobçinski onun anlatışına ancak jestlerle yardım edebiliyor; arasıra da kimi sözlerle lafa karışıyor. Bobçinski ise bu cümleleri kendine malederek anlatmasını sürdürüyor. Sonunda: "Oldukça yakışıklı, sivil giymiş" genç adama geliyoruz... Müfettişin kendini tanıtmadan gelmesi sorunu ile zihni karmakarışık olan kaymakamı bu cümlenin nasıl etkileyeceğini bir düşünün.

Bundan sonra Bobçinski, lokantacının sözlerini anlatı-

yor: " 'Bu adam memurmuş,' dedi. 'Petersburg'dan geliyor, dedi. 'Adı İvan Aleksandroviç Hlestakov,' dedi. 'Saratov'a gidiyormuş ama durumu pek garip,' dedi. 'Geleli bir haftayı geçti, hep bizim otelde, boyuna borç ediyor, hiç para verdiği yok,' dedi." Bundan sonra Bobçinski'nin derin bir görüşüne sıra geliyor. "Bu adam mademki Saratov'a gidecekmiş, peki, burada işi ne? Evet, işte memur bu adamdır." Bu cümleden sonra kaymakamın korkuya düşeceği doğaldır.

KAYMAKAM: Ne diyorsunuz, olamaz. Tanrı saklasın...

DOBÇİNSKİ: O, vallahi o... ta kendisi. Para verdiği de yok, gittiği de yok. E... o olmayacak da kim olacak? Elindeki evraka göre Saratov'a gidecekmiş.

Bu korkunç mantığı, bu yargıları, bu kanıtları anlıyor musunuz? Bunlar hangi mantıksal yasalara dayanmaktadır? İşte, komiğin, gülüncün kaynağına varmış bulunuyoruz. Bu iki monologda, kişilerin karakterlerinden ve karşılıklı ilişkilerinden çıkan karşıt çıkarların çarpışmasındaki dramı görüyor musunuz? Kaymakam korkunç habere artık inanmaktadır. Fakat boğulmak üzere olan bir adamın çırpınması gibi, kendine gelmek niyetiyle zaman kazanmak ve acı gerçeği hemen kabul etmemek için birtakım boş sorular soruyor. Dobçinski ise tersine, kendisine bunca büyük bir önem kazandıran haberin doğruluğuna hem kendisini, hem de karşısındakileri inandırmak için çabalıyor. Evet, bu komedyada hiçbir sözcük yoktur ki, sağlam ve kaçınılmaz bir biçimde, karakterlerin gerçekliğinden ve yapıtın temeli olan düşünüden çıkmış olmasın. Bobçinski de, arkadaşı gibi, gene o nedenlerden dolayı, gene o güç ve açıklıkla durumun böyle olduğuna herkesi inandırmaya çalışıyor.

BOBÇİNSKİ: *O, o, vallahi o... Öyle bir bakışı var ki, gözün-*

den bir şey kaçmıyor. Bizim Piyotr İvanoviç'le som balığı yediğimizi görünce... Piyotr İvanoviç'in acıktığını söylemiştim ya... tabaklarımıza şöyle bir göz attı. Benim ödüm koptu.

Böyle bir kanıttan sonra artık hiç kuşku kalmamıştır. Öyle dikkatli ki herkesin yediği yemeğe bile bakıyor. Bu anda kaymakama, örneğin, arabacısının kendisine dikkatli dikkatli baktığı söylense, onu bile müfettiş sanacaktır. Korku içinde bulunan kaymakama göre, müfettişin karakteristik özelliği, dikkatli olmasıdır. Görüyor musunuz, yazar ne denli büyük bir ustalıkla insan ruhundaki bu dramatik entrikayı kurabilmiş ve ne denli korkunç bir açıklıkla kaymakamın yanılmasındaki kaçınılmazlığı gösterebilmiştir.

Birinci perdenin geri kalan yanını bırakalım. Yalnız şunu söyleyeyim ki, yazar, bu perdenin ikinci yarısında, başta da olduğu gibi, temel düşünceye bağlı kalmış, ne sözcüklerle, ne de eylemle ona ihanet etmiştir. Bütün bunlar gerçeğin bir portresi ya da bir aynası olmakla kalmayıp gerçeğin kendi kendisine benzemesinden daha çok gerçeğe benzemektedir.

Gelelim Osip'e: Uzun monologunda o, kendisini, efendisiyle olan ilişkisini ve efendisini anlatıyor. Burada, Petersburg'da oturan köylü bir uşağı görüyorsunuz. Kent yaşamının güzelliğini görmüş, fakat aklı fikri yine köyde kalmıştır. Köy yaşamının sükunetini, kentin güzelliğine yeğliyor. Kent güzeldir ama, orada bir gün iyi yemek yenir, bir gün de açlıktan geberilir. Gerçek bir sanat yapıtında hep, kişilerin karşılıklı ilişkilerinin karakterleri üzerindeki etkisi gösterilir. Bunun için siz hemen Osip'in yalnız doğuştan değil, fakat aptallığını anladığı efendisine karşı duyduğu küçümsemeden dolayı da terbiyesiz olduğunu anlıyorsunuz. Efendisi, dairelerde boş kafalı bir adam denilen kimselerdendir. Züppedir. Çünkü aptaldır ve başkentte oturuyor. Aptallar yüksek yaşamın yaldızlarını daha kolaylıkla benimserler. Babası ona epey para gönderiyor, fakat o ruhundaki boşluğu doldurmak, küçük gu-

rurunu doyurmak için babasının parasını har vurup harman savuruyor ve yeniden para gelinceye kadar giysilerini pazarda satıyor. O, hiç düşünmeden konuşur ve hareket eder. Dikkatini hiçbir düşüncenin üzerinde tutmak yeteneğinde değildir. "Konuşması kesik kesiktir ve bir dediği bir dediğini tutmaz." Dünyada edebiyat diye bir şey olduğunu işitmiştir. Boş kafasında kitapların ve gazetelerin adları birbirine karışmıştır. Yalnız giyim kuşamıyla değil, tavırlarıyla da züppedir. Terzi ve berber dükkânlarının duvarlarındaki resimlerde görülen 'dandy'lerdendir. Onlar kadar da boştur. Bir piyade yüzbaşısı kumarda bütün parasını almıştır. Bundan dolayı üzgündür, ama yüzbaşıya kızmıyor. Tersine, ona karşı büyük bir artiste gösterilen saygıyı duyuyor: "Oyunda öyle kurt ki, bir çeyrek saat içinde son meteliğime kadar aldı gitti.

Bakın ne denli çekingenlikle ve dolambaçlı sorularla Osip'de tütün kalıp kalmadığını öğrenmek istiyor. Çünkü Osip'in kendisine öğüt vermesinden, kafa tutmasından korkuyor. Otel garsonununun yüzüne gülüyor. Hatırını soruyor. Yemeğini çabuk getirmesi için diller döküyor. Ne sahne, ne durum, ne dil!

Osip giriyor ve efendisine: "Kaymakam gelmiş, sizin hakkınızda bazı şeyler soruyor, bilgi istiyor. Niçin olduğunu anlayamadım," diyor. Yeni bir komik durum doğmaktadır. Hlestakov'un kafası otelcinin yakınmaları ile, hapishane ile doludur... Hapisten korkuyor. Fakat nezaketle davranacaklarını bilse ne ise... Sokakta gördüğü iki tüccar kızını ve subaylar kalabalığını düşünerek gene umutsuzluğa düşüyor. Kaymakam girdiği zaman onun neler düşündüğünü kestirebilirsiniz. Olağanüstü komik bir durum. Fakat biz bu olağanüstü sahneyi bir yana bırakalım. Yalnız şuncasını söyleyelim ki bu sahnede kaymakam bütün parlaklığıyla kendini gösteriyor. Bir yandan, kafası müfettişin kendini tanıtmadan gelmesiyle dolu olduğu için Hlestakov'un bütün aptallıklarını ince bir kurnazlık gibi görüyor, öte yandan da çok ustalıkla kendi ince oyunlarını öne sürüp korktuğu adamı kazanmaya çalışıyor.

Üçüncü perde başlıyor. Anna Andreyevna hâlâ kızıyla penceredeydir. Bu da olağanüstü komik bir buluş. Bunu yalnızca boş bir kadının merakıyla açıklamak doğru olmaz. Müfettiş gençtir; kadın ise hoppa, hatta daha fazla bir şey... Kız diyor ki: 'Anneciğim, emin ol, Dobçinski.''

ANNA ANDREYEVNA: Mahsus, inadına böyle söylüyorsun. Dobçinski değil diyorum.

MARİYA ANTONOVNA: Peki kim öyleyse anneciğim?... İşte görüyorsunuz ya, Dobçinski.

ANNA ANDREYEVNA: Elbet, Dobçinski. Gördüm işte. Tartışmanın gereği yok.

Öyle ya, bir anne her zaman kızının yanında haklı çıkmalı değil mi? Bu sahnede ne çok karakter incelikleri ortaya çıkmaktadır: Bir küçük kent hanımı, yaşlanmış bir hoppa, gülünç bir anne... Her sözünde ne çok incelikler saklı. Her sözcüğü ne anlamlı ve ne gerekli. Yazar, bize bu karakterin ta içini, dışta görülen bütün durumların iç nedenlerini gösteriyor.

Anna Andreyevna ile Dobçinski sahnesinden anlaşılıyor ki, Hlestakov ne denli aşağıdan almış, sözleri ne denli anlamsız, tavırları ne denli bayağı olmuşa, yalnız Dobçinski'nin değil, kaymakamın gözünde de onca büyük bir önem kazanmıştır. Kaymakam için müfettişi anlamak çok zor bir iştir. Nedeni de çok basit: Müfettiş olduğu için. Bundan ötürü Hlestakov kendi aleyhinde ne söylemişse bütün bunlar kaymakamın gözlerini açacağı yerde, eski yanlışında saplanıp kalmasına yaramıştır.

Anne ile kız arasındaki, giyim kuşam üstüne olan sahne ve anneye göre kendisine yakışan, kızına göre yakışmayan giysi üstüne tartışma; bu sahne, bu tartışma kesin olarak kızın ve annenin özünü, karakterlerini ve karşılıklı ilişkilerini ortaya çıkarıyor. Öyle ki, bundan sonra ne yaparlarsa artık hiç şaşmıyoruz. "İki kere iki dört eder" sözünün bizi şaşırtmadığı gibi.

İşte tipik bir betimleme diye buna denir. Yazar, kurdu-

ğu kişilerin en göze çarpan, en karakteristik özelliklerini ele alıyor, ortaya çıkmasına yaramayan ya da rastlansal olan bütün görünüşleri bir yana bırakıyor. Ama o bu işi, bu nitelikleri seçe seçe en uygun olanlarla, hiç uygun olmayanları birbirinden ayırarak yapmıyor. Bunları hiç düşünmüyor bile. Bütün bunlar yazarın kaleminden kendiliğinden çıkıyor. Çünkü kâğıt üzerinde anlattığı insanlar önceden kafasında yaşamıştır. Ve bu yaşayış tamdır. Yazar, onları saçlarının renginden, seslerinin tonundan, giysilerine değin tanıyor. Bunları kâğıt üzerine sermek onun için ikinci derecede, hatta mihaniki bir iştir. Bakınız, yazar bu işi ne kadar kolay yapıyor. Bu kısa, sanki kayıtsızca yazılmış sahnede bu iki kadının geçmişini, bugününü ve geleceğini görüyorsunuz. Oysa bu sahne bir giyim tartışmasından ibarettir ve yazar, bu sahneye sanki şöylece dokunuvermiştir.

Hlestakov'un, kaymakamın evine gelişi, Anna Andreyevna ile Mariya Antonovna'nın kendisine takdimi, Hlestakov'un kibarlıkları, yalanları, bütün bu sahnenin her sözcüğü ve topu birden bir sanat utkusudur. Büyük bir usta elinden çıkmış büyük bir tablodur... Herkesçe görülen, herkesçe bilinen ve buna karşın herkesi yeniliğiyle, tazeliğiyle şaşırtan bir tablo. Burada Hlestakov'un, kişiliği tümden gözlerimizin önüne seriliyor. Onun mikroskobik kişiliği ve dev gibi bayağılığı ortaya çıkıyor. Hlestakov, kaymakamın evine, talihinde ani bir değişiklikten sonra geliyor. Unutmayınız ki, hapishaneye gitmeye hazırlanıyordu. Oysa para, saygı, ziyafet buldu. Patlayıncaya kadar karnını doyurdu... Bütün bunlardan, şarap olmasa bile, insan sarhoş olur. Oysa şarap da içmişti. Durumundaki bu değişme neden ve nasıl olmuştur? Niçin herkes onun önünde hazırol duruyor? Düşünmüyor; düşünmüyor, çünkü düşünmeyi bilmiyor. Rastlantılar onu nereye sürüklerse oraya gidiyor. Yarı sarhoş kafasında her şey karmakarışık olmuştur. Bir cümleyi bitirirken, ona nasıl başladığını hatırlamıyor. Kendi öneminden, elçilerle olan ilişkilerinden söz ettiği zaman, yalan söylediğini bilmiyor. Hatta al-

datmak niyetinde bile değildir. Birinci cümleyi söyledikten sonra sanki, istemeyerek, elinde olmayarak konuşmuştur. Dağdan düşen bir taş, bir süre sonra nasıl ilk gücüyle değil de, artık kendi ağırlığıyla düşmeye başlarsa, tıpkı onun gibi.

Birçok kimse Hlestakov'u komedyanın kahramanı ve başlıca kişisi sayıyorlar. Bu doğru değildir... Hlestakov, bu komedyaya rasgele giriyor. Hem de kendi kişiliğiyle değil, müfettiş olarak. Ama onu müfettiş durumuna sokan kimdir? *Kaymakamın korkusu.* Demek ki o, kaymakamın korkudan yarattığı bir şeydir; bir görüntüdür; onun vicdanının bir gölgesidir. Hlestakov'un ikinci perdede görülmesiyle, dördüncü perdede yitmesi de, oyunun başta gelen kişisi olmadığını anlatmaya yeter.

Hlestakov ayrılıp gittikten sonra artık onun ne olduğunu, nereye gittiğini kimse merak etmiyor. Seyircilerin bütün ilgisi, korkularıyla bu görüntüyü yaratan kişilerin üzerinde toplanmıştır. İşte bu yüzden, eğer oyun dördüncü perdede bitseydi, gerçekte bitmiş sayılmazdı. Komedyanın kahramanı kaymakamdır.

Müfettiş'de iyi sahne, kötü sahne diye bir şey yok; hepsi güzel. Çünkü her şey, birbirine, dıştan görünüşleriyle değil, içten içe bağlıdır. Üçüncü perdenin 7, 8, 9 ve 10'uncu sahnelerini, yazık ki, geçeceğim. Yalnız biraz kaymakamın üzerinde duralım: "Düşündükçe aklım büsbütün karışıyor, kilisenin çan kulesine çıkmışım gibi başım dönüyor, ya da asılacakmış gibi oluyorum."

Bunu bir ilçe memuru; memuriyete, geleneğe göre, en aşağıdan başlıyan bir memur söylüyor. Bir de şu sözleri, kocasından biraz daha kültürlü olan *yeni zaman* memur karısının ağzından dinleyiniz: "Ben hiç şaşırmadım. O, bana kültürlü, kibar, yüksek bir sosyete adamı gibi göründü. Rütbesinden bana ne!"

Felsefeye dalan kaymakamın şu sözü de ne güzeldir: "Dünya çok tuhaf oldu vesselam. Eskiden önemli adamlar boyundan bosundan anlaşılırdı. Şimdi karşına ufak tefek, sıs-

kanın biri çıkıyor. Gel de kim olduğunu anla."

Bu, yeni zamanların şaşırttığı yaşlı memurun sesidir. O, daha önce de işitmişti, ama şimdi kendi de görüyor ki artık insanlar göbeklerine göre değil, kafalarına göre değer kazanıyorlar.

Dördüncü perdenin ilk sahnelerinde Hlestakov tek başına konuşuyor ve yine eski kişiliğini sürdürüyor, ne bir tek sözle, ne bir tek hareketle kendine ihanet etmiyor. Kentin memurlarından para aldığı o güzel sahnelerden sonra, ilk kez kendisinin büyük bir devlet adamı sanıldığını düşünüyor. Bu olayın nedeni ve bundan çıkan sonuç dikkatini çekmiyor. Onun öyle bir zekâsı vardır ki, en kolay düşünceleri bile sindiremez. O, kendisinin önemli bir adam sanılmasından çok memnundur: "Beni önemli bir adam saymaları hoşuma gidiyor; bende gerçekten gösterişli bir hal vardır..." ve cümleyi bitiremeyerek başka bir düşünceye geçiyor: "Fakat ne de olsa buradaki memurlar iyi insanlar. Bana borç verdiler; bu onların iyi yanı."

Görüyor musunuz, kendisinde gösterişli bir hal olduğu için onu önemli bir adam sanmışlar. Ona verilen para rüşvet değildir, borçtur. Konuşurken, bu parayı geri vereceğine güvenlidir. Fakat Osip, efendisinden daha zekidir. O, her şeyi anlıyor ve iyilikle, sanki laf arasında söylüyormuş gibi, ona çekip gitmeyi öğütlüyor. Diyor ki: "İki gün yaşadık. Eh! Artık yeter. Ne diye onlarla uzun uzun düşüp kalkalım. Boş verin onlara artık. Bir bakarsın durum değişir, başka biri çıkagelir."

Ve efendisini çıngıraklı üç güzel atla kandırıyor. Bu vaat ve Osip'in "Geç kaldığınız için babanız kızacak," sözü Hlestakov'u bu akıllıca öğüdü dinlemeye zorluyor. Bundan sonra Hlestakov ile tüccarlar arasındaki sahnelere geliyoruz. Burada ortaya bir ilçe merkezinin tüccarları çıkarılıyor. Onlar para kazanmayı öğrenmişlerdir ama hâlâ tıraş olmuyorlar, yıkanmıyorlar, "sakalları da lahana kokmaktadır" Okuyup yazmayı

az biliyorlar. Hâlâ kaymakam, onları istediği gibi kullanıyor: Sakalından tutar, "ah, seni tatar seni" der. Bu tüccarlar bir vermeye başlarlarsa adamakıllı verirler: "Tepsiyi de al, kelle şekerleri de al, şarabı da al, üç yüz ruble değil, beş yüz ruble al, elverir ki işimizi yap." Bu ne doğal konuşma... Hlestakov, yine kendi karakterine bağlı kalıyor: Ödünç alıyor, rüşvet sözünü işitmek bile istemiyor; tereddüde düştüğü zamanlar Osip imdadına yetişiyor.

İşte, Maria Antonovna geldi: O, yabancı bir genç adamın odasında anneciğini arıyor. Bu gelişi Hlestakov'u harekete geçiriyor. Yani düşünmediği bir şeyi yapmaya zorluyor. O, bir sosyete adamıdır, kız da bir küçük hanımefendi. Öyleyse kıza kur yapmak zorundadır. Peki ama, bundan ne çıkacak? Ancak dış uyarmaların etkisiyle düşünebilen bir kafada böyle bir düşüncenin yeri yoktur. Küçük hanım aptal, boş ve bayağıdır. Fakat birkaç roman okumuştur. Anı defteri vardır. Hlestakov, bu deftere birkaç "yeni ve güzel" şiir yazmalıdır ve bu, onun için zor bir şey değildir. Çok geçmeden kızın önünde diz çöküyor. Kız gitse, bir dakika sonra Hlestakov bu sahneyi unutacaktır. Ama odaya anne giriyor. Bu geliş, onu yine harekete geçiriyor: Mariya Antonovna'yı annesinden istiyor. Hlestakov kentten ayrıldığı sırada, gerçekten nişanlı olduğunu ve her işin gereğince yapıldığını tam bir güvenle düşünecek, fakat araba yola düzülüp de, çıngıraklar çalmaya başladı mı, her şeyi, birden unutacaktır.

Beşinci perdenin ilk sahneleri bize kaymakamın hayvan ruhunun kaba mutluluğunu bütün açıklığıyla anlatır. Burada yazar, insan ruhunun en saklı yerlerine giriyor. İçindekileri birer birer ortaya çıkarıyor. Gerçekten, kaymakam beşinci perdede, başarısının en yüksek noktasında bütün özellikleriyle ortaya dikiliyor: Onun bütün karanlık, pis, aşağılık, kaba yanları, hepsi birden ortaya çıkmış ve öyle içten, komik bir biçimde çıkmıştır ki, insan korkuya düşecek yerde istemeye istemeye gülüyor. "Ey diyor," karısına, "ne dersin şu işe Anna Andreyevna? Hiç aklından böyle bir şey geçer miydi?

Vay canına, bayağı bir kaymakam karısı iken, başına devlet kuşu kondu."

Korkak iken küstah, küçük memur iken büyük adam olmuştur. Sibirya korkusu geçmiştir. Artık Tanrıya büyük mumlar adamıyor. Tüccarları daha çok soyacağını söylüyor, bütün kentte, mutluluğunun bağıra bağıra duyurulmasını istiyor: "Her yerde tellal bağırsın... Çanlar çalsın! Bayram edilsin, bayram, canına yandığımının." Kızını verdiği adamın eşi yoktur. Bu adam isterse herkesi kentten kovar, herkesi hapse atar, istediğini yapar. General olacağını düşündükçe anlatılmaz bir sevince kapılıyor: "Neden general olmak istiyorum biliyor musun? Çünkü bir yolculuğa çıktın mı, emir subayları, askeri erkân konak yerlerine senden önce giderler, 'Hey, atları hazırlayın!' diye bağırırlar! Artık orada kimseye at vermezler. Herkes bekler, durur. Bütün memurlar, yüzbaşılar, kaymakamlar, hepsi bekler. Bu da sana vız gelir. Sen valinin evinde yemek yersin, ötede kaymakamın atları bekler durur. Ha... ha... ha... güzel şey canına yandığımının..."

Hayvani bir doğanın kaba tutkuları işte kendisini böyle gösterir. Bu, korkunç bir tutkudur. Kaymakamın gözleri parlıyor; sesinde isterik bir eda var; hareketleri sert.

Komedyada tutkular vardır; onların kaynağı belki de komiktir, ama sonuçları korkunç olabilir. Kaymakamımıza göre, general olmak kendinden aşağı olanları tahkir etmek, onlardan dalkavukluk görmektir; kendisine 'ekselans' ve 'zatıaliniz,' diyen adama 'kardeşim' veya 'sen' diye seslenmektir. Kaymakamımız general olup da, küçük bir kentte otursaydı, *küçük insanlar* yanmıştı. O zaman bu, komedya değil, tragedya olurdu.

Tüccarların gelişi kaymakamın kaba saba tutkularını daha çok güçlendiriyor; hayvansal bir sevinçten, hayvansal bir kine geçiyor, ilk başta sakin, kin dolu bir alayla konuşmak istiyor, ama hayvansal doğası bu rolü oynamasına yer bırakmıyor. Kendini kollamak, terbiye görmüş insanların harcıdır. Kaymakam, yavaş yavaş daha güçlü bir kızgınlığa kapılıyor,

küfretmeye başlıyor. Abdulin'e yaptığı iyilikleri sayıp döküyor. Yani devleti beraberce nasıl soyduklarını anlatıyor. Tüccarlar hep aynı kalmışlardır. Aşağıdan alıyorlar, el etek öpüyorlar, dalkavukluk ediyorlar. Gönlü ulu kaymakam yumuşuyor. Fakat şu koşulla ki, kızına düğün armağanı olarak bir şarap damacanası, bir kelle şeker getirmekle kendilerini kurtaracaklarını sanmasınlar.

Konuklar toplanmaya başlıyor. Kaymakam gene büyüklüğünü takınmıştır. Önünde herkes, büyük bir kişinin karşısında imiş gibi, ezilip büzülüyor; yüksek sesle kutlayıp alçak sesle küfrediyorlar. Kaymakamın karısı mutluluktan şaşırmış gibi görünmek istemiyor. Kendisini bu mutluluğa değer buluyor. Gerçekten de ona çok alışmıştır. Hatta biraz da ilgisiz görünmek bile istiyor. Fakat, yaşlanmış hoppa yanı, önemli hanımefendi yanına üstün geliyor. Kızının nişanlısını kendine mal etmek istiyor. Birdenbire saf posta müdürü geliyor ve yalancı müfettiş üstüne herkesin gözünü açıyor. Hlestakov'un mektubunun okunuşu sahnesi çok komiktir. Ama bizim kaymakamın ne duruma girdiğini sanırsınız? Son kerte utanıyor, kendi yanılması yüzünden bu denli kötü bir duruma düştüğü için yerin dibine mi geçiyor? Ne gezer. Yeteneksiz, hatta şöyle böyle yetenekli bir yazar, bu fırsattan yararlanarak kaymakamı, pişman olmuş, doğru yola girmiş olarak gösterecektir. Ama Gogol, insan doğasını çok daha derinden anlamaktadır. Kaymakam hiddete kapılıyor. Çünkü o, ağzı süt kokan bir çocuk tarafından, kendi beceriksizliği yüzünden aldatılmıştır: "Otuz yıllık memuriyet hayatımda, hiçbir tüccar, hiçbir müteahhit beni aldatamamıştır. Ben ne dolandırıcıları dolandırmadım. Bütün dünyayı çalmaya hazır ne düzenbazları, ne açıkgözleri faka bastırmadım. Ben tamam üç valiye madik atmışımdır."

Sanıyor musunuz ki, biraz önce önünde ezilip büzülen, ona dalkavukluk eden insanların yüzüne bakmaya utanıyor? Asla. Karısı: "Nasıl olur? Kabil değil... O, Maşenka'mızla nişanlıdır," diyerek bütün aptallığını açığa vurduğu zaman kay-

makam, her ikisi için de ayıp olan bu konuyu kapatmaya çalışmıyor Tersine, karısının körlüğüne kızarak her şeyi olduğu gibi açığa vuruyor: "Nişanlı mı? Sen ne sayıklıyorsun be. Bütün bunlar numara. Hâlâ nişandan söz ediyor. Bütün dünya, bütün Hıristiyanlar gelin de, bir kaymakamın elâleme nasıl maskara olduğunu görün. Ağzı süt kokan bir piçkurusunu önemli bir adam sandım.

Bundan sonra aldatılmış memurlar, Dobçinski ile Bobçinski'nin üzerine atılıyorlar. Müfettişin geldiğini ilk kez haber veren onlar değil midir? Küfürün bini bir para. Dobçinski ile Bobçinski suçu birbirlerinin üzerine atmaya çalışıyorlar. Fakat gerçek müfettişin geldiğini haber veren jandarmanın sahneye girişi bu komik sahneyi kesiyor ve burunlarının dibinde patlayan bir gökgürültüsü onları korkudan donakalmak zorunda bırakıyor. Oyun da böylece yetkinlikle sona eriyor

Ereğimiz, sanatçı elinden çıkmış bir oyunun özelliklerini araştırmaktı. Böylece biz *Müfettiş*'in ana düşüncesini ortaya çıkarmak ve bunun sonucunda Hlestakov'u müfettiş sanan kaymakamın yanılmasının yalnızca doğallığını değil, gereğini anlatmak istedik. Bu yanılma komedyanın hem başlangıcını, hem bitişini kurar; böylece oyun bir bütün, kendi kendine yeten bir dünya olmuştur.

V.B.BELİNSKİ

MÜFETTİŞ

Aynada kendini çirkin görüyorsan
suçu aynaya bulma

Rus atasözü

KİŞİLER

ANTON ANTONOVİÇ SKVOZNİK-DMUHANOVSKİ, Kaymakam.*
ANNA ANDREYEVNA, karısı.
MARİYA ANTONOVNA, kızı.
LUKA LUKİÇ HLOPOV, Milli Eğitim Müdürü.
KARISI.
AMMOS FİYODOROVİÇ LİAPKİN-TİAPKİN, Yargıç.
ARTEMİ FİLİPPOVİÇ ZEMLİYANİKA, Düşkünleri Koruma Kurumları Müdürü.
İVAN KUZMİÇ ŞPEKİN, Posta Müdürü.
PİYOTR İVANOVİÇ DOBÇİNSKİ
PİYOTR İVANOVİÇ BOBÇİNSKİ — irat sahibi iki kişi.
İVAN ALEKSANDROVİÇ HLESTAKOV, Petersburg'da memur
OSİP, uşağı.
HRİSTİAN İVANOVİÇ GİBNER, ilçe doktoru.

FİYODR ANDREYEVİÇ LİYULİYUKOV
İVAN LAZAREVİÇ RASTAKOVSKİ
STEPAN İVANOVİÇ KOROBKİN
— kentin ileri gelenlerinden emekli memurlar.

(1) O zamanki Rus yönetim örgütlenmesi, bizim bugünkü örgütlenmemize uymadığı için, aslında hükümet tarafından atanmış bir çeşit belediye başkanlığı olan bu makamı "kaymakam" diye çevirdik. Öteki rollerde de buna benzer değişiklikler yaptık. (Çev.)

STEPAN İLİYİÇ UHOVERTOV, Polis Komiseri.
SVİSTUNOV
PUGOVİTSİN polisler.
DERJİMORDA
ABDULİN, tüccar.
FEVRONİYA PETROVNA POŞLİOPKİNA, bir çilingirin karısı.
BİR GEDİKLİNİN KARISI.
MİŞKA, Kaykamakın uşağı.
GARSON.
Kadın, erkek davetliler, tüccarlar, esnaf, yalvarıcılar.

KARAKTERLER, KOSTÜMLER

Sayın oyunculara yarayacak bilgiler:

Kaymakam: Memuriyette yaşlanmış ve kendine göre hiç de aptal olmayan bir adamdır. Rüşvet alma huyu olmasma karşın, oldukça ciddi ve ağırbaşlıdır. Hatta biraz da ahlak dersi veren bir insan gibi görünür. Sesi ne yüksektir, ne alçaktır; ne çok, ne az konuşur. Söylediği her sözcüğe bir önem verir. Ağır bir hizmete küçük rütbeden başlayan her insanda olduğu gibi yüzünün çizgileri kabadır, serttir. Aşağı ruhlu kimselerde görülen; korkudan sevince, dalkavukluktan çalıma hızla geçiş onda da adamakıllı bellidir. Kaymakamların genellikle giydikleri, önü atkılı bir üniforma ile dizden yukarı çıkan, üst yanı bol, mahmuzlu bir çizme giyer. Saçları kısa kesilmiş ve ağarmıştır.

Anna Andreyevna (karısı): Taşra hoppasıdır. Daha yaşı geçmiş değildir. Yetişmesinde, yarı yarıya romanların ve anı defterlerinin, yarı yarıya da mutfağın ve çocuk bakımının payı vardır. Çok meraklıdır. Fırsat buldukça kendini över. Kimi zaman kocasına hükmeder. Bu da yalnız kocasının, verecek karşılık bulamadığı zamanlarda olur. Fakat onun bu hakimiyeti küçük işlerde söz konusudur. Ve yalnız alaydan ve azarlamaktan ibaret kalır. Oyunda dört kez elbise değiştirir.

Hlestakov: İnce, zarif, 23 yaşlarında bir gençtir; olduk-

ca aptaldır. Dedikleri gibi, başında kavak yelleri esmektedir. Dairelerde 'boş kafalı bir adam' denilen insanlardandır. Hiç düşünmeden konuşur ve davranır. Dikkatini hiçbir düşüncenin üzerinde tutmak yeteneğine değildir. Konuşması kesik kesiktir, bir dediği bir dediğini tutmaz. Bu rolü, oynayan kimse, ne kadar çok basitlik ve saflık gösterirse o kadar çok kazanır. Modaya uygun giyinmiştir.

Osip: Yaşlanmış uşak tiplerindendir. Ciddi ciddi konuşur; başı öndedir. Ahlak dersi vermeyi sever. Efendisine vereceği öğüdü kendi kendine söyler. Hep bir tonda olan sesi efendisiyle konuşurken sert, kesik, hatta biraz kaba bir hal alır. O, efendisinden zekidir, olup biteceği ondan önce sezer. Çok konuşmayı sevmez, saman altından su yürütür. Giysisi, çok yıpranmış, kurşuni ya da mavi bir redingottur.

Bobçinski ve Dobçinski: İkisi de kısa boylu, ufak tefek, ve çok meraklıdır. Birbirlerine çok benzerler. İkisi de hafifçe göbeklidir. Çok çabuk ve elleriyle hareketler yaparak konuşurlar. Dobçinski, Bobçinski'den biraz daha uzun boylu ve daha ağırbaşlıdır. Fakat Bobçinski, Dobçinski'den daha doğal ve daha canlıdır. İkisi de kurşuni frak ve şayak pantolon giyerler. Ayaklarında püsküllü çizmeler vardır.

Liapkin-Tiapkin (yargıç): Üç beş kitap okumuş olduğu için biraz açık fikirlidir. Söylenen her sözün altında gizli bir anlam aramayı sever; bu nedenle de her sözcüğüne büyük bir önem vererek konuşur. Bu rolü oynayacak sanatçı, ciddi bir tavır takınmalı, kalın bir sesle sözcükleri uzatarak eski bir saatin saat başı vurmadan önce çıkardığı sese benzer bir hırıltıyla konuşmalıdır.

Zemliyanika (Düşkünleri Koruma Kurumları Müdürü): Çok şişman, ağır hareketli, hareketlerinde beceriksiz bir adamdır. Fakat aynı zamanda açıkgöz ve dalaverecidir. Didinir durur; her zaman bir hizmet görmek isteğindedir. Kostümü, oldukça yeni bir fraktır. Fakat dördüncü perdede kolları kısa ve hemen hemen kulaklarını içeri alan olağanüstü büyük yakalı dar bir üniforma ile görünür.

Posta Müdürü: Aptal denecek kadar saf bir adam.

Öteki roller ayrıca açıklamaları gerektirmez. Asılları hemen her zaman gözlerimizin önündedir.

Konukların birbirinden ayrımlı olmaları gerekir. Kimi uzun boylu, kimi kısa boylu, kimi şişman, kimi zayıf, kimilerinin saçları düzenli, kimilerinin saçları dağınık olmalı ve giydikleri de birbirine benzememelidir. Ayrı ayrı renk ve biçimde frak, redingot ve kısa ceket giymelidirler. Kadın kılıklarında da aynı ayrımlar görülmelidir. Kimi oldukça iyi, hatta modaya uygun olmak iddiasıyla giyinmiş bulunmalı, fakat yine ötelerinde berilerinde uygunsuzluklar görülmelidir. Örneğin ya şapkaları iyi giyilmemiş ya da çantaları bir tuhaf olmalıdır. Ötekilerin giysileri hiçbir modayla ilgili değildir. Büyük başörtüleri ve şeker kellesi biçiminde şapkaları vardır.

Sayın oyuncular, son sahneye özel bir önem vermelidir. En son söylenilen söz birdenbire, elektrik gibi bir etki yapmalıdır. Bütün küme durumunu bir an içinde değiştirmelidir. Birdenbire ve aynı zamanda, sanki bir tek ağızdanmış gibi kadınlar tarafından şaşkınlık anlatan sesler çıkarılmalıdır. Bu öğütler göz önünde tutulmazsa bütün etki yitebilir.

BİRİNCİ PERDE

I. SAHNE

(Kaymakamın evinde bir oda.)

(Kaymakam, Düşkünleri Koruma Kurumları Müdürü, Milli Eğitim Müdürü, Yargıç, Polis Komiseri, Doktor, İki polis.)

KAYMAKAM: Baylar, canınızı sıkacak bir haber vermek için çağırdım sizi buraya. Bize bir müfettiş geliyormuş...

AMMOS F.: Ne? Müfettiş mi?

ARTEMİ F.: Ne? Müfettiş mi?

KAYMAKAM: Ya, müfettiş ya! Petersburg'dan... Hem kendini tanıtmayacakmış. Hem de gizli talimatla...

AMMOS F Vay canına!

ARTEMİ F.: Dertsiz başımıza dert çıktı.

LUKA LUKİÇ: Tanrım, bir de gizli emir almış ha?

KAYMAKAM: Zaten içime doğmuştu benim. Bütün gece düşümde canavar gibi iki sıçanla uğraştım durdum. Doğrusu şimdiye kadar hiç böyle sıçan görmemiştim. Simsiyah, koman mı kocaman. Yanıma geldiler, kokladılar, çekilip gittiler. Şimdi size, Andrey İvanoviç Çimihov'dan aldığım

mektubu okuyayım. Siz tanırsınız onu, Artemi Filippoviç. Bakın ne yazıyor. 'Aziz dostum, kardeşim, velinimetim' *(Mektubun bazı yerlerini, mırıltı ile çabuk çabuk göz gezdirerek okuyup geçer.)*' haber vermek için...' Hah, buldum. 'Sana haber vermek için acele ettiğim şey şu: Bütün ilimizi ve özellikle bizim ilçeyi teftiş için bir memur geldi. *(Anlamlı anlamlı parmağını havaya kaldırır.)* Kendisini sıradan bir adam gibi göstermek istiyor, ama ben onun müfettiş olduğunu güvenilir kimselerden öğrendim. Senin kurnaz bir adam olduğunu, ayağına gelen kısmetleri tepmekten hoşlanmadığını, her kul gibi ufak tefek günahlar işlediğini bildiğim için...' *(Durur.)* Ne ise zararı yok, biz bizeyiz... *(Okumaya devam eder.)* 'Sana tedbirli olmanı öğütlerim. Çünkü o, her an gelebilir, hatta belki gelmiş de bir yerde gizlenmiştir bile... dün ben...' Eh... artık aile sorunlarına geçti. 'Kızkardeşim Anna Kirillovna kocasıyla bize geldi; İvan Kirilloviç çok şişmanlamış, boyuna kemen çalıyor...' vesaire vesaire, işte durum bu.

AMMOS F Evet, durum bozuk, gerçekten çok bozuk... Buraya herhalde boşuna gelmiyor.

LUKA LUKİÇ: E, niçin geliyor, Anton Antonoviç, neden geliyor? Bize ne diye müfettiş göndersinler?

KAYMAKAM: Niçin mi? Niçin olacak, alnımızda bu da yazılı imiş. *(Göğüs geçirir.)* Bugüne kadar, çok şükür, başka şehirlere musallat oluyorlardı, şimdi sıra bize geldi.

AMMOS F Bana kalırsa Anton Antonoviç, bu işte ince bir neden, daha çok siyasi bir neden var. Bunun anlamı şudur: Rusya... evet... savaş açmak istiyor. Görüyorsunuz, bakanlıklar da memleketin köşesinde bucağında bir ihanet kokusu var mı, yok mu diye memur gönderiyorlar.

KAYMAKAM: Amma da yaptınız ha! Bir de akıllı geçinirsiniz. Bir ilçe merkezinde ihanet? İlçemiz sınır boyunda mı yahu?... İnsan buradan kalkıp kırk yıl yürüse hiçbir yabancı ülkeye varamaz.

AMMOS F.: Hayır, canım, yanlış anladınız... Öyle değil...

ben öyle... Hükümetin birtakım ince fikirleri var. Uzaklığa, yakınlığa aldırış etmez o. Her işi kollar.

KAYMAKAM: İster kollasın, ister kollamasın. Size haber verdim ya baylar. Bakın! Ben kendime göre bazı tedbirler aldım. Size de aynı şeyi öğütlerim. Özellikle size Artemi Filippoviç... Elbette ki, müfettiş, ilkönce, yönetiminiz altında bulunan Düşkünleri Koruma Kurumlarını teftiş etmek isteyecektir. İşte bunun için, gereken tedbirleri alın: İşler yolunda görünsün; başlıklar temiz olsun; hastalar her zamanki gibi, kömürcü çırağına benzemesinler.

ARTEMİ F.: Bundan ibaretse, kolay. Temiz başlık giydirilebilir.

KAYMAKAM: Güzel. Sonra, her hastanın başucuna Latince veya başka bir dilde — elbet bunlar sizin bileceğiniz işler Hristian İvanoviç — başka dilde yazılmış levhalar asmalı: Hastalığı nedir? Ne zaman hastalandı? Hangi tarihte? Hangi günde? Hastalarınızın o kadar sert tütün içmesi de doğru değil. İnsan içeri girdi mi, burnunun direği sızlıyor. Hem hastalarınızı biraz azaltsanız iyi olur. Bir hastanede hasta çok olursa, bakımın kötülüğüne ya da hekimin yeteneksizliğine verirler.

ARTEMİ F.: Vallahi, biz Hristian İvanoviç ile tedavi bakımından tedbirlerimizi aldık: Zaten hastalar ne kadar kendi haline bırakılırsa, o kadar iyi sonuç alınır. Biz hiç pahalı ilaç kullanmayız. İnsan basit bir yaratıktır. Öleceği varsa ölür, iyileşeceği varsa iyileşir. Zaten Hristian İvanoviç de onlarla kolay kolay anlaşamıyor. Bir sözcük olsun Rusça bildiği yok ki.

HRİSTİAN İVANOVİÇ *(bir parça İ'ye, biraz da E'ye benzer bir ses çıkarır.)**

KAYMAKAM: Ammos Fiyodoroviç, size de öğüdüm, mahkemenin temizliğine falan biraz dikkat edin. Mahkemeye

(*) O zamanki Rusya'da hekimlerin çoğu ya Alman, ya Fransızdı. Hristian İvanoviç adından, bu kişinin Alman olduğu anlaşılıyor. Çünkü bu ad, Ruslaşmış bir Alman adıdır.

işi düşenlerin toplandığı bekleme salonunda mübaşirleriniz kaz yetiştiriyorlar, yavruları ayak altında dolaşıp duruyor. Hayvan beslemenin aleyhinde değilim. Herkes gibi mübaşirler de niçin bu işle uğraşmasın? Ama, işte, orası yeri değil. Daha önce de size bunu açmak istiyordum, boyuna unutuyorum.

AMMOS F.: Öyle ise ben de onların hepsini kestiririm. Bu akşam bize yemeğe buyurmaz mısınız?

KAYMAKAM: Sonra bir şey daha var: Mahkeme salonunda, bir sürü paçavra kurutulmasını, resmi evrak dolabının üstüne av kırbacını asmanızı hiç doğru bulmuyorum. Bilirim, avı seversiniz. Ama hiç olmazsa birkaç zaman için kırbacınızı oraya koymasanız daha iyi edersiniz. Müfettiş gittikten sonra yine eski yerine asabilirsiniz. Sonra şu sizin üyeye gelelim... Bilgili bir adam olduğu belli, ama ağzının kokusuna dayanılmıyor, sanki meyhaneden yeni çıkmış gibi. Bu da doğru bir şey değil. Çok zamandır size bunu açmak istiyordum, ama, bilmem, başka işler engel oldu anlaşılan. Eğer bu koku, gerçekten onun dediği gibi, kendi kokusu ise bunun çaresi vardır: Soğan, sarmısak gibi şeyler yerse, iyi gelir sanırım. Bu konuda ona Hristian İvanoviç türlü ilaçlarla yardım edebilir.

HRİSTİAN İVANOVİÇ *(biraz önceki sesi çıkarır.)*

AMMOS F.: Hayır, onun bu kokusunu yok etmek imkânsız. Dediğine bakılırsa, küçükken dadısı kucağından düşürmüş de ondan sonra votka kokmaya başlamış.

KAYMAKAM: Yok, ben zaten, kulağınızda bulunsun diye söyledim. İç düzene ve Andrey İvanoviç'in küçük günahlar adını verdiği şeylere gelince, bunlar üstüne söyleyecek hiçbir sözüm yok. Gerçekte bundan söz etmek de tuhaf. Böyle ufak tefek günahı olmayan adam da bulunur mu? Tanrı dünyayı böyle kurmuş. Voltaire'cilerin* buna saldırmaları boşuna.

(*) O zaman Voltaire'ci, liberal anlamına gelirdi.

AMMOS F.: Siz bu küçük günahlar sözünden ne anlıyorsunuz, Anton Antonoviç? Her günah bir olmaz ki... Ben rüşvet aldığımı, herkese açıkça söylerim. Ama ne biçim rüşvet? Tazı yavrusu. Bu başka şey.

KAYMAKAM: Ha tazı, ha başka şey, hepsi bir kapıya çıkar.

AMMOS F Yo, hayır, Anton Antonoviç, hiç de aynı şey değil. Örneğin, birisinin beş yüz ruble değerinde bir kürkü var, karısına da...

KAYMAKAM: Evet, sizin rüşvet olarak, tazı yavrusu almanızdan ne çıkar? Bir şey çıkmaz, ama sorun orada değil. Siz Tanrıya inanmıyorsunuz, kiliseye hiç uğradığınız yok. Benim hiç olmazsa, inancım sağlam. Her pazar kiliseye giderim. Sizse... Ah ben sizi bilirim, siz dünyanın yaradılışından açtınız mı insanın tüyleri diken diken olur.

AMMOS F Evet, ama... ben bu kanıya kendi düşüncemle vardım.

KAYMAKAM: Kimi zaman çok zeki olmak, hiç zeki olmamaktan daha kötüdür. Zaten canım, ben bu mahkeme lafını söz arasında söyledim. Doğrusunu isterseniz kimsenin gidip oraya bakacağını sanmıyorum. Mübarek yerin maşallahı vardır. Tanrı korur orasını. Sizin de, Luka Lukiç, Milli Eğitim Müdürü olduğunuz için, öğretmenlerle biraz daha yakından ilgilenmeniz gerek. Onların türlü yüksek okullarda okumuş, bilgin, olgun kimseler oldukları belli. Ama birtakım acayip halleri var, belki de bu gibi gariplikler bilimle sıkı sıkıya bağlı. Örneğin hani şu ablak suratlı biri var, adı hatırıma gelmedi... Yüzünü, gözünü oynatmadan kürsüye çıkamıyor... Nah böyle *(Yüzünü buruşturur.)* Sonra da elini kravatının altından sokup sakalını sıvazlıyor. Elbet bunu öğrencilerin karşısında yapmasından bir şey çıkmaz. Belki de böyle yapması gerek. Buna bir diyeceğim yok. Ama, bir düşünün, bu hareketi bir konuğun yanında yaparsa çok kötü olabilir: Müfettiş veya başka bir kimse bundan alınabilir. Bunun da sonu, Tanrı bilir nereye varır.

LUKA LUKIÇ: Peki bunun için ne yapabilirim? Kendisine birkaç kez söyledim. Geçen gün ilçemizin soylular başı sınıfa girince öyle bir surat takındı ki, bugüne değin hiç böylesini görmemiştim. Elbet bunu iyi bir şey diye yapıyor, ama bir yandan da bana çıkışıyorlar: Vay efendim, niçin gençlere özgür düşünceler aşılanıyormuş.*

KAYMAKAM: Aynı şeyi tarih öğretmeni için de söyleyebilirim. Bilgili bir adam olduğu yüzde yüz. Bir sürü şey biliyor. Gelgelelim, öyle heyecanlı ders veriyor ki, kendinden geçiyor. Bir gün onu dinledim. Asurlulardan, Babillilerden söz ederken neyse... İskender konusuna girdi mi, ne duruma geldiğini size anlatamam. Vallahi, yangın var sandım. Adam kürsüden bir atlayış atladı, bütün gücü ile sandalyeyi tuttuğu gibi yere vurdu. İskender kahraman bir adam, peki... E, bunun için sandalyeyi mi kırmak lazım? Hazineyi zarara sokuyor.

LUKA LUKİÇ: Evet, ateşli bir adam. Birkaç kez kendisine hatırlattım. Dedi ki: 'Siz bilirsiniz, nasıl isterseniz. Ben bilim uğrunda yaşamımı bile feda ederim.

KAYMAKAM: İşte yaşamın anlaşılmaz bir yasası: Kafalı bir adam, ya sarhoş oluyor, yahut da öyle bir surat takınıyor ki evliyalar bile korkudan kaçar.

LUKA LUKİÇ: Tanrı, bilim alanında çalışmaktan insanı korusun. Öyle ya, herkesten çekinmek lazım. Önüne gelen işine burnunu sokar, kendi aklını göstermek ister.

KAYMAKAM: Hadi bunlar bir şey değil... İşin kötüsü, müfettişin gizli gelmesi... Belki de birdenbire karşımıza çıkıverir. 'O... burada mısınız dostlarım?', 'Yargıç hanginiz?', 'Liapkin-Tiapkin', 'Buraya gelsin bakalım Liapkin-Tiapkin' 'Ya Düşkünleri Koruma Kurumları Müdürü kim?'

(*) O zamanki Rusya'da, Avrupa'dan gelen yeni düşünceleri benimseyenlere "Liberal" adı takılmıştı. Bu yeni düşüncelere karşı olanlar; başkalarından biraz ayrı düşünen, biraz ayrı davrananları, serbest fikirlilikle suçluyorlardı. Burada konu olan öğretmenin yüzünde bazı sinirli hareketler olduğu anlaşılıyor. Bu yüzden onu da serbest fikir aşılayıcısı sayıyorlar.

'Zemlianika,' 'Zemlianika buraya gelsin.' İşte işin kötü yanı burada.

II. SAHNE

(Öncekiler, Posta Müdürü.)

POSTA MÜDÜRÜ: Baylar, allahaşkına, söyleyin, ne var? Müfettiş mi geliyormuş?

KAYMAKAM: Duymadınız mı?

POSTA MÜDÜRÜ: Piyotr İvanoviç Bobçinski'den işittim. Biraz önce postaneye uğramıştı...

KAYMAKAM: Peki, siz bu işe ne dersiniz?

POSTA MÜDÜRÜ: Ne mi diyeceğim? Türklerle savaş olacak.

AMMOS F.: Tamam, ben de o düşüncedeyim.

KAYMAKAM: İkiniz de tümden yanılıyorsunuz.

POSTA MÜDÜRÜ: Vallahi Türklerle savaş var. Yine Fransa karıştırıyor bu işi.

KAYMAKAM: Türklerle ne savaşı canım? İşin doğrusu, hükümetin zoru Türklerle değil, bizimle. Artık belli oldu. Mektup aldım.

POSTA MÜDÜRÜ: Ha, öyleyse o başka, Türklerle savaş filan yok.

KAYMAKAM: E, İvan Kuzmiç, siz ne yapacaksınız bakalım?

POSTA MÜDÜRÜ: Ben mi? hiç... Ben de sizin durumunuzdayım. Siz ne yapacaksınız Anton Antonoviç?

KAYMAKAM: Ben mi?... Korkum yok ama, işte ne olsa biraz... Tüccar, esnaf tabakası beni biraz kuşkulandırıyor. Dediklerine bakılırsa ben onlara tuzluya mal oluyormuşum. Oysa, şuradan buradan biraz bir şeyler aldı isem bile, vallahi, sizi temin ederim ki kastım yoktur. Hatırıma ne geliyor, biliyor musunuz? *(Onu kolundan tutup kenara çeker.)* Belki de beni bunlardan biri ihbar etmiştir. Öyle değil mi canım, bize ne diye müfettiş göndersinler. Beni dinleyin, İvan Kuzmiç, ortak çıkarlarımız için, postanenize

gelen giden mektupları, canım bilirsin ya, şöylece açıp okumak mümkün değil mi? Bir ihbar, yahut sadece bir mektuplaşma var mı, yok mu? Ha? Böyle bir şey yoksa, mektupları kapamak pekâlâ elimizde. Zaten açık da gönderilebilir ya.

POSTA MÜDÜRÜ: Anladım, anladım. Bana bunları öğretmeye lüzum yok. Ben zaten bu işi yapar dururum. Tedbir olsun diye değil ha! Daha çok meraktan... Dünyada ne olup bittiğini öğrenmeye bayılırım. Sizi temin ederim ki çok meraklı bir iş. Kimisi çok zevkle okunur birtakım olaylar anlatır... Hem de ne ahlaki şeyler vardır içinde. "Moskova Haberleri"* gazetesi, halt etsin yanında.

KAYMAKAM: E, söylesenize, Petersburg'dan gelen memur üstüne bir şeylere rastladınız mı?

POSTA MÜDÜRÜ: Petersburg'lu memur üstüne mi? Hayır, ama Kostrova, Saratov memurlarından çok söz ediliyor. Bu mektupları okumadığınıza, hani yazık ediyorsunuz vallahi. Öyle güzel parçaları var ki... Söz gelişi geçende bir asteğmen, arkadaşına baloyu öyle enfes anlatmış ki... Harikaydı, harika... Şöyle yazıyordu: 'Sevgili dostum, ömrüm cennette geçiyor... Bir sürü kız, çalgılar, bayraklar... Bunları öyle güçlü bir duyguyla betimliyordu ki, bu mektubu özellikle sakladım, isterseniz okuyayım.

KAYMAKAM: Canım, sırası değil. Şimdi siz benden şu lütfu esirgemeyin İvan Kuzmiç. Eğer elinize bir ihbar veya şikâyet mektubu geçerse hiç düşünmeyin, alıkoyun.

POSTA MÜDÜRÜ: Hayhay... memnuniyetle.

AMMOS F Ama dikkat edin, bu işler bir gün başınıza dert açacak.

POSTA MÜDÜRÜ: Yok canım?

KAYMAKAM: Bir şey olmaz, bir şey olmaz. Evet, ortalığa yayılsa o vakit belki... ama bu iş kendi aramızda.

AMMOS F Evet... başımıza da bir iş açıldı ki... Ben de, size Anton Antonoviç, bir küçük tazı yavrusu getirecektim.

(*) Moskova Üniversitesinde çıkarılan bir gazete.

Hani o bildiğiniz küçük yok mu? Onun özbeöz kızkardeşi. Varhovinski ile Çeptoviç'in mahkemeye düştüklerini duydunuz mu? Bana da gün doğdu. Her ikisinin toprağında tavşan avlıyorum.

KAYMAKAM: Vallahi dostum, sizin tavşanlarınızı dinleyecek halim yok, şu müfettişin gizli gelmesi hiç aklımdan çıkmıyor. İnsan hep bunu bekliyor. Sanki kapı açılacak ve güm...

III. SAHNE

(Öncekiler, Dobçinski, Bobçinski.)

(Soluk soluğa girerler.)

BOBÇİNSKİ: Olur şey değil.

DOBÇİNSKİ: Şaşılacak şey.

HEPSİ: Ne var? Ne olmuş?

DOBÇİNSKİ: Şaşılacak şey. Lokantaya giriyorduk...

BOBÇİNSKİ *(sözünü keserek):* Piyotr İvanoviç müsaade ederseniz, ben anlatayım.

DOBÇİNSKİ *(sözünü keserek):* Piyotr İvanoviç müsaade ederseniz, ben anlatayım.

BOBÇİNSKİ: Hayır, müsaade edin, ben anlatayım... Müsaade edin, müsaade edin... Hem sizin anlatma gücünüz bu işe yetmez.

DOBÇİNSKİ: Ama sonra şaşıracaksınız, her şeyi yerli yerinde hatırlayamayacaksınız.

BOBÇİNSKİ: Hatırlarım, vallahi hatırlarım. Yalnız siz benim sözümü kesmeyin. Bırakın, ben anlatayım, sözümü kesmeyin. Baylar, lütfen Piyotr İvanoviç'e söyleyin, sözümü kesmesin.

KAYMAKAM: Allah aşkına, söyleyin, ne var? Bana çarpıntı geldi. Oturunuz baylar. İskemle alın Piyotr İvanoviç, buyurun bu iskemleye... *(Herkes iki Piyotr İvanoviç'in çev-*

resini sarar.) Söyleyin bakalım, ne var, ne olmuş?

BOBÇİNSKİ: Müsaade buyurun... Müsaade buyurun. Her şey sırasıyla. Siz o mektubu alıp da endişeye düşmek inceliğini gösterdikten sonra, ben de sizden memnuniyetle ayrılıp... doğru, şeye koştum. Piyotr İvanoviç lafımı kesmeyin. Her şeyi hatırlıyorum, her şeyi, her şeyi... Ha, ne diyordum. Korobkin'e uğradım. Korobkin'i evde bulamayınca Rastakovski'lere saptım, onu da bulamayınca size gelen haberi vermek için soluğu İvan Kuzmiç'lerde aldım. Oradan çıkarken Piyotr İvanoviç'le karşılaştık...

DOBÇİNSKİ *(Keserek):* Hani börekçi dükkânı yok mu? Onun önünde.

BOBÇİNSKİ: Börekçi dükkânının önünde Piyotr İvanoviç'le karşılaştık. Evet, Piyotr İvanoviç'le karşılaştık, sonra ona dedim ki, Anton Antonoviç'in inanılır bir yerden aldığı mektuptan haberiniz var mı? Oysa Piyotr İvanoviç konuyu sizin kâhya kadın Avdotya'dan öğrenmiş. Avdotya da bilmem, bir şey için Filip Antonoviç Poçeçuyev'e gitmiş de...

DOBÇİNSKİ *(keserek):* Konyak koymak için küçük bir fıçı almaya gitmiş.

BOBÇİNSKİ *(onun elini iterek):* Konyak koymak için küçük bir fıçı almaya gitmiş. Ben de Piyotr İvanoviç'le, Poçeçuyev'e gitmiştim. Aman, Piyotr İvanoviç, şey etmeyin, kesmeyin, rica ederim, sözümü kesmeyin... Poçeçuyev'e giderken, yolda Piyotr İvanoviç dedi ki: 'Haydi, lokantaya gidelim... karnım... sabahtan beri bir şey yemedim... karnım zil çalıyor.' Evet, Piyotr İvanoviç'in karnı... Bana dedi ki: 'Şimdi lokantaya taze som balığı getirdiler, biraz yeriz.' Biz daha lokantaya girince, baktık, orada, genç bir adam...

DOBÇİNSKİ *(keserek):* Oldukça yakışıklı, sivil giyinmiş.

BOBÇİNSKİ: Oldukça yakışıklı, sivil giyinmiş bir adam. Odanın içinde aşağı yukarı dolaşıyordu. Yüzünde düşünceli bir hal... Fizyonomisinden... halinden tavrından, *(Şaka-*

ğında elini döndürür.) burada bir çok şeyler döndüğü anlaşılıyordu. Ben bir şeyler sezinledim ve Piyotr İvanoviç'e dedim ki: 'Bunda bir iş var'. Evet, Piyotr İvanoviç de tam o sırada lokantacıyı, lokantacı Vlasa'yı eliyle çağırdı. Şu Vlasa... Hani, karısı üç hafta önce doğurdu. Öyle bir çocuk ki nur topu gibi maşallah. O da babası gibi lokantacı olacak. İşte Piyotr İvanoviç, Vlasa'yı çağırdı ve ona alçak sesle: 'Bu genç kim?' diye sordu. Vlasa da dedi ki: 'Bu adam...' Allahaşkına sözümü kesmeyin Piyotr İvanoviç, lütfen sözümü kesmeyin. Siz anlatamazsınız, vallahi, siz anlatamazsınız. Bir defa siz peltek konuşursunuz. Sonra bir dişinizin aralığından, konuşurken ıslık gibi bir ses çıkar, bilmez miyim? Ha, dedi ki: 'Bu adam, memurmuş,' dedi, 'Petersburg'dan geliyor,' dedi. 'Adı da İvan Aleksandroviç Hlestakov,' dedi. 'Saratov'a gidiyormuş ama durumu pek garip,' dedi. 'Geleli bir haftayı geçti, hep bizim otelde, boyuna borç ediyor. Hiç para verdiği yok.' dedi. Bunları duyar duymaz, birden kafamda bir şimşek çaktı. Piyotr İvanoviç'e dönüp 'Ya!' dedim.

DOBÇİNSKİ: Hayır, Piyotr İvanoviç, 'Ya!' diyen benim.

BOBÇİNSKİ: Evet, önce siz söylediniz, sonra ben söyledim. İkimiz birden 'Ya!' dedik. Bu adam madem Saratov'a gidecekmiş, peki, burada işi ne? Evet, işte memur, bu adamdır.

KAYMAKAM: Kim, hangi memur?

BOBÇİNSKİ: Aldığınız mektupta bahsedilen memur, müfettiş...

KAYMAKAM *(korku içinde):* Ne diyorsunuz, olamaz! Tanrı saklasın... O değildir.

DOBÇİNSKİ: O vallahi... o... ta kendisi. Para verdiği de yok, gittiği de. E, o olmayacak da kim olacak? Elindeki evraka göre Saratov'a gidecekmiş.

BOBÇİNSKİ: O, o, vallahi, o. Öyle bir bakışı var ki, gözünden bir şey kaçmıyor. Bizim, Piyotr İvanoviç'le som balığı yediğimizi görünce... Piyotr İvanoviç'in acıktığını söyle-

miştim ya... Tabaklarımıza şöyle bir göz attı. Benim ödüm koptu.

KAYMAKAM: Tanrım, biz günahkâr kullarına acı. Hangi odayı tutmuş?

DOBÇİNSKİ: Beş numarayı. Merdiven altındaki...

BOBÇİNSKİ: Hani geçen yıl subayların kavga çıkardıkları oda.

KAYMAKAM: Geleli çok olmuş mu?...

DOBÇİNSKİ: Aşağı yukarı iki hafta olmuş... Vasilya Yortusu günü gelmiş.

KAYMAKAM: İki hafta mı? *(Kendi kendine)* Tanrım sen bana acı, kurtar beni. Bu iki hafta içinde neler olmadı? Gediklinin dul karısı dövüldü. Mahpuslara yemek verilmedi... Sokaklar çöplük, pislik içinde, Rezalet, vallahi yandık. *(Başını tutar.)*

ARTEMİ F.: Ne dersiniz, Anton Antonoviç? Resmi kılığımızı giyip otele gidelim mi?

AMMOS F Hayır, hayır, önce kaymakam gitmeli. Sonra papazlarla tüccarlar. "Yohan Mason'un Yaşamı" kitabında olduğu gibi.

KAYMAKAM: Olmaz, olmaz, rica ederim, siz bu işi bana bırakın. Benim bu dünyada başıma neler gelmedi; ama hepsinin altından kalktım. Kimi zaman takdirname bile kazandığım oldu. Tanrının izniyle bu kez de alnımızın akıyla kurtuluruz. *(Bobçinski'ye)* Genç bir adam dediniz, değil mi?

BOBÇİNSKİ: Genç... yirmi üç, yirmi dört yaşlarında...

KAYMAKAM: Daha iyi, ağzından kolay laf alınır. Yaşlı bir kurt olsaydı iş sarpa sarardı. Gençlerin içi dışı birdir. Haydi baylar, herkes kendi işinin başına geçsin. Ben yalnız gideceğim. Yahut da Piyotr İvanoviç'le beraber giderim. Özel olarak, dolaşmaya çıkmışım da, yolcuların rahatları nasıl, sanki bunu öğrenmek istiyormuşum gibi. — Hey Svistunov!...

BEKÇİ: Efendim!

KAYMAKAM: Hemen komisere git... Yahut dur, dur, sen bana lazımsın. Birini komisere yolla da, buraya gelsin. Sen de buraya gel. *(Bekçi acele acele çıkar.)*

ARTEMİ F.: Haydi, gidelim, Ammos Fiyodoroviç... başımıza bir bela gelebilir.

AMMOS F Siz ne diye korkuyorsunuz yahu! Hastalara temiz başlık giydirin olur, biter.

ARTEMİ F Bir başlıkla iş bitecek gibi değil ki. Hastalara yulaf çorbası yazıldı. Oysa koridorlarda kapuska kokusundan geçilmiyor. İnsanın burnunun direği sızlıyor.

AMMOS F Bana göre hava hoş. Öyle ya, mahkemeye uğramak kimin aklına gelir. Gelip bir dosyaya baksa ömrünün sonuna kadar pişman olur. Ben yargıç olalı on beş yılı geçti; elime bir dosya alacak olsam illallah der atarım. Çünkü Süleyman Peygamber bile bu işlerin içinden çıkamaz; kimin haklı, kimin haksız olduğunu anlayamaz. *(Yargıç, Düşkünleri Koruma Kurumları Müdürü, Milli Eğitim Müdürü, Posta Müdürü çıkarlarken kapıda, geri gelen bekçiyle çarpışırlar.)*

IV. SAHNE

(Kaymakam, Dobçinski, Bobçinski, Bekçi.)

KAYMAKAM: Araba hazır mı?

BEKÇİ: Hazır.

KAYMAKAM: Aşağı in, yahut hayır, dur... git, getir... ötekiler nerede? Sen yalnız mısın? Prohorov'un da burada bulunmasını emretmiştim. Prohorov nerede?

BEKÇİ: Prohorov, karakolda. Ama o da bir iş yapacak halde değil.

KAYMAKAM: Neden?

BEKÇİ: Neden olacak, sabaha karşı sızmış durumda getirmişler. Başından aşağı iki kova su dökmüşler... hâlâ kendine gelmedi.

KAYMAKAM *(başını tutar):* Aman Yarabbi, aman Yarabbi. Çabuk sokağa çık. Yahut, dur. Hemen odama git, duyuyor musun? Kılıcımla yeni şapkamı getir. Haydi... Piyotr İvanoviç, gidelim.

BOBÇİNSKİ: Ben de geleyim, ben de... bana da müsaade ederseniz, Anton Antonoviç...

KAYMAKAM: Olmaz, olmaz, Piyotr İvanoviç, imkân yok, imkân yok. Bir kez bizimle gelmeniz doğru değil... Zaten arabaya da sığamayız.

BOBÇİNSKİ: Zararı yok canım, ben arabanın arkasından koşar adım gelirim. Yalnız, kapı aralığından bakıp halini tavrını bir görsem, yeter.

KAYMAKAM *(kılıcını aldıktan sonra bekçiye):* Hemen git, yanına bir manga çöpçü al, hepsi birer şey alsın... of... bu kılıç amma da paslanmış. Ah şu mendebur tüccar Abdulin. İşte görüyor ki, Kaymakamın kılıcı paslanmış... Yenisini gönderse ya. Açgözlü millet... eminim bu hınzırlar şimdiden el altından dilekçeler hazırlamışlardır. Herkes eline bir sokak alsın... ben de ne dediğimin farkında değilim... sokak değil canım, birer süpürge alsınlar, otele giden sokağı baştan aşağı bir temiz yıkasınlar. Anlıyor musun? Sen de gözünü dört aç... sen yok musun sen. Ben seni bilirim. Sen ne malın gözüsündür. Saf görünürsün ama, gümüş kaşıkları çizmelerine sokup götürmeyi pekâlâ bilirsin. Bak tetik ol, kulağım deliktir. Tüccar Çerniayev ile ne yaptığını bilmiyor muyum? O sana üniforma için iki arşın kumaş verdi, sen bütün topu kaldırdın. Dikkat et, rütbene göre çalmıyorsun. Haydi marş...

V. SAHNE

(Öncekiler, Polis Komiseri.)

KAYMAKAM: Ah Stepan İlyiç, neredeydiniz, allahaşkına? Nerede kaldınız? Bu ne biçim şey?

KOMİSER: Dışarda bekliyordum.

KAYMAKAM: Dinleyin beni, Stepan İlyiç. Bu Petersburg'lu memur geldi. Ne gibi tedbirler aldınız?

KOMİSER: Emirlerinizi yerine getirdik. Pugovitzin'i, bir manga çöpçü ile beraber caddeyi temizlemeye gönderdim.

KAYMAKAM: Peki, Derjimorda nerede?

KOMİSER: O, itfaiyeyle beraber gitti.

KAYMAKAM: Prohorov hâlâ ayılmadı mı?

KOMİSER: Ayılmadı.

KAYMAKAM: Buna nasıl meydan veriyorsunuz, aklım almıyor.

KOMİSER: Vallahi, nasıl oldu, ben de bilmiyorum. Dün kent dışında bir kavga çıkmıştı. O da sözde bu kavgayı yatıştırmak için gitti ama döndüğü zaman bulut gibiydi.

KAYMAKAM: Bakın beni dinleyin. Yapacağınız iş şu: Pugovitzin'i köprü başına yollayın. O, boylu bosludur, orada dursun, düzeni sağlasın. Sonra, o, kunduracının yanındaki harap tahta perdeyi yıktırın ve birkaç yere işaret kazıkları yerleştirin. Sanki orada toprak düzlemesi yapılıyormuş gibi gözüksün. Bir kentte ne kadar çok yıkıntı görünürse o kentin başı onca hamarat sayılır. Aman Yarabbim! Az kaldı unutuyordum. O tahta perdenin yanına kırk araba kadar çöp atılmıştı. Aman ne pis kent. Bir yere bir anıt mı dikilmiş, ya da daha basiti, bir tahta perde mi gerilmiş, Tanrı bilir nereden, oraya her türlü pisliği getirip yığarlar. *('Ah!' çeker.)* Eğer gelen memur içinizden birine, 'Durumunuzdan memnun musunuz?' diye soracak olursa 'her şeyden memnunuz, efendim.' diye cevap vereceksiniz. Şayet biriniz çıkar da memnun olmadığını söylerse, sonradan ben onu öyle bir memnun ederim ki, şaşar kalır. Ah! Ah! Ah! Çok suçluyum, çok. *(Şapka yerine kutusunu alır.)* İnşallah bu işten çarçabuk sıyrılacak olursam kiliseye öyle bir mum dikeceğim ki, şimdiye kadar kimse böyle mum dikmedi, diyecekler. Şu mendebur tüccarların hepsini 50' şer kilo balmumu getirmeye zorlayacağım. Ah, Tanrım,

Tanrım... haydi gidelim, Piyotr İvanoviç. *(Şapka yerine kutuyu başına geçirir.)*

KOMİSER: Anton Antonoviç, bu şapka değil, kutu.

KAYMAKAM *(kutuyu atar):* Kutu ise, kutu... Allah belasını versin. Ha... eğer size, bundan beş yıl önce ödenek konduğu halde, Kimsesizler Yurdu'nun yanında niçin hâlâ kilise yapılmadığını soracak olursa; inşaata başlandığını, fakat sonra yangın çıktığını söylemeyi unutmayın. Zaten bunun hakkında bir rapor yazmıştım. Aman hatırınızda bulunsun. Yoksa, herifin biri çıkar, unutur da, aptallığından bu inşaata hiç başlanmadı deyiverir. Sonra Derjimorda'ya söyle, ikide bir elalemi dövmeye kalkmasın. Çünkü düzeni korumak bahanesiyle haklı haksız dinlemez o, adamın gözünü patlatır. Haydi gidelim, gidelim, Piyotr İvanoviç. *(Çıkar, sonra tekrar girer.)* Ha! Kılıksız askerleri sokaklara bırakmasınlar. Bu Allahın belası herifler kaputlarını gömleklerinin üstüne giyiyorlar, altında bir şey yok. *(Hepsi Çıkarlar.)*

VI. SAHNE

(Anna Andreyevna, Maria Antonovna, koşarak sahneye girerler.)

ANNA A.: Neredeler, neredeler? Ah, aman Yarabbim. *(Kapıyı açarak)* kocacığım, Antoşa! Anton! *(Hızlı hızlı konuşarak)* Yine mi sen? Zaten hep senin yüzünden. Tam da zamanını buldun. Yok, 'gerdanlığım nerede?' yok 'eşarbım nerede?' *(Pencereye koşar, bağırır.)* Anton! Nereye, nereye? Ne? Gelmiş mi? Müfettiş mi gelmiş? Bıyıklı mı? Nasıl bıyıklı?

KAYMAKAM'IN SESİ: Sonra hanımcığım, sonra...

ANNA A.: Sonra mı? Bu da yeni çıktı. Ben sonra, monra bilmem. Bana bir sözcük söyle: Rütbesi ne? Albay mı? Ha? *(Kızgın)* Gitti. Sen bunu unutma. Hep senin yüzünden: 'Anneciğim, anneciğim. Biraz durun. Başımı bağlıyorum. Şimdi geliyorum.' Bak, bu 'şimdi' bize neye mal oldu.

Hiçbir şey öğrenemedik. Hep senin bu körolası hoppalığın yüzünden. Hanımefendi, posta müdürünün geldiğini duydu ya, hemen aynanın karşısına geçti, bir kırıtma... bir kırıtma. Bir bu yandan bakar, bir şu yandan bakar. Aklı sıra, posta müdürü onun için yanıp tutuşuyor. Oysa sen arkanı döner dönmez, nanik yapıyor.

MARİYA A.: Ne yapayım anneciğim? Nasıl olsa iki saat sonra ne olup bittiğini öğrenecek değil miyiz?

ANNA A.: İki saat sonra mı? Mersi. Bu da cevap mı? Bir ay sonra bu işi daha iyi öğrenebileceğimizi nasıl oldu da söylemedin? *(Pencereden sarkar)* Hey! Avdotya? Avdotya duydun mu? Birisi gelmiş, duymadın mı? Amma da aptalsın. Elini mi salladı. Sallarsa sallasın, sen yine sormalıydın. Öğrenemedin mi? Elbet, başında kavak yelleri esiyor. Aklında fikrinde nişanlılar... ha? Çabuk gittiler, öyle mi? Arabanın arkasından koşmalıydın. Hadi, hemen git... koş hemen. İşitmiyor musun? Koş, sor, nereye gittiler; iyice sor, iyice öğren... gelen kim? Ne biçim adam? İşitmiyor musun? Kapı aralığından bak, her şeyi öğren. Gözleri ne renk? Siyah mı, değil mi? Hemen buraya dön. İşitiyor musun? Çabuk, çabuk, çabuk, çabuk... *(Perde inceye kadar bağırır... Perde, ikisi de pencerenin önünde durdukları zaman iner.)*

İKİNCİ PERDE

I. SAHNE

(Otelde küçük bir oda, bir yatak, bir masa, bir bavul, boş bir şişe, çizmeler, bir elbise fırçası ve saire...)

(Osip, efendisinin yatağına uzanmıştır.)

OSİP: Allah belasını versin. Açlıktan geberiyorum. Midem bomboş... karnım gur gur ötüp duruyor. Ah bir eve dönsek! Ne yapsam bilmem ki? Piter'den* çıkalı iki ay oluyor. Çapkın, yolda elindekini, avucundakini yedi, bitirdi. Şimdi de süt dökmüş kedi gibi düşünüyor. Bol bol yol paramız vardı. Ama kendisini nasıl gösterecek? *(Taklit ederek)* 'Hey! Osip, git, bir oda tut, en güzel odayı tut. En iyi tarafından da yemek ısmarla. Ben, öyle olur olmaz yemekleri yemem. Bana yemeğin en iyisi gerek.' Önemli bir adam olsa ne ise, küçük bir kayıt memuru! Önüne gelenle dost olur, sonra da başlar kumar oynamaya. İşte sonu böyle oluyor. Off... bıktım bu yaşamdan. Vallahi, köy daha rahattı. Orada kent yaşamı yoktur ama üzüntüsü de azdır...

(*) Petersburg.

Bir kadın alırsın, ondan sonra ömrün boyunca kekâ, ye böreği, yat aşağı. Elbet doğrusunu söylemek gerekirse, Piter'de yaşamak çok güzel. Yalnız, iş parada... para olduktan sonra, günler daha ince, daha politikalı geçer. Tilaturalar, dans eden köpekler, hepsi önünde... ne istersen var. Herkes ince, nazik konuşur. Daha nazik konuşanlar var ama, onlar soylular. Bir pazara gidersin. Satıcılar bağırır: 'Buyurun, bayım.' Diyelim salda giderken bir memurun yanında bile oturursun. Kibarlık görmek istiyorsan bir mağazaya git. Orada emeklinin biri sana askerlikten açar. Gökyüzündeki yıldızların neye yaradığını, ne olduklarını anlatır. Onları sanki avucunun içi gibi öğrenirsin. Bazen yaşlı bir subay karısı düşer... bazen de bir hizmetçi girer, ama bir içim su... öf... öf... öf! *(Güler, başını sallar.)* Hey canına yandığımın... ne muameledir o! Hiç kaba bir sözcük işitilmez. Herkes sana, siz der. Yürümekten mi bıktın, atla bir arabaya, bey gibi kurul. Parasını vermek istemiyorsan, onun da kolayı bulunur: Her evin iki kapısı vardır. Birinden girer, ötekinden çıkarsın. Şeytan bile bulamaz seni. Yalnız, bu yaşamın kötü bir yanı var: Kimi zaman karnını güzelce doyurursun, kimi zaman da, işte bugünkü gibi açlıktan geberirsin. Ama bütün suç onda. Halimiz duman, başımız dertte yahu. Babası para gönderiyor. İnsan biraz tutumlu olur, değil mi? Nerede... başlar hovardalığa. Arabadan aşağı inmez, her gün tilatura için bilet al, bir hafta sonra ne görürsün? Yeni frağını bitpazarına satmaya yolluyor! Gömleğine varıncaya kadar sattığı oldu. Üstünde bir ceketi, bir de kaputu kaldı. Vallahi böyle. Kumaşı da ne güzeldi ama! İngiliz. Bir frak 150 rubleye mal olur, ama bitpazarına götürdün mü, vere vere 20 ruble verirler. Hele pantolon, yok pahasına gider. Bu duruma düşmesinin nedeni de ne? Aklı havada, ondan! İşine gücüne gideceğine piyasaya çıkıyor, kumar oynuyor. Ah, beyefendi bunu bir öğrenirse, vallahi, memurmuş, falanmış dinlemez, pantolonunu indirir, basar sopayı, bizimki de dört gün rahat

oturamaz. İnsan memursa, memurluğunu bilmeli. İşte, şimdi de, otelci: 'Birikmiş borçlarınızı ödemezseniz, artık yemek vermem.' dedi. Peki, parayı veremezsek ne olacak? *(İç çeker.)* Ah Yarabbi, bir kaşık çorba olsa. Vallahi bana öyle geliyor ki, şimdi bütün dünyayı yiyebilirim. Kapıyı vuruyorlar... O olmalı. *(Yataktan fırlar.)*

II. SAHNE

(Osip, Hlestakov.)

HLESTAKOV: Al şunları... *(Şapkasıyla bastonunu verir.)* Yine yatağımda debelendin değil mi?

OSİP: Ne diye debeleneyim? Ben hiç yatak görmedim mi sanki?

HLESTAKOV: Yalan söyleme. Debelenmişsin. Bak, karmakarışık olmuş.

OSİP: Yatağınıza hiç de muhtaç değilim. Sanki yatağın ne olduğunu bilmiyor muyum? Ayaklarım var ya, ayakta dururum, olur biter. Yatağınızı ne yapayım?

HLESTAKOV *(odada dolaşır):* Bak bakalım tütün kutusunda bir şey kalmış mı?

OSİP: Nasıl kalır? Son tutamını içeli dört gün oldu.

HLESTAKOV *(dudaklarını oynata oynata dolaşır; sonra sert ve kesin bir sesle):* Beni dinle, Osip.

OSİP: Buyurun efendim.

HLESTAKOV *(kuvvetli fakat daha az kesin bir sesle):* Şeye git...

OSİP: Nereye?

HLESTAKOV *(hiç kesin ve kuvvetli olmayan, daha çok yalvarışa benzeyen bir sesle):* Aşağıya... büfeye! Söyle de bana yemek göndersinler.

OSİP: Yo... gidemem.

HLESTAKOV: Aptal herif, sen nasıl bana böyle bir cevap verirsin?

OSİP: Basbayağı. Zaten gitsem de bir işe yaramayacak ki... otelci artık bize yemek vermeyeceğini söyledi.

HLESTAKOV: Nasıl vermezmiş? Bu ne saçma şey?

OSİP: Bu kadarla kalsa iyi. Kaymakama gidip üç haftadan beri bu bayın beş para verdiği yok, diyecekmiş. Sonra bana: 'İkiniz de serserisiniz. Ama üstelik efendin dolandırıcının biri. Biz sizin gibi serserileri, namussuzları çok gördük,' diye bağırdı.

HLESTAKOV: Sen de bunları gelip yüzüme söylemekten hoşlanıyorsun değil mi, hayvan?

OSİP: Sonra dedi ki: 'Herif gelir, yer içer, borç eder, gel gelelim, kovmak bile kabil olmaz. Ben...' diyor, 'bu işin peşini bırakmayacağım Şikâyet edeceğim. Bir temiz dövdürüp, kodese attıracağım.'

HLESTAKOV: Kes sesini, aptal... yeter. Git, git de ona dediğimi söyle. Amma kaba herif yahu!

OSİP: Daha iyisi otelciyi buraya çağıralım.

HLESTAKOV: Ne diye buraya çağıracaksın canım. Kendin git, söyle.

OSİP: Aman efendim!

HLESTAKOV: Haydi git, Allahın belası, çağır otelciyi buraya. *(Osip çıkar.)*

III. SAHNE

(Hlestakov, yalnız.)

HLESTAKOV: Ne acıktım be! Belki açlığım geçer diye biraz dolaşayım dedim ama nafile... Allah belasını versin. Hiç de geçmedi. Evet, Pensa'da o kadar para yemeseydim, şimdi yanımda eve dönecek kadar param olurdu. Ah şu piyade yüzbaşısı, adamakıllı soydu beni. Bu mendebur herif oyunda öyle kurt ki. Bir çeyrek saat içinde son meteliğime kadar aldı, gitti. Ama, yine de onunla bir kez daha karşılaşmak istiyor canım. Yalnız bir türlü fırsat çıkmıyor. Ne

de berbat memleket... hiçbir postane veresiye alışveriş etmiyor. Bu, rezalet bu. *(Islıkla "Robert le Diable"*dan bir parça çalar; sonra 'Anneciğim Elbise İstemem' şarkısını söyler; nihayet ikisini birbirine karıştırır.)* Hâlâ kimsenin geldiği yok.

IV. SAHNE

(Hlestakov, Osip, Garson.)

GARSON: Patron soruyor, nedir istediğiniz?

HLESTAKOV: Merhaba kardeşim, nasılsın bakalım, iyi misin?

GARSON: Tanrıya şükür.

HLESTAKOV: Otelde işler nasıl? Yolunda mı?

GARSON: Eh, Tanrıya şükür, iyidir.

HLESTAKOV: Müşteriniz çok mu?

GARSON: Eh... zararsız.

HLESTAKOV: Bak, kardeşim, bana bu saate kadar yemek getirmediler. Lütfen söyle de çabuk göndersinler. Yemekten sonra bazı işlerim var da...

GARSON: Patron size yemek vermeyeceğini söyledi. Hattâ bugün kaymakama gidip şikâyet etmek istiyormuş.

HLESTAKOV: Ne şikâyeti? Düşünsene, kardeşim, ne münasebet? Benim yemek yemem lazım. Böyle aç kalamam ya. Vallahi ciddi söylüyorum, çok acıktım.

GARSON: Evet, ama, patron diyor ki, 'Eski hesapları temizlemedikten sonra bir şey vermem.' İşte o da böyle diyor.

HLESTAKOV: Canım sen onu kandırır, yola getirirsin.

GARSON: Peki, ben ne söyleyeyim?

HLESTAKOV: Sen ona ciddi ciddi anlat ki, benim yemeğe ihtiyacım var. Para meselesi kolay. O, köylü olduğu için bir gün yemese de bir şey olmaz. Herkesi kendisi gibi sa-

(*) "Robert le Diable", Meyerbeer'in 1830 sıralarında çok tutulan bir operası.

nıyor. Amma tuhaf...

GARSON: Bakayım, bir söyleyeyim. *(Çıkar.)*

V.SAHNE

(Hlestakov, yalnız.)

HLESTAKOV: Yiyecek bir şey göndermezse gerçekten kötü olacak. Hiç böyle acıktığımı bilmiyorum. Yoksa üstümden başımdan bir şey mi satayım? Acaba pantolonu satsam nasıl olur? Yok, yok. Biraz daha açlığa katlanırım, ama eve Petersburg kıyafetiyle dönerim. Ne yazık ki Yohim* bana bir araba kiralamadı. Eve araba ile dönmek ne iyi olurdu. Araba fiyakalı fiyakalı, zengin bir komşunun evinin önüne kadar dayanır. İki yanda fenerler... arkada uşak elbisesiyle Osip... vay canına... düşünüyorum da, herkes birbirine girerdi. 'Kim bu gelen? Ne oluyor?' Uşak sırmalı giysisiyle içeri girer, dimdik durur. *(Uşağı taklit eder.)* Petersburg'dan İvan Aleksandroviç Hlestakov, kabulünü rica ediyor. Oysa bu kaba herifler kabul sözünün anlamını bilmezler ki. Onlar başka türlü alışmışlardır. Sözgelişi bir malikâne sahibi, odunun biri, onları ziyarete geldi mi, hemen ayı gibi salona dalar. Oysa ben evin güzel küçük hanımına doğru ilerlerim ve 'arzu ederseniz, efendim...' derim. *(Ellerini ovuşturur, ve selam durumunu taklit ederek ayağını geri atar.)* Tu... *(Tükürür)* öyle bir karnım acıktı ki, midem bulanıyor.

VI. SAHNE

(Hlestakov, Osip, sonra Garson.)

HLESTAKOV: Ne oldu?

OSİP: Yemeğinizi getiriyorlar.

(*) 1830 yıllarında Petersburg'da ünlü bir araba imalathanesi sahibi.

HLESTAKOV *(ellerini birbirine vurur ve sandalyesinden hafifçe zıplar):* Yemek geliyor, yemek, yemek, yemek.

GARSON *(elinde yemekle ve peçetelerle girer):* Patron, bu sondur, dedi.

HLESTAKOV: Patron, patron... senin patronun bana vız gelir. Ne yemek var?

GARSON: Çorba ile kızartma.

HLESTAKOV: Ne... sade iki türlü mü?

GARSON: Evet, bu kadar...

HLESTAKOV: Amma da saçma şey. Kabul etmiyorum. Sen ona git de ki, bu kadar az yemek olmaz.

GARSON: Bu bile çok diyor, patron.

HLESTAKOV: Bunun salçası yok mu?

GARSON: Hayır, yok.

HLESTAKOV: Neden yok? Bugün mutfağın yanından geçerken gördüm, birçok şeyler pişiriyorlardı. Sonra daha bu sabah kısa boylu iki adam som balığı ve daha birçok şeyler yiyorlardı.

GARSON: Birçok şey var ama, yok.

HLESTAKOV: Ne demek yok?

GARSON: Yok işte.

HLESTAKOV: Peki, som balığı, başka balıklar, külbastılar...

GARSON: Vallahi, parayı veren düdüğü çalar.

HLESTAKOV: Vay kerata vay?

GARSON: Ben mi?

HLESTAKOV: Suratsız herif... bu ne demek bu? Neden herkes yiyor da ben yiyemiyor muşum? Çıldırmak işten değil. Neden ben onların yediklerini yemeyeyim? Onlar da benim gibi müşteri değil mi?

GARSON: Değil elbet.

HLESTAKOV: Değil ha! Peki onlar nasıl müşteri?

GARSON: Bayağı müşteri işte... Parasını verir, yemeğini yer.

HLESTAKOV: Haydi aptal herif, seninle münakaşa edecek

değilim. *(Çorbayı tabağına boşaltır, içer.)* Bu ne biçim çorba? Sen bunu musluktan doldurup getirmişsin. Ne tadı var, ne tuzu. Kokusu berbat mı, berbat. Ben bu çorbayı içmem. Bana başka bir çorba getir.

GARSON: Ben götürmesine götürürüm. Zaten patron dedi ki, 'beğenmezse ziftin pekini yesin,' dedi.

HLESTAKOV *(eliyle tabağı korur):* E... dur, dur, bırak hayvan herif. Sen herkese böyle davranmaya alışmışsın. Ama ben senin bildiklerinden değilim. Bak, söyleyeyim, dikkat et. *(Çorbayı içer.)* Aman Yarabbim, bu nasıl çorba böyle. *(Bir yandan içer.)* Vallahi, bu dünyada kimse böyle çorba içmemiştir. İçinde yağ yerine birtakım tüyler yüzüyor. *(Çorbadaki tavuğu keser.)* Aman, aman, aman... tavuğa bakın yahu. Kızartmayı ver bakayım. Osip tabakta biraz çorba kaldı. Sen iç. *(Kızartmayı kesmeye başlar.)* Nasıl kızartma bu böyle? Bunun kızartmaya benzer yeri yok.

GARSON: Ya nedir?

HLESTAKOV: Ne olduğunu Tanrı bilir. Ama kızartma olmadığı yüzde yüz. Bu et değil, kızartılmış balta sapı. *(Yer.)* Ah düzenbaz herifler. Verdikleri yemeğe bakın. İnsan bundan bir parça yese çenesi sızlar. *(Parmaklarıyla dişlerini karıştırır.)* Namussuzlar. Bunun ağaç kabuğundan farkı yok. Dişine kaçtı mı çıkarabilirsen çıkar. Böyle yemekler dişleri karartır. Düzenbazlar... *(Ağzını peçete ile siler.)* Başka bir şey yok mu?

GARSON: Yok.

HLESTAKOV: Namussuz keratalar. Bari salçalı bir şey olsa, bir pasta olsa. Keratalar, yalnız müşteri soymayı bilirler. *(Osip'le garson masayı toplar, tabakları götürürler.)*

VII. SAHNE

(Hlestakov, sonra Osip.)

HLESTAKOV: Sözde yemek yedik. Büsbütün iştahım açıldı. biraz param olsaydı hiç olmazsa çarşıdan börek getirtirdim.

OSİP *(girer):* Kaymakam gelmiş, sizin hakkınızda bazı şeyler soruyor, bilgi istiyor. Niçin olduğunu anlayamadım.

HLESTAKOV *(korku içinde):* Hoppala, gördün mü başımıza geleni? Demek bu otelci olacak herif, kaymakama şikâyeti dayamış. Ne dersin? Beni içeri atarlar mı? Şimdi ne yapalım? Nezaketle davranacaklarını bilsem, ne ise... hayır, hayır, böyle şey olmaz. Sokaklar kalabalık. Bir dolu subay var. Ben de aksi gibi öyle cakalı davrandım ki. Bir de tüccarın kızıyla kaş göz ettik... Hayır, böyle şey olmaz. Kaymakam bana ne karışırmış? Kimden alıyor bu cesareti? Ben tüccar mıyım? Esnaf mıyım? *(Cesaretlenir ve dik durur.)* Ben ona açıkça derim ki: 'Siz bu işe nasıl cüret ediyorsunuz?.. Nasıl...' *(Kapının tokmağı oynar. Hlestakov sararır ve büzülür.)*

VIII. SAHNE

(Hlestakov, Kaymakam, Dobçinski.)

(Kaymakam girer ve durur. İkisi de, korku içinde, gözleri faltaşı gibi açık bir süre bakışırlar.)

KAYMAKAM *(biraz kendine gelerek esas vaziyetinde):* Saygılarımı sunarım efendim.

HLESTAKOV *(selamlayarak):* Bilmukabele efendim.

KAYMAKAM: Affedersiniz...

HLESTAKOV: Estağfurullah...

KAYMAKAM: Bu şehrin amiri olmak sıfatıyla benim göre-

vim, bütün yolcuların ve bütün namus erbabının herhangi bir şekilde bir güçlüğe maruz kalmamalarıyla ilgilenmek...

HLESTAKOV *(önce biraz kekeler, sonra sonra açılmaya başlar ve sonuna doğru yüksek sesle konuşur):* Ne yapayım, suç bende değil ki... Vallahi ödeyeceğim. Çiftlikten para gönderecekler. *(Bobçinski kapıdan başını uzatır.)* Suçun büyüğü onda... öyle bir et veriyor ki, odun gibi. Çorba çorbaya benzemiyor, içine neler koymamış? Pencereden fırlatıp atmak zorunda kaldım. Günlerden beri beni açlıktan gebertiyor... Çay da bir acayip. Hiç çay kokusu yok, balık kokuyor. Ben ne diye... amma da tuhaf.

KAYMAKAM *(çekinerek):* Affedersiniz, vallahi, bu işte benim hiç suçum yok. Çarşıdaki etler daima iyidir. Onları bize sarhoşluk nedir bilmeyen, iyi ahlaklı Kolmogor köylüleri getirirler. Otelci bu kötü eti, kim bilir, nereden almış? Eğer buradan memnun kalmadınızsa... müsaade ederseniz, size başka bir yer teklif edeyim.

HLESTAKOV: Hayır, hayır, istemem. Başka yer demekle neyi kast ettiğinizi biliyorum. Yani tutuklulaevi, değil mi? Buna ne hakla, nasıl cüret ediyorsunuz. Ben... ben Petersburg'da memurum. *(Cesaret gelir.)* Ben... ben... ben...

KAYMAKAM *(kendi kendine):* Aman yarabbim! Ne kadar da öfkeli. Her şeyi, her şeyi öğrenmiş. Bu namussuz tüccarlar her şeyi anlatmışlar.

HLESTAKOV *(cesaratlenerek):* İsterseniz bütün adamlarınızla gelin. Yine gitmem. Doğrudan doğruya bakana çıkacağım. *(Masayı yumruklar.)* Siz kim oluyorsunuz? Kim oluyorsunuz?...

KAYMAKAM *(tekrar esas vaziyeti alır ve bütün vücudu titreyerek):* Merhamet edin. Kıymayın bana. Karım, küçük çocuklarım var. Beni felakete sürüklemeyin.

HLESTAKOV: Hayır, istemiyorum. Bu da ne demek? Bana ne? Sizin karınız, çocuklarınız var diye ben hapse mi gireyim? İyi vallahi... *(Bobçinski kapıdan bakar ve korkarak*

çekilir.) Hayır, teşekkür ederim, istemem.

KAYMAKAM *(titreyerek):* Tecrübesizlikten, vallahi tecrübesizlikten. Aylık da yetmiyor ki. Düşününüz, rica ederim, aldığımız aylık, çayla şekere bile yetmiyor. Eğer biraz rüşvet yedimse, billahi çok önemsizdir. Yiyecek, içecek bazı şeylerle bir çift elbise... hepsi bu kadar. Sonra ticaretle uğraşan o dul gedikli karısını dövmedim. İftira, vallahi iftira. Bunu benim düşmanlarım uydurmuşlardır. Öyle insanlar ki beni öldürmekten bile çekinmezler.

HLESTAKOV: Bana ne? Benim bunlarla alışverişim yok. *(Düşünceli)* Sonra bana ne diye düşmanlarınızdan, gediklinin dul karısından söz ediyorsunuz? Hiç anlamıyorum... gediklinin dul karısı başka, ben başkayım. Bana elinizi bile dokunduramazsınız. Bu size biraz zor gelir. Ya, hesapta bu da var ha? Ne adam yahu... ben bu parayı ödeyeceğim, hepsini ödeyeceğim. Fakat şimdi param yok. Zaten bir meteliğim olsa burada durur muyum?

KAYMAKAM *(kendi kendine):* Vay kurnaz vay! Bak, ne demek istiyor? Ortalığı bir karıştırdı ki gel de içinden çık. İnsan nereden başlayacağını kestiremiyor. Madem ki iş buraya dayandı, bir deneyelim bakalım ne olursa olsun. *(Yüksek sesle)* Eğer cidden paraya veya başka bir şeye ihtiyacınız varsa ben hemen hizmetinizde bulunmaya hazırım. Benim görevim, buradan gelip geçenlere yardım etmektir.

HLESTAKOV: Verin, verin, ödünç olarak bir miktar para verin de... şu otelcinin hesabını hemen ödeyeyim. Bana iki yüz ruble, hatta daha azı bile yeter...

KAYMAKAM *(parayı vererek):* Buyurunuz, tam iki yüz ruble... saymak zahmetini ihtiyar etmeyin.

HLESTAKOV *(parayı alarak):* Çok teşekkür ederim. Çiftliğime döner dönmez paranızı yollarım. Birdenbire parasız kalıverdim... sizin soylu bir adam olduğunuzu görüyorum. Şimdi durum değişti.

KAYMAKAM *(kendi kendine):* Çok şükür! Parayı aldı. Artık

iş yoluna girdi galiba. Zaten iki yüz ruble yerine dört yüz ruble yutturdum.

HLESTAKOV: Hey! Osip... *(Osip girer.)* Bana garsonu çağır. *(Kaymakama ve Dobçinskiye)* Niçin ayakta duruyorsunuz? Buyurun, oturun. *(Dobçinskiye)* Oturun, rica ederim.

KAYMAKAM: Zarar yok efendim, ayakta da dursak olur.

HLESTAKOV: Aman efendim, rica ederim, oturunuz. Sizin ne iyi, ne nazik insanlar olduğunuzu şimdi iyice anlıyorum. Yoksa, doğrusunu söyleyeyim, ben sizin başka niyetle geldiğinizi sanmıştım... *(Dobçinski'ye)* Oturunuza... *(Kaymakam ve Dobçinski otururlar. Bobçinski kapıdan başını uzatıp dinler.)*

KAYMAKAM *(kendi kendine):* İnsan biraz cesaret göstermeli. Kim olduğunun bilinmesini istemiyor. Pekâlâ, biz de bu oyunu yutalım. Kim olduğunu anlamamış gibi davranalım. *(Yüksek sesle)* Biz kentin irat sahiplerinden Piyotr İvanoviç Dobçinski ile beraber iş gereği buradan geçerken özellikle otele girdik ki, burada yolculara nasıl davranıldığını anlayalım diye. Ben başka kaymakamlar gibi, görevimi aksatmam. Ben, yalnız görev olarak değil, aynı zamanda insanlık adına buradan geçenlere iyi davranılmasını istiyorum. Ve işte tesadüfün lütfu ile sizinle tanışmak şerefine erdim.

HLESTAKOV: Tanıştığımıza ben de çok memnun oldum. Size rastlamasaydım, itiraf edeyim, burada uzun zaman beklemek zorunda kalacaktım. Borcumu nasıl ödeyebileceğimi hiç bilmiyordum.

KAYMAKAM *(kendi kendine):* Kime yutturuyorsun. Borcunu nasıl ödeyeceğini bilmiyormuş. *(Yüksek sesle)* Ne tarafa, nereye gitmek niyetinde olduğunuzu sormaya cesaret edebilir miyim?

HLESTAKOV: Saratov iline gidiyorum. Kendi köyüme...

KAYMAKAM *(kendi kendine alaylı):* Saratov iline. Kılı bile kıpırdamadan yalan söylüyor yahu. Böyle adama karşı tetikte bulunmalı. *(Yüksek sesle)* Çok iyi ediyorsunuz. Yal-

nız yolda at bulmanın güçlüğünden söz ediliyor. Fakat buna karşılık, insan kendini oyalayacak birçok şeyler görüyor. Siz galiba daha çok zevk için yolculuk ediyorsunuz, değil mi?

HLESTAKOV: Hayır, babam çağırtmış. Yaşlı, Petersburg'da hâlâ terfi edemeyişimden kızgın. Sanıyor ki, insan Petersburg'a gelir gelmez hemen Vladimir nişanını takar. Gitsin de dairelerin halini kendi görsün bakalım.

KAYMAKAM *(kendi kendine):* Bak, bak, neler uyduruyor. Yaşlı babasını karıştırdı bu işe. *(Yüksek sesle)* Yolculuğunuz epey sürecek mi?

HLESTAKOV: Vallahi, bilmiyorum. Bizim moruk odunun biridir. Dik kafalı, inatçı, titiz... Bu sefer açıkça söyleyeceğim 'ne isterseniz yapın, ben Petersburg'dan başka yerde yaşayamam' Öyle ya, neden köylülerin arasında mahvedeyim kendimi. Şimdi insanların bir çok ihtiyaçları var. Her şeyi görüp anlamak için yanıp tutuşuyorum.

KAYMAKAM *(kendi kendine):* İyi kıvırdı. Boyuna yalan söylüyor da, hiçbir yerde foyasını açığa vurmuyor. Oysa ne kadar da gösterişsiz, ufak tefek. İnsana öyle geliyor ki tırnağını bassa eziverecek. Dur bak, ben seni konuşturmasını bilirim. Baklayı ağzından çıkartayım da gör. *(Hlestakov'a yüksek sesle)* Çok doğru efendim. İnsan böyle ıssız yerlerde ne yapsın? Örneğin biz burada, geceleri bile, uyku uyumadan vatan uğrunda çalışıp didiniyoruz. Fakat karşılığını görüp görmeyeceğimizi Allah bilir. *(Odaya göz gezdirir.)* Bu oda biraz rutubetli galiba.

HLESTAKOV: Berbat. Bir de öyle tahtakurusu var ki, hiç böylesini görmedim. Köpek gibi ısırıyorlar.

KAYMAKAM: Ne diyorsunuz efendim? Böyle kültürlü bir konuk bunca eziyetlere katlansın: Hem de dünyaya ne diye geldiği anlaşılmayan, gereksiz tahtakuruları yüzünden! Burası biraz karanlık da galiba.

HLESTAKOV: Evet, çok karanlık. Otelci son zamanlarda mum vermemeyi âdet edindi. Kimi zaman insana bir şeyler

yazmak, okumak, bir şeyler karalamak hevesi geliyor. Fakat ne mümkün... karanlık, karanlık.

KAYMAKAM: Sizden bir ricada bulunmaya cesaret edebilir miyim? Fakat...olmaz... ben bu şerefe layık değilim.

HLESTAKOV: Nedir? Buyurun...

KAYMAKAM: Hayır, hayır! Layık değilim, layık değilim.

HLESTAKOV: Nedir canım! Söylesenize...

KAYMAKAM: Acaba cesaret etsem de... evimde sizin için çok güzel bir oda var; aydınlık, rahat... fakat, hayır, bu benim için erilemeyecek bir şeref... kızmayınız, vallahi, bu teklifimi saflığıma verin.

HLESTAKOV: Bunda kızacak ne var? Tam tersi, memnuniyetle kabul ederim. Özel bir ev, benim için elbet bu meyhaneden daha hoştur.

KAYMAKAM: Bendeniz pek çok memnun olurum efendim. Refikam cariyeniz de bilseniz, ne kadar sevinecek. Benim bir huyum vardır: Çocukluğumdan beri çok konukseverim. Hele konuğum kültürlü bir insan olursa. Bunu dalkavukluk için söylediğimi sanmayın. Bende o kötü huy yoktur, çok içten konuşurum.

HLESTAKOV: Çok teşekkür ederim. Ben de öyleyim. İkiyüzlü insanlardan hiç hoşlanmam. İçtenliğiniz, açık kalpliliğiniz çok hoşuma gidiyor. Açıkça söyleyeyim, ben çevremdeki insanlardan başka bir şey de beklemem. Bana yalnız saygı ve bağlılık, bağlılık ve saygı gösterilsin.

IX. SAHNE

(Öncekiler, Garson, Osip, Bobçinski, kapı aralığından bakar.)

GARSON: Beni istemişsiniz?

HLESTAKOV: Evet, hesabı getir.

GARSON: Demin bir hesap göstermiştim ya.

HLESTAKOV: Ben senin aptalca hesaplarını aklımda tuta-

cak değilim. Söyle, borcum ne kadar?

GARSON: Birinci gün yemek yediniz efendim, ikinci gün yalnız som balığı... ondan sonra her şey veresiye başladı.

HLESTAKOV: Sersem, saymayı bırak da, borcum ne kadar, onu söyle.

KAYMAKAM: Efendim, siz hiç üzülmeyiniz. O bekler... *(Garsona)* Defol, biz hesabı göndeririz.

HLESTAKOV: Öyle ya. Bu daha doğru. *(Parayı cebine atar; Garson çıkar; Bobçinski kapı aralığından bakar.)*

X. SAHNE

(Kaymakam, Hlestakov, Bobçinski.)

KAYMAKAM: Şehrimizdeki kurumlardan birkaçını görmeyi arzu buyurmaz mısınız? Örneğin Düşkünleri Koruma Kurumlarını, yahut daha başkalarını...

HLESTAKOV: Ne var yahu oralarda?

KAYMAKAM: Hiç. Gezersiniz, bizde işlerin nasıl yürüdüğünü görürsünüz. Öyle düzenli olarak...

HLESTAKOV: Çok memnun olurum. Ben hazırım. *(Bobçinski kapıdan başını uzatır.)*

KAYMAKAM: Eğer arzu buyrulursa ilçemizdeki okulu da gezeriz. Okulda öğretimin ne kadar mükemmel olduğunu görürsünüz.

HLESTAKOV: Hayhay, buyurun, gidelim.

KAYMAKAM: Sonra da, uygun bulursanız, tutuklarevini, kentteki cezaevlerini yoklarsınız. Mahpuslara nasıl bakıldığını görmüş olursunuz.

HLESTAKOV: Canım, ne diye cezaevlerine gidelim. Düşkünleri Koruma Kurumlarını görsek daha iyi...

KAYMAKAM: Nasıl isterseniz Kendi arabanızla mı, yoksa benimkiyle mi gitmeyi yeğlersiniz?

HLESTAKOV: Sizinki olsun, daha iyi...

KAYMAKAM (*Dobçinski'ye*): Eh, Piyotr İvanoviç, arabada size yer kalmadı.

DOBÇİNSKİ: Zarar yok, ben yaya giderim.

KAYMAKAM *(Dobçinski'ye alçak sesle):* Beni dinleyin. Şimdi hemen dörtnala koşup, iki mektup götüreceksiniz. Birini Zemliyanika'ya, hastaneye, ötekini de karıma. *(Hlestakov'a)* Huzurunuzda karıma bir iki satır yazmak için müsaadenizi istemeye cüret edebilir miyim? Sayın konuklarımız için hazırlıkta bulunsun.

HLESTAKOV: Hiç zahmete girmeyin efendim. İşte mürekkep burada. Yalnız... kâğıt var mı... bilmiyorum. Şu hesap pusulası... nasıl, olur mu?

KAYMAKAM: Olur efendim, ona yazayım... *(Yazar ve kendi kendine söylenir.)* Bakalım yemeği yiyip kocaman bir şişeyi devirdikten sonra durum ne olacak? Buranın bir maderası vardır, insan başta farkına varmaz, ama o kadar serttir ki filleri bile yıkar. Yalnız bir öğrensem, ne biçim adam? Nereye kadar ondan korunmak lazım. *(Mektubu yazdıktan sonra Dobçinski'ye verir. Dobçinski kapıya doğru yürür. Fakat bu sırada kapı yıkılır ve dışardan odayı dinlemekte olan Bobçinski kapı ile beraber sahneye yuvarlanır. Sahnedekiler şaşırarak bağrışırlar. Bobçinski kalkar.)*

HLESTAKOV: Ne oldu? Bir yeriniz acıdı mı?

BOBÇİNSKİ: Hayır, efendim, hayır... bir şey olmadı. Yalnız burnumun üstü biraz sıyrıldı. Şimdi Hristian İvanoviç'e uğrayıp yakı korum, geçer.

KAYMAKAM *(Bobçinski'ye ne yaptın anlamına gelen işaretler yapar. Hlestakov'a):* Bir şey değil, efendim... rica ederim, buyurun, biz gidelim. Uşağınıza söyleyin de, bavulunuzu bizim eve götürsün. *(Osip'e)* Dostum, bütün eşyanızı bizim eve götür... Kaymakamın evine. Kime sorsan, gösterirler. Buyurun efendim. *(Hlestakov'a yol verir, arkasından kendi de gider. Sonra dönerek Bobçinski'ye çıkışır.)* Ne adamsınız yani... başka düşecek yer bulamadınız! O nasıl yıkılıştı... *(Çıkar. Arkalarından Bobçinski de gider. Perde iner.)*

ÜÇÜNCÜ PERDE

I. SAHNE

(Anna Andreyevna, Mariya Antonovna, aynı durumda pencerenin önünde dururlar.)

ANNA A.: Bir saattir burada bekleyip duruyoruz. Hep senin çıt kırddımlığın yüzünden... Sözde giyinmesi bitmişti, ne gezer... İşi uzattıkça uzattı. Keşke onu dinlemeseydim. Ah, içime sıkıntı bastı. İnadına ortada kimsecikler görünmüyor... in, cin yok.

MARİYA A.: Vallahi anneciğim, emin ol, birazdan her şeyi öğreniriz. Avdotya nerede ise gelir. *(Pencereden bakar ve bağırır.)* A, anneciğim, anneciğim, bak, bak... sokağın başından biri çıktı.

ANNA A.: Kim geliyor canım? Zaten hep senin gözüne bir şeyler görünür. Elbet, birisi geliyor. Kim acaba? Kısa boylu, fraklı bir adam. Kim olabilir? Ha? Ay bayılacağım. Acaba kim?

MARİYA A.: Anneciğim, Dobçinski.

ANNA A.: Amma da Dobçinski. Sen boyuna aklına geleni uydurursun. Hiç de Dobçinski değil. *(Mendilini sallar.)* Buraya baksanıza, siz, siz... Biraz gelsenize, çabuk, çabuk...

MARİYA A.: Anneciğim, emin ol Dobçinski.

ANNA A.: Mahsus, inadına böyle söylüyorsun. Dobçinski değil diyorum sana.

MARİYA A.: Peki, kim öyle ise, anneciğim? Kim, kim? İşte görüyorsunuz ya, Dobçinski.

ANNA A.: Elbet, Dobçinski. Gördüm işte. Tartışmaya lüzum yok. *(Pencereden bağırır.)* Çabuk olun, çabuk olun. Amma da yavaş yürüyorsunuz. Ne oldu? Onlar nerede? Ha? Oradan söyleyin canım, ne çıkar? Çok mu sert? Ha? Peki, kocam ne yaptı kocam? *(Pencereden uzaklaşır, canı sıkılarak)* Amma da aptal şey. İçeri girmeden bir şey söylemiyor.

II. SAHNE

(Öncekiler, Dobçinski.)

ANNA A.: Allahaşkına söyleyin! Sizde acıma denen şey yok mu? Bense sizi namuslu bir adam bilirdim de yalnız size güvenirdim... oysa herkes birden dışarı çıkınca siz de arkalarına takıldınız. Bu ana kadar kimseden iki çift laf öğrenemedim. Ayıp değil mi bu yaptığınız? Vaniçka'nızı, Lizinka'nızı ben, kucağımda vaftiz ettirdim. Şimdi bana yaptığınıza bakın!

DOBÇİNSKİ: Vallahi, hanımefendiciğim, bir an önce size saygılarımı sunmak için öyle koştum ki, soluğum tıkanıyor. Günaydın, Mariya Antonovna.

MARİYA A.: Günaydın, Piyotr İvanoviç.

ANNA A.: E, e ne oldu? Söylesenize canım? Orada ne oldu?

DOBÇİNSKİ: Anton Antonoviç size bir kâğıt gönderdi.

ANNA A.: Peki, kimmiş o? General mi?

DOBÇİNSKİ: Hayır, general değil ama... haline tavrına bakılırsa hiç de bir generalden aşağı kalır yeri yok. Öyle terbiyeli ki, öyle cakalı tavırları var ki.

ANNA A.: Kocama, geliyor diye haber verdikleri adam o mu?

DOBÇİNSKİ: Ta kendisi. Onu herkesten önce Piyotr İvano-

viç'le ikimiz keşfettik.

ANNA A.: E, anlatın bakalım? Neler oldu?

DOBÇİNSKİ: Ne ise, Tanrıya şükür her şey yoluna girdi. Önce kızdı; otelde her şeyi kötü bulduğunu söyledi; sizin eve gelmeyi kabul etmek istemedi, 'senin yüzünden hapse girmeye razı olamam,' dedi. Fakat, Anton Antonoviç'in masum olduğunu anladıkça, konuşa konuşa içtenleşti, önceki düşüncelerini değiştirdi de çok şükür işler yoluna girdi. Ne ise, şimdi, Düşkünleri Koruma Kurumlarını teftiş etmeye gittiler... ama doğrusunu söyleyeyim, Anton Antonoviç bir ihbar olduğundan şüphe etmeye başlamıştı, açıkçası ben de bir hayli korktum.

ANNA A.: Canım, siz ne diye korkacaksınız? Memur değilsiniz ki.

DOBÇİNSKİ: Öyle, öyle ama, büyükler laf söylerken ne olsa insana bir korku basıyor.

ANNA A.: Ne ise bunları bir yana bırakalım. Söyleyin bakalım, nasıl bir adam? Genç mi, yaşlı mı?

DOBÇİNSKİ: Genç, çok genç... yirmi üç yaşlarında. Fakat yaşlı bir adam gibi konuşuyor. 'Hayhay, oraya da gidelim, oraya da...' diyordu. *(Ellerini sallayarak konuşur.)* Öyle güzel konuşuyor ki. 'Ben,' dedi, 'yazmayı da, okumayı da severim. Fakat, odanın biraz karanlık oluşu bana engel oluyor,' dedi.

ANNA A.: Peki, nasıl adam? Esmer mi, sarışın mı?

DOBÇİNSKİ: Daha çok kumral. Hele gözleri fıldır fıldır, insanı şaşırtıyor.

ANNA A.: Acaba kâğıda ne yazdı? *(Okur)* 'Sevgilim, hemen söyleyeyim ki biraz evvel çok feci durumda idim. Fakat Allahın inayetiyle, iki hıyar turşusu, yarım porsiyon havyar, bir ruble yirmi beş kopek...' *(Durur.)* Hiçbir şey anlamadım. Hıyar turşusunun, havyarın burada işi ne?

DOBÇİNSKİ: Ha! Evet. Anton Antonoviç acele ile bulduğu bir kâğıda yazıverdi, üstünde bazı hesaplar vardı.

ANNA A.: Ha! evet öyle. *(Okumaya devam eder.)* 'Allahın

inayetiyle işlerin yolunda gideceği anlaşılıyor. Sen hemen bu sayın konuğumuz için bir oda hazırlamaya bak. Hani şu sarı kâğıtlı oda yok mu? Onu. Yemek için ayrıca hazırlanmaya kalkma. Çünkü biz hastanede, Artemi Filippoviç'de yemek yiyeceğiz. Yalnız şarap bol olmalı. Tüccar Abdulin'e haber yolla, en iyi şaraplarından göndersin... yoksa deposunun altını üstüne getiririm ha. Yumuk ellerinden öperim cicim. Seni seven kocan, Anton Skvoznik-Dmuhanovski. Aman Yarabbi, hiç duracak vaktimiz yok. Ayol, kimse yok mu orada? Mişka!

DOBÇİNSKİ *(kapıya koşar ve bağırır):* Mişka, Mişka, Mişka... *(Mişka girer.)*

ANNA A.: Beni dinle. Şimdi hemen tüccar Abdulin'e koş... dur, dur... bir şey yazayım da, götür. *(Masaya oturur, pusulayı yazar ve konuşur.)* Bu pusulayı arabacı Sidor'a ver. Hemen koşup Abdulin'e götürsün. Şarap alsın. Sen de git, konuğun yatacağı odayı hazırla. Yatak, ibrik falan filan koy...

DOBÇİNSKİ: Müsaadenizle, ben bir koşu gideyim de, bakayım ne yaptı, ne etti, bir göreyim.

ANNA A.: Gidin, gidin. Sizi tutan yok.

III. SAHNE

(Anna Andreyevna, Mariya Antonovna.)

ANNA A.: E, Maşinka, artık tuvalet yapmanın sırası geldi. Başkent çocuğu... Allah vere de kılığımızı kıyafetimizi gülünç bulmasa. Sana en çok mavi saçaklı elbise yakışır. Onu giy.

MARİYA A.: Aman anneciğim, maviyi mi? Hiç hoşuma gitmez. Liapkin-Tiapkin'in karısı mavi giyer, Zemliyanika'nın kızı da öyle. Hayır, ben çiçekli entarimi giyerim, daha iyi.

ANNA A.: Çiçekli entarini mi? Sen zaten hep bana zıt gidersin. Benim sözümü dinle, mavi elbise sana hepsinden

çok yakışır. Çünkü ben de açık sarımı giyeceğim. En çok onu severim.

MARİYA A.: Ah, anneciğim, açık sarı giysi size hiç gitmez.

ANNA A.: Neden gitmezmiş efendim?

MARİYA A.: Gitmez işte, gitmez. İstediğiniz iddiaya girerim. Sarı giysi, kara gözlü insanlara yakışır.

ANNA A.: Vay efendim vay! Benim gözlerim kara değil mi? Hem de kapkara. Saçmalamaya lüzum yok. Kara olmaz olur mu? Ben fal açarken kendi yerime hep sinek kızını tutarım.

MARİYA A.: Ama, anneciğim, siz kupa kızına daha çok benzersiniz.

ANNA A.: Saçmalama, saçmalama. Hiç de kupa kızına benzemem. *(Çabuk çabuk, Mariya Antonovna ile birlikte çıkar ve sahnenin arkasında konuşur.)* Bunu da nereden çıkardı? Kupa kızı... Amma da tuhaf... *(Onlar çıktıktan sonra kapı açılır. Mişka içerki odayı sahneye doğru süpürür. Öteki kapıdan Osip başında bir bavulla girer.)*

IV. SAHNE

(Mişka, Osip.)

OSİP: Nereden gidilecek?

MİŞKA: Bu yandan, hemşerim, bu yandan...

OSİP: Dur bir parça da soluk alayım. Ah, ne kötü yaşam. Mide boş oldu mu bu kadarcık yük bile insana ağır geliyor.

MİŞKA: Hemşerim, general hemen gelecek mi?

OSİP: Hangi general?

MİŞKA: Efendin, yahu.

OSİP: Benim efendim mi? Ne generali?

MİŞKA: General değil mi?

OSİP: General ama, başka yandan.

MİŞKA: Yani bildiğimiz generalden daha mı büyük, daha mı küçük?

OSİP: Daha büyük.

MİŞKA: Öyle mi? Vay canına. Tevekkeli değil, evin altı üstüne geldi.

OSİP: Hemşerim, beni dinle! Sen açıkgöz bir çocuğa benziyorsun. Bana yenecek bir şey hazırlasana...

MİŞKA: Sizin yemekler daha pişmedi hemşerim. Siz öyle abur cubur şeyler yemezsiniz. Efendiniz sofraya oturduğu zaman size de yemek verilecek.

OSİP: Peki, abur cubur neleriniz var bakalım?

MİŞKA: Lahana çorbası, börek, lapa.

OSİP: Getir canım, çorba, börek, lapa ne olursa olsun, önemi yok, ne bulursak yeriz. Haydi, bavulu yerine koyalım. Bu yandan yol var mı?

MİŞKA: Var. *(İkisi de yan odaya bavulu götürürler.)*

V. SAHNE

(Polisler kapının iki kanadını açarlar. Hlestakov girer. Arkasından Kaymakam, Düşkünleri Koruma Kurumları Müdürü, Milli Eğitim Müdürü, Dobçinski ve burnunda yakı ile Bobçinski girerler. Kaymakam, polislere döşemenin üstündeki bir kâğıt parçasını gösterir. Onlar koşarlar ve acele ile itişerek kâğıt parçasını kaldırırlar.)

HLESTAKOV: Ne güzel kurumlar! Burada, gelip geçenlere her şeyin gezdirilip gösterilmesi çok hoşuma gitti. Başka kentlerde böyle yapmıyorlar.

KAYMAKAM: Müsaade ederseniz, söylemek cesaretini göstereyim ki, başka kentlerde âmirlerle memurlar daha çok kendi çıkarlarını düşünürler. Oysa burada denilebilir ki, kimsenin namusluca ve dikkatle çalışarak büyüklerimizin teveccühünü kazanmaktan başka bir amacı yoktur.

HLESTAKOV: Yemek enfesti. Burama kadar doydum. *(Boğazını gösterir.)* Siz her gün böyle mi yemek yersiniz!

KAYMAKAM: Bugün, aziz konuğumuzun şerefine böyle oldu efendim.

HLESTAKOV: Ben, yemeği severim. Ne yapalım, insan biraz da bu dünyanın zevkini tatmalı. O balığın adı ne idi?

ARTEMİ F. *(koşarak yaklaşır):* Tuzlu morina balığı, efendim. Özel olarak hazırlanmış.

HLESTAKOV: Çok lezzetliydi. Biz bugün nerede yemek yemiştik? Hastanede galiba, değil mi?

ARTEMİ F.: Evet efendim, hastanede...

HLESTAKOV: Hatırladım, hatırladım. Orada bir sürü yatak vardı. Nasıl, hastalarınız iyileşti mi? Galiba pek az hasta var...

ARTEMİ F.: Şimdilik on kadar efendim, fazla değil... ötekilerin hepsi iyileşti. Elbet bunda yönetimin, düzenli çalışmanın etkisi olduğu muhakkak. Ben bu işin başına geçtikten sonra — bu size belki inanılmaz bir şey gibi görünecek — bütün hastalar birbiri ardına iyi olmaya başladılar. Hasta bir koğuşa yatıyor, bir de bakıyorsunuz, iyi olup çıkıyor. Bütün bu sonuçlar, ilâçlardan çok yönetimin temizliğinden ve dürüstlüğünden ileri geliyor.

KAYMAKAM — Müsaadenizle şunu arz edeyim ki efendim, bir kaymakamın ne denli yorucu, çetin işlerle uğraşmak zorunda bulunduğunu elbette bilirsiniz. İşimiz başımızdan aşkın. Yalnız temizlik ve onarım işlerini söylemek yeter... En akıllı adam bile bu durum karşısında şaşırabilir. Fakat, Tanrıya şükür, bütün işler yolunda. Başka bir kaymakam ne olsa kendi çıkarını da düşünür. Fakat bana inanın ki, ben yatarken bile, Tanrım, üstlerim benim bu çalışmamı görseler de benden memnun olsalar diye düşünürüm... Bu yüzden bana ödül versinler vermesinler, bu onların bileceği iş. Benim vicdanım rahat olsun da. Şehirde her şey düzenli, sokaklar tertemiz, mahpusların bakımı iyi, sarhoşlar az... eh, ben bundan fazla ne isteyeceğim! Benim şanda şerefte gözüm yok. Elbet bunlar da çekici şeyler ama, erdemin yanında hepsi boştur.

ARTEMİ F. *(kendi kendine):* Vay haylaz herif vay! Amma da yutturuyor. Allah çene vermiş.

HLESTAKOV: Doğru! Bazen ben de düşünceye dalmayı severim. Düşüncelerim ya düzyazı, ya mısra halinde ortaya çıkar.

BOBÇİNSKİ *(Dobçinski'ye):* Doğru, hepsi doğru Piyotr İvanoviç. Ne sözler... Bilgili adam olduğu sözlerinden belli.

HLESTAKOV: Kuzum, sizin burada eğlenceler, ne bileyim, insanın sözgelişi kâğıt oynayabileceği toplantı yerleri falan yok mudur?

KAYMAKAM *(kendi kendine):* Vay kurnaz vay, ağzımızı arıyor farkına varmadık mı sanki... *(Yüksek sesle)* Tanrı korusun! Bizde bu gibi toplantıların adını bile bilmezler. Ben elime bir kez olsun iskambil kâğıdı almış değilimdir. Hatta iskambillerle nasıl oynandığını bile bilmem. Bu kâğıtları ne zaman görsem sinirlerim bozulur. Bir kupa papazı ya da başka bir kâğıt gördüm mü bana bir iğrenme gelir, midem bulanır. Bir gün, nasıl olduysa, çocukları eğlendirmek için iskambillerden ev yapmıştım. Ne dersiniz, bütün gece suratlar düşüme girdi. Topunun Allah belasını versin. Nasıl olur da, insan bunca değerli zamanını kâğıt oyununda harcar, şaşılacak şey.

LUKA LUKİÇ *(kendi kendine):* Vay hınzır vay... daha geçen gün yüz rublemi aldı.

KAYMAKAM: Ben zamanımı devlet işlerinde kullanmayı yeğlerim.

HLESTAKOV: Yok canım, siz gereksiz yere... zaten her şey görüş meselesi. Örneğin birisi üç kat süreceği yerde pas derse, o zaman elbet... hayır, böyle demeyin canım, kimi zaman oyun pek hoş olur.

VI. SAHNE

(Öncekiler, Anna Andreyevna, Mariya Antonovna.)

KAYMAKAM: Müsaade ederseniz, beyfendi, zatıalinize ailemi takdim edeyim: Karım, kızım...

HLESTAKOV *(kibarca selamlar)*: Sizinle tanışmak şerefine nail olduğum için çok bahtiyarım hanımefendi.

ANNA A.: Estağfurullah, sizin gibi değerli bir şahsiyeti tanımak bizim için daha büyük bahtiyarlıktır efendim.

HLESTAKOV *(kırıtarak)*: Aman, hanımefendi, bilâkis... bu benim için daha büyuk bir bahtiyarlıktır.

ANNA A.: Ne münasebet efendim, herhalde iltifat olsun diye böyle söylüyorsunuz. Oturmaz mısınız efendim?

HLESTAKOV: Sizin yanınızda ayakta durmak bile büyük bir mutluluktur, bununla birlikte, emrediyorsanız, oturayım... nihayet yanınıza oturabildiğim için ne kadar mutluyum bilseniz...

ANNA A.: Rica ederim... bütün bu iltifatlarınızı üzerime almaya cesaret edemiyorum... sanırım, başkentte yaşamaya alışmış bir kimse için bu yolculuk pek tatsız bir şey olsa gerek.

HLESTAKOV: Çok tatsız, *Comprenez vous?* Sosyete yaşamı sürmeye alıştıktan sonra, birdenbire böyle yollara düşmek... oteller pis... halk cahil... fakat itiraf edeyim ki, mutlu bir tesadüf *(Anna Andreyevna'ya kırıtarak bakar.)* bana çektiğim bütün üzüntüleri unutturdu.

ANNA A.: Sahi, kimbilir, canınız ne sıkılmıştır?

HLESTAKOV: Fakat artık hiç canım sıkılmıyor.

ANNA A.: Aman efendim, bendenize fazla iltifatta bulunuyorsunuz. Ben buna layık değilim.

HLESTAKOV: Niçin layık olmayasınız? Tam tersine, siz buna tamamen layıksınız hanımefendi!

ANNA A.: Baksanıza köyde oturuyorum.

HLESTAKOV: E... köyün de kendine göre zevkleri, eğlence-

leri vardır... Elbet Petersburg'la ölçülemez... Ah Petersburg! Orada yaşamak ne güzeldir! Siz belki de beni küçük bir memur sanıyorsunuz; hayır, şube müdürü senli benli ahbabımdır. Ara sıra omuzuma dokunur da: 'Haydi, kardeşim, yemeğe bize gidelim' der. Ben daireye şöyle bir uğrar çıkarım. O da, şu işi şöyle yapın, bu işi böyle yapın diye buyruklar vermek için. Ondan sonra artık kâtibim, sıçan gibi, tır, tır, tır yazar durur. Hatta bana bir müdürlük bile teklif ettiler. Fakat düşündüm, ne ihtiyacım var?... Hademe de elinde fırçayla, merdivende arkamdan koşar, 'müsaade edin, İvan Aleksandroviç, potinlerinizi sileyim,' der. *(Kaymakama)* Niçin oturmuyorsunuz, bayım? Rica ederim, oturun. *(Hepsi birden konuşur).*

KAYMAKAM: Huzurunuzda ayakta durmak bile şereftir.

ARTEMİ F.: Ayakta durabiliriz efendim.

LUKA LUKİÇ: Zarar yok efendim.

HLESTAKOV: Canım, şimdi aramızda fark gözetmeyelim. Buyurun, oturun. *(Kaymakam ve ötekiler otururlar.)* Ben merasimden hoşlanmam. Tam tersi, tanınmadan geçip gitmeye bakarım. Fakat kendimi gizlemeyi hiçbir zaman başaramadım. Nereye gitsem hemen: 'Hah, işte İvan Aleksandroviç geçiyor,' derler. Hatta bir gün beni başkomutan sanmışlardı. Askerler nizamiye kapısından fırlayıp silahlarıyla selam durdular. Birkaç zaman sonra, ahbabım olan subayları bana dedi ki, 'vallahi azizim, seni o gün başkomutan sandık,' dedi.

ANNA A.: Ne diyorsunuz?

HLESTAKOV: Ya! Sonra ben güzel aktrislerle de tanışırım. Arasıra vodviller de yazarım... Edebiyatçılarla çok ahbaplığım vardır. Puşkin'le cancığeriz. Çoğu zaman ona, 'e, ne var ne yok kardeşim Puşkin?' diye sorarım. O da bana, 'Eh, iyilik, kardeşim, bildiğin gibi,' diye cevap verir. Çok orijinal adamdır

ANNA A.: Demek siz de yazıyorsunuz? Yazar olmak herhalde çok güzel bir şey. Gazetelere yazarsınız, değil mi?

HLESTAKOV: Elbet, gazetelere de yazarım. Benim birçok kitabım çıkmıştır. Örneğin bir sürü var. *Figaro'nun Düğünü, Şeytan Rober, Norma*... Daha bir sürü var ama, adlarını unuttum. Zaten bütün bunları rasgele yazdım. Yazmak istemezdim, ama tiyatro müdürü, 'aman kardeşim, bizim için bir şeyler yazıver,' diye tutturdu. Ben de kendi kendime düşündüm, 'peki, olur,' dedim... Ve hemen oturdum. Galiba bir gecede hepsini yazdım, bitirdim. Herkes şaştı, kaldı. Benim kafamda olağanüstü bir canlılık vardır. Baron Brambaus* adı altında çıkan bütün yapıtları, 'Umut Gemisi'ni*, 'Moskova Telgrafı'nı,* hepsini ben yazdım.

ANNA A.: Demek Baron Brambaus sizsiniz?

HLESTAKOV: Elbet benim. Onların bütün yazılarını ben düzeltirim. Smurdin* bu iş için bana, yılda kırk bin ruble verir.

ANNA A.: Öyle ise 'Yuri Miloslavski'* de sizin yapıtınız?

HLESTAKOV: Elbet, o da benim.

ANNA A.: Ben zaten hemen anladım.

MARİYA A.: Ama anneciğim, kitabın üzerinde Zagoskin'in adı yazılı.

ANNA A.: Hah, işte. Gene tartışmaya başladı.

HLESTAKOV: Tamam, öyle ya... evet Zagoskin'indir. Fakat başka bir 'Yuri Miloslavski' daha vardır, onu ben yazdım.

ANNA A.: Öyle ise ben sizinkini okudum. O kadar güzel yazılmış ki.

HLESTAKOV: Doğrusunu isterseniz, ben yaşamımın besinini edebiyattan alırım. Evim Petersburg'da birincidir. İvan Aleksandroviç'in evini kime sorsanız gösterirler. *(Hepsine birden)* Baylar, eğer Petersburg'a gelirseniz rica ederim, evime buyurun. Ben evimde balolar da veririm.

(*) Gazeteci ve muharrir O. Senkovski'nin takma adı.
(*) Bestujev-Marluyski'nin sevilen bir yapıtı.
(*) 1820-1830 arasında Moskova'da çıkan bir edebiyat gazetesi.
(*) O zamanın tanınmış editörlerinden biri.
(*) Zagoskin'in 1830 yıllarında çok ünlenmiş bir romanı.

ANNA A.: Kim bilir balolarınız ne gösterişli, ne güzel olur.

HLESTAKOV: Hiç sormayın. Diyelim bir masanın üstünde 700 ruble değerinde bir karpuz bulunur. Çorba, tencerenin içinde, ta Paris'den vapurla gelir Tencerenin kapağını kaldırır kaldırmaz etrafa öyle bir koku yayılır ki, yani dünyada eşi bulunmaz. Her akşam bir baloya giderim. Sonra bizim bir 'whist'imiz* vardır. Dışişleri Bakanı, Fransız Elçisi, İngiliz Elçisi, Alman Elçisi, bir de ben. O kadar çok oynuyoruz ki, doğrusu artık tadı kaçtı. Evime döndüğüm zaman, dört kat merdiveni tırmanırım. Hizmetçiye, 'Mavruşa, al şu paltomu,' derim. Ama yanlış söyledim. Birinci katta oturduğum hatırımdan çıktı. Sade bir merdivenim vardır fakat sabahleyin ben daha kalkmadan önce antişambrımın halini görseniz... Kontlar, prensler, arı gibi vızıldarlar Boyuna vızzz diye bir ses işitilir. Bazen... bakan da... *(Kaymakam ve ötekiler korkuyla ayağa kalkarlar.)* Bana gelen paketlerin üzerinde 'ekselans' diye yazılır. Bir kez ben bütün daireyi tek başıma yönettim. Çünkü müdür ortadan kayboluverdi. Nereye gittiğini de bilen yoktu. Elbet, yerine kimin geleceği konuşulmaya başlandı. Birçok generaller bu görevi istediler. Ama işin içinden çıkamadılar. Yönetim dışarıdan kolay görünür ama bir kez içine girildi mi, şeytan bile şaşırır. Baktılar ki bu işi başaracak kimse yok, bana geldiler. O zaman sokaklar habercilerle doldu. Haberci, haberci, haberci... düşünün, otuz beş bin haberci... ben, 'durum nedir?' diye sorunca, 'İvan Aleksandroviç haydi, dairenin başına geçin,' dediler. Doğrusu önce bir parça şaşırdım. Gecelikle dışarı çıktım. Kabul etmek istemiyordum. Fakat düşündüm, hükümdar duyacak, sicilime geçecek... 'peki baylar, bu görevi kabul ediyorum, kabul ediyorum,' dedim. 'İstediğiniz gibi olsun,' dedim, 'kabul ediyorum, fakat gözünüzü dört açın. Benim kulağım deliktir. Ben...' gerçekten öyle oldu. Ben bakanlığa ge-

(*) Dört kişilik bir iskambil oyunu.

çer geçmez, sanki zelzele oluyormuş gibi herkes tir tir titremeye başladı. *(Kaymakam ve ötekiler korkudan titremeye başlarlar. Hlestakov coşarak)* Ben şakaya gelmem. Herkese haddini bildiririm. Senato bile korkar benden. Öyle ya, onlar da kim oluyor? Ben böyleyim. Kimseye metelik vermem. Yüzlerine karşı, 'ben yaptığımı, yapacağımı bilirim, kimseyi işime karıştırmam,' derim. Ben her yere girer çıkarım. Her gün saraya giderim. Beni yarın neredeyse Feldmareşal... *(Ayağı kayar, düşecek gibi olur. Fakat memurlar onu saygıyla tutarlar.)*

KAYMAKAM *(bütün vücudu titreyerek yaklaşır ve bir şey söylemeğe çabalar):* Ek...ek...ek...

HLESTAKOV *(çabuk ve sert):* Ne var, ne var?

KAYMAKAM: *Ek...eks... eks...*

HLASTAKOV *(aynı sesle):* Bir şey anlamıyorum, ne saçmalıyorsunuz?

KAYMAKAM: Eks-eks-eksans... dinlenmek istemezler mi? Odaları hazır... her şey emirlerine amadedir.

HLESTAKOV: Dinlenmek mi? Saçma. Peki, olur, biraz dinleneyim. Baylar, yemekleriniz iyi, memnunum, memnunum. *(Elleriyle hareketler yaparak)* Morina balığı fevkalade idi, fevkalade... *(Yandaki odaya girer, Kaymakam onu izler.)*

VII. SAHNE

(Kaymakam ile Hlestakov'dan başka Öncekiler.)

BOBÇİNSKİ *(Dobçinski'ye):* Adamı gördün mi Piyotr İvanoviç! İşte adam dediğin böyle olur! Bugüne değin hiç bu kadar önemli bir kişinin yanında bulunmamıştım. Nerede ise, korkudan ölecektim. Ne dersiniz Piyotr İvanoviç, rütbesi nedir acaba?

DOBÇİNSKİ: Bence generalden aşağı değil.

BOBÇİNSKİ: Bana kalırsa, general rütbesi bile ona az gelir.

Ama generalse, yüzde yüz başkomutandır. Baksanıza, senatoyu nasıl korkutmuş? Haydi, çabuk gidelim de, olup biteni Ammos Fiyodoroviç'le Korobkin'e anlatalım. Allahaısmarladık Anna Andreyevna.

DOBÇİNSKİ: Allahaısmarladık, hemşire hanım. *(İkisi de çıkarlar.)*

ARTEMİ F. *(Luka Lukiç'e):* Vallahi, insana bir korku basıyor. Neden olduğunu insan kendi de anlamıyor ya. Oysa biz resmi giysilerimizi bile giymedik. Uykusunu aldıktan sonra kalkıp da Petersburg'a hakkımızda bir rapor yazacak olursa o zaman ne yaparız? *(Milli Eğitim Müdürü ile beraber derin bir düşünceye dalmış olarak çıkar. Milli Eğitim Müdürü, "Allahaısmarladık hanımefendi," der.)*

VIII. SAHNE

(Anna Andreyevna, Mariya Antonovna.)

ANNA A.: Ne hoş adam.

MARİYA A.: Çok şeker şey.

ANNA A.: Hali tavrı ne kadar ince. İlk bakışta anlaşılıyor Petersburg'lu olduğu. Hareketleri, söz söyleyişi, her şeyi, her şeyi o kadar hoş ki. Ben böyle gençleri çok severim, bayılırım vallahi. Ama o da benden çok hoşlandı... dikkat ettim, gözü hep bendeydi.

MARİYA A.: Ah... anneciğim, bana bakıyordu.

ANNA A.: Rica ederim, saçmalama. Şimdi münasebetsizliğin sırası değil.

MARİYA A.: Hayır, anneciğim, neden saçma olsun. Gerçekten bana bakıyordu.

ANNA A.: Hah, yine inat etmeye başladm. Hevesini alamadın anlaşılan. Sana ne diye baksın? Sana mı kaldı?

MARİYA A.: Vallahi, anneciğim, boyuna bana baktı. Bir edebiyattan söz açtığı zaman baktı. Bir de elçilerle 'whist' oynadığını anlatırken baktı.

ANNA A.: Belki, bir iki kez bakmıştır. O da hatırın kalmasın diye. 'Eh' demiştir, kendi kendine: 'Bir de ona bakayım.'

IX. SAHNE

(Öncekiler, Kaymakam.)

KAYMAKAM *(ayaklarının ucuna basarak girer):* Şşşşş!... Şşşşş!...

ANNA A.: Ne var?

KAYMAKAM: Onu içirdiğime hiç iyi etmedim. Söylediklerinin yarısı bile doğru olsa hapı yuttuk demektir. *(Düşünceye dalar.)* Nasıl doğru olmasın, elbet doğru, insan içince, saklısı gizlisi kalmaz, her şeyini dışarı vurur. Elbet biraz attı, ama hiç atmadan da konuşulmaz ya. Bakanlarla kâğıt oynuyor... saraya gidiyor... Allah belasını versin, düşündükçe aklım büsbütün karışıyor. Kilisenin çan kulesine çıkmışım gibi başım dönüyor, ya da asılacakmış gibi oluyorum.

ANNA A.: Ben onun yanında hiçbir çekingenlik duymadım. O, bana kültürlü, kibar yüksek bir sosyete adamı gibi göründü. Rütbesinden bana ne!

KAYMAKAM: Siz kadınlar, zaten böylesinizdir. Bu kadarı size yeter. Yalnız cicili bicili şeylerle uğraşırsınız. Tanrı göstermesin, ağzınızdan bir sözcük kaçırıverirseniz, o zaman hem sizi bir temiz döverler, hem de kocanızın adı sanı kalmaz. Elmasım, onunla, sanki karşında Dobçinski varmış gibi rahat konuştun.

ANNA A.: Bunun için hiç üzülme. Bizim de bildiğimiz bir şey var. *(Kızına anlamlı anlamlı bakar.)*

KAYMAKAM *(kendi kendine):* Bunlarla konuşulmaz ki. Ah, başıma gelenler. Korkudan bir türlü kendime gelemiyorum. *(Kapıyı açar ve seslenir.)* Mişka! Bana oradaki polisleri çağırsana! Svistunov ile Derjimorda'yı. Burada, bir yerde olacaklar. Kapının arkasına falan bir bakıver. *(Kısa*

bir sessizlikten sonra.) Dünya çok tuhaf oldu vesselam. Eskiden önemli adamlar boyundan bosundan anlaşılırdı; şimdi karşına ufak tefek, sıskanın biri çıkıyor. Gel de kim olduğunu anla. Asker olsa, kolay, anlaşılır. Fakat frak giyince iş değişiyor. Tıpkı kanatsız sineğe benziyor. Ama biraz önce otelde hiç açılmak istemedi. Öyle lastikli, iki yanlı konuştu ki, ağzından bir şey kapmanın olanağı yok gibi geldi bana. Ama sonunda açıldı. Hatta gereğinden bile fazla söyledi. Toy olduğu belli...

X. SAHNE

(Öncekiler, Osip.)

(Hepsi Osip'e doğru koşarlar, elleriyle işaretler yaparlar.)

ANNA A.: Oğlum, biraz gelsene!

KAYMAKAM: Şışşşş...nasıl? Uyuyor mu?

OSİP: Hayır, hâlâ uyuyamadı. Dönüp duruyor...

ANNA A.: Bana bak. Adın ne senin?

OSİP: Osip, hanımefendi.

KAYMAKAM *(karısına ve kızına):* Yeter! yeter! *(Osip'e)* Ey dostum, sana istediğin gibi yemek verdiler mi?

OSİP: Verdiler efendim, çok teşekkür ederim, çok verdiler.

ANNA A.: E, söyle bakayım, efendinin evine birçok prens, kont falan gelir mi?

OSİP *(kendi kendine):* Ne desem acaba? Madem şimdi iyi yemek verdiler, ileride daha iyisini çıkarırlar. *(Yüksek sesle)* Evet, kontlar falan gelir.

MARİYA A.: Canım Osip, efendin ne kadar hoş...

ANNA A.: Söylesene, kuzum, Osip. Efendin...

KAYMAKAM: Canım, rica ederim, yeter artık! Böyle boş laflarla benim işimi altüst ediyorsunuz. Söyle bakalım, dostum...

ANNA A.: Efendinin rütbesi ne?

OSİP: Bayağı bir rütbe

KAYMAKAM: Ah, allahaşkına, bu aptalca soruları bırakın. İş üstüne bir tek şey sordurmuyorsunuz bana. Dostum, efendin nasıl adamdır? Sert mi? Azarlamak huyu var mıdır?

OSİP: Evet, derli topluluğu sever. Her işin yolunda gitmesini ister.

KAYMAKAM: Yüzün çok hoşuma gidiyor. Sen, dostum, iyi bir adama benziyorsun. Eh, istersen...

ANNA A.: Ey, beni dinle Osip, efendin orada üniformalı mı gezer?

KAYMAKAM: Susun artık canım, kaynana zırıltısı gibi vır vır edip durmayın. Önemli bir sorunu konuştuğumu görmüyor musunuz? Ölüm kalım sorunu bu. *(Osip'e)* Ha... gerçekten hoşuma gidiyorsun, dostum. Yollarda insanın canı çay içmek ister. Hava da zaten soğuk. Al sana iki ruble... Çay parası yaparsın.

OSİP *(parayı alır):* Teşekkür ederim, beyefendi. Allah ömürler versin. Bir yoksula yardım ettiniz.

KAYMAKAM: Peki, peki. Ben böyle şeylerden hoşlanırım. Söyle bakayım dostum...

ANNA A.: Beni dinle Osip, efendin en çok hangi gözlerden hoşlanır?

MARİYA A.: Canım Osip, efendinin ne güzel, küçücük bir burnu var.

KAYMAKAM: Durun, bırakın canım! *(Osip'e)* Azizim, söyle bana bakayım, efendin en çok ne gibi şeylere dikkat eder? Yani yolda bulunduğu zaman en çok nelerden hoşlanır?

OSİP: Duruma göre. Her şey hoşuna gider. Ama en çok iyi karşılanmayı, güzel ziyafetler çekilmesini ister.

KAYMAKAM: Güzel ziyafetler mi?

OSİP: Evet, öyle. Ben onun uşağı olduğum halde, bana bile iyi bakılmasını ister. Vallahi böyle. Kimi zaman bir yere geldik mi: 'Osip, sana iyi yemek verdiler mi?' diye sorar. Ben de, 'hayır ekselâns,' derim. 'Ya... Osip' der, 'bu ev

sahibi fena bir adam. Dönüşümde bana hatırlat,'der. Ben de o zaman kendi kendime *(Eliyle bir işaret yapar.)* Tanrı yardımcısı olsun, derim. Ben kimsenin fenalığını istemem.

KAYMAKAM: Güzel. Bak, beğendim. Açık konuşuyorsun. Sana demin çay parası vermiştim, bunu da al, pasta yersin.

OSİP: Teşekkür ederim, ekselans, neden zahmet buyuruyorsunuz. *(Parayı cebine koyar.)* Sağlığınıza içerim.

ANNA A.: Sonra, beni gör de, ben de vereyim, Osip.

MARİYA A.: Osip, canım, efendini benim tarafımdan öp, olmaz mı? *(İçeriki odadan Hlestakov'un hafif hafif öksürdüğü duyulur.)*

KAYMAKAM: Şşşşş... *(Ayaklarının ucuna basarak yükselir. Bütün sahnedekiler yavaş konuşurlar.)* Sakın gürültü etmeyin. Haydi herkes odasına... bu kadar yeter.

ANNA A.: Haydi gidelim, Maşinka sana, konuğumuzda gördüğüm bir şeyi söyleyeceğim. Bunu yalnız ikimiz konuşabiliriz.

KAYMAKAM: Kim bilir neler konuşacaklar? *(Çıkarlar.)* İnsan gidip dinlemeye kalkışsa kulaklarını tıkamak zorunda kalır. *(Osip'e dönerek)* Ee... dostum...

XI. SAHNE

(Öncekiler, Derjimorda, Svistunov.)

KAYMAKAM: Şşşşş, ayıoğluayılar, çizmelerini vura vura yürüyorlar. Sanki arabadan kırk çeki odun boşaltıyorlar. Ulan, hangi deliğe girdiniz?

DERJİMORDA: Görevdeydim de...

KAYMAKAM: Şşşşş... *(Ağzını kapar.)* Karga gibi bağırma. *(Onu taklit eder.)* 'Görevdeydim...' Hamamda mısın mübarek... *(Osip'e)* Dostum, sen git de, efendine ne lazımsa hazırla. Kendi evin gibi davran. *(Osip gider.)* Siz de aşağı-

da, kapının önünde durun. Hiçbir yere kımıldamayın. Yabancıları, hele tüccarları içeri bırakmayın. Onlardan biri eve girecek olursa vay halinize... Baktınız ki bir adam elinde bir dilekçeyle geliyor, hatta elinde dilekçe olmasa bile, aleyhimde dilekçe verecek bir adama benzetirseniz yakasından tutun ve şöyle *(Çizmesini kaldırır)* kuvvetli bir tekme yapıştırıp atın, gitsin anladınız mı? Şşşşş... şşşş... *(Polislerin arkasından ayaklarının ucuna basarak çıkar.)*

DÖRDÜNCÜ PERDE

I. SAHNE

(Kaymakamın evinde aynı oda.)

(Ammos Fiyodoroviç, Artemi Filippoviç, Posta Müdürü, Luka Lukiç, Dobçinski, Bobçinski, hepsi tören üniformalarıyla ayaklarının ucuna basarak girerler. Sahne alçak sesle geçer.)

AMMOS F. *(hepsini yarım daire halinde sıralar):* Baylar, allahaşkınıza çarçabuk daire olunuz, biraz daha düzenli duralım. Tanrı yardımcımız olsun... saraya gidiyor, senatoyu azarlıyor. Haydi, sıraya girin. Askeri düzende duralım. Muhakkak askeri düzende. Siz Piyotr İvanoviç, bu yana gelin. Siz de, Piyotr İvanoviç, orada durun. *(İki Piyotr İvanoviç ayaklarının ucunda koşarlar.)*

ARTEMİ F.: Siz ne dersiniz, Ammos Fiyodoroviç, bir şeyler yapmamız gerek, değil mi?

AMMOS F.: Ne gibi?

ARTEMİ F.: Canım, bilirsin ya...

AMMOS F.: Yani tıngır mı oynatalım?

ARTEMİ F.: Elbet, hiç fena olmaz.

AMMOS F Tehlikeli iş, Allah belasını versin. Ya kızarsa... devlet adamı bu. Acaba, sözgelişi bir heykelin dikilmesine yardım olmak üzere, soylularımız adına bir armağan diyerek versek nasıl olur?

POSTA MÜDÜRÜ: Ya da şöyle desek... posta ile para geldi, ama kime geldiği belli değil... filân...

ARTEMİ F Dikkatli olun, o da sizi başka bir yere posta etmesin. Beni dinleyin! İyi örgütlenmiş bir devlette bu işler böyle görülmez. Ne diye alayımız burada toplandık? Herkes onun huzuruna tek başına çıkmalı. Ve kaş göz arasında gereken işi görmeli... Böyle yapmalı. Bizim kulaklarımız bile bir şey duymasın. İşte iyi örgütlenmiş bir toplumda böyle yapılır. Eh, Ammos Fiyodoroviç, bu işe ilk olarak siz başlayın.

AMMOS F.: Hayır, siz başlayın daha iyi. Sayın konuğumuz, sizin kurumunuzda yemek yedi.

ARTEMİ F Yok canım, gençliğin eğiticisi sıfatıyla Luka Lukiç başlasa daha iyi olur.

LUKA LUKİÇ: Yapamam, baylar, yapamam. Açık söyleyeyim, ben gördüğüm terbiye gereği kendimden bir rütbe üstün biriyle konuşurken aklım başımdan gider, dilim tutulur. Hayır, baylar, rica ederim, bu işten beni bağışlayın, beni bağışlayın.

ARTEMİ F.: Vallahi, Ammos Fiyodoroviç, bu işi sizden başka kimse beceremez. Hem sizin her lafınız, sanki Çiçero'nun ağzından çıkmış gibi güçlüdür.

AMMOS F.: Alay etmeyin, canım. Ben nerede, Çiçero nerede! Bir kez, finolar, tazılar üstüne coşku ile konuştum diye...

HEPSİ BİRDEN *(ısrarla):* Hayır, siz yalnız köpekler üstüne değil, dünyanın yaradılışı üstüne de söz söylersiniz. Aman, Ammos Fiyodoroviç, ne olur, bizi bırakmayın. Bize babalık edin. Ayağına düştük, Ammos Fiyodoroviç.

AMMOS F Bırakın beni baylar, bırakın beni! *(Bu sırada Hlestakov'un odasından öksürmeler ve ayak sesleri duyu-*

lur. Hepsi birden kapıya koşarlar. Orada toplanırlar, bir an önce çıkmak için birbirlerini iterler, alçak sesle bağırışlar işitilir.)

BOBÇİNSKİ'NİN SESİ: Ah! Piyotr İvanoviç, Piyotr İvanoviç, ayağıma bastınız.

ZEMLİYANİKA'NIN SESİ: Yahu biraz açılın, sizde hiç merhamet yok mu? Ezildim, bittim. *(Bu aralık birkaç ses daha işitilir: "Ay... of." Sonra herkes dışarı fırlar. Sahne boş kalır.)*

II. SAHNE

(Hlestakov girer, gözleri uykudan şişmiştir.)

HLESTAKOV: Adamakıllı uyumuşum. Bu herifçi oğulları, bu kadar çok şilteyi, yorganı nereden bulmuşlar? Amma da terlemişim. Dün akşam, yemeğime bir şey mi koydular, nedir? Başım, hâlâ zonkluyor. Görüyorum ki, burada insanın vakti hoş geçecek. Ben içtenliğe bayılırım. Doğrusu, bana hiçbir çıkar gütmeden açık kalple dostluk gösterilirse çok hoşuma gider. Kaymakamın kızı da hani hiç fena değil. Annesi de, hâlâ... vallahi, ne bileyim, burası hoşuma gidiyor.

III. SAHNE

(Hlestakov, Yargıç.)

AMMOS F. *(girer ve durur, kendi kendine):* Tanrım, sen beni koru. Dizlerimin bağı çözülüyor. *(Yüksek sesle, esas duruşta, bir elinde şapka.)* Zatıalinize, kendimi takdim etmekle şerefyab olurum. Kaza yargıcı, Liapkin-Tiapkin.

HLESTAKOV: Buyurun, oturun. Demek bu kazanın yargıcısınız?

AMMOS F.: 1816'da, soylularca, üç yıl için seçildim, bugüne

değin bu görevdeyim.

HLESTAKOV: Nasıl, yargıçlık kazançlı bir iş midir?

AMMOS F.: Dokuz yıl içinde, üstlerimin uygun görmesiyle, dördüncü sınıf Vladimir nişanını kazandım. *(Kendi kendine)* Paralar avucumun içini yakıyor.

HLESTAKOV: Vladimir nişanı hoşuma gider. Oysa, sözgelişi üçüncü sınıf Anna nişanını hiç sevmem.

AMMOS F. *(kapalı elini yavaş yavaş uzatır, kendi kendine):* Aman Allahım, nerede oturduğumun farkında değilim. Altımda ateşler yanıyor.

HLESTAKOV: Avucunuzda ne var?

AMMOS F. *(kendini kaybeder ve elinden kâğıt paralar düşer):* Hiç, hiç, hiç...

HLESTAKOV: Ne demek hiç? Paralar düşüyor, görmüyor musunuz?

AMMOS F. *(bütün vücudu titreyerek):* Hiç de değil, asla! *(Kendi kendine)* Aman Allahım, işte mahkemenin yolunu tuttum. Beni götürmek için araba da geldi galiba.

HLESTAKOV *(paraları yerden alarak):* Para bunlar yahu.

AMMOS F. *(kendi kendine):* Her şey bitti. Mahvoldum, mahvoldum.

HLESTAKOV: Size bir şey söyleyeyim mi? Bu paraları, ödünç olarak bana verebilir misiniz?

AMMOS F. *(aceleyle):* Elbet, elbet, çok sevinirim. *(Kendi kendine)* Haydi biraz cesaret. Tanrım, beni kurtar.

HLESTAKOV: Biliyorsunuz, yolculuk. Su gibi para gidiyor. Köye döner dönmez, paranızı hemen yollarım.

AMMOS F.: Estağfurullah efendim, ne önemi var? Bana şeref vermiş oldunuz. Elbette, acizane, canla başla çalışarak üstlerimin teveccühünü kazanmaya... *(Kalkar, esas duruşta durur.)* Huzurunuzda daha fazla kalarak sizi rahatsız etmeyeyim efendim. Bir emriniz var mı beyefendi?

HLESTAKOV: Ne emri?

AMMOS F.: Yani, demek istiyorum ki, buranın mahkemesi için herhangi bir emriniz yok mu?

HLESTAKOV: Ne gereği var, canım. Artık mahkeme ile bir işim kalmadı. Bir diyeceğim de yok. Çok teşekkür ederim.

(Ammos F., selamlar vererek çıkar.)

HLESTAKOV *(Ammos F. çıktıktan sonra kendi kendine):* Eh, yaşadık. Dünyalar bizim oldu. Bu yargıç iyi bir adam.

IV. SAHNE

(Hlestakov, Posta Müdürü.)

İVAN KUZMİÇ *(üniforma ile, askeri durumda, kılıcını tutarak girer):* Zatıalinize, kendimi takdim etmekle şerefyab olurum. Posta Müdürü Şpekin.

HLESTAKOV: Safa geldiniz, buyurun. Ben sohbeti severim. Oturunuz. Siz, daima burada otursunuz, değil mi?

İVAN KUZMİÇ: Evet, efendim.

HLESTAKOV: Doğrusu bu küçük şehir, çok hoşuma gidiyor. Pek kalabalık değil... ama ne çıkar, başkent değil ya. Zaten her şehir başkent olamaz ki. Öyle değil mi?

İVAN KUZMİÇ: Öyledir efendim!

HLESTAKOV: Kibarlık yalnız başkentte vardır, orada taşra ayılarına rastlanmaz. Siz ne dersiniz, doğru değil mi?

İVAN KUZMİÇ: Şüphesiz efendim. *(Kendi kendine)* Hiç de mağrur bir adam değil. Her şey üstüne düşüncemi soruyor.

HLESTAKOV: Bununla birlikte, küçük bir şehirde bile mutlu yaşanabilir, değil mi?

İVAN KUZMİÇ: Şüphesiz, efendim.

HLESTAKOV: Yeter ki insan saygı görsün, candan sevilsin. Öyle değil mi?

İVAN KUZMİÇ: Tamamıyla doğru, efendim.

HLESTAKOV: Doğrusu, benimle bir düşüncede olmanızdan çok memnunum. Belki bana acayip bir adam derler ama...

ne yapayım, benim karakterim böyle. *(Gözlerine bakarak kendi kenine)* Bu posta müdüründen borç istesem nasıl olur, acaba? *(Yüksek sesle)* Başıma gelenleri biliyor musunuz? Yolda beş parasız kalıverdim. Bana, üç yüz ruble borç verebilir misiniz?

İVAN KUZMİÇ: Elbette, efendim. Bu benim için ne büyük şeref. Buyurun, efendim. Size candan hizmet etmeye hazırım.

HLESTAKOV: Çok teşekkür ederim. Ben yolculuk sırasında kendimi hiçbir şeyden yoksun bırakmak istemem. Hem ne diye yoksun kalayım canım, öyle değil mi?

İVAN KUZMİÇ: Elbet efendim. *(Kalkar, esas duruşta durur, eliyle kılıcını tutar.)* Sizi daha fazla rahatsız etmeyeyim... Posta idaresi için buyruklarınız var mı?

HLESTAKOV: Hayır, bir şey yok. *(Posta müdürü selamlar ve çıkar.)*

HLESTAKOV *(bir sigara yakar):* Galiba posta müdürü de çok iyi bir adam. İyilik etmekten pek hoşlanıyor. Severim böyle adamları.

V. SAHNE

(Hlestakov, Luka Lukiç.)

(Luka Lukiç, arkadaşları tarafından itilerek içeri sokulur. Arkasından hemen yüksek sesle "Korkma canım" sözü işitilir.)

LUKA LUKİÇ *(titreyerek esas duruş alır, kılıcını tutar):* Size kendimi takdim etmekle şerefyab olurum. Milli Eğitim Müdürü Hlopov.

HLESTAKOV: Ya, buyurun. Oturun, oturun. Sigara içer misiniz? *(Sigara verir.)*

LUKA LUKİÇ *(kendi kendine, tereddüt içinde):* Hoppala... gel de çık işin içinden. Bu hiç hatırıma gelmemişti. Şimdi,

almalı mı, almamalı mı?

HLESTAKOV: Alın, alın canım. İyi bir sigara. Elbet Petersburg'dakiler gibi değil. Azizim, ben orada içtiğim sigaraların yüz tanesini yirmi beş rubleye alırım. İnsan o sigaraları içti mi,elleri mis gibi kokar. Buyurun,yakın sigaranızı. *(Mumu uzatır. Luka Lukiç bütün vücudu titreyerek sigarasını yakmağa çalışır.)* Hayır, o uçtan değil.

LUKA LUKİÇ *(korkudan sigarayı düşürür, tükürür, ve elini silkerek kendi kendine):* Allah belasını versin bu sıkılganlığın... kepaze oldum.

HLESTAKOV: Galiba sigara tiryakiliğiniz yok. Oysa ben sigaraya pek düşkünüm. Kadınlara karşı da öyleyim. Hiç kayıtsız kalamam. Ya siz? En çok hangi tiplerden hoşlanırsınız? Esmerlerden mi,sarışınlardan mı? *(Luka Lukiç ne söyleyeceğini tamamıyla şaşırmış bir haldedir.)*

HLESTAKOV: Haydi, canım. Açık söyleyin. Esmerleri mi, sarışınları mı?

LUKA LUKİÇ: Seçmek benim haddim mi efendim?

HLESTAKOV: Yo, kaçamaklı cevaplar istemem. Beğeninizi öğrenmek istiyorum.

LUKA LUKİÇ: Arz edeyim efendim... *(Kendi kendine)* Ne söyleyeceğimi kendim de bilmiyorum.

HLESTAKOV: Ya, demek söylemek istemiyorsunuz? Yüzde yüz bir esmer sizi yaktı. İtiraf edin. Yaktı değil mi? *(Luka Lukiç susar.)* A, a, bakın,bakın,kızardınız. Neden konuşmuyorsunuz?

LUKA LUKİÇ: Utanıyorum, ekse... *(Kendi kendine)* Başıma gelenler hep bu dilimin yüzünden.

HLESTAKOV: Utanıyor musunuz? Benden mi utanıyorsunuz? Gerçekten, benim gözlerimde, insanı utandıran bir şey vardır. Hele kadınların hiçbiri bakışlarıma dayanamaz, bu yüzde yüzdür. Öyle değil mi?

LUKA LUKİÇ: Şüphesiz, efendim.

HLESTAKOV: Başıma geleni biliyor musunuz? Yolda beş parasız kaldım. Bana üç yüz ruble borç verebilir misiniz?

LUKA LUKİÇ *(ceplerini karıştırırak kendi kendine):* Eyvah, eğer yoksa, yandık. Buldum, buldum... *(Çıkarır ve eli titreyerek parayı uzatır.)*

HLESTAKOV: Çok teşekkür ederim.

LUKA LUKİÇ *(esas duruş alır ve eliyle kılıcını tutarak):* Sizi daha fazla rahatsız etmeyeyim.

HLESTAKOV: Güle güle.

LUKA LUKİÇ *(hemen hemen koşarak fırlar ve kendi kendine):* Eh, Tanrıya şükür. Belki de artık okulları gezmez. *(Çıkar.)*

VI. SAHNE

(Hlestakov, Artemi Filippoviç.)

ARTEMİ F. *(esas duruşta ve kılıcını tutarak):* Zatıalinize kendimi takdim etmekle şerefyab olurum. Yoksullara Yardım Kurumları Müdürü Zemliyanika.

HLESTAKOV: Merhaba, buyurun, oturun.

ARTEMİ F.: Zatıalinize, bizzat refakat ederek yönetimim altındaki kurumları gezdirmek şerefine nail olmuştum.

HLESTAKOV: Ha, evet. Hatırladım. Çok güzel bir yemek vermiştiniz.

ARTEMİ F.: Vatanıma hizmet etmekten büyük bir mutluluk duyarım.

HLESTAKOV: Açık söyleyeyim, bu benim bir zaafımdır; güzel yemeklere bayılırım. Durun bakayım, sizin boyunuz dün biraz daha kısa idi, değil mi?

ARTEMİ F Olabilir efendim, olabilir. *(Biraz sustuktan sonra)* Şunu söyleyebilirim ki efendim, görevden hiç yılmam, canla başla çalışıyorum. *(Sandalyesini Hlestakov'a yaklaştırır ve alçak sesle)* Oysa bakın, buranın Posta Müdürü hiç çalışmaz. Bütün işler yüzüstü bırakılmıştır. Posta paketleri, uzun zaman postanede kalır... Kendiniz de inceleyebilirsiniz ya. Biraz önce huzurunuza çıkan yar-

gıç da yalnız tavşan peşinde koşar. Mahkeme salonlarında köpek besler. O benim hem akrabam, hem dostum ama yurdumun çıkarı için söylemek zorundayım ki, tuttuğu yol hiç iyi değil. Burada irat sahiplerinden bir Dobçinski vardır. Kendisiyle görüşmek lütfunda bulunmuşsunuz. İşte bu Dobçinski, sokağa çıkar çıkmaz, yargıç eve damlar, karısıyla al takke ver külah... Yemin etmeye hazırım... isterseniz çocuklarına bir bakınız. Hiçbiri Dobçinski'ye benzemez. Hepsi, hatta, küçük kız bile hık demiş yargıcın burnundan düşmüştür.

HLESTAKOV: Vay canına, bu hiç hatırıma gelmezdi.

ARTEMİ F Sonra buradaki Milli Eğitim Müdürü... Nasıl oluyor da hükümet bu adama böyle bir görevi veriyor, anlamıyorum. Jacobin'den beter.* Gençlere öyle kötü düşünceler aşılıyor ki, insanın söylemeye dili varmaz. Emrederseniz, bütün bunları bir kâğıda yazıp, takdim edeyim.

HLESTAKOV: Peki, yazın. Çok hoşuma gider. Bilir misiniz, ben sıkıldığım zaman böyle eğlenceli şeyleri okumaya bayılırım. Adınız neydi? Boyuna unutuyorum...

ARTEMİ F Zemliyanika.

HLESTAKOV: Ha, tamam, Zemliyanika. Peki, söyleyin bana, çocuklarınız var mı?

ARTEMİ F Elbet, hem de beş tane. İkisi artık kocaman oldu.

HLESTAKOV: Ya... büyüdüler demek? Nasıl onlar... Şeyleri nedir?

ARTEMİ F Adlarını öğrenmek lütfunda bulunacaksınız galiba?

HLESTAKOV: Evet, adları ne?

ARTEMİ F Nikolay, İvan, Elizaveta, Mariya ve Peterputiya.

HLESTAKOV: Çok iyi, çok güzel.

ARTEMİ F Sizi daha fazla rahatsız edip kutsal göreviniz

(*) 1789'da başlayan büyük Fransız Devriminde en aşırı devrimci gruba verilen ad.

için gerekli zamanınızı almak istemem. *(Gitmek üzere selam verir.)*

HLESTAKOV *(beraber giderek)*: Rica ederim, ne münasebet. Sözleriniz çok tuhaf. Başka zaman yine beklerim... Bu gibi sohbetleri çok severim. *(Geri döner, kapıyı açıp arkasından seslenir.)* Bana baksanıza, adınızı da hep unutuyorum.

ARTEMİ F.: Artemi Filippoviç...

HLESTAKOV *(kapının önünde)*: Rica ederim, Artemi Filippoviç, başıma tuhaf bir şey geldi. Yolda beş parasız kaldım. Üstünüzde, bana borç olarak verecek dört yüz rubleniz var mı?

ARTEMİ F.: Var efendim. *(Çıkar.)*

HLESTAKOV: Ne iyi tesadüf. Çok teşekkür ederim.

VII. SAHNE

(Hlestakov, Bobçinski, Dobçinski.)

BOBÇİNSKİ: Zatıalinize kendimi takdim etmekle şerefyab olurum. Bu şehrin yerlilerinden İvanov oğlu Piyotr Bobçinski.

DOBÇİNSKİ: Eşraftan İvanov oğlu Piyotr Dobçinski.

HLESTAKOV: A, ben sizi daha evvel görmüştüm. Hani, düşen sizdiniz, değil mi? E, burnunuz nasıl oldu?

BOBÇİNSKİ: Tanrıya şükür kurudu, tamamıyla kurudu. Merak buyurmayınız.

HLESTAKOV: Kuruduğu çok iyi. Memnun oldum. *(Birdenbire)* Paranız var mı?

BOBÇİNSKİ: Para mı? Nasıl para?

HLESTAKOV: Borç canım, bin ruble kadar.

BOBÇİNSKİ: Vallahi bende o kadar yok. Sizde yok mu, Piyotr İvanoviç?

DOBÇİNSKİ: Benim de üstümde yok. Malumu aliniz, ben paramı, yoksullara yardım sandığına yatırırım.

HLESTAKOV: Canım, bin olmasın da yüz olsun.

BOBÇİNSKİ *(ceplerini karıştırarak):* Piyotr İvanoviç, sizde yüz ruble yok mu? Bende topu topu kırk ruble var.

DOBÇİNSKİ *(çantasına bakarak):* Bende de topu topu yirmi beş ruble var.

BOBÇİNSKİ: Piyotr İvanoviç, biraz daha iyi arayın, sağ cebinizde bir delik vardır. Paranız oradan astarın arkasına gitmesin.

DOBÇİNSKİ: Vallahi orada da yok.

HLESTAKOV: Zararı yok canım... iş olsun diye istedim. Altmış beş ruble de olur. Aynı şey. *(Parayı alır.)*

DOBÇİNSKİ: Efendim, çok nazik bir iş üstüne sizden bir ricada bulunabilir miyim?

HLESTAKOV: Ne gibi?

DOBÇİNSKİ: Çok nazik bir iş üstüne. Büyük oğlum, ben evlenmeden önce dünyaya gelmiştir, ama gene benim çocuğumdur...

HLESTAKOV: Ya?

DOBÇİNSKİ: Yani şöyle: Çocuğum, ben evli imişim gibi dünyaya geldi. Ebet bu iş için sonradan, gerekli resmi muameleleri yaptırdım. Şimdi, onun tamamen meşru oğlum olmasını istiyorum. O da benim gibi, Dobçinski adını taşısın.

HLESTAKOV: Pekâlâ, öyle olsun. Olmayacak şey değil.

DOBÇİNSKİ: Zatıalinizi bu iş yüzünden rahatsız etmek istemezdim ama, çok yetenekli çocuktur, yazık olmasın diyorum. Kendisinden çok umutluyum. Birçok şiir ezberlemiştir. Eline bir bıçak geçti mi, hemen küçük arabalar yapar. Hokkabaz gibi maharetlidir. Piyotr İvanoviç de bilir ya...

BOBÇİNSKİ: Evet, çok yetenekli.

HLESTAKOV: Peki, ben o işle meşgul olurum. Gerekenlerle konuşurum. Umarım ki olur. Ne gerekirse yapılacaktır. Evet... evet... *(Bobçinski'ye dönerek.)* Sizin söyleyecek bir şeyiniz yok mu?

BOBÇİNSKİ: Var efendim, olmaz mı? Çok küçük bir ricada bulunacağım.

HLESTAKOV: Nedir? Ne gibi?

BOBÇİNSKİ: — Sizden çok rica ederim, Petersburg'a döndüğünüz zaman büyüklerimize, senatörlere, amirallere, 'işte ekselansım... veya generalim, Piyotr İvanoviç Bobçinski falanca kentte oturur,' bu kadar söyleyin, yeter. 'Piyotr İvanoviç Bobçinski şu kentte oturuyor.'

HLESTAKOV: Pekâlâ.

BOBÇİNSKİ: Eğer fırsat çıkar da çar hazretleriyle konuşursanız, lütfen deyiniz ki: 'Haşmetmeap; Piyotr İvanoviç Bobçinski falanca kentte oturuyor.'

HLESTAKOV: Hayhay, olur.

BOBÇİNSKİ: Sizi fazla meşgul ettiğimizden dolayı kusurumuzun bağışlanmasını rica ederiz.

DOBÇİNSKİ: Sizi fazla meşgul ettiğimizden dolayı kusurumuzun bağışlanmasını rica ederiz.

HLESTAKOV: Estağfurullah, önemi yok. Çok memnun oldum. *(Onları selametler.)*

VIII. SAHNE

(Hlestakov, yalnız.)

HLESTAKOV: Burada, amma da çok memur var. Anlaşılan beni bir devlet adamı sandılar. Gerçekten dün akşam onların gözlerini adamakıllı boyadım. Ne de ahmak herifler. Burada olanı biteni Petersburg'a, Triapiçkin'e bir yazayım. Gazetelere fıkralar yazar o. Bari bunlarla bir iyi alay etsin. Hey Osip, bana kalem kâğıt getir. *(Osip kapıyı aralar ve "şimdi" der.)* Doğrusu bir adam Triapiçkin'in ağzına düştü mü, yandı demektir. Alay lazım ona, babasını bile tefe koyar. Üstelik paraya da bayılır. Ama ne de olsa, buradaki memurlar iyi insanlar. Borç verdiler bana. Bu onların iyi yanı. Bir bakayım, kaç para toplamışım. Şu yargıçtan, üç yüz; bu da posta müdüründen, üç yüz, altı yüz, yedi yüz, sekiz yüz... of, bu para da ne kadar yağlanmış. Sekiz yüz, dokuz yüz, o... Bini geçiyor. Ey yüzbaşı,

şimdi bir elime geçecek olursan, bakalım bu sefer kim kimi yutacak?

IX. SAHNE

(Hlestakov, Osip, elinde kalem kâğıtla girer.)

HLESTAKOV: Hey, aptal herif, görüyor musun? Bana nasıl davranıyorlar, nasıl ikram ediyorlar bana? *(Mektubunu yazmaya başlar.)*

OSİP: Evet... Tanrıya şükür. Yalnız size bir şey söyleyeyim mi İvan Aleksandroviç?

HLESTAKOV: Ne söyleyeceksin?

OSİP: Buradan gidin. Vallahi artık zamanı geldi.

HLESTAKOV *(yazarak):* Amma da saçma, ne diye gideyim?

OSİP: Öyle işte. Allah razı olsun, iki gün yaşadık, eh, artık yeter. Ne diye onlarla uzun uzun düşüp kalkalım, boş verin onlara artık. Bir bakarsın durum değişebilir. Başka biri çıkagelir. Vallahi, sözümü dinleyin İvan Aleksandroviç. Buranın atları da yaman. Öyle bir sürüp gideriz ki...

HLESTAKOV *(yazarak):* Hayır, ben biraz daha keyif sürmek istiyorum burada. Yarın gideriz.

OSİP: Ne diye yarına bırakalım efendim? Yapmayın, gelin gidelim, İvan Aleksandroviç. Burada çok ikram görüyorsunuz ama, yine bir an önce gitmek daha iyi. Sizi anlaşılan başka biri sanıyorlar. Bu kadar geç kaldığınız için babanız da kızmıştır. Vallahi, rüzgâr gibi uçup giderdik. O kadar da güzel atlar verirler ki...

HLESTAKOV *(yazarak):* Peki, peki. Yalnız sen ondan önce şu mektubu postaneye götür. Sonra da arabayı bul. Fakat dikkat et, atlar iyi olsun. Arabacılara söyle, birer ruble bahşiş veririm. Beni askeri göreve giden biri imişim gibi hızlı götürsünler. Şarkı da söylesinler. *(Mektubuna devam eder.)* Vallahi, Triapiçkin gülmekten kırılacak...

OSİP: Efendim, mektubu buradan biriyle göndereyim. Ben de

vakit kaybetmeden, hemen eşyaları toplamaya başlayayım.

HLESTAKOV *(yazarak):* Pekâlâ, yalnız buraya bir mum getir.

OSİP *(çıkar ve sahnenin arkasında konuşur):* Hey, bana bak, arkadaş! Şu mektubu postaya götür. Posta müdürüne söyle de, para almasın. Azizim sonra söyle de, beyefendi için hemen güzel bir troyka, bir posta troykası hazırlasınlar. Araba parasını beyefendi vermeyecek, maliyeden alacaksın, dersin. Bu işler çabucak olup bitsin, Yoksa beyefendi kızar. Dur gitme, mektup daha hazır değil.

HLESTAKOV *(yazmaya devam ederek):* Şimdi nerede oturduğunu bilsem? Postane caddesinde mi, yoksa Gorohove sokağında mı? O da ev kirasını vermemek için sık sık apartman değiştirmeyi sever ya. Ne ise, postane caddesi diyelim. Belki oradadır. *(Mektubu katlar, üzerini yazar. Osip mum getirir. Hlestakov mühürler. Bu sırada Derjimorda'nın sesi işitilir. "Hey, sakallı, nereye dalıyorsun. Yasak dedik a!")*

HLESTAKOV *(mektubu Osip'e verir):* Haydi, al götür.

TÜCCARLARIN SESLERİ: Bırakın, girelim yahu, siz bize engel olamazsınız. Biz iş için geliyoruz.

DERJİMORDA'NIN SESİ: Defol oradan, kabul etmiyor, uykuda. *(Gürültü artar.)*

HLESTAKOV: Ne var, ne oluyor Osip? Git bak bakalım, nedir bu gürültü?

OSİP *(pencereden bakarak):* Bir sürü tüccar gelmiş, içeri girmek istiyorlar, polis bırakmıyor. Ellerinde kâğıtlar var. İlle de sizi görmek istiyorlar...

HLESTAKOV *(pencereye yaklaşarak):* Ne istiyorsunuz, dostlarım.

TÜCCARLARIN SESLERİ: Lütfunuza sığınmaya geldik. Haşmetmeap, emir buyurunuz da dilekçelerimizi getirsinler.

HLESTAKOV: Bırakın girsinler. Osip, söyle onlara, müsaade ediyorum, gelsinler. *(Osip gider, Hlestakov pencereden dilekçeleri alır. Bir tanesini açar, okur.)* Tüccar Abdulin'den, haşmetlu, devletlu, maliye paşasına. Vay canına! Bu ne biçim rütbe?

X. SAHNE

(Hlestakov, Tüccarlar.)

(Ellerinde şarap damacanaları ve kelle şekerlerle girerler.)

HLESTAKOV: Ne istiyorsunuz dostlarım?

TÜCCARLAR: Merhametinizi dilemeye geldik.

HLESTAKOV: Derdiniz nedir?

TÜCCARLAR: Bizi kurtarın, efendimiz. Durduk yerde eziyet ediyorlar bize.

HLESTAKOV: Kim bunu yapan?

TÜCCARLARDAN BİRİ: Hep buranın kaymakamı. Efendimiz, şimdiye kadar hiç böyle kaymakam görülmemiştir. Öyle hakaretler, öyle eziyetler ediyor ki, anlatılmaz. Evlerimizi kışlaya döndürdü. Boyuna askerleri getirir, yerleştirir. Kendimizi asmaktan başka kurtuluş çaresi kalmadı. Aklına eseni yapıyor, hiç yoktan birinin sakalından tutar: 'Ah seni Tatar, seni..' der. Vallahi böyle. Eğer ona karşı saygıda kusur etseydik, haydi ne ise. Oysa biz gereken her şeyi yapıyoruz... Karısının, kızının giyimine, kuşamına gelince buna elbet bir diyeceğimiz yok. Ama ne yapsak gözü doymuyor. Dükkâna gelir, eline geçeni alır, gider. Bir top kumaş görür, 'Dostum bu ne güzel kumaş, bizim eve yollayıver,' der. Biz de yolluyoruz, yolluyoruz ama, bir topta en az elli arşın kumaş var.

HLESTAKOV: Ya! Vay düzenbaz vay...

TÜCCARLARDAN BİRİ: Vallahi öyle. Böyle kaymakam görülmüş, işitilmiş değildir. Kendisini uzaktan gördük

mü, dükkânın içinde ne var, ne yok saklamaya başlarız. Yalnız ince, değerli şeyleri değil, en adi, en kötü malı bile almak ister. Sözgelişi yedi yıldan beri bir fıçının içinde dura dura kaskatı kesilmiş, bizim çırağın bile ağzına koymaya yanaşmadığı kuru erikleri cebine doldurur. İsim günü Anton günüdür. Biz de o gün ona gereken şeyleri alır, götürürüz. Ama bunlar yetmez ki ona... 'Aziz Onufriya günü de isim günümdür,' der. Ne yaparsınız? Onufriya gününde de armağan göndeririz.

HLESTAKOV: Yahu, bu herif düpedüz haydut öyleyse.

TÜCCARLARDAN BİRİ: Öyle ya, öyle ya, hele birisi ağzını açmaya kalkışsın... hemen evine bir tabur askeri yerleştirir. Eğer karşı gelinirse, kapıları kapatır, der ki, 'Sana,' der, 'dayak attırmam, işkence de yaptırmam,' der... 'bunları kanun yasaklamış. Sana, yalnız dostum, biraz,' der, 'tuzlu balık yedireceğim.'

HLESTAKOV: Vay namussuz vay. Onu Sibirya'ya sürmeli.

TÜCCARLAR: Nereye sürmek lütfunda bulunursanız bulunun. Bizden uzak olsun da. Efendimiz, şu armağanlarımızı reddetmeyiniz. Size şarapla şeker getirdik.

HLESTAKOV: Hayır olmaz. Ben hiçbir zaman rüşvet yemem. Ama bana ödünç olarak üç yüz ruble verirseniz, o başka... ödünç olarak alırım.

TÜCCARLAR: Hayhay, efendimiz. *(Paraları çıkarırlar.)* Hem neden üç yüz olsun? Beş yüz versek, daha iyi değil mi? Siz yalnız bizi kurtarın da.

HLESTAKOV: Madem ödünç olarak veriyorsunuz, itiraz etmem, alırım.

TÜCCARLAR *(parayı gümüş bir tepsi içinde uzatırlar):* Tepsiyi de lütfen kabul etmenizi rica ederiz, efendimiz.

HLESTAKOV: Pekâlâ, hadi, tepsiyi de alayım.

TÜCCARLAR *(selam vererek):* Bari şekerleri de birlikte alsanız...

HLESTAKOV: Yo!... Ben rüşvet almam.

OSİP: Aman, beyefendi, niçin almıyorsunuz? Alın! Yolda her

şey lazım olur. *(Tüccarlara)* Kelle şekerlerle şarapları bırakın, kalsın. Her şey lazım olur. Hepsi bir şeye yarar. Bu ne? İp mi? Onu da verin, yolda lazım olur. Arabanın bir yeri kırılır, yahut başka bir şey olur da, bağlamak gerekir.

TÜCCARLAR: Aman efendimiz, artık lütuflarınızı esirgemeyiniz. Siz de bize yardım etmezseniz, artık şapa oturduk demektir. Kendimizi asmaktan başka çaremiz kalmayacak.

HLESTAKOV: Yüzde yüz yapacağım, yüzde yüz... elimden geleni yapacağım. *(Tüccarlar çıkarlar.)*

BİR KADIN SESİ: Hayır, sen benim içeri girmeme engel olamazsın. Seni, şikâyet edeceğim ona... Öyle itme, canımı acıtıyorsun.

HLESTAKOV: Kim var orada? *(Pencereye yaklaşır.)* Ne istiyorsun hanımcığım?

İKİ KADIN SESİ: Sen bizim babamızsın. Bize acı. Emret de, efendimiz, huzurunuza gelelim.

HLESTAKOV *(pencereden):* Bırakın gelsinler.

XI. SAHNE

(Hlestakov, Bir Çilingir Karısı, Bir Gedikli Karısı.)

ÇİLİNGİRİN KARISI *(ayaklarına kapanarak)*: Merhamet...

GEDİKLİNİN KARISI: Merhamet...

HLESTAKOV: Yahu, siz kimsiniz?

GEDİKLİNİN KARISI: Bendeniz, gedikli İvanov'un karısıyım.

ÇİLİNGİRİN KARISI: Bendeniz de buralı bir çilingirin karısıyım, efendimiz, adım, Pevroniya Petrovna Poşliopkina.

HLESTAKOV: Dur, teker teker konuşun. Sen söyle, ne istiyorsun?

ÇİLİNGİRİN KARISI: Merhametinizi dilemeye geldim. Kaymakamdan şikâyetçiyim. Allah onu kahretsin. O düzenbazın da, çocuklarının da, amcalarının, teyzelerinin, soyunun sopunun Allah belasını versin.

HLESTAKOV: Ne var, ne olmuş?

ÇİLİNGİRİN KARISI: Kocamın saçlarını kazıtıp askere yazdırdı. Oysa daha sıra bize gelmemişti. Zaten kanun da buna müsaade etmiyor. Evli adam...

HLESTAKOV: Bunu nasıl yapar?

ÇİLİNGİRİN KARISI: Öyle bir yapar ki düzenbaz. İnşallah bu dünyada da, öbür dünyada da rahat yüzü görmez. Cezasını bulur. Teyzesi varsa, inşallah onun da Tanrı cezasını versin. Eğer babası dünyada ise, o namussuz da yerin dibine batsın. Sıra terzinin oğlunda idi. Zaten sarhoşun biri. Ama onlar kendisine öteberi verdikleri için kaymakam, tüccar karısı Panteleyevna'nın oğluna musallat oldu. Fakat Panteleyevna, herifin karısına üç parça patiska gönderince, bize yüklendi. 'Sana koca ne gerek?' dedi, "işine yaradığı yok ki..' Kocam benim işime yarar mı, yaramaz mı, bunu ben bilirim. Ahlaksız herif, bu benim bileceğim iş. 'Senin kocan, hırsızın biri!' dedi. 'Şimdiye kadar hırsızlık yapmadı ise, bundan bir şey belli olmaz,' dedi. 'Şimdiden sonra yapar. Nasıl olsa önümüzdeki yıl askere alacaklar.' dedi. Şimdi ben kocasız ne yaparım, düzenbaz herif? Ben âciz bir kadınım. Soyun sopun rahat yüzü görmesin inşallah. Kaynanası varsa, kaynanası da...

HLESTAKOV: Pekâlâ, pekâlâ... *(İhtiyarı geçirir.)* Senin derdin ne?

ÇİLİNGİRİN KARISI *(giderken):* Unutmayın efendimiz, merhamet edin.

GEDİKLİNİN KARISI: Kaymakamı şikâyete geldim.

HLESTAKOV: Niçin? Ama kısa kes.

GEDİKLİNİN KARISI: Niçin olacak? Bana dayak attırdı, efendimiz.

HLESTAKOV: Yok canım!

GEDİKLİNİN KARISI: Bir yanlışlık yüzünden, efendimiz. Kocakarılar pazarda kavga çıkardılar, neden sonra polisler geldi, beni tuttular, öyle bir dövdüler ki iki gün oturamadım.

HLESTAKOV: Peki, şimdi ne yapalım?

GEDİKLİNİN KARISI: Elbet şimdi yapılacak bir şey yok. Ama hiç olmazsa bu işi yanlış yere yaptırdığı için ceza olarak bana bir parça para versin. Ben böyle bir fırsatı ne diye kaçırayım? Para şimdi benim çok işime yarar.

HLESTAKOV: Pekâlâ, pekâlâ... haydi, artık gidin, ben yolunu korum bu işi. *(Pencereden bir sürü el görünür. Her birinde kâğıtlar vardır.)* Daha başkaları da mı geldi? *(Pencereye gider.)* İstemem, istemem. Olmaz, olmaz. *(Uzaklaşarak)* Sıkıldım vallahi. Kimseyi içeri bırakma Osip.

OSİP *(pencereden bağırır):* Gidin, gidin, vakit geçti. Yarın gelin. *(Kapı açılır, içeriye kaba bir paltoya sarınmış, saçı sakalı uzamış, dudağı şişmiş, çenesi sarılmış biri girer. Onun arkasından da birkaç kişi daha görünür.)*

OSİP: Çık dışarı, çık. Ne diye giriyorsun? *(Elleriyle ilk girenin karnından iter ve kapıyı arkasından kapayarak onunla beraber dışarı çıkar.)*

XII. SAHNE

(Hlestakov, Mariya Antonovna.)

MARİYA A.: Ah!...

HLESTAKOV: Niçin bu kadar korktunuz hanımefendi?

MARİYA A.: Hayır, korkmadım.

HLESTAKOV *(kırıtarak):* Hanımefendi, hoşuma giden şey, beni öyle bir adam sandınız ki... Öğrenebilir miyim, nereye gitmek niyetindeydiniz?

MARİYA A.: Hayır, hiçbir yere gitmiyordum.

HLESTAKOV: Peki, hiçbir yere gitmemenizin sebebi nedir?

MARİYA A.: Annem burada sanmıştım da...

HLESTAKOV: Canım, şimdi onu bırakın... Ben, sizin ne diye bir yere gitmediğinizi öğrenmek istiyorum.

MARİYA A.: Sizi rahatsız ettim. Önemli işlerle meşguldünüz.

HLESTAKOV *(kırıtarak)*: Fakat sizin gözleriniz, o önemli işlerden çok daha güzel... Siz mi beni rahatsız edeceksiniz? Yo, olamaz. Tersine, yanımda bulunmakla bana zevk veriyorsunuz.

MARİYA A.: Petersburg ağzı bu.

HLESTAKOV: Sizin gibi olağanüstü bir insanın karşısında başka nasıl konuşulur? Bir iskemleye oturmanızı rica etmek bahtiyarlığına kavuşmama müsaade eder misiniz? Fakat size iskemle değil, bir taht lazım.

MARİYA A.: Bilmem ki, otursam mı? Gitmem lazım. *(Oturur.)*

HLESTAKOV: Ne güzel eşarbınız var!

MARİYA A.: Alay ediyorsunuz efendim. Taşralılarla alay ediyorsunuz...

HLESTAKOV: Ah! Hanımefendi, ben eşarbınızın yerinde olmayı, şu güzel boynunuza dolanmayı ne kadar isterdim.

MARİYA A.: Ne demek istediğinizi hiç anlamıyorum. Eşarptan falan söz açıyorsunuz... Bugün hava bir tuhaf!

HLESTAKOV: Fakat, hanımefendi, sizin dudaklarınız bütün havalardan daha güzeldir.

MARİYA A.: Çok garip şeyler söylüyorsunuz. Sizden rica ederim, bir anı olarak, defterime birkaç şiir yazsanız daha iyi. Elbette siz çok şiir bilirsiniz.

HLESTAKOV: Hanımefendi, sizin için ne isterseniz yaparım. Söyleyin, nasıl bir şiir istiyorsunuz.

MARİYA A.: Nasıl olursa olsun. Yalnız biraz güzel ve yeni olsun.

HLESTAKOV: Şiir istediniz ha? Peki. O kadar çok şiir bilirim ki...

MARİYA A.: Hangi şiirleri yazacağınızı lütfen söyler misiniz?

HLESTAKOV: Ne diye söyleyeyim? Biliyorum ya, yeter.

MARİYA A.: Ben şiiri çok severim de...

HLESTAKOV: Kafam şiirlerle dolu. Örneğin belki de size şunu yazabilirim:

Sen ki sonu gelmeyen ıstıraplar içinde
Kabahati Tanrıya buluyorsun ey insan.

Daha başka şiirler de var, ama şimdi hatırlayamıyorum. Zaten bütün bunlar boş şeyler... Gözlerinizin, içimde yarattığı aşktan söz edersem daha iyi olmaz mı? *(Sandalyesini yaklaştırır.)*

MARİYA A.: Aşk mı dediniz? Ben aşkı bilmem... Şimdiye kadar aşkın ne olduğunu öğrenmedim. *(Sandalyesini uzaklaştırır.)*

HLESTAKOV: Sandalyenizi niçin uzaklaştırıyorsunuz? Birbirimize yakın otursak daha iyi olmaz mı?

MARİYA A. *(uzaklaşır):* Niçin yakın oturalım? Uzakta otursak, olmaz mı?

HLESTAKOV *(yaklaşır):* Niçin uzak oturalım, yakın otursak olmaz mı?

MARİYA A. *(uzaklaşır):* Peki ama, neden?

HLESTAKOV *(yaklaşarak):* Size, yakın oturuyormuşuz gibi görünüyor. Diyelim ki uzaktayız. Ah, sizi kollarımın arasına alabilsem, ne kadar mutlu olurdum hanımefendi.

MARİYA A. *(pencereden bakarak):* A, gördünüz mü? Bir şey uçtu. Saksağan mı, yoksa başka bir kuş mu?

HLESTAKOV *(omuzundan öper ve pencereden bakar):* Saksağan...

MARİYA A. *(kızararak ayağa kalkar):* A, ileri gidiyorsunuz? Bu kadarı fazla. Adeta küstahlık...

HLESTAKOV *(onu tutarak):* Affedersiniz, hanımefendi. Bana bunu yaptıran aşktır. Aşk...

MARİYA A.: Siz beni bir taşra kızı sayıyorsunuz. *(Çıkmak ister.)*

HLESTAKOV *(onu tutmaya devam ederek):* Size bunu aşk yüzünden yaptığımı söylüyorum. Vallahi aşk yüzünden... Şöyle şakadan yaptım, Mariya Antonovna, kızmayın. Önünüzde diz çökerek, bağışlanmamı dilemeye hazırım.

(Diz çöker.) Bağışlayın, bağışlayın. İşte dizlerinize kapandığımı görüyorsunuz.

XIII. SAHNE

(Öncekiler, Anna Andreyevna.)

ANNA A. *(Hlestakov'u diz çökmüş durumda görerek):* Aman, neler görüyorum...

HLESTAKOV *(ayağa kalkarak):* Hay Allah belasını versin.

ANNA A. *(kızına):* Bu da ne demek? Küçük hanım, ne biçim iş bu?...

MARİYA A.: Vallahi anneciğim...

ANNA A.: Çekil buradan. Duymuyor musun, haydi çekil. Gözüme görüneyim deme. *(Mariya Antonovna ağlayarak gider.)* Affedersiniz, birdenbire o kadar şaşırdım ki...

HLESTAKOV *(kendi kendine):* Mis gibi kadın. Hiç fena değil. *(Diz çöker.)* Hanımefendi, görmüyor musunuz, aşktan yanıp tutuşuyorum.

ANNA A.: Ne? Dizlerime mi kapandınız? Ah... kalkınız, kalkınız... Yer pek temiz değil.

HLESTAKOV: Hayır, kalkmam... kalkmam... kaderim nedir, bilmek istiyorum? Yaşamak mı, ölmek mi?

ANNA A.: Fakat, müsaade edin, sözlerinizi pek anlayamıyorum. Yanılmıyorsam, kızım için ilanı aşk ediyorsunuz, değil mi?

HLESTAKOV: Hayır, ben kızınıza değil, size âşığım. Hayatım pamuk ipliğine bağlı. Eğer benim sonsuz aşkımı kabul etmeyecek olursanız, ben artık bu dünyada yaşayamam. Kalbim yanarak yalvarıyorum, evlenelim.

ANNA A.: Fakat... müsaade buyurun... bir şey söyleyeyim. Ben bir parça evli bir kadın sayılırım.

HLESTAKOV: Bundan ne çıkar? Aşkta böyle şeye bakılmaz.

Karamzin'in dediği gibi: 'Yasalar mahkûm ediyor.'* Biz de ormanlara gideriz. Haydi, reddetmeyin, reddetmeyin...

XIV. SAHNE

(Öncekiler, Mariya Antonovna koşarak girer.)

MARİYA A.: Anneciğim, babacığım dedi ki siz... *(Hlestakov'u diz çökmüş görünce bağırır.)* Aman neler görüyorum...

ANNA A.: Ne o? Ne var? Ne oluyor? Bu ne düşüncesizlik. Yangın mı var, ne oluyor? Bunda şaşılacak ne var? Aklına yine neler geldi? Sanki üç yaşında bebecik. Hiç on sekiz yaşında bir kıza benzemiyorsun, hiç benzemiyorsun. Ne zaman uslu, akıllı olacaksın? Ne vakit terbiyeli bir genç kız gibi davranacaksın? İyi muamele etmeyi, ağırbaşlı davranmayı, ne zaman öğreneceksin?

MARİYA A. *(gözyaşları arasında):* Vallahi anneciğim, bilmiyordum...

ANNA A.: Başında kavak yelleri esiyor; Liapkin-Tiapkin'in kızlarını mı örnek alıyorsun? Onlara ne bakıyorsun! Sen onlara bakma! Önünde başka örnekler var. Onları örnek tutacağına beni örnek tut.

HLESTAKOV *(genç kızın elini tutarak):* Anna Andreyevna, mutluluğumuza engel olmayın. Aşkımda bu kadar bağlılık gösterdim. Şimdi artık hayır duanızı alayım.

ANNA A. *(hayretle):* Demek ona âşıktınız?

HLESTAKOV: Kararınızı verin, ya hayat, ya ölüm...

ANNA A.: Bak aptal, görmüyor musun, senin için, senin gibi bir sersem için konuğumuz diz çökmek lütfunda bulundular. Sen de deli gibi birdenbire içeri girdin. Vallahi, sırf bu yüzden reddetsem yeridir. Sen bu mutluluğa layık değilsin.

(*) Karamzin, Nikolay Mihayloviç (1766-1826) ünlü Rus tarihçisi ve yazarı.

MARİYA A.: Anneciğim, bir daha yapmam, vallahi, bir daha yapmam...

XV SAHNE

(Öncekiler, Kaymakam.)

KAYMAKAM *(nefes nefese):* Ekselans... kıymayın bana, kıymayın bana!

HLESTAKOV: Ne var, ne oldunuz?

KAYMAKAM: Tüccarlar, bendenizi zatı devletinize şikâyet etmişler. Namusum üzerine yemin ederim ki, söylediklerinin yarısı bile doğru değil. Asıl onlar halkı aldatıyorlar. Gediklinin karısı yalan söylemiş... vallahi ben onu dövdürmedim, yalan, vallahi yalan, kendi kendisini dövdü.

HLESTAKOV: Bırakın canım, şu gediklinin karısını, şimdi sırası değil.

KAYMAKAM: İnanmayın, hiçbirine inanmayın! Onlar öyle yalancıdır ki, şu kadar bir çocuğu bile inandıramazlar. Bütün kent onları yalancı diye tanımıştır. Yaptıkları düzenbazlıkları bir bilseniz; dünya bugüne değin böyle düzenbazlar görmemiştir.

ANNA A.: İvan Aleksandroviç'in bize bahşettikleri şerefi biliyor musunuz? Kızımızla evlenmek istiyorlar.

KAYMAKAM: Ne? Ne? Bizimki aklını oynattı galiba. *(Hlestakov'a)* Kusura bakmayınız ekselans, bir tahtası noksandır. Anası da böyle idi.

HLESTAKOV: Evet... gerçekten kızınızla evlenmek istiyorum. Deli gibi seviyorum.

KAYMAKAM: Bir türlü inanamıyorum, ekselans...

ANNA A.: Bunun inanamıyorumu falan var mı? Söylüyorlar işte, duymuyor musun?

HLESTAKOV: Alay ettiğimi sanmayın. Bu aşk beni deli edebilir.

KAYMAKAM: Bir türlü inanacağım gelmiyor. Ben böyle bir

şerefe layık değilim.

HLESTAKOV: Evet. Mariya Antonovna'yı bana vermeye razı olmazsanız, ne yapacağımı görürsünüz.

KAYMAKAM: İnanamıyorum vesselam. Bizimle şaka ediyorsunuz galiba ekselans?

ANNA A.: Amma da odun kafalısın. Beyefendi sana söylüyorlar ya.

KAYMAKAM: İnanamıyorum.

HLESTAKOV: Haydi, razı olun. Ben gözüpek bir adamım. Her şeyi yapabilirim. Eğer kendimi vurursam, mahkemelerde sürünürsünüz.

KAYMAKAM: Aman Yarabbi... bu işte benim hiçbir suçum yok ki, ne bir şeye karıştım, ne de karışmayı geçirdim aklımdan. Hiddet buyurmayınız efendim, zatıaliniz, dilediğiniz gibi yapın. Doğrusu kafam karmakarışık oldu! Ne yaptığımı, kendim de bilmiyorum! Sersemleyiverdim birdenbire, hiç başıma gelmemişti böyle şey.

ANNA A.: Haydi, hayır duası etsene... *(Hlestakov ile Mariya Antonovna yaklaşırlar.)*

KAYMAKAM: Allah sizi mutlu kılsın. Benim hiç bir suçum yok. *(Hlestakov ile Mariya Antonovna öpüşürler, kaymakam onlara bakarak)* Vay canına. Doğru yahu! *(Gözlerini ovuşturarak)* Aman Yarabbi, öpüşüyorlar, öpüşüyorlar yahu, tıpkı nişanlılar gibi. *(Birdenbire sevinçinden bağırmaya ve sıçramaya başlar.)* Haydi Anton, haydi Anton, haydi kaymakam. Yaşadık!..

XVI. SAHNE

(Öncekiler, Osip.)

OSİP: Araba hazır efendim.

HLESTAKOV: Peki, şimdi geliyorum.

KAYMAKAM: Nasıl? Gidiyor musunuz?

HLESTAKOV: Evet, gidiyorum.

KAYMAKAM: Fakat... yani... nasıl olur? Siz kendiniz, biraz önce evlenmekten söz ediyordunuz.

HLESTAKOV: Evet, gidiyorum ama... bir an için... bir gün için... amcama gidiyorum. Zengin bir ihtiyar... yarın dönerim.

KAYMAKAM: Kalmanız için ısrar etmiyoruz. Sağ salim dönersiniz inşallah.

HLESTAKOV: Elbet, elbet, hemen döneceğim. Allahaısmarladık sevgilim. İçimden geçenleri anlatacak durumda değilim. Allahaısmarladık ruhum. *(Kızın elini öper.)*

KAYMAKAM: Yol için bir şeye ihtiyacınız var mı? Paraya ihtiyacınız olsa gerek.

HLESTAKOV: Yok, hayır, *(Düşünür)* eh... eh... fena olmaz.

KAYMAKAM: Ne kadar lazım efendim?

HLESTAKOV: Daha önce sizden iki yüz almıştım... pardon, dört yüz... yanılmanızdan yararlanmak istemem. Dört yüz daha verin, sekiz yüz olsun.

KAYMAKAM: Derhal. *(Çantasından parayı çıkarır.)* Sanki özenle seçilmiş gibi, paralar da gıcır gıcır...

HLESTAKOV: Evet, gerçekten öyle... *(Paraları alır ve bakar.)* Yeni para uğur getirir, derler.

KAYMAKAM: Evet, öyledir efendim.

HLESTAKOV: Allahaısmarladık Anton Antonoviç! Gösterdiğiniz konukseverlikten dolayı size çok teşekkür ederim. Bütün içtenliğimle söylüyorum; hiçbir yerde böylesine iyi karşılanmadım. Allahaısmarladık Anna Andreyevna! Allahaısmarladık hayatım, Mariya Antonovna. *(Çıkarlar.)*

HLESTAKOV'UN SESİ *(sahnenin arkasından)*: Allahaısmarladık ruhumun meleği, Mariya Antonovna.

KAYMAKAM'IN SESİ: Posta arabasıyla mı gidiyorsunuz? Hiç olur mu?

HLESTAKOV'UN SESİ: Ben buna alışığım. Özel arabaların yayları başımı ağrıtıyor.

KAYMAKAM'IN SESİ: Hiç olmazsa bir halı ile arabayı iyice örtsek. Emir buyurunuz da bir halı getirsinler.

HLESTAKOV'UN SESİ: Yok canım! Zahmet etmeyin... ne lüzum var, ama... isterseniz... getirsinler.

KAYMAKAM'IN SESİ: Hey, Avdotya! Sandık odasına git de, en iyi halıyı al, getir! Hani mavi, Acem halısı yok mu, onu.

ARABACI'NIN SESİ: Brr... Brrr...

KAYMAKAM'IN SESİ: Dönüşünüzü ne zaman bekleyelim?

HLESTAKOV: Yarın ya da öbür gün.

OSİP'İN SESİ: O... işte halı dediğin böyle olur. Buraya ver, şöyle koy bakalım. Bu yana da biraz saman getir.

ARABACI'NIN SESİ: Brr... Brrr...

OSİP'İN SESİ: Bu yana! Buraya! Biraz daha!... Hah, yeter. Şimdi oldu. *(Eliyle halıya vurur.)* Şimdi oturabilirsiniz ekselans.

HLESTAKOV'UN SESİ: Allahaısmarladık Anton Antonoviç.

KAYMAKAM'IN SESİ: Güle güle, ekselans...

KADIN SESLERİ: Güle güle, İvan Aleksandroviç.

HLESTAKOV'UN SESİ: Allahaısmarladık anneciğim.

ARABACI'NIN SESİ: Deeeeh... yavrum... Deeh...

(Çıngırak sesleri işitilir. Perde iner.)

BEŞİNCİ PERDE

I. SAHNE

(Aynı oda.)

(Kaymakam, Anna Andreyevna.)

KAYMAKAM: Ne dersin bu işe, Anna Andreyevna? Ha? Hiç aklından böyle bir şey geçer miydi? Ne şans, canına yandığımının! Doğru söyle! Bunu rüyada görsen inanmazdın, değil mi? Vay canına! Bayağı bir kaymakam karısı iken, bak birdenbire, başına devlet kuşu kondu.

ANNA A.: Yo, hiç de şaşırmadım. Böyle olacağını çoktan biliyordum. Aşağı tabakadan gelme olduğun için sen elbet afallarsın. Ne olacak? Soylularla düşüp kalkmadın ki...

KAYMAKAM: Sen onu affetmişsin, karıcığım, ben de soylu bir adamım. Eh, bir düşün, Anna Andreyevna, talihimiz döndü, bize artık ufuklar açıldı. Anna Andreyevna dur, bak... o beni şikâyet edenlerin ağızlarının payını vereceğim. Hey! Kim var orada? *(Bir polis girer.)* Ha, sen misin İvan Karpoviç! Bana tüccarları çağır bakalım... Şimdi göstereceğim o heriflere. Beni şikâyet ederler ha ? Vay namussuz herifler vay! Durun, siz durun. Eski günleri

mumla arayacaksınız. Beni şikâyet edenlerin adlarını yaz. En başa da dilekçeleri kaleme alan şu pis yazıcıları koy. Sonra da herkese duyur, herkes bilsin ki: Kaymakam, Tanrının sevgili kuludur. Kızını herhangi bayağı bir adama değil, şimdiye kadar dünyanın eşini görmediği, yaman bir adama veriyor... Her şeyi, her şeyi, her şeyi yapabilecek bir adama. Herkese duyur, herkes bilsin. Her yerde tellal çağırsın... çanlar çalınsın! Bayram edilsin, bayram! Canına yandığımın... *(Polis çıkar.)* İşte böyle, Anna Andreyevna, bundan sonra nerede oturalım? Burada mı, Petersburg'da mı?

ANNA A.: Elbet Petersburg'da. Burada yaşanır mı?

KAYMAKAM: Madem Petersburg'u istiyorsun, Petersburg'da oturalım. Ama burada da kalsak fena olmaz ya. O zaman kaymakamlık falan vız gelir.

ANNA A.: Elbet, kala kala kaymakamlığa mı kaldık.

KAYMAKAM: Şimdi, yüksek bir mevki kapmanın tam sırası, değil mi Anna Andreyevna? Çünkü o, bakanlarla cancığer. Saraya da girip çıkıyor. Bundan yararlanıp öyle bir yer kapılabilir ki, günü gelince insan general bile olur. Ne dersin, Anna Andreyevna, general olamaz mıyım?

ANNA A.: Ne diye olmayacaksın? Elbet olursun.

KAYMAKAM: General olmak da güzel şey, canına yandığımın. Nişan kordonunu göğsüne çaprazlama takarlar. Nasıl kordon istersin Anna Andreyevna? Kırmızı mı, mavi mi?*

ANNA A.: Elbet mavi isterim!

KAYMAKAM: İstediği şeye bak. Kırmızı nene yetmiyor? Neden general olmak istiyorum, biliyor musun? Çünkü bir yolculuğa çıktın mı, emir subayları, askeri erkân konak yerlerine senden önce giderler, 'hey, atları hazırlayın,' diye bağırırlar! Artık orada başka kimseye at vermezler. Herkes bekler, durur. Bütün memurlar, yüzbaşılar, kaymakamlar, hepsi bekler. Bu da sana vız gelir. Sen valinin

(*) Kırmızı ve mavi kordonlar ayrı ayrı nişanları ifade ediyor.

evinde yemek yersin, ötede, kaymakamın biri atları bekler durur. Ha! ha! ha! *(Gülmekten katılır.)* Güzel şey canına yandığımının...

ANNA A.: Hep böyle kaba şeyler senin hoşuna gider. Bundan sonra yaşayışını büsbütün değiştirmen gerektiğini aklından çıkarma. Artık... ahbapların, birlikte tavşan avladığın, köpek düşkünü bir yargıç, ya da Zemliyanika olmayacak. Kibar insanlarla düşüp kalkacaksın. Kontlar, yüksek sosyeteden kimseler... Yalnız, senin hesabına bir şeyden korkuyorum; kimi zaman damdan düşer gibi öyle bir söz söylersin ki kibar insanlara hiç yakışmaz.

KAYMAKAM: Sözden ne çıkar canım?

ANNA A.: Kaymakamken zararı yok ama, şimdi başka bir yaşama giriyorsun.

KAYMAKAM: Orada öyle balıklar varmış ki, insanın daha görür görmez ağzının suyu akıyormuş.

ANNA A.: Senin de derdin gücün balıklarla. Orada tutacağımız ev, başkentin en birinci evi olmalı. Odamda öyle esanslar kokacak ki, içeri giren gözlerini kapamak zorunda kalacak. *(Gözlerini kapar ve koklar.)* Ah... ne güzel.

II. SAHNE

(Öncekiler, Tüccarlar.)

KAYMAKAM: O, hoş geldiniz tosunlar...

TÜCCARLAR *(selam verirler)*: Sağ olun efendimiz.

KAYMAKAM: E, nasılsınız, dostlarım? Ne var, ne yok? İşler nasıl? Demek, tenekeciler, kumaşçılar, beni şikâyet etmişler ha? Vay madrabazlar, katakulliciler vay... Şikâyet ha? Bari bir şey yapabildiniz mi? İçeri attırırız diye düşündünüz, değil mi? Ben sizin çarkınıza okurum, namussuz keratalar.

ANNA A.: Aman Yarabbi, Antoşa, nasıl sözler söylüyorsunuz?

KAYMAKAM *(canı sıkılarak):* Bırak canım, laf seçmenin sırası mı şimdi? *(Tüccarlara)* Beni şikâyet ettiğiniz o memur, biliyor musunuz, şimdi kızımla evleniyor. Ya... buna ne buyurulur? Görürsünüz siz... Halkı soyarsınız... Devlete çürük kumaşlar sokar, yüz bin ruble kazanırsınız, sonra da benim için yirmi arşın gözden çıkardınız diye beni minnet altında bırakırsınız, ha? Bunun farkına varsalar, belanızı bulurdunuz. Bir de burunlarından kıl aldırmazlar. Tüccarmış... dokunmamak lazımmış... 'Biz, hiç de soylulardan aşağı değiliz. dersiniz. Soylu ha?... Bir de suratına bak be! Soylu dediğin, bilgilidir. Okulda dayak yer, okur, öğrenir. Ya sen, daha bacak kadarken aldatmaya başlarsın. Hileciliği iyi beceremediğin zaman ustandan dayak yersin. Çocukluğunda daha hiçbir dua öğrenmeden arşın kullanmaya başlarsın. Sonra herifin göbeği biraz büyüdü, cüzdanı da şişmeye başladı mı artık burnundan kıl aldırmaz. Ne oldun be? Kendini ne sanıyorsun? Günde on altı tane semaver yapıyorum diye mi bu caka? Yüzüne de, cakana da tüküreyim senin.

TÜCCARLAR *(yerlere kadar eğilerek):* Biz ettik, sen etme, Anton Antonoviç.

KAYMAKAM: Şikâyet edersiniz ha? *(İçlerinden birine)* Köprü inşaatının müteahhitliğini yaparken kullandığın kerestenin değeri 100 rubleyi bile geçmiyordu da, sen 20 bin ruble gösterdin. Unuttun, değil mi? Ben bunu açığa vursaydım, Sibirya'yı boyladığın gündü. Cevap versene, dilini mi yuttun?

TÜCCARLARDAN BİRİ: Allah var, ne saklayalım, kabahatimiz büyük, Anton Antonoviç... Şeytana uyduk. Bir daha yapmayız. Söz veriyoruz. Kusurumuzu bağışlatmak için ne buyurursan yerine getirelim. Sen yalnız kızma.

KAYMAKAM: Kızmayayım, ha! Şimdi de ayaklarıma kapanıyorsunuz. Neden? Çünkü ben üste çıktım. Eğer durum bir parça sizden yana olsaydı, beni ayaklarınızın altına

alır, ezerdiniz, diri diri mezara gömerdiniz, namussuz herifler...

TÜCCARLAR *(ayaklarına kapanarak):* Kıyma bize, Anton Antonoviç!

KAYMAKAM: Kıyma ha! Şimdi de kıyma diyorsunuz. Ben size... *(Elini sallayarak)* Ne ise, Allahtan bulun. Ben kinci bir adam değilim. Ama bundan sonra aklınızı başınıza alın. Bir daha böyle haltlar yemeyin. Ben, kızımı öyle sıradan bir soyluya vermiyorum. Kutlamaya geldiğiniz zaman elinizi açık tutun. Bu sefer, kelle şekeriyle, isli balıkla yakayı kurtaramazsınız. Haydi, uğurlar olsun. *(Tüccarlar giderler.)*

III. SAHNE

(Öncekiler, Ammos Fiyodoroviç, Artemi Filippoviç, Rastakovski.)

AMMOS F *(kapıdan görünür görünmez):* Ortada dolaşan laflar doğru mu Anton Antonoviç? Büyük bir kısmet, bu.

ARTEMİ F Bu büyük kısmetten dolayı kutlarım sizi, Anton Antonoviç. Duyduğum zaman kalbim sevinçle doldu. *(Anna Andreyevna'nın elini öper.)* Anna Andreyevna!... *(Mariya Antonovna'nın elini öper.)* Mariya Antonovna!...

RASTAKOVSKİ: Kutlarım, Anton Antonoviç. Tanrı size ve yeni nişanlılara ömürler versin. İnşallah torunlarınızı, torunlarınızın çocuklarını görürsünüz. *(Anna Andreyevna'nın elini öper.)* Anna Andreyevna... *(Mariya Antonovna'nın elini öper.)* Mariya Antonovna!

IV. SAHNE

(Korobkin ve Karısı, Liyuliyukov girerler.)

KOROBKİN: Sizi kutlarım, Anton Antonoviç. *(El öper.)* Anna Andreyevna... *(El öper.)* Mariya Antonovna...

KOROBKİN'İN KARISI: Bu kısmetten dolayı sizi kutlarım,

Anna Andreyevna!

LİYULİYUKOV: Kutlarım, Anna Andreyevna!... *(Anna Andreyevna'nın elini öptükten sonra seyircilere döner ve bu evlenmenin bulunmaz bir şey olduğunu anlatmak ister tarzda dudaklarını şaplatır.)* Mariya Antonovna! *(Elini öper ve seyircilere aynı şeyi tekrarlar.)*

V. SAHNE

(Birçok ziyaretçi. Kimi redingot, kimi frak giymiştir. Hepsi birer birer, önce Anna Andreyevna'nın elini öper ve "Anna Andreyevna" derler, sonra Mariya Antonovna'nın elini öper ve "Mariya Antonovna" derler. Bobçinski ile Dobçinski itişe itişe ortaya çıkarlar.)

BOBÇİNSKİ: Kutlu olsun.

DOBÇİNSKİ: Kutlu olsun. Anton Antonoviç.

BOBÇİNSKİ: Hayırlı olsun.

DOBÇİNSKİ: Anna Andreyevna!

BOBÇİNSKİ: Anna Andreyevna!

(İkisi de aynı zamanda el öpmek için eğilirler ve kafaları birbirine çarpar.)

DOBÇİNSKİ: Mariya Antonovna. *(Elini alır.)* Kutlu olsun. Sonsuz bir mutluluk içinde ömür süreceksiniz. Altın entariler giyeceksiniz. Çeşit çeşit soylu çorbalar içeceksiniz. Günleriniz eğlence içinde...

BOBÇİNSKİ *(sözünü keserek):* Kutlu olsun, Mariya Antonovna! Tanrı sizi zenginlik içinde, altınlar içinde yaşatsın. Size minicik, avuç kadar bir çocuk versin. Üve... Üve... üve, diye boyuna bağırsın.

VI. SAHNE

(Birkaç konuk daha gelir ve el öperler. Luka Lukiç karısı ile girer.)

LUKA LUKİÇ: Kutlu...

LUKA LUKİÇ'İN KARISI *(öne atılarak):* Sizi kutlarım, Anna Andreyevna! *(Öpüşürler.)* Vallahi öyle sevindim ki, 'Anna Andreyevna, kızını evlendiriyor' dedikleri zaman, 'ah, Tanrım...' dedim ve öyle sevindim ki, kocama: 'Lukançik' dedim 'bak, Anna Andreyevna ne talihli imiş,' dedim. Kendi kendime, 'çok şükür...' dedim. 'Anna Andreyevna'yı bir an önce kutlamak için sabırsızlanıyorum,' dedim. İçimden, 'aman Tanrım...' dedim. 'Anna Andreyevna, kızı için iyi bir kısmet bekliyordu. İşte, istediği oldu,' dedim... Öyle sevindim, öyle sevindim ki, sevincimden dilim tutuldu. Ağladım, ağladım, hıçkırdım. Hatta Luka Lukiç, 'Nastienka, neden ağlıyorsun?' diye sordu. 'Ben de bilmiyorum, Lukançik,' dedim. Gözyaşlarım sel gibi akıyordu.

KAYMAKAM: Rica ederim, buyurun, oturun baylar!.. Hey, Mişka! Buraya birkaç iskemle daha getir, *(Konuklar otururlar.)*

VII. SAHNE

(Öncekiler, Polis Komiseri, Polisler.)

POLİS KOMİSERİ: Kutlu olsun, ekselans. Tanrı uzun ömürler versin.

KAYMAKAM: Teşekkür ederim, teşekkür ederim, buyurun, oturun baylar! *(Konuklar otururlar.)*

AMMOS F.: Anton Antonoviç, bu iş nasıl başladı, nasıl oldu? Anlatır mısınız, rica ederim?

KAYMAKAM: Vallahi, bu iş harika oldu. Kızımı kendisi istedi.

ANNA A.: Çok saygılı ve kibarca istedi. Fevkalade güzel sözler söyledi. Dedi ki: 'Beni Anna Andreyevna, yalnız sizin meziyetlerinize karşı duyduğum saygı yüreklendiriyor...' O kadar fevkalade, o kadar terbiyeli, o kadar kibar adam ki... bana: 'İnanır mısınız Anna Andreyevna, benim için yaşamın beş paralık değeri yoktur, ben yalnız sizin bulunmaz meziyetlerinize hayran olduğum için,' dedi...

MARİYA A.: Anneciğim, bu sözleri bana söylüyordu.

ANNA A.: Sus bakayım, bir şey bildiğin yok. Seni ilgilendirmeyen şeylere karışma. Bana dedi ki: 'Anna Andreyevna, size hayranım...' Sonra öyle övgüler sıraladı ki... ben ona, 'biz bu şerefe layık değiliz...' demek isterken, birdenbire dizlerime kapandı. Ve görülmemiş bir nezaketle 'Anna Andreyevna... beni bedbaht etmeyin. Duygularıma karşılık verin. Yoksa kendimi öldürür, yaşamıma son veririm,' dedi.

MARİYA A.: Ama, anneciğim, bunları sana benim için söylüyordu.

ANNA A.: Elbet senden de söz etti... inkâr etmiyorum.

KAYMAKAM: Bizi öyle korkuttu ki... Kendini vuracağını söyledi. 'Kendimi vururum, kendimi vururum,' dedi.

BİRÇOK SESLER: Aman Yarabbi!

AMMOS F.: Ne adam!

LUKA LUKİÇ: Eh, demek kısmetmiş...

ARTEMİ F Hiç de kısmet değil efendim... Kör talih değil bu. Yurda ettiği hizmetlerin karşılığı. *(Kendi kendine)* Zaten talih kuşu böyle öküzlerin başına konar.

AMMOS F.: Anton Antonoviç, gelin şu pazarlığında uyuşamadığımız tazıyı alın.

KAYMAKAM: Bırak canım Şimdi tazı ile uğraşmanın sırası mı?

AMMOS F.: Tazıyı istemiyorsanız, başka bir köpek için anlaşırız.

KOROBKİN'İN KARISI: Ah, Anna Andreyevna! Mutluluğunuz beni ne kadar sevindirdi, bilemezsiniz.

KOROBKİN: Sayın konuğun şimdi nerede olduğunu, sorabilir miyim? İşittiğime göre, bilmem ne için, yola çıkmış.

KAYMAKAM: Evet... çok önemli bir işi var, bir gün için gitti.

ANNA A.: Amcasının hayır duasını almaya gitti.

KAYMAKAM: Evet, hayır duasını almak için. Ama yarın... *(Aksırır. Etraftan ve bir tek ses halinde, "Çok yaşa!" diye bağırırlar.)* Çok teşekkür ederim. Ama yarın gelmesi... *(Tekrar aksırır. "Çok yaşa!" sesi tekrar işitilir. Kiminin sesi daha yüksek çıkar.)*

KOMİSER: Sağ ol, ekselans.

BOBÇİNSKİ: Çok yaşayın. Kesenize bereket.

DOBÇİNSKİ: Tanrı uzun ömürler versin.

ARTEMİ F.: Allah belanı versin.

KOROBKİN'İN KARISI: Cehennemin dibine git.

KAYMAKAM: Çok teşekkür ederim, cümlenize.

ANNA A.: Biz şimdilik Petersburg'da oturmaya niyetleniyoruz. Buranın havası beni sıkıyor. Köyde yaşamak... ne yalan söyleyeyim, hiç güzel değil, zaten kocam da orada general rütbesi alacak.

KAYMAKAM: Doğrusunu isterseniz, baylar, general olmayı da çok istiyorum, ah, canına yandığımının...

LUKA LUKİÇ: İnşallah olursunuz.

RASTAKOVSKİ: İnsanın yapamadığını Tanrı yapar.

AMMOS F.: Yükselmek hakkınızdır.

ARTEMİ F.: Namusuyla çalışan kazanır.

AMMOS F. *(kendi kendine):* General olduktan sonra, görmeli bunu. Ha öküze semer koymuşsun, ha buna generallik vermişsin, aynı şey. Yo, dostum... daha on fırın ekmek yemen lazım. Burada generalliği senden daha çok hak edenler var. Daha onlar bile olmadı.

ARTEMİ F. *(kendi kendine):* Hay Allah belasını versin... generalliğe de göz koydu. Kim bilir, bakarsın olur. Herifte gösteriş var. Allah belasını versin. *(Kaymakama dönerek)*

Anton Antonoviç, general olursanız bizi unutmazsınız, değil mi?

AMMOS F.: Eğer bir işimiz düşerse, yüksek yardımınızı esirgemeyin.

KOROBKİN: Memlekete yararlı bir yurttaş kazandırmak için, oğlumu gelecek yıl Petersburg'da okutmak istiyorum. Artık lütfunuzu esirgemezsiniz, onu himayenize alırsınız. Yetimin babası olursunuz.

KAYMAKAM: Hayhay, elimden geleni yapmaya hazırım.

ANNA A.: Antoşa, sen de her zaman böyle vaatlerde bulunursun. Böyle şeylerle uğraşmaya vaktin olacak mı bakalım? Hem ne için, ne münasebet, başına böyle işler alıyorsun?

KAYMAKAM: Neden almayayım, elmasım? İnsan bazen böyle şeyler yapar.

ANNA A.: Yapar, yapar ama, her dilenciyi de kanadı altına almaz ya.

KOROBKİN'İN KARISI: Duydunuz mu? Bizi ne yerine koyuyor.

BİRÇOK KONUK: Evet. O zaten öyledir. Çoktan tanırım. Tanrı ona fırsat vermesin. İnsanın başına...

VIII. SAHNE

(Öncekiler, Posta Müdürü, elinde açılmış bir mektupla koşarak girer.)

POSTA MÜDÜRÜ: Şaşılacak şey baylar! Müfettiş sandığımız memur, meğerse müfettiş değilmiş.

HEPSİ BİRDEN: Ne? Müfettiş değil mi imiş?

POSTA MÜDÜRÜ: Ya... hiç de müfettiş değilmiş. İşte mektubu...

KAYMAKAM: Ne? Ne diyorsunuz? Ne mektubu...

POSTA MÜDÜRÜ: Ne mektubu olacak? Kendi yazdığı mektup. Bana, postaneye bir mektup getirdiler. Üstündeki adrese baktım. Ne göreyim? 'Postane Caddesi' diye yazılı.

Donakaldım. Herhalde posta işlerinde gördüğü yolsuzlukları yukarıya rapor ediyor, diye düşündüm. Mektubu alıp açtım.

KAYMAKAM: Buna nasıl cüret ettiniz?

POSTA MÜDÜRÜ: Vallahi, nasıl açtığımı ben de bilmiyorum. Sanki içimden bir şey beni dürttü. Mektubu acele postaya yetiştirmek için emir vermek üzere iken şimdiye kadar hiç duymadığım bir meraka kapıldım. Mektubu yollamak bir türlü elimden gelmiyordu. Sanki mektup, 'Gel beni aç!' diyordu. Bir yandan bir ses,'sakın açayım, deme, hapı yuttuğun gündür!' diye söyleniyor, bir yandan da şeytan: 'Haydi aç! aç! aç!' diye fısıldıyordu. Mührü sökerken vücudumu ateş bastı. Mektubu açtığım zaman, soğuk soğuk ecel terleri döktüm. Ellerim titriyordu. Gözlerim kararıyordu.

KAYMAKAM: Bu kadar önemli bir kimsenin mektubunu açmaya nasıl cesaret ettiniz?

POSTA MÜDÜRÜ: Canım, ne önemlisi, Tanrınızı severseniz? İşin asıl tuhaf yanı da burada ya.

KAYMAKAM: Peki, neymiş o halde?

POSTA MÜDÜRÜ: Ne şu, ne bu! Ne olduğunu Tanrı bilir.

KAYMAKAM *(hiddetle):* Ne demek, ne şu, ne bu! Siz ne hakla onun hakkında böyle söyleyebilirsiniz? Ben sizi hapse...

POSTA MÜDÜRÜ: Ne? Siz mi?

KAYMAKAM: Evet, ben.

POSTA MÜDÜRÜ: Yavaş gelin, biraz zor.

KAYMAKAM: Bilmiyor musunuz ki, o kızımla evlenecek. Ben de yüksek makamlara geçeceğim. Seni Sibirya'ya sürmezsem, bana da adam demesinler.

POSTA MÜDÜRÜ: Onları bir kalem geç Anton Antonoviç, şimdi Sibirya'yı falan bir yana bırakın da mektubu okuyayım. Baylar, müsaade ederseniz, mektubu okuyorum.

HEPSİ BİRDEN: Okuyun, okuyun.

POSTA MÜDÜRÜ *(okuyarak):* 'Azizim Triapiçkin! Sana şimdi, başımdan geçen olağanüstü serüvenleri anlataca-

ğım. Yolda rastladığım bir yüzbaşı ile kumar oynadık. Herif beni öyle bir yoluş yoldu ki, indiğim otelin sahibi, borcumu ödeyemediğim için, az kaldı beni hapse attıracaktı. Fakat birdenbire bütün şehir, Petersburglulara özgü tavırlarımdan, kılığımdan, kıyafetimden, beni genel vali sandılar. Şimdi kaymakamın evinde yan gelip keyfime bakıyorum. Üstelik herifin karısına da, kızına da sulanıyorum. Yalnız, işe hangisinden başlayacağıma karar veremedim; galiba annesinden siftah edeceğim. Çünkü kadın adamakıllı hazır. Beraberce çektiğimiz sefaleti, beleşten geçindiğimiz günleri hatırlıyor musun? Hani bir gün bir pastacı, yediğim pastalar yüzünden gırtlağıma sarılmıştı. Hey gidi günler hey... Bir de şimdiki halime bak! Herkes bana istediğim kadar borç veriyor. Çok orijinal insanlar. Gülmekten patlarsın. Gazetelere yazılar yazdığını bilirim. Bu anlatacağım şeylerle edebiyatını zenginleştir.En başta şunu söyleyeyim ki, kaymakam öküzün biri...'

KAYMAKAM: İmkânı yok! Böyle bir şey yazmamıştır.

POSTA MÜDÜRÜ *(mektubu uzatarak):* Buyurun, kendiniz okuyun.

KAYMAKAM *(okuyarak):* 'Kaymakam öküzün biri... İmkânı yok. Bunu siz yazmışsınızdır.

POSTA MÜDÜRÜ: Ben neden yazayım?

ARTEMİ F.: Canım, okusanıza.

LUKA LUKİÇ: Canım, okusanıza.

POSTA MÜDÜRÜ *(okumaya devam eder):* 'Kaymakam öküzün biri...

KAYMAKAM: Allah kahretsin. Boyuna tekrarlamaya ne lüzum var? Anlaşıldı. Geçin...

POSTA MÜDÜRÜ: Ha... hı... 'öküzün biri... Posta müdürüne gelince, iyi bir adam...' *(Durur.)* Benim için de birtakım münasebetsiz şeyler yazmış...

KAYMAKAM: Yo, kesmeyin, okuyun.

POSTA MÜDÜRÜ: Canım, ne diye okuyayım?

KAYMAKAM: Öyle şey olmaz, madem başladık, sonuna

kadar, hepsini okuyun.

ARTEMİ F.: Müsaade edin de ben okuyayım. *(Gözlüğünü takar ve okur)* 'Posta müdürü, sanki bizim hademe Miheyev'in burnundan düşmüş... Herhalde onun gibi aptalın, sarhoşun biri...'

POSTA MÜDÜRÜ *(seyircilere):* Ne yaramaz çocuk. Kulağını çekmeli onun. Kızmaya değmez...

ARTEMİ F *(okumaya devam eder):* Düşkünleri Koruma Kurumu...e...e..' *(Kekeler.)*

KOROBKİN: Ne diye durdunuz?

ARTEMİ F.: Burası okunmuyor... Zaten, herifin alçağın biri olduğu belli.

KOROBKİN: Bana verin. Benim gözlerim daha iyi seçer. *(Mektubu almak ister.)*

ARTEMİ F. *(mektubu çekerek):* Burasını atlasak da olur... aşağısı çok iyi okunuyor.

KOROBKİN: Canım, onu bana bırakın.

ARTEMİ F.: Okumasına ben de okurum. Zaten aşağısı okunaklı yazılmış.

POSTA MÜDÜRÜ: Hayır, hepsini okuyun. Şimdiye kadar hiç atlamadık ki.

HEPSİ BİRDEN: Verin Artemi Filippoviç, mektubu verin *(Korobkin'e)* Okuyun.

ARTEMİ F.: Buyurun. *(Mektubu uzatır.)* Müsaade edin. *(Parmağıyla mektubun bir yerini örter.)* Buradan okuyun! *(Herkes toplanır.)*

POSTA MÜDÜRÜ: Okuyun, okuyun! Öyle saçma şey olmaz. Hepsini okuyun!

KOROBKİN *(okuyarak):* 'Düşkünleri Koruma Kurumları Müdürü Zemliyanika takke giymiş domuza benziyor.'

ARTEMİ F. *(seyircilere):* Aman ne soğuk! Takkeli domuz.. Hiç takke giymiş domuz olur mu?

KOROBKİN *(okumaya devam eder):* Milli Eğitim Müdürü leş gibi soğan kokuyor...'

LUKA LUKİÇ *(seyircilere):* Vallahi, ömrümde ağzıma soğan

koymuş adam değilim.

AMMOS F *(kendi kendine):* Çok şükür! Benim hakkımda bir şey yazmamış...

KOROBKİN: 'Yargıç...'

AMMOS F. *(kendi kendine):* Buyurun bakalım. *(Yüksek sesle)* Baylar, bu mektup uzayacak anlaşılan. İçinde de okunacak bir şey yok. Bayağı bir paçavra...

LUKA LUKİÇ: Yo, olmaz.

POSTA MÜDÜRÜ: Hayır, okuyun.

ARTEMİ F.: Devam, devam.

KOROBKİN *(devam eder):* 'Yargıç Liapkin-Tiapkin görülmemiş bir move ton.'* *(Durur.)* Bu herhalde Fransızca olacak.

AMMOS F.: Anlamını Tanrı bilir. Dolandırıcı demekse şükredin. Belki de daha kötü bir anlama gelir.

KOROBKİN *(okur):* 'Ama ne de olsa buranın halkı konuksever ve iyi kalpli insanlar... Allahaısmarladık, dostum Triapiçkin. Ben de, senin gibi, edebiyatla uğraşmaya karar verdim. Çünkü, kardeşim, bu dünya artık, can sıkıyor. İnsan biraz da ruhsal gereksinmelerini karşılamak istiyor. Artık, herhangi bir yüksek sorunla uğraşmanın sırası geldi. Bana mektup yazacak olursan Saratov vilayetine, Potkatilovka köyüne yaz.' *(Mektubun arkasını çevirir ve okur.)* 'Çok Sayın Bay İvan Vasiliyeviç Triapiçkin'e, Petersburg'da Postane Caddesine avluya bakan, 97 No.lu evde, üçüncü katta, sağda.'

BİR KADIN: Aman, ne can sıkıcı şey!

KAYMAKAM: İşte beni öldürdü, öldürdü. Ben artık ölmüş, bitmiş bir adamım. Gözlerim görmüyor. Yalnız bütün yüzleri domuz suratı gibi görüyorum. İşte o kadar... Onu yakalayın, buraya getirin. *(Eliyle hareketler yapar.)*

POSTA MÜDÜRÜ: Nasıl getireceksin? Tersliğe bakın ki, ben

(*) Fransızca "mauvais tone" görgü kurallarına uymayan, yaşama töresini bilmeyen demektir.

de en iyi troykayı koşmaları için emir vermiştim. Bir de yetmiyormuş gibi, onun geçeceği bütün duraklara önceden haber göndermem için şeytan beni dürttü.

KOROBKİN'İN KARISI: Amma da karışık iş...

AMMOS F.: Rezalete bakın baylar, benden üç yüz ruble borç aldı.

ARTEMİ F.: Benden de üç yüz ruble aldı.

POSTA MÜDÜRÜ *('Ah' çekerek):* Ah... benden de üç yüz ruble aldı.

BOBÇİNSKİ: Piyotr İvanoviç'le beraber ikimizden, kâğıt para, 65 ruble aldı.

AMMOS F. *(elleriyle hayret ifade ederek):* Yahu, nasıl oldu da böyle enayice tavlandık?

KAYMAKAM *(kafasına vurarak):* Ben nasıl yuttum ben... Koca budala... Bunadım artık, bunadım. Otuz yıllık memuriyet hayatımda, hiçbir müteahhit beni aldatamamıştır; ben ne dolandırıcıları dolandırdım. Bütün dünyayı çalmaya hazır ne düzenbazları, ne açıkgözleri faka bastırmadım. Ben tamam üç valiye oyun oynamışımdır; hem canım, vali de nedir ki. *(Eliyle işaret eder.)* Valinin lafı mı olur?

ANNA A.: Fakat, Antoşa, nasıl olur? O, Maşinka ile nişanlı...

KAYMAKAM *(öfkeli):* Nişanlı mı? Sen ne sayıklıyorsun be? Bütün bunlar numara. Hâlâ nişandan söz ediyor. *(Kendinden geçerek)* Bütün dünya, bütün Hıristiyanlar gelin de, bir kaymakamın elâleme nasıl maskara olduğunu görün; aptal deyin, serseri moruğa. *(Kafasını yumruklayarak)* Ah benim kaz kafam! Ağzı süt kokan bir piçkurusunu önemli bir adam sandım. Herif şimdi, şıngır mıngır araba safası yapıyor. Önüne gelen yerde bu hikâyeyi anlatır, durur. Bu kadar alay yetmiyormuş gibi, bir yazıcı parçası, bir yazar taslağı çıkar, bundan bir komedya yazıp oynatır. İşte insanın gücüne giden de bu ya. Ne mevkiye, ne ada aldırış ederler, basarlar kahkahayı, basarlar alkışı. Ne gü-

lüyorsunuz be? Gülen, kendine güler. Sersem herifler...* *(Öfke ile ayağını yere vurur.)* Ah şu yazıcı parçaları! Yazar taslakları! Ah şu mendebur yeni kafalılar! Topunun Allah belasını versin! Bir elime geçseniz yok mu, tümünüzü bir çuvala doldurur, öğütür öğütür, tozunuzu cehenneme atardım. *(Yumruğunu sallar ve ayağıyla döşemeye vurur. Kısa bir sessizlikten sonra)* Bir türlü kendime gelemiyorum. Tanrı, bir kulunu cezalandırmak isterse, ilkönce aklını başından alırmış. Bu zibidinin neresi müfettişe benziyordu sanki. Hiçbir yeri. O herif, müfettişin tırnağı bile olamaz. Ama, gelgelelim, herkes birdenbire 'müfettiş, müfettiş' diye tutturdu. Bu adamın müfettiş olduğunu ilk kez kim söyledi? Cevap verin!

ARTEMİ F *(kollarını açarak)*: Vallahi, kafamı kesseniz, ben bu işi çözemeyeceğim. Bu işe şeytan karıştı, gözlerimiz bağlandı.

AMMOS F.: İlk kez kim mi söyledi? İşte bu keratalar... *(Dobçinski ile Bobçinski'yi gösterir.)*

BOBÇİNSKİ: A... A... hiç de ben değil.

DOBÇİNSKİ: Ben de... ben de hiç...

ARTEMİ F.: Elbette sizdiniz!

LUKA LUKİÇ: Öyle ya, sizdiniz! Otelden deli gibi koşa koşa çıkıp: 'Geldi, müfettiş geldi... para da vermiyor, diyen siz değil miydiniz? Sanki bir marifet yaptınız.

KAYMAKAM: Sizdiniz ya. Zaten burada bütün dedikodular sizden çıkmaz mı? Mendebur yalancılar...

ARTEMİ F Allah sizin de, palavralarınızın da, müfettişinizin de belasını versin.

KAYMAKAM: Kentin içinde o yana bu yana koşup herkesi telaşa verirsiniz, pis herifler, çenesi düşük keratalar. Dedikodudan başka bir işiniz yoktur, aylak herifler...

AMMOS F.: Cenabet keratalar.

LUKA LUKİÇ: Kuş beyinli herifler...

(*) Bu sözler, kaymakamın kızdığı adamlara olduğu kadar, seyircilere karşı da söylenmektedir.

ARTEMİ F.: Kıllı bebekler... *(Hepsi birden ikisinin çevresini alır.)*

BOBÇİNSKİ: Vallahi, ben söylemedim. Piyotr İvanoviç söyledi.

DOBÇİNSKİ: Yo... Piyotr İvanoviç, ilkönce siz...

BOBÇİNSKİ: Hiç de değil. İlkönce söyleyen sizdiniz.

IX. SAHNE

(Öncekiler, Jandarma.)

JANDARMA: Hükümdarın özel buyruğuyla Petersburg'dan kentimize bir memur geldi. Hemen sizi çağırıyor. Kendisi şimdi oteldedir. *(Bu sözler, herkesi yıldırımla vurulmuşa döndürür. Kadınlar bir tek ağızdan hayret içinde bağrışırlar. Herkes birdenbire durumunu değiştirip donmuş gibi kalır.)*

SESSİZ SAHNE

Kaymakam, ortada, elleri açılmış, başı arkada, heykel gibi durur. Sağında, karısı ve kızı ona doğru bütün vücutlarıyla uzanmış durumdadırlar; onların arkasında, seyircilere karşı şaşkınlık içinde bir şey sorar gibi, posta müdürü bulunur; onun arkasına, sahnenin hemen kenarında üç bayan, birbirlerine sokulmuş durumda, alayla kaymakamın ailesine bakarlar. Kaymakamın sol yanında, bir şey dinliyormuş gibi, başını biraz yana yatırmış bir durumda Zemliyanika durur, onun arkasında ellerini açmış, nerdeyse oturacak durumda ve sanki ıslık çalmak veya 'Vay canına... kıyamet koptu, demek istiyormuş gibi dudaklarını kımıldatan yargıç; onun arkasında, bir gözü ile, alay ederek kaymakamı işaret eder durumda Korobkin,onun arkasında sahnenin tam kenarında Dobçinski ve Bobçinski ellerini birbirlerine doğru uzatmış, ağızları bir karış açık ve

gözleri fırlamış halde birbirlerine bakarak dururlar. Öteki konuklar sadece donmuş bir durumdadırlar. Bu donakalmış grup, nerdeyse bir buçuk dakika kadar bu durumda kalır. Perde iner.

Gogol'ün **Müfettiş**'e yazdığı

BİRİNCİ EK *

KİŞİLER

BİRİNCİ KOMEDYA AKTÖRÜ, Mihailo Semiyonoviç Sçepkin
GÜZEL BİR AKTRİS
BAŞKA BİR AKTÖR
PİYOTR PETROVİÇ
KİBAR TABAKADAN BİR ADAM
SİMYON SİMYONİÇ
KİBAR TABAKADAN FAKAT KENDİ HALİNDE BİR ADAM
NİKOLAY NİKOLAYİÇ
AKTÖRLER VE AKTRİSLER

(*) *Müfettiş* oynandıktan sonra Gogol, oyunu üstüne olan eleştirileri ve kendi düşüncelerini, *Müfettiş*'i oynayan aktörlerin ağzından ortaya koymak niyetiyle bir ek yazdı. Bunu, o sırada oyunculuktan ayrılmak üzere olan, kaymakam. rolünün yaratıcısı büyük aktör Sçepkin'e oynatmak istiyordu. Fakat Sçepkin, bu eki okuduktan sonra Gogol'ün isteğini reddetti. Çünkü o, *Müfettiş*'deki memurları içimizdeki kötülüklerin birer simgesi gibi değil, düpedüz ahlaksız memurlar olarak görüyordu.

BİRİNCİ KOMEDYA AKTÖRÜ *(sahneye girer):* Yoo, artık alçakgönüllülüğe lüzum yok. Bu sefer, açıkçası, gerçekten iyi oynadım, alkışlanmayı hak ettim. İnsan bunu kendi içinde duyarsa, demek böyle düşündüğü zaman kendinden utanmazsa, işini gerektiği gibi yapmış demektir.

(Birtakım aktörler, aktrisler girer.)

BİR AKTÖR *(elinde defne dalından bir taçla):* Mihailo Simyoniç! Bu tacı size biz, arkadaşlarınız sunuyoruz, seyirciler değil.Onlar taçları çoğu zaman hak edenlere değil, büyük bir başarı göstermeyenlere de verirler. Ama eğer bunu, bazı bazı kıskançlığa kapılıveren, yargılarında haksızlığa düşebilen arkadaşlar birlikte getirip veriyorlarsa, demek o adam gerçekten taca layıktır.

BİRİNCİ KOMEDYA AKTÖRÜ *(tacı alarak):* Bu tacın değerini takdir ediyorum, arkadaşlar.

İKİNCİ AKTÖR: Yoo, elinizde tutmayın, başınıza koyun.

BÜTÜN AKTÖRLER, AKTRİSLER: Başınıza koyun, başınıza.

GÜZEL BİR AKTRİS *(bir adım ilerleyerek, emreder gibi):* Başınıza koyun, Mihailo Simyoniç.

BİRİNCİ KOMEDYA AKTÖRÜ: Hayır arkadaşlar, bu tacı kabul etmesine ederim, ama başıma koymam. Bunu bana halk verseydi başkaydı. O zaman giymek zorunda kalırdım. Yoksa halkın sevgisini küçümsemiş olurdum. Ama kendine eşit arkadaşlar arasında bu tacı giyebilmesi için insanın çok güvenli olması gerekir.

HEPSİ BİRDEN: Başınıza koyun tacı, başınıza koyun.

GÜZEL BİR AKTRİS: Başınıza koyun, Mihailo Simyoniç!

İKİNCİ AKTÖR: Yooo, bu bizim hakkımız. Şimdi buyruk bizde. Siz lütfen şimdi onu takın da, niçin verdiğimizi sonra anlatırız. Hah, işte böyle. Şimdi dinleyin. Bu tacı size şunun için veriyoruz. Yirmi yıldan fazladır aramızdasınız. Şimdiye değin kimsenin kalbini kırmadınız. İşinize hepi-

mizden çok bağlı idiniz. Bu yüzden bizde de çalışmak hevesini uyandırdınız. Siz gözümüzün önünde olmasaydınız, belki bizim çalışma gücümüz yarıda kalırdı. Siz yalnız kendinizi düşünmediniz, kendi rolünüzün iyi olmasına çalışmadınız, hiç kimse rolünde aksamasın diye de çırpındınız. Kimseyi hor görmediniz. Bu sanatı hiçbirimizin erişemeyeceği kadar çok sevdiniz. İşte bu tacı size bu düşüncelerle sunuyoruz.

BİRİNCİ KOMEDYA AKTÖRÜ *(duygulanmış bir halde):* Keşke dedikleriniz doğru olsa... Ben böyle değilim arkadaşlar.

(Fiyodor Fiyodoroviç, Simyon Simyoniç, Piyotr Petroviç, Nikolay Nikolyiç girerler.)

FİYODOR FİYODOROVİÇ *(birinci komedya aktörünü kucaklar):* Mihailo Simyoniç, oyununuz hakkında ne diyeceğimi bilemiyorum. Kendimden geçtim. Siz hiç bu kadar iyi oynamamıştınız... İşte sanatın gerçek anlamı ortaya çıkıyor. Sizin oynadığınız rolün sanki çekici bir yanı mı vardı? Herhangi bir düzenbazın kalıbına girdiği halde bir aktör, nasıl oluyor da, seyirciye büyük bir haz verebiliyor? Siz işte bunu yaptınız. Ben sizi seyrederken ağlıyordum. Ama canlandırdığınız kişinin feci durumundan değil; zevkten, hazdan ağlıyordum. Ruhuma bir hafiflik, bir aydınlık geldi. Siz düzenbaz bir adamın bütün gizli kapaklı yanlarını ortaya döktünüz. İçim rahatladı.

PİYOTR PETROVİÇ: Yalnız şunu söylememe müsaade ediniz. *Müfettiş*'in on yıl önceki temsilinde de söylemiştim; *Müfettiş*'in topluma yararlı olabileceğini hiç sanmıyorum.

SİMYON SİMYONİÇ: Bana kalırsa zararlı bile. Çünkü hep alçaklarla, düzenbazlıklarla dolu. Bunu yazan adamın yurdu için bir sevgi besleyebileceğini hiç sanmıyorum. Üstelik o ne saygısızlık, o ne küstahlık... Nasıl cesaret edip de seyirciye 'Ne gülüyorsunuz be? Gülen, kendine güler,'

diyor. Bir türlü anlayamıyorum.

FİYODOR FİYODOROVİÇ: Ama dostum, unutma ki bunu yazar söylemiyor. Kaymakam söylüyor. Kızgınlıktan köpürmüş bir düzenbaz söylüyor. Kendisine gülenlere içerlemesi pek doğal değil mi?

PİYOTR PETROVİÇ: Ama müsaade edin Fiyodor Fiyodoroviç, bu sözler herkese gerçekten biraz tuhaf geldi. Tiyatroda bulunanların çoğu herhalde bu sözleri, yazarın kendilerine söylediğini sandılar. 'Gülen kendine güler' Hem âdetlerimizle, ahlakımızla filan alay edip bizi zorla güldürüyor, sonra da kalkıp 'Gülen kendine güler,' diyor.

BİRİNCİ AKTÖR: Müsaadenizle benim de söyleyeceklerim var. Bakın, yazarın bu sözü niçin söylettiğini size anlatayım. Monologlarda aktör, bilindiği gibi, seyircilere dönüp konuşur. Şimdi kaymakamı düşünelim. Kendinde değil, sayıklama halinde. Ama, bindiği posta arabasıyla kim bilir nereye çekip gitmiş olan Hlestakov'un arkasmdan savurduğu küfürlerin nasıl alayla karşılandığını görmezlik edemez. Yazar o sözle, sizin verdiğiniz anlamı murat etmemişti. Bunu ben size söylüyorum. Çünkü komedyanın bu küçük gizini biliyorum. Şimdi müsaade ederseniz, ben de size bir şey sorayım. Diyelim ki yazar, bu oyununda seyirciyle alay edildiğini göstermiş olsun. Peki, bundan ne çıkar?

SİMYON SİMYONİÇ: İltifatınıza teşekkür ederim. Ama ben *Müfettiş*'de canlandırılan kişilerle kendi aramda hiçbir benzerlik göremiyorum. Herkes gibi benim de kusurlarım olabilir. Fakat yine de onlara benzemiyorum. Yooo, bu biraz fazla... piyesin başında bir atasözü vardı: 'Aynada kendini çirkin görüyorsan suçu aynaya bulma.' Piyotr Petroviç size soruyorum: Ben o kadar çirkin miyim? Fiyodor Fiyodoroviç sana soruyorum: Ben o kadar çirkin miyim? Nikolay Nikolayiç sana soruyorum: Ben o kadar çirkin miyim? Baylar, hepinize soruyorum, söyleyin bakalım: O kadar çirkin miyim?

FİYODOR FİYODOROVİÇ: Dostum Simyon Simyoniç, yine garip bir soru sordun. Elbet, güzellik tanrısı sayılamazsın ya. Hiçbirimiz sayılamayız. Yüzün de örnek olacak bir yüz değil yani. Bir iki çirkin yanın var. Eh, biraz çirkin olunca, seni bütün bütün çirkin sayanlar da çıkabilir.

PİYOTR PETROVİÇ: Baylar, siz bambaşka bir konuya girdiniz. Kimin yüzü çirkin, kimin değil? Bunun üzerine tartışmak gülünç bir şey. Bu vicdani bir sorun. Müsaade edin de, biz yine deminki konumuza dönelim. Ben bu komedyada bir erek göremiyorum. Daha doğrusu ondan bu anlattığınız erek çıkmıyor.

NİKOLAY NİKOLAYİÇ: Peki, sizin aradığınız erek ne? Sanatın kendi başına bir ereği vardır: Güzelliğe, yüceliğe doğru yükselmek. İşte sanat budur. Bunsuz sanat olmaz. Bu yüzden de sanat hiçbir zaman ahlaksızlığa düşmez. İster insanlardaki güzellikleri, iyilikleri bize anlatsın, ister onun çirkin yüzünü göstersin; demek, ister doğruluklar ardında, ister ters yollarda yürüsün, sanat her zaman iyiliği ortaya koyar. İnsandaki bütün çirkinlikleri gösterip de seyircilerde buna karşı bir tiksinti uyandırmak iyi olan bütün şeyleri övmek değil midir? Bir kötülüğü kötü diye göstermenin fenalık neresinde? Asıl fenalık, kötülüğü seyircilere, acaba bu kötülük mü, değil mi diye bir kararsızlık uyandırarak anlatmaktır...

BİRİNCİ KOMEDYA AKTÖRÜ: Haklısınız. Çok haklısınız Nikolay Nikolayiç. Siz benim her zaman düşündüğüm, fakat sizin kadar iyi anlatamadığım şeyi söylediniz. Bizim dramlarımızın çoğu bu bakımdan kusurlu. Seyirci tiyatrodan çıkıyor ama gördüğü üstüne bir karar veremiyor. O piyeslerde seyirci iyiliğe doğru yöneltilmiyor, kötülükten uzaklaştırılmıyor...

FİYODOR FİYODOROVİÇ: Gerçek bir sanatçı için böyle bir rolü oynamak, kim bilir ne büyük bir ıstıraptır.

BİRİNCİ KOMEDYA AKTÖRÜ: Evet, çok haklısınız. Kimi zaman bunun insana ne kadar acı geldiğini bilemezsiniz.

Okuyorsunuz, rolünüzün içine giriyorsunuz. Ama yine de ona ne biçim vermek gerektiğini bir türlü kestiremiyorsunuz.

PİYOTR PETROVİÇ: Siz yine benim sorumu cevapsız bıraktınız. Bu komedyayı ciddiyetle ele alalım. *Müfettiş*, seyirci üzerinde hiç de hoş bir etki bırakmadı. Tam tersi. Siz de biliyorsunuz ki, bu oyunu seyredenlerden kimi öfkelendi, kimi sinirlendi. Demek kimse tiyatrodan hoşnut ayrılmadı. Evet, iyi düzenlenmiş sahneler, gülünç durumlar, hatta ustaca canlandırılmış kişiler yok değil, ama yine sonunda tatsız bir şey kalıyor. Bunun ne olduğunu size iyice anlatamayacağım. Herhalde çok korkunç, dehşetli bir şey: Yolsuzluktan, ahlaksızlıktan duyulan bir korku. Son perdede piyesteki bütün kişileri yakıp, ocaklarını söndürecek o gerçek müfettişin gelişi, bunu haber veren polisin bir cellat gibi görünüvermesi ve tümünün üzerinde bir donup kalma etkisi yapması korkunç bir şey değil mi? Hiçbir tragedya benim üzerimde bu kadar ağır, bu kadar kasvetli bir etki bırakmamıştır. Hatta ben şimdi kuşkulanmaya başlıyorum: Acaba komedyanın son sahnesindeki bu havayı yazar düşüne taşına mı yaratmıştır? Çünkü böyle bir etki kendiliğinden olmaz.

BİRİNCİ KOMEDYA AKTÖRÜ: Çok şükür, bu soru aklınıza geldi. *Müfettiş*, on yıldan beri tiyatrolarda oynanıyor, seyredenlerin çoğu bu komedyanın bıraktığı ağır izlenimi yeriyor, ama biri de çıkıp acaba bu piyesten niçin böyle bir anlam çıkıyor, diye sormuyor... Bunun bir nedeni olması gerekmez mi? Bir budalanın hareketleri bile nedensiz değildir.

(Herkes ona şaşkınlıkla bakar.)

SİMYON SİMYONİÇ: Vallahi, sözleriniz bilmeceden farksız.

BİRİNCİ KOMEDYA AKTÖRÜ: Yahu *Müfettiş*'in sonu yoktur. Bunun farkına varmadınız mı?

NİKOLAY NİKOLAYİÇ: Nasıl sonu yok?

SİMYON SİMYONİÇ: Sonu olmaz olur mu canım? Beş perdelik değil mi? Altı perde olacak değil ya?

PİYOTR PETROVİÇ: Müsaadenizle bir şey söyleyeceğim, Mihail Semyoniç. Sonu olmayan piyes olur mu? Sanat kurallarına uyar mı bu? Bu tıpkı, önümüze kapalı bir kutu getirip de içinde ne var, diye sormaya benziyor.

BİRİNCİ KOMEDYA AKTÖRÜ: Ya bu kutu, sizin çalışıp çabalayıp açmanız için önünüze konulmuş ise?

PİYOTR PETROVİÇ: Öyle ise, insan bunu söyler. Ya da dosdoğru seyircinin eline anahtarı verir.

BİRİNCİ KOMEDYA AKTÖRÜ: Ya anahtar hemen kutunun yanında ise?

NİKOLAY NİKOLAYİÇ: Canım, artık böyle bilmece gibi konuşmayı bırakın. Sizin, herhalde bir bildiğiniz var. Yazar, mutlaka anahtarı elinize verdi, ama bizden saklıyorsunuz.

BİRİNCİ KOMEDYA AKTÖRÜ: Ya bu kutu çok kolayca açılıverirse, yahu nasıl oldu da biz açamadık diye şaşmaz mısınız? İçinden çıkan şey, kimi için günü geçmiş bir para, başkaları için de değeri hiçbir zaman azalmayan altın olabilir.

NİKOLAY NİKOLAYİÇ: Canım, bu sizin bilmecelerinizden de bıktık artık. Neredeymiş bu anahtar, söyleyin de kurtulalım.

SİMYON SİMYONİÇ: Anahtar, anahtar, Mihailo Semyoniç!

FİYODOR FİYODOROVİÇ: Anahtar...

PİYOTR PETROVİÇ: Anahtar...

BÜTÜN AKTÖRLER AKTRİSLER: Mihailo Semyoniç, anahtar.

BİRİNCİ KOMEDYA AKTÖRÜ: Anahtar mı? Ama baylar, bakalım siz onu elinize almaya razı olacak mısınız? Belki de kutusuyla atıverirsiniz...

NİKOLAY NİKOLAYİÇ: Anahtar, anahtar... Fazla söze lüzum yok.

HEPSİ BİRDEN: Anahtar...

BİRİNCİ KOMEDYA AKTÖRÜ: Peki, peki anahtarı size vereyim. Bir komedya aktöründen, belki de böyle laflar işitmeye alışık değilsinizdir. Ama ne yapalım, ben bugün heyecan içindeyim. Ruhum hafifledi. İçimde ne varsa söylemeye hazırım. Sözlerimi nasıl isterseniz öyle karşılayın, ben içimdekileri söyleyeceğim. Hayır baylar, yazar bana anahtarı vermedi. Ama kimi zaman insanın öyle anları oluyor ki, önceden anlayamadığı şeyleri birdenbire kavrayıveriyor. Ben bu anahtarı kendim buldum. İçimden öyle geliyor ki, gerçek anahtar da budur. Kutu önümde açılıverdi. Yazarın da bundan başka bir düşüncesi olamazdı zaten. Piyesteki olayın geçtiği kente bir iyi bakın. 'Rusya'da böyle bir kent yoktur. Bir kentte memurların topunun birden bu denli ahlaksız olması görülmüş, işitilmiş şey değildir; ne olsa iki üç namuslu adamın çıkması lazım; oysa burda bir tek namuslu kişi yok,' diyorlar. Demek kısacası böyle bir kent olamaz diyorlar, değil mi? Ama madem o, hepimizin içinde var, öyleyse o, bizim ruhumuzun kentidir. Kendimize yalnız dünya adamının gözü ile bakmayalım. Bizi ölümümüzden sonra yargılayacak olan bu adam değildir. Bizi mezarımızın başında bekleyen korkunç bir müfettiş var. Bu müfettişin de kim olduğunu bilmiyor musunuz sanki? O, bizim uyuyan vicdanımızdır. O, bizi birdenbire her şeyi olduğu gibi apaçık görmeye zorlayacaktır. O zaman çevremizde ve içimizde öyle korkunç bir görünüm açılıverecek ki, dehşetten saçlarımız dimdik olacak. Öyle ise bu teftişi kendimiz yapsak daha iyi değil mi? Hem yaşamın sonunda değil, başlangıcında. Şimdi kendimiz için güzel güzel övgüler, boş laflar uydurup dinleyeceğimize, ruhumuzdaki o çirkin kenti görmeye gidelim. Dünyadaki bütün kentlerden daha berbat olan kentimizi gezelim. Orada ruhumuzun hazinesini soyan hırsız memurlar bulacağız. Bunlar akıllarına eseni yapan tutkularımızdır. Yaşamın başında müfettiş olabilmeliyiz. Onunla birlikte, içimizde

olanı biteni gözden geçirmeliyiz. Yeter ki bu müfettiş, gerçek müfettiş olsun... Hlestakov gibi yalancı bir müfettiş değil. Hlestakov bir düzenbazdır. Bizim dünyamızın o yalancı, o satın alınır vicdanıdır. İçimizdeki tutkular, Hlestakov'u kolayca satın alırlar. Yanımıza Hlestakov'u alırsak, bu ruh kentimizde hiçbir şey göremeyiz. Bakın, onunla konuşurken memurlar ne kadar ustaca işin içinden sıyrılıyor, kendilerini haklı gösteriyorlardı. Melek gibi oluyorlardı. Bizim kötü bir huyumuz, en düzenbaz bir memurdan daha kurnaz değil midir? Hem öyle güçlü bir tutkumuz değil, en boş, en önemsiz bir alışkanlığımız bile ondan daha kurnazdır. İşin içinden öyle ustaca sıyrılır, kendisini öyle bir haklı gösterir ki, biz onu bir meziyet sayarız. Hatta başkalarının yanında onunla övünürüz. 'Benim kentime bakın, ne güzel, ne temiz, ne düzenli...' deriz. Hayır, şu dünya vicdanıyla içimizde hiçbir şeyi göremeyiz. O da, tutkularımız da birbirlerini aldatır dururlar. Hlestakov'un memurları kandırması gibi... Sonra da uçar gider, izini bile bulamazsınız. Artık kendisini general sayan, ötekine berikine mevkiler vaat eden budala kaymakam gibi, gerçek müfettişe hiç de benzemeyen aptal bir çocuk tarafından aldatıldığınızı anlarsınız. Evet baylar, evet Simyon Simyoniç, Piyotr Petroviç, bu yalancı vicdanı içimizden atalım. Kendimize Hlestakov'un gözüyle değil, gerçek müfettişin gözüyle bakalım. Bizim ruhumuzun kenti, bana inanın, iyi bir hükümdarın devletini düşünmesi gibi, bakılmaya değer. Bir hükümdar, devleti içindeki düzenbazları adaletle, amansız bir şekilde nasıl kovuyorsa, biz de ruhumuzdaki düzenbazları tıpkı onun gibi kovalım. Bu işi yapabilmek için bir çare, bir kamçı var: o da *gülme*. Bayağı tutkularımızın korktuğu, çekindiği *gülme!* İnsandaki gerçek güzelliği kirletecek her şeyle alay etmek için yaratılan *gülme! Gülmeye* gerçek anlamını verelim artık. *Gülmeyi,* kötü ile iyiyi ayırt etmeden her şeyle alay eden, onu düşüncesiz basit bir eğlence aracı durumuna getiren insanların elinden

alalım. Başkalarında gördüğümüz bayağılıklara, yalancılıklara nasıl gülüyorsak, içimizde bulduğumuz bayağılıklarla da, ne olursa olsun, alay etmekten korkmayalım. Kendi ruhumuzun derinliklerine Hlestakov'la değil de, gerçek, satın alınmaz müfettişle inersek orada alay edilecek ne kötülükler buluruz. O zaman içimizde kızgınlıktan köpüren bir kaymakamın yahut daha doğrusu içimizdeki kötü ruhun bize: 'Ne gülüyorsun? Gülen kendine güler,' dediğini duyarsak şaşırmayalım. Ona göğsümüzü kabarta kabarta diyelim ki: 'Evet, kendimize gülüyoruz. Çünkü içimizde namuslu bir insanın sesini duyuyoruz. Çünkü bizim boyuna daha iyi olmamızı isteyen Tanrının buyruğunu dinliyoruz.' Arkadaşlar, işte bakın, ağlıyorum. Demin sizi güldürüyordum. Şimdi ağlıyorum. Müsaade ederseniz, benim uğraşımın da sizinkiler kadar şerefli bir uğraş olduğuna, benim de sizin gibi yurduma hizmet ettiğime, boş insanları eğlendirmek için yaratılmış bir soytarı olmadığıma, büyük Tanrı Devletinin namuslu bir memuru olduğuma inanayım. İnanayım, içimde duyayım ki, sizlerde doğmasına aracı olduğum bu gülme boş zamanları doldurmaktan, ötekiyle berikiyle alay etmekten başka bir şeye yaramayan bir gülme değil, insanoğluna karşı sevgiden gelen bir gülmedir. Bir araya toplanıp bütün dünyaya kanıtlayalım ki, bu yurtta en küçüğünden, en büyüğüne kadar herkes, bütün insanların hizmet etmesi gereken varlığa, Tanrıya hizmet ediyor, *(gözlerini yukarı kaldırır)* ve o ölmez, o saltık güzelliğe özünü adıyor.

İKİNCİ EK*

SİMYON SİMYONİÇ: Nedir bu Tanrını seversen Mihal Mihaliç, bir 'iç kent'dir tutturmuşsunuz, nedir bu yahu?

MİHAL MİHALİÇ: Bence bu 'iç kent' bizim ruhumuzdur. Piyesin son sahnesi de yaşamın sonunu anlatıyor. O anda vicdanımız, bize kendimizi olduğu gibi gösteriyor; ve biz bundan dehşete düşüyoruz. Bence, komedyanın sonunda, geldiği haber verilen gerçek müfettiş, son nefesimizde karşımıza çıkan gerçek vicdanımızdır. Hlestakov'a gelince, o bizim yalancı, dünyalık vicdanımız. Korkularımızı sömürerek gerçek vicdanın kılığına bürünüyor. İşte Hlestakov'u memurlar nasıl satın alıyorlarsa, o yalancı vicdanımızı da, tıpkı böyle, tutkularımız satın alıyor ve Hlestakov gibi iz bırakmadan yitip gidiyor... Seyircileri bu kerte sarsan o umutsuz son bana, bir komedya gibi görmeye alıştığımız yaşamın da böyle trajik bir biçimde bitebileceğini düşündürdü.

PİYOTR PETROVİÇ: Doğrusu güzel söylüyorsunuz ama, bu benzerlikleri nereden çıkardığınızı anlayamadım. Hlestakov nerede, bizim dünyalık vicdanımız nerede! Gerçek müfettiş nerede, asıl vicdanımız nerede? Nikolay Nikolayiç, şimdi içten olarak söyleyin bana, bunlarda bir benzerlik görüyor musunuz?

(*) Gogol, aktör Sçepkin'in birinci eke karşı olan itirazlarını gözönüne alarak ve kendi düşüncelerini biraz yumuşatmak suretiyle *Müfettiş*'e ikinci bir ek yazdı.

NİKOLAY NİKOLAYİÇ: Doğrusu hiçbir benzerlik yok.

SİMYON SİMYONİÇ: Ben de gözlerimi fal taşı gibi açıyorum ama böyle bir benzerlik göremiyorum.

FİYODOR FİYODORİÇ: Size bir şey söyleyeyim mi Mihal Mihaliç, düşünceniz güzel; hatta bu düşünce, bir sanat yapıtının konusu olabilir. Ama yazarın böyle bir şey düşündüğünü hiç sanmıyorum.

NİKOLAY NİKOLAYİÇ *(kesin bir anlatım ile):* Saçma, böyle bir şey aklından bile geçmemiştir.

MİHAL MİHALİÇ: Peki, ben size onun hatırından böyle bir şey geçtiğini söyledim mi sanki? Önceden dedim ki: Yazar bana yapıtını çözecek anahtarı vermedi. Bu bulduğum, benim anahtarım. Yazarın böyle bir düşüncesi olsaydı da bunu açığa vursaydı çok yanlış bir iş yapmış olurdu. O zaman bu oyun bir komedya değil, bir mecaz, renksiz, sıkıntılı bir ahlak dersi olurdu. Hayır, yazarın amacı, ideal kentte değil, şu gözlerimizin önündeki dünya kentinde olup biten sapıklıkların dehşetini anlatmaktı. O, dünyadaki bütün kötülükleri göze çarpacak biçimde bir araya toplamaya çalışıyor; fakat bir tabloda gölgelerin gerekli olması gibi, iyilikler arasında da kötülüklerin bulunması gerektiğine inanılmasını istiyordu. Yazar, bu kara güçleri seyirciye adamakıllı duyurmayı görev ediniyor, herkesi onlarla çarpışmaya çağırıyor. Dünyadaki bütün rezaletleri gösterip seyirciyi dehşet içinde bırakmak istiyor. İşte onun yapmak istediği bu. Ama oyundan bu anlamı çıkarmak bize düşer. Eh, çok şükür, biz de çocuk değiliz ya. Ben kendi hesabıma, bu oyundan nasıl bir ders alınabileceğini düşündüm de işte bu size anlattıklarımı buldum.

PİYOTR PETROVİÇ: Mihal Mihaliç, komedya herkes için yazılır. Ondan çıkabilecek dersi de herkes çıkarabilmelidir. Demek bu ders komedyadan hemen çıkarılabilecek, herkesin anlayabileceği bir ders olmalı. Yoksa kimselere benzemeyen, orijinal bir adamın çıkardığı derslerden bana ne? Size sorarım: Niçin bu dersi yalnız siz çıkardınız da başka

kimse çıkarmadı.

NİKOLAY NİKOLAYİÇ *(acele acele)*: Evet, öyle ya. İşte doğru söz buna derler. İlkönce buna cevap verin bakalım: Niçin bu sonucu siz çıkardınız da başkası çıkarmadı?

SİMYON SİMYONİÇ: Evet Mihal Mihaliç, niçin bunu yalnız siz çıkardınız da başkası çıkarmadı?

MİHAL MİHALİÇ: Önce bu dersi yalnız benim çıkardığımı nereden biliyorsunuz? Ondan sonra bu sonucu, niçin, güçlükle çıkarılabilecek, uzak bir ders sayıyorsunuz? Ben, tersine, bize en yakın olan şeyin bizim ruhumuz olduğunu sanıyorum. Ben ilkönce ruhumu, kendimi düşündüğüm içindir ki, bu dersi çıkarabildim. Başkaları da önce kendi ruhlarını düşünselerdi, onlar da benim çıkardığım dersi çıkaracaklardı. Ama insanlar sanat yapıtına, arının çiçeğe yapıştığı gibi yapışmıyorlar. Kendileri için bir şey çıkarmaya çalışmıyorlar. Hayır, biz her şeyde, kendimiz için değil de, başkaları için ders arıyoruz. Başkalarının ahlakına göz dikiyoruz da kendimizi unutuyoruz. Kusurları başkalarında aramayı, görmeyi seviyoruz, kendimizde değil. Bakın, bu komedyaya 30.000 kişi geldi. Hepsi de gülmek için geldiğini biliyor. Ama herkes kendine değil, başkalarına gülmeye geliyor. Hele içlerinden birine, gülünç kişiye biraz benzediğini çıtlatacak olun, bakın nasıl yerlere binecek, 'Benim mi yüzüm çirkin?' diyecektir...

SİMYON SİMYONİÇ: Ben bunu demek istemedim.

MİHAL MİHALİÇ *(sözünü keserek)*: Müsaade edin, Simyon Simyoniç, siz namuslu, kibar bir adamsınız. Niçin böyle, düşündüklerinize aykırı şeyler söylüyorsunuz. Önce niçin unutuyorsunuz ki, komedyanın ve genel olarak taşlamanın konusu, insanın meziyetleri değil, kusurlarıdır. Komedya, kötülükleri ne denli çok kötü gösterir, seyircileri ne denli çok dehşete düşürürse, amacına o oranda yaklaşmış olur. Niçin her sefer bunları unutup, tragedyaya yakışır konuları komedyaya mal etmeye çalışıyorsunuz. Hayır, onu biraz rahat bırakın, o ne yapacağını bilir. Kötülük, ne-

rede olursa olsun, yakasına yapışmalı, ona soluk aldırmamalı. Siz tam bir Hıristiyan gibi davranmak isterseniz bu taşlamayı kendinize karşı da kullanmalısınız. Bir komedyayı bütün topluma uygulamadan önce kendi kendinize de vurmalısınız. Ders çıkarmak mı? İsteyen onu her yerde bulabilir. Kendi ruhuna bakabilen herkes, her şeyden kendisine gerekli olanı çıkarabilir; dünya kentinde bir ruh kenti görebilir. Sonra da kalleşliğe, sahteciliğe karşı daha büyük bir güçle karşı koymak gerekir. İçimizde neler var, bunu biliyoruz. Her gün içimizde ne türlü tutkular kaynadığını söyleyip duruyoruz. Ama onları kovmaya, silkip atmaya yanaşmıyoruz. Oysa bu işi yapmak için bizim elimize bir kamçı verilmiştir.

SİMYON SİMYONİÇ: Ne kamçısı canım? Hangi kamçı?

MİHAL MİHALİÇ: *Gülme*, kamçı değil de nedir? Yoksa *gülme*, bize boşu boşuna verilmiş bir şey midir sanıyorsunuz? Dünyada hiçbir şeyden korkmayan bir ahlaksız, ondan boş yere mi korkuyor? Demek ki o, bize iyi bir işe yarasın diye verilmiştir. O, bize insan güzelliğini çirkinleştiren her şeye vurmak için verilmişse niçin onu, kendi ruhumuzu lekeleyen şeylere karşı kullanmayalım? Evet, onu içimize sokmalıyız. İçimizdeki hırsız memurları kovmalıyız. Kendi kendinize güldüğünüzü gösteren en küçük bir anıştırma niçin sizi öfkelendiriyor? Her küçük tutkumuz, her bayağı yanımız kendini güzel göstermek istiyor. Hem de ancak bu yoldan ruhumuza giriyor. Çünkü doğamız temelde iyidir. Bu kötü eğilimi o, çirkin çıplaklığıyla içinde barındıramaz. Fakat bana inanın; onu gözlerimizin önüne koyup da gülersek, utancımızdan kızaracağız. Yüzümüzü nereye saklayacağımızı bilemeyeceğiz. O zaman bu kötü eğilim ruhumuzda kalmaya cesaret edemeyecek. Öyle bir kaçıp gidecek ki, yerinde yeller esecek.

SİMYON SİMYONİÇ: Doğrusu bu sözler beni düşündürdü. Sizce bu gülme kendimize de çevrilebilir öyle mi?

PİYOTR PETROVİÇ: Bana öyle geliyor ki, bu ancak insan

doğasının asıl güzelliğini anlamış, kendi kusurlarına karşı nefret duymuş bir adam için kabildir.

MİHAL MİHALİÇ: Benim görevim artık bitti. Yirmi yıldır çalıştığım bu sahneden artık ayrılıyorum. Bu çelengi bana siz verdiniz. Siz beni coşturdunuz. Bu sözleri söylemeye siz beni zorladınız. Bakın, ağlıyorum. Bırakın, benim uğraşımın sizinkiler kadar temiz bir uğraş olduğunu hissedeyim. Ben de yurduma hizmet ettim. Boş bir hokkabaz olmadım. Büyük Tanrı Devleti'nin namuslu bir memuru oldum. Sizde insanların birbiriyle alay etmesine yarayan o anlamsız gülmeyi değil, insan sevgisinden doğan gülmeyi uyandırdım. Nikolay Nikolayiç, Fiyodor Fiyodoriç, Simyon Simyoniç ve siz, o kadar çok şey öğrendiğim, birlikte çalıştığım, şimdi de ayrılmak üzere olduğum arkadaşlar! Dostlar! Seyirciler yeteneğimi sevdiler, ama siz beni sevdiniz. Benden sonra bu gülmeyi siz alın. Onu her şeye, iyiye, kötüye karşı alaya çevirenlerin elinde bırakmayın. Sözlerime inanın, size diyorum ki, gülme iyidir. Gülme namusludur. O bize, başkalarıyla değil, kendi kendimizle alay etmek için verilmiştir. Kendi kusurlarıyla alay etmeye, kendi kusurlarına gülmeye cesaret edemeyen, hiç gülmesin daha iyi. Yoksa gülme, iftira gibi çirkin olur. Bundan da bir suçlu gibi, o adam sorumlu olur.

Gogol'ün **Müfettiş** adlı oyununun ilk oynanışından sonra bir yazara gönderdiği

BİR MEKTUPTAN PARÇA

...*Müfettiş* oynandı. Oynandı ama benim içime de bir gariplik, bir tuhaflık çöktü. Ben, zaten oyunun nasıl oynanacağını önceden biliyordum. Bunu bildiğim halde yine de hüzünlendim, canım sıkıldı. Yarattığım yapıt bana yabancı gibi geldi. Sanki onu ben yazmamışım gibi. Başlıca rol yitti. Aktör, Hlestakov'un nasıl bir kişi olduğunu zerre kadar anlamamış, Hlestakov sahnede, hani şu iki yüzyıldan beri Paris tiyatrolarından bize bulaşan bayağı yalancılar durumuna getirilmiş, silik bir tip olup çıkmıştı. Yoksa Hlestakov'un gerçekte nasıl bir kişi olduğu anlaşılmıyor mu? Oysa bu bana çok açık görünüyor. Hlestakov yalan söylemiyor ki. O, yalan söylemeyi uğraş haline getirmiş değildir. Palavralarının farkında bile değil. Söylediklerine kendisi de inanır... Onun gerçek kişiliği yalan söylerken belli olur. Yalan söylediği zaman kendisini olduğu gibi gösterir. Zaten bizim aktörlerimiz yalancı tiplerini canlandırmak işinde yanılıyorlar. Onlar sanıyorlar ki, yalan söylemek dosdoğru gevezelik etmektir, o kadar. Oysa yalan söylemek, yalanı gerçekmiş gibi söylemek demektir; yalanı, tıpkı gerçeği söylerken takındığımız doğal edayla söylemektir. Yalanın gülünç yanı da işte burada. Hlestakov rolünü en yeteneksiz aktörlerden birine verseydim de ona deseydim ki: "Hlestakov çok becerikli, kibar, zeki, hatta iyi bir adamdır." İşte böyle oynamasını öğütleseydim, bana öyle geliyor ki, Hlestakov rolü kazanırdı. Hlestakov, öyle soğuk soğuk ya da abartmalı jestlerle yalan söylemez. O, gerçekten duyarak, içtenlikle yalan söyler. Gözleri de duyduğu zevkten parıl parıl yanar. O an yaşamının en güzel, en şiirli anıdır. Ona bir esin gelmiştir. İşte Hlestakov'u

oynayan aktör bunu hiç belli edemedi.

Elbet yaşlı memurları taklit etmek çok daha kolaydır. Onların çizgileri bellidir. Ama sıradan kişilerden pek ayrılmayan tipleri yaratmak usta işidir. Hlestakov'da hiçbir şey öyle pek güçlü bir biçimde gösterilmemeli. O, başka gençlerden pek farklı değil ki. Hatta kimi zaman iyi davranır, iyi konuşur. Yalnız, soğukkanlılığa ya da güçlü bir karaktere gerekseme gösteren durumlarda onun aşağılık, bayağı doğası ortaya çıkar.

Kaymakam'ın kişiliği çok daha durağan, daha açıktır. İçi de, dışı da kabadır. Hlestakov'un doğasına gelince, o adamakıllı değişik, kaygandır. Bunun için de daha zor anlaşılır.

Hlestakov gerçekten nasıl bir adam? Boş kafalı genç bir memur. Ama onda, boş kafalı olmayan insanların bazı özellikleri de var. Sonra o, biraz hepimize de benzer. Hepimiz birkaç dakika için Hlestakov olmuşuzdur. Bunda da utanılacak bir şey yok. Bir hassa subayı da, bir devlet adamı da bazen Hlestakov olabilir. Biz edebiyatçılar da Hlestakov olabiliriz. Demek kısacası bu dünyada Hlestakov olmayan pek az insan vardır. Yalnız bütün sorun o durumdan ustalıkla sıyrılıp kurtulmaktadır... İşte bu söylediklerimin hepsi Hlestakov'da görünmüyor mu? Yoksa o, silik bir tip mi? Bir gün büyük yeteneği olan bir aktörün gelip, bir tip içinde bu kadar çeşitli karakterleri gösterdiğim, böylece de kendisine dört bir yanı ile yeteneğinin bütününü ortaya koymak olanağını verdiğim için bana teşekkür edeceğini düşündüğüm zaman acaba kendimi mi aldatıyorum? Hlestakov sahnede çocukça, küçük bir rol oluverdi... Bu da bana çok dokundu.

Komedya oynanmaya başladığı zaman ben de tiyatroda idim. Canım sıkılmış oturuyordum. Seyircilerin coşkunluğuyla, oyunumu beğenip övmeleriyle ilgilendiğim bile yoktu. Ben orada bulunan yargıçların birinden, yalnız ondan korkuyordum, o yargıç da bendim.

Oyun, seyircilerin yarısının hoşuna gitti. Öteki yarısı ise

bastı küfürü. Ama bu küfürün de sanatı ilgilendirecek bir yanı yok. Başka nedenlerden.

Seyircilerin en çok kaymakam hoşlarına gitti. Ben böyle olacağını önceden biliyordum. Yalnız Dobçinski ile Bobçinski'nin bu kadar kötü oynanacağını hiç kestiremezdim. Ben, onların karikatür olmayacağını sanmıştım. Oysa tam karikatür oldular. Temsilden önce, giydikleri urbaları görünce şaşıp kaldım. Bu iki kişinin temelli iyi giyinmesi gerekirdi. Saçları iyi taranmış, kılıkları düzgün ve oldukça şişman bir halde temsil edilecekleri yerde garip bir kılıkta, kır perukalarla sahneye çıktılar. O kadar maskaralık yaptılar ki, dayanamadım. Zaten temsilin kostüm yanı hiç iyi değildi. Bütün kişiler karikatür haline getirilmişti... Dördüncü perdenin başı bana biraz soğuk geldi. Oyunun akışı orada yavaşlıyor. Bu parça silik, yorgun. Eve dönünce hemen değiştirmeye koyuldum. Şimdi biraz daha canlı oldu... Son sahne üstüne de bir iki şey söyleyeyim: Hiç iyi olmadı. Perde bir karışıklık anında kapanıyor. Sanki komedya bitmemiş gibi oluyor. Ama bunda benim suçum yok. Söylediklerimi dinlemediler ki. Yine söyleyeceğim: Bu sahnenin dilsiz bir sahne olduğu anlaşılmadıkça, orada bulunanların hepsi taş kesilmiş bir hal almadıkça, perdenin iki üç dakika kapanmaması gerektiği anlaşılmadıkça bu sahnenin başarı kazanması kabil değildir. Ben dedim ki, bu sahne bir 'canlı tablo' olarak temsil edilmeli. Oysa onlar buna razı olmadılar. Bu biçimin kendilerine dokunduğunu, çünkü bale aktörü olmadıklarını söylediler. Bu bir bale şefinin işiymiş. Ama ben yine aynı düşüncedeyim. Yüz kez söylerim: Bunda aktörlerin onuruna dokunacak bir yan yok. Bu sahnede bulunan kişilerin gerçek durumunu anlayacak yetenekteyse, peki, bu işi bir bale şefi yapsın. Kıyıların bir nehri durduramadığı gibi, hiçbir sınır, hiçbir kayıt da bir yeteneğin elini ayağını bağlayamaz. Tersine, kıyılar arasına giren nehir daha çabuk akar. Kendisine verilen duruş da ne olursa olsun, oynadığı karakteri iyice duyan bir aktör her şeyi anlatabilir. Bu sahnede saptanan şey bir kümeleşmedir, o kadar. Yoksa

aktörlerin yüzü serbesttir. Bu susmada da büyük ayrılıklar, çeşitlemeler olmalı. Çünkü onların suçları farklı olduğundan, korkuları da birbirine benzemeyecek elbet. Kaymakam başka bir şaşkınlık içinde, karısı, kızı başka. Yargıç, Milli Eğitim Müdürü, Posta Müdürü vesaire vesaire... Hepsi ayrı biçimlerde korkuya dalmışlardır. Burada değişmeyen, hep aynı kalan Dobçinski ile Bobçinski'dir Onlar da birbirlerine dönerek, yüzlerinde bir sorgu görünüşü ile bakakalırlar. Yalnız konuklar bu kümenin dışındadırlar Onlar bu sahnenin gücünü kurarlar. Kısacası her aktör burada rolünü mimikle sürdürecektir. Bunu yaparken de aktörlüğünü, büyüklüğünü pekâlâ gösterebilir. Ama artık tartışmaya, bu işle daha fazla uğraşmaya takatim kalmadı. Ruhum da, vücudum da yorgun. Yemin ederim, hiç kimse neler çektiğimi bilmiyor. Artık istediklerini yapsınlar. Ben oyunumdan tiksindim. Şimdi başımı alıp gitmek istiyorum. Beni ancak yolculuk, gemi, deniz, başka gökler avutabilir. Onları içim çekiyor. Tanrı aşkına çabuk gelin. Sizinle vedalaşmadan gitmek istemiyorum. Soğuk bir mektubun anlatamayacağı daha birçok şey söylemek istiyorum.

N.Gogol
25 Mayıs 1836, Petersburg

Müfettiş'i gerektiği gibi oynamak isteyenler için ÖĞÜTLER

Her şeyden çok karikatüre düşmekten sakınmalı. En küçük rollerde bile hiçbir şey göze batacak gibi ortaya çıkarılmamalı, bayağılaştırılmamalı. Tersine, aktör oynadığı kişiden daha alçakgönüllü, daha sade, hatta daha kibar olmaya çalışmalı.

Aktör güldürmeyi, gülünç olmayı ne kadar az düşünürse, üzerine aldığı rolün gülünçlüğünü o kerte çok ortaya çıkarır. Komedyanın gülünçlüğü kişilerin ciddiliğinde görünmeli. Onlar hileli, çapraşık işleriyle ateşli ateşli didinirler. Onların yaşamlarını dolduran en önemli işler bunlardır. Yalnız seyirci, bu didinip durmaların ne kadar boş olduğunu anlar. Ama ötekiler bu işleri hiç de şakaya almazlar; kendileriyle alay edilebileceğini bir an hatıra getirmezler. Sanatını iyi anlamış bir aktör oynadığı kişinin küçük özelliklerini, dış görünüşlerini canlandırmaya kalkmadan önce onun genel olarak insansal anlamını kavramalıdır. Oynadığı kişinin temel uğraşını, yaşamasının temeli olan iç uğraşını, düşüncelerinin düzenini, kafasından hiç ayrılmayan burguyu anlamalı. İşte bunu anladıktan sonra aktör kendisini onunla doldurmalı. Şöyle ki, oynadığı kişinin düşünceleri, eğilimleri, kendi düşünce ve eğilimleri olsun; piyes oynanırken de bunların hiçbiri aklından çıkmasın. Küçük ayrıntılarla uzun boylu uğraşmasının gereği yoktur. Aktör oynadığı kişinin kafasındaki burguyu kendi kafasından hiçbir zaman atmayacak olursa bu küçük ayrıntılar kendiliğinden doğru çıkar.

Bütün o özellikler, küçük ayrıntılar, portre gerçeğine uygun olarak yapılıp bittikten sonra serpiştirilecek renklerdir. Onlar rolün kostümü, hatta belki de bedenidir. Ama ruhu

değildir. İlkönce kavranacak şey ise rolün ruhu olmalı, bedeni değil.

Başlıca rollerden biri de kaymakam. Bu adamın temel uğraşı eline geçen fırsatı kaçırmamaktır. Bu yüzden ne çevresine, ne kendisine iyice bakacak vakti olmamıştır. Belki kendisi de farkında olmadan sözüm sözcü, dediği dedik, sert bir adam olup çıkmıştır. Ama gerçekte böyle değildir. Onda yalnız gözüne çarpan her şeyi kendine mal etmek isteği vardır. Bu alışkanlığın başkalarına tuzluya oturacağını da unutmuştur.

Kuyusunu kazan tüccarları bağışlıyor. Çünkü onlar kendisine birtakım çekici önerilerde bulunuyorlar. Yaşamın bu türlü tatlı yanları onun başka şeyleri görüp duymasına engel olmuştur. O, günahkâr olduğunu hissediyor, kiliseye gidiyor. Hatta din inancının güçlü olduğunu sanıyor. Bir gün tövbe edeceğini düşünmektedir. Ama insanın elinin altında bulunan fırsatlar daha ağır basar. Dünya nimetleri çekicidir. Kaymakam da artık eline geçen hiçbir şeyi kaçırmamaya adamakıllı alışmıştır.

O bir canavar değildir. Sıradan bir adamdır. Ama onda doğruluk duygusu bozulduğu için zamanla, farkına varmadan yalanın ta kendisi olup çıkmıştır. Bu duruma alıştığı, kaynadığı için konuşurken mantıksal usavurmalar yürütür. Hatta kendine güvenli ve gösterişlidir de. Kimi zaman güzel, canlı konuştuğu da olur.

Müfettişin geleceği, hem de kendini tanıtmadan geleceği üstüne haberler onu adamakıllı şaşırtmıştır. Ne yapacağını bilmiyor. Bu yüzden komedya süresince, baştan sona kadar, her zamankinden daha başka bir durumda bulunuyor. Sinirleri gergindir. Korkudan umuda, sevince geçtiği için görme yeteneği biraz azalmıştır. İşte, başka zaman kolayca aldatılamayacak bir adam olan kaymakam bu yüzden hemen aldanıveriyor. Müfettişi avucunun içine aldığını, onda korkulacak bir yan bırakmadığını, üstelik onunla akraba olmaya doğru gittiğini görünce büyük bir sevince düşüyor. Yaşamının nasıl

şölenler içinde geçeceğini, ötekine berikine nasıl mevkiler dağıtacağını, posta atlarını herkesten önce alacağını, kaymakamları kapısında bekleteceğini söylüyor. Kendisini büyük görmeye başlıyor. Yukarıdan konuşuyor. İşte bu yüzden gerçek müfettişin gelişi, onu öteki kişilerden daha çok sarsıyor. Durumu gerçekten trajik oluyor.

Yargıç, rüşvet işinde daha az günahkârdır. Hatta haksızlık yapmaya pek de yatkın değildir. Ama ava, tazılarla çıkılan ava pek düşkün olduğu için, örneğin armağan olarak bir tazı yavrusu kabul edebilir. O başka... Ne yapalım kul kusursuz olmazmış. Bu kusuru yüzünden, kendisi de pek farkına varmadan birtakım yolsuzluklar yapar. Yargıç kendisini pek beğenir; aklıyla fikriyle övünür. Sonra, başkalarının gözünde büyüyeceğini, kendini kolayca beğendireceğini düşünerek dinsiz geçinir. Başkalarını korkutan bir alay onu sevindirir. Çünkü bu yüzden tahminlerde bulunmak, ortaya birtakım düşünceler atmak fırsatını kazanır. Bu hoşa gitmek isteği, Yargıç rolünü oynayan aktörün yüzünden okunmalıdır. Konuşurken, sözlerinin, dinleyenler üzerindeki etkisine bakar Tumturaklı sözcükler, tümceler arar.

Zemlianika şişman bir adamdır, ama çok ince bir düzenbazdır. O kadar şişman olduğu halde hareketleri pek canlıdır. Her halinden, her tavrından dalkavukluk akar. Hlestakov, yemekte yediği balığın ne balığı olduğunu sorduğu zaman, yirmi yaşında bir delikanlı çevikliğiyle koşup onun ta burnuna kadar sokulur. "Morina balığı..." der. O türlü insanlardandır ki kendini bir işten sıyırmak için başkalarını batırmaktan başka çare bulamaz. Bunun için de dostluk, ahbaplık düşünmeden her türlü muhbirliğe razıdır. Çünkü tek kaygısı kendini kurtarmaktır. Şişmanlığına, hantallığına karşın, her zaman beceriklidir. Zeki bir aktör, fırsat buldukça şişman bir adamın ötekinin berikinin hizmetine koşarken yapacağı komik hareketleri, karikatüre düşmeden, taklit etmeli.

Milli Eğitim Müdürü, müfettişler, nedenini anlayamadığı bazı paylamalar yüzünden hep korku içinde yaşayan bir

adamdır. Bunun için Milli Eğitim Kurumları'nı kim görmeye gelse kuşkulanır. Müfettişin geleceğini duyar duymaz bir suçu var mı, yok mu düşünmeden, tiril tiril titremeye başlar. Bu kişiyi oynayan aktör boyuna korkusunu belli etsin yeter.

Posta Müdürü, budala denecek kadar saf bir adamdır. Yaşamı, açtığı mektuplarda okuduğu birtakım hoş hikâyelerden ibaret gibi görüyor. Onun kişiliği kolayca belli olur. Bu rolü oynayan aktör, elinden geldiğince saf görünmeye çalışmalıdır.

Kasabanın iki gevezesi Dobçinski ile Bobçinski'ye gelince bu rolleri oynayacak aktörlerin oyunlarına özellikle çok dikkat etmeleri gerekir. Önce bu iki tipi adamakıllı iyi anlamalıdırlar. Bunların yaşamı kasabanın içinde oraya buraya koşmakla, herkese saygı sunmakla, birtakım haberler, dedikodular yetiştirmekle geçer. Konuşmak tutkusu onlarda başka her türlü uğraşın yerini almıştır. Konuşmak, tek amacıdır onların. Bir şey anlatmak müsaadesini kopardıkları zaman duydukları mutluluk yüzlerinden okunur. Aktörlerin bunu belli etmesi gerekir. Onlardaki acelecilik, didinme, yalnız bir kimsenin sözlerini kesip hikâyelerine engel olacağı korkusundan doğar. Meraklı oluşları, her işe burunlarını sokuşları da anlatacak yeni bir konu bulmak gereksiniminden ileri gelir. Hatta Bobçinski bu aceleciliğinden ötürü biraz kekeleyerek konuşur. İkisi de, ufak tefek, kısa boylu, hafifçe göbeklidirler. Birbirlerine çok benzerler. İkisinin de yüzleri yuvarlaktır. Kılık kıyafetleri temizcedir. Saçlar taralıdır. Dobçinski'nin kafasının ortası biraz dazlaktır. Bundan da anlaşılacağı üzere, Bobçinski gibi bekâr değil, evlidir. Ama yine de Bobçinski üstün çıkıyor. Çünkü daha canlıdır. Hatta zekâsıyla Dobçinski'yi idare eder. Ama bu rolleri oynayacak aktörler bütün bu ayrıntıları bir yana bırakmalı. Yalnız durmadan şunu düşünsünler yeter: Her an bir şeyler söylemek isteğindedirler. Kısacası, bu adamlar dünyaya kendileri için değil, başkaları için gelmişlerdir.

Bütün öteki kişiler, tüccarlar, konuklar, polisler, türlü türlü ricacılar her gün gözümüzün önünde olan tiplerdir.

Adam tanımasını bilen her aktör onları kolayca canlandırabilir. Bu rollerden daha önemli olan uşak rolü için de aynı şey söylenebilir. Oldukça yaşlıdır. Efendisine biraz yukardan bakar. Çünkü, budalanın biri olduğunu anlamıştır onun. Yalnızbaşına kaldığı zaman efendisine öğütler verir. Eline geçen fırsatlardan yararlanmayı bilir. Hemen herkesin bildiği uşak tiplerindendir. Bunun için de hemen her zaman iyi oynanır.

Müfettiş'de rolü olan aktörlerin her şeyden önce şunu gözden uzak tutmamaları gerekir: Bütün kişilerin kafasında müfettiş düşüncesi vardır. Herkes bununla meşguldür. Hepsinin korkuları, umutları bu düşüncenin çevresinde toplanıyor. Umutlananların birtakımında artık kötü kaymakamlardan, fena yöneticilerden kurtuldukları düşüncesi egemendir. Başka bir takımı ise, müfettişin gelişinden ödü kopan üstlerini görünce korku duymaya başlıyorlar. Dünyada olup bitenlere pek aldırış etmeyenlerde de özellikle bir merak vardır. Hiçbir korkuları olmaması gerekirken, herkesi bu denli korkutan, bu yüzden de yüzde yüz büyük, çok büyük bir adam olması gereken müfettişin karşısında yine de heyecanlanıyorlar.

Bütün roller içinde en güçlü Hlestakov'dur. O, bir hiçtir. En budala kimseler bile onu hafifserler. Hiçbir zaman, dikkati kendi üzerine çekecek bir iş başaramamıştır. Ama memurları saran korku onu birdenbire önemlileştirir. Zaten gülünçlük de burada. Kendini satmak fırsatını hiç bulamamış olan Hlestakov, şimdi hiç beklemediği bir durumla karşılaşmıştır. Uzun zaman niçin kendisine bunca saygı gösterildiğini anlayamıyor. Bütün isteklerini yerine getirdikleri, söylediği her sözü ağzına girer gibi dinledikleri için sadece bir hoşnutluk duyuyor. Nereye varacağını bilmeden her şeyden konuşuyor. Konuşma konusunu ona memurlar veriyor. Sanki Hlestakov'un sözcüklerini onlar buluyor, konuşmayı onlar yönetiyor. Hlestakov, bir engel çıkmazsa, burada iyice caka satabileceğini düşünüyor. Konuşurken edebiyatta, balolarda gerçekten önemli bir yeri olduğunu sanıyor. Kendisinin de balolar verdiğini, devlet adamı olduğunu duyarak söylüyor. Güzel

yemekler, şarap onun dilini çözmüştür. Konuşma sürdükçe rolüne daha temelli giriyor. Sözlerini daha ateşli, daha canlı söylemeye başlıyor. Aldatmak istemediği için yalan söylediğini unutuyor. Anlattığı şeylerin gerçekten başından geçtiğini sanıyor. Konuşurken ortalığa öyle bir gerçeklik havası yayılıyor ki, memurların korkularını doğal görüyoruz. Astlarını tiril tiril titrettiğini söylediği zaman yüzünde büyük bir devlet adamının cakası okunuyor. Kendisi çok kez müdürlerin önünde korkup sindiği için bu rolü oynayan aktör, memurların korkusunu duyarak anlatmalıdır. Bundan başka, ilk kez insanları önünde titrettiği için ayrı bir zevk duyduğu belli edilmelidir. Bu sahnede Hlestakov daha da ileri gitmek hevesindedir. Ama artık dili dolaşıyor. Memurlar onu yatmaya teşvik ediyorlar. Uyandığı zaman, yine eski Hlestakov'dur. Hatta memurları ne ile, nasıl korkuttuğunu hatırlayamaz. Yine hiçbir şeyin farkına varmıyor. Davranışlarında budalalık görünüyor. Ana kıza aynı anda âşık oluyor. Para istiyor, ama sanki bu laf kendiliğinden ağızdan çıkmış gibidir. Birinden kopardıktan sonra madem ilki böyle oldu, öyleyse ötekiler de verir, diye isteyip duruyor. Demek para istemeye alışıveriyor. Ancak perdenin sonunda kendisini başkasıyla karıştırdıklarını anlıyor. Ama ona Osip, böyle bir yanılmanın daha çok süremeyeceğini anlatmış olmasaydı kaymakamın, evinde rahat rahat oturup kapı dışarı edilmesini bekleyecekti. Hlestakov silik bir kişidir, ama en iyi aktöre oynatılmalıdır. Çünkü bütün rollerden daha zordur. O, boş bir adam, küçük bir tiptir ama, birçok özellikleri de vardır. Bu rolü oynayacak aktör, özellikle onun caka satmak hevesini belirtmelidir. Bu heves Hlestakov'dan çok daha zeki insanlarda da vardır, ama asıl Hlestakov'da iyice görünür. Aktör, bundan başka pişkin bir sosyete adamı gibi görünmeye de dikkat etmelidir. Yoksa Hlestakov'da o denli açıkça gözüken, toplumun o boş, anlamsız meşguliyetleri kolayca belirtilemez. Kısacası, bu rolü oynayacak aktörün çok yanlı bir yeteneği olmalı. Bu rolde belli bir tek karakteri canlandırmaya değil, insanların türlü türlü değişik görünüşlerini

ortaya koymaya çalışmalıdır.

Müfettiş'in son sahnesi çok iyi oynanmalıdır. Burada artık komedyadan, alaydan ayrılıyoruz. Birçok kişinin durumu artık gerçekten trajiktir. Özellikle kaymakamın düştüğü durum herkesten korkunç. Değme kurnazları aldatan kaymakamın, bu kadar kolayca ve bu kadar önemsiz bir adam tarafından aldatılmış olması onu canevinden yaralamıştır. Gerçek müfettişin gelişi ise bu yaranın üstüne tuz biber ekiyor. Kaymakam öyle şaşırıp kalmıştır ki, adeta taş kesiliveriyor. Açılmış elleri, yukarı kalkmış başı hareketsiz kalıyor. Öteki kişilerin kümeleri de ayrı ayrı durumlarda taş kesilmiş duruyor

N. Gogol
1842

Bir komedyanın ilk temsilinden sonra

TİYATRODAN ÇIKIŞ

Bir Komedyanın İlk Temsilinden Sonra Tiyatrodan Çıkış adlı bu yapıtta Gogol bir komedya yazarının, tiyatro kapısında durarak, oyunu üstüne halkın vereceği yargıları merakla dinlemesini konu olarak seçmiştir. Halk itişe kakışa çıkıyor; bazıları oyun üstüne tek kelime söylemiyor; ama çoğunluk bu yeni oynanan komedyayı konuşuyor. Konuşanları büyük kümelere ayırmak gerekirse denilebilir ki bunların çoğu oyundan hiçbir şey anlamamıştır. Ama bunu açıkça söylemiyorlar. Sanattan anlayanların yazılarını beklemeye karar veriyorlar. İkinci kümeye sokacaklarımız ise oyunu baştan sona veriyorlar. Anlamsız, saçma olduğunu söyleyenler de var, toplum için zararlı olduğunu söyleyenler de var. Üçüncü kümede bulunan birkaç kişi ise oyunu beğeniyor. Ama beğenenlerin de beğenmeyenlerin de — bir kişi dışında — birleştikleri bir nokta var. O da şudur: Yazar bu oyununda hep namussuz, ahlaksız kimseleri canlandırmıştır. Oysa yaşam böyle değildir, namussuzlarla beraber namuslular da vardır. İşte yazar oyununa bir tek namuslu kişi katmadığı için kendisini abartmaya kaptırmış, gerçekten uzaklaşmış sayılıyor.

Halk dağıldıktan sonra komedyanın yazarı ortaya çıkıyor. Konuşulanların kendi üzerinde yaptığı etkiyi anlatıyor. Sonra da genel olarak komedya üstüne düşüncelerini söylüyor, oyunu savunuyor.

Bu oyun görünüşte tiyatro tekniğiyle yazılmıştır. Ama acaba, bu haliyle oynandığı takdirde seyirciden nasıl bir karşılık görür? Sahne, tiyatronun giriş kapısıdır. İçerde, adı okuyuculara söylenmeyen bir oyun oynanmıştır. Halk onun hakkında konuşuyor. Ama bu konuşulanlar genel olarak komedya hakkında değil de, seyrettikleri oyun hakkındadır. Hatta oyunu inceliyorlar. Seyirci veya okuyucu bilmediği bir oyun hakkında verilen bu yargıları nasıl değerlendirecektir? O halde burada seyircinin veya okuyucunun bilmesi gereken ve Gogol'ün açıkça söylemediği bir nokta var: O da, oynandığı söylenen bu komedya hangi komedyadır? Bu komedya *Müfettiş*'dir

Ama bu oyun kendi başına yarım bir yapıt sayılabilir. Çünkü *Müfettiş*'i okumamış olan biri, bundan güçlükle bir anlam çıkaracaktır. O anlam oyunun asıl anlamı olmaktan ister istemez uzak kalacaktır.

Gogol, halkın ve gazetelerin *Müfettiş* hakkmda söyledikleri, yazdıkları çeşitli fikirleri, yargıları bir yere not ederek, 1841 yılında bunlardan ortaya küçük bir oyun çıkardı. Çevirisini verdiğimiz bu oyunda Gogol *Müfettiş* hakkında haksız yargılar verenlerin nasıl adamlar olduğunu göstermekle, bir komedyanın tartışılması bahanesiyle toplumun, insanların yeni ve olağanüstü bir tahlilini daha yapmakla kalmıyor, *Müfettiş*'i kendi bakımından incelemeye ve komedyanın ne demek olduğunu anlatmaya da çalışıyor. Özellikle *Müfettiş*'de hep ahlaksız, namussuz kişilerin canlandırılmış ve bir tek namuslu insana yer verilmemiş olduğunu iddia edenlere bu eserin sonunda Gogol'ün verdiği cevap, üzerinde durulacak bir değerdedir. Oyunda, baştan sona kadar namuslu bir kişinin bulunduğunu söylüyor. Bu namuslu kişi *gülme*dir. İşte bu suretle Gogol gülme ve gülünecek şeyler üstüne görüşlerini açıklıyor. Ona hak ettiği değerin verilmediğini iddia ediyor.

Bir Komedyanın İlk Temsilinden Sonra Tiyatrodan Çıkış adını taşıyan bu yapıt tam bir sahne yapıtı sayılabilir mi? Bu biraz şüphelidir. Çünkü şimdiye kadar birkaç kez sahneye konmaya kalkışılmışsa da bir başarı elde edilememiş-

tir. Bir defa hiçbir olayı yok. Bir görünen bir daha görünmüyor. Sahneden bir kalabalık geçiyor. Önümüze geldikleri sırada bazı sözler söylüyorlar. Bir kısmı biraz daha çok duruyor. Onları daha yakından tanıyoruz. Ama bu kısa konuşmalara rağmen onların tanıdığımız, eskiden beri tanıdığımız kişiler olduğunu hemen anlıyoruz. Seyircide merak uyandırabilecek en küçük bir nedenden bile yoksun bu olaysız, bu hikâyesiz gidişi böyle canlı, böyle elden bırakılamaz hale getiren şey, Gogol'ün büyük sanatıdır. Onun, insanları tanıtmakta ve konuşturmaktaki ustalığını burada bir kez daha görüyoruz.

Bu yapıt, Molière'in *Versailles Tuluatı* ve *Kadınlar Mektebinin Tenkidi* çeşidinden bir yapıttır. Aralarındaki ayrım şudur: Birinciler dar bir çevrede, kişizadeler arasında geçen konuşmalardan ibarettir. *Tiyatrodan Çıkış* ise halk arasında geçer, halkın düşüncelerini belirtir.

Tiyatrodan Çıkış gerçekçi yazar Gogol ile, sonradan yapıtlarını devleti savunma niyetiyle yazdığını söyleyen mistik-tutucu Gogol'ü uzlaştırma girişimi gibi görülüyor.

(Tiyatronun giriş yeri. Bir yanda localara ve galeriye giden merdiven görünür. Ortada tiyatronun içinde açılan kapı, öte yanda çıkış kapısı. Uzaktan alkış sesleri gelir.)

KOMEDYANIN YAZARI* *(girer):* İyi ki dışarı çıktım; ne ise, kendime gelir gibi oluyorum. İşte alkışlar, bravolar... Bütün tiyatro inliyor. İşte şöhret! Yedi sekiz yıl önce olsaydı, Tanrım, heyecandan belki de kalbim dururdu. Her yanım tir tir titrerdi. Ama o hali çoktan atlattık. O zaman gençtim; her delikanlı gibi başım havalardaydı. Kader işte; gençliğimde hiç övüldüğüm, beğenildiğim olmadı. Oysa şimdi... Bu merhametsiz yaşam insanın aklını başına getiriyor. Artık anlıyorsun ki bu alkışların hiçbir anlamı yoktur. İnsanlar her şeyi, her şeyi kolayca alkışlarlar: İnsan ruhunun, insan kalbinin derinliklerine inen bir aktörü de, ayaklarının ucunda dönebilen bir dansözü de, göz boyayıcı bir hokkabazı da... Hepsini, hepsini alkışlarlar. İşleyen bir kafaymış, duyan bir kalpmiş, inleyen bir ruhmuş, yahut

(*) Bu kişi hayalde yaratılmıştır. Onda, çevresindeki insanların, memurların yolsuzluklarını, kötülüklerini alay konusu olarak seçen bir komedya yazarının toplum içindeki durumu canlandırılmak istenmiştir. (Gogol'ün notu.)

da oynayan bir bacak, bardakları altüst eden ellermiş; hepsi aynı alkışla karşılanıyor. Hayır, şimdi artık istediğim şey alkış değil: Şimdi birdenbire localarda, galeride, aşağıda bulunmak, her köşeye sokulmak, herkesin fikirlerini, izlenimlerini sıcağı sıcağına, taptazeyken öğrenmek istiyorum. Eleştirmenlerin, gazetecilerin düşünceleri, yargıları ortalığı kaplamadan, daha herkes kendi duyuşunun, kendi düşünüşünün etkisindeyken her şeyi dinleyip anlamak istiyorum. Bu bana çok lazım. Ben bir komedya yazarıyım. Başka çeşit yapıtlar, ne de olsa belli bir azlığın yargısı ile değerlendirilir. Yalnız komedyanın değeri bütün halkın vereceği karara göre belli olur. Bir komedya için her seyircinin yargı hakkı vardır; her çeşit insan ona bir değer biçebilir. Ah, isterdim ki herkes bana kusurlarımı, eksikliklerimi söylesin. Alay da etseler razıyım. Ama tarafsız olamadan, kinle, öfke ile konuşacaklarmış, zarar yok, her şeye razıyım; tek konuşsunlar, söylesinler. Hiçbir söz nedensiz söylenmez. Her lafta az bile olsa bir gerçek vardır. Çevresindeki insanların gülünç yanlarını ortaya çıkarmak işini üzerine alan bir kimse kendi zayıf ve gülünç yanlarının gösterilmesine de haydi haydi boyun eğmeli. Bakalım, bir deneyelim; tiyatrodan çıkanları, burada, antrede bekleyeyim. Piyesten söz edecekleri yüzde yüz. Yeni bir şeyin etkisinde olan insanın söylenecek çok sözü vardır. Duyup düşündüklerini hemen, vakit geçirmeden başkalarına anlatmak ister.

(Kenara çekilir. İyi giyinmiş birkaç kişi geçer. Biri ötekine der ki: "Şimdi çıktığımız iyi oldu. Bundan sonraki vodvil saçma bir şey". İkisi de çıkar.)

(Oldukça şişman, kibar iki kişi merdivenden iner.)

BİRİNCİ KİBAR: İnşallah, polisler arabamı uzaklaştırmamışlardır. Yahu, o genç aktrisin adını biliyor musun?

İKİNCİ KİBAR: Bilmiyorum ama hiç fena değil.

BİRİNCİ KİBAR: Evet, hoş ama gene de bir eksiği var gibi... Ha, tavsiye ederim, yeni bir lokanta keşfettim. Dün taze bezelye verdiler. *(Parmaklarının ucunu öper.)* Enfesti.

(Bir subay koşarak gelir, başka bir subay onu elinden tutmaya çalışır.)

İKİNCİ SUBAY: Daha çıkmayalım, canım.

BİRİNCİ SUBAY: Yoo dostum, üstüne para versen ben vodvile kalmam. Böyle sonda oynanan vodvillerin ne mal olduğunu bilirim. Aktörlerin yerine uşakları oynatırlar. Kadınlar da birbirlerinden çirkindir. *(Çıkarlar.)*

ŞIK BİR KİBAR *(merdivenden inerek):* Ah şu düzenbaz terzi pantolonumu öyle dar yapmış ki, hiç rahat oturamadım. Ben ona gösteririm. İki yıl daha vermeyeceğim parasını. *(Çıkar.)*

ŞİŞMANCA BAŞKA BİR KİBAR *(bir başkasına hararetle):* Vallahi seninle oynamaz. İmkânsız. Yüz elli rubleden aşağı oyun açmıyor yahu. İyi biliyorum, çünkü bizim kayınbirader Pafmutiev'le gece gündüz oynarlar.

KOMEDYANIN YAZARI: İyi vallahi... Komedyadan söz eden yok.

ORTA YAŞLI BİR MEMUR *(ellerini açarak çıkar):* Bu ne yahu. Allah Allah... Hiçbir şeye benzemiyor. *(Çıkar.)*

EDEBİYATLA PEK İLGİSİ OLMAYAN BİRİ *(başka birine):* Bu, çeviri galiba, değil mi?

İKİNCİ KİŞİ: Amma da yaptınız! Çeviri olur mu? Olay Rusya'da geçiyor. Âdetler bizim âdetler; rütbeler de öyle...

EDEBİYATLA PEK İLGİSİ OLMAYAN: Hatırıma öyle geliyor, Fransızcada buna benzer bir şeyler olacak galiba.

ÇIKAN İKİ SEYİRCİDEN BİRİ: Şimdilik bir şey denemez. Bakalım gazeteler ne yazacak. Ancak o vakit anlayacağız.

ÇIKAN İKİ REDİNGOTLUDAN BİRİ *(ötekine):* Ee... siz nasıl buldunuz? Komedya hakkındaki fikriniz ne?

ÖTEKİ REDİNGOTLU *(dudaklarını anlamlı bir biçimde bükerek):* Evet, tabii, gene de bir şey var gibi bence. Ama sonuçta, bilmem ki, pek iyi değil mi desem? O da değil... Tabi... *(Dudaklarını anlamlı bir şekilde büzerek)* Evet, evet, şöyle bir şey yani... *(Çıkarlar.)*

KOMEDYANIN YAZARI *(kendi kendine):* Bunların da bir şey söyledikleri yok. Ama herhalde bazı şeyler konuşulacak. İçerde heyecanla ellerini, kollarını sallayanlar var.

(İki Subay girerler.)

BİRİNCİ SUBAY: Hiç bu kadar gülmedim.

İKİNCİ SUBAY: Azizim bana kalırsa olağanüstü bir komedi.

BİRİNCİ SUBAY: Yoo, acele etme, bakalım gazeteler ne yazacak. Hele eleştirinin acı süzgecinden geçsin... Bak, bak. *(Eliyle dürter.)*

İKİNCİ SUBAY: Ne var, ne var?

BİRİNCİ SUBAY *(merdivenden inen iki kişiden birini göstererek):* Şu adam yok mu? Edebiyatçı.

İKİNCİ SUBAY *(çabuk çabuk):* Hangisi, hangisi?

BİRİNCİ SUBAY: Nah şu işte... Dur, dur bakalım. Dinleyelim, ne diyorlar?

İKİNCİ SUBAY: Yanındaki kim?

BİRİNCİ SUBAY: Bilmiyorum. Tanınmış biri değil. *(İki subay bir yana çekilip yeni gelenlere yol verirler.)*

TANINMAMIŞ ADAM: Elbet edebi değeri hakkında konuşmak bana düşmez. Ama ince, gayet ince nükteler de yok değil yani.

EDEBİYATÇI: Amma yaptınız canım. Bunun incelik neresinde? Birtakım aşağılık kişiler... Sonra o ne bayağılık. Nükteler de adinin bayağısı.

TANINMAMIŞ ADAM: Ha, o başka. Ben zaten edebi değeri hakkında yargı veremem. Yalnız, söylemek istediğim, güldürücü bir oyun yani... Zevkli.

EDEBİYATÇI: Yok canım, ne güldürücüsü? Bunda güldürü-

cü, zevk verici bir yan göremiyorum. Bir kez bu kadar uydurma konu olmaz. Yaşamda böyle şey yoktur. Sonra ne entrika, ne aksiyon, ne yaratıcılık; hiç, hiçbir şey yok.

TANINMAMIŞ ADAM: Evet, buna karşı bir şey denemez. Edebi bakımdan güldürücü bir yanı yok elbet. Fakat ne bileyim, başka bakımdan bir şeyler var gibi gene.

EDEBİYATÇI: Ne var sanki? Hiçbir şey yok. Sonra o ne biçim konuşma dili öyle. Yüksek tabaka arasında böyle mi konuşulur? Siz söyleyin, biz sizinle böyle mi konuşuyoruz?

TANINMAMIŞ ADAM: Ha, bakın bu doğru. İnce bir noktaya dokundunuz. Bunu ben de düşünüyordum. Konuşmalarda kibarlık yok. Hepsi de sanki bayağılıklarını saklayamıyorlar gibi. Evet, bu doğru.

EDEBİYATÇI: Ama demin övüyordunuz.

TANINMAMIŞ ADAM: Kim övüyordu efendim? Övdüğüm falan yok. Biliyorum, oyun saçma. Ama işte insan birdenbire karar veremiyor. Ben elbet edebi bakımdan konuşmaya yetkili değilim. *(Çıkarlar.)*

BAŞKA BİR EDEBİYATÇI *(kendisini dinleyenlerle beraber girer, elini kolunu sallayarak konuşur):* Siz benim dediğime bakın; ben bu işten anlarım: Oyun kötü mü kötü. İçinde bir tek gerçek kişi yok, hepsi karikatür. İnanın bana, dünyada böyle insanlar yoktur, olamaz; çünkü ben edebiyatçıyım, bunu bilirim. Oyun için diyorlar ki: Canlıymış, gözleme dayanıyormuş... Canım saçma bunlar, hep saçma. Bunları söyleyenler yazarın dostları. Oyunu yalnız onlar övüyor. Hatta işittiğime göre yazarı Fonvizin'e benzetiyorlarmış. Oysa bu piyese komedya bile denemez. Tuluat yahu. Hem de kötü cinsten bir tuluat. Kotzebue'nin en hafif bir komedyası bunun yanında şaheser sayılır. Bunu kanıtlayacağım; hem de iki kere iki dört eder gibi, kesin olarak kanıtlayacağım. Dostları, arkadaşları onu çok çok övdükleri için kendisini Shakespeare'le bir sanıyor. Zaten bizde hep böyle olur. Ne çıkarsa dostlardan çıkar. Bakın örneğin Puşkin'e; niçin bütün Rusya ondan söz ediyor?

Hep dostları yüzünden. Bağırdılar, çağırdılar. Şimdi de bütün Rusya onların ardına takılmış bağırıp çağırıyor. *(Yanındakilerle beraber çıkar).*

(İki Subay gene sahnenin önüne gelir, eski yerlerini alırlar.)

BİRİNCİ SUBAY: Haklı azizim, çok haklı. Tam benim dediğim gibi; tuluat işte, tuluat. Ahbap işi beğenilen bir tuluat. Açık söyleyeyim, birçok yerleri insanı iğrendiriyor.

İKİNCİ SUBAY: Yahu, hiç bu kadar gülmedim diyen sen değil miydin?

BİRİNCİ SUBAY: Canım o başka... Anlamıyorsun. Sana hep açıklamak lazım. Düşün bir: Bu oyunda ne var sanki? Entrika yok, aksiyon yok, yaratıcılık yok. Hep olmayacak şeyler, bütün kişiler karikatür.

(Kalabalık arasında başka iki subay.)

BİRİNCİSİ *(ötekine):* Şu konuşan kim yahu? Galiba sizin alaydan olacak? *(İkincisi, gösterilen subaya baktıktan sonra: bırak canım anlamına elini sallar.)* Ne yani, budalanın biri mi?

İKİNCİSİ: Yooo... Budala değil, akıllıdır bile. Ama eleştiriler yayımlanmaya başladıktan sonra belli olur aklı. Yazılar gecikti mi, onun kafası da bomboştur. Haydi gidelim. *(Çıkarlar.)*

(İki sanatsever girer.)

BİRİNCİSİ: Ben, kötü, iğrenç, bayağı falan gibi laflar kullananlardan değilim. Bu gibi laflar da zaten bayağı insanların ağzına yakışır. Hani canım herkes bilir, bazı insanlar vardır, dillerinden salon lafı eksik olmaz ama kibarların kapısına bile yanaşamazlar. Onlardan söz etmeyelim.

Benim söylediğim şu, komedyada gerçekten bir entrika yok.

İKİNCİSİ: Evet, siz entrikayı herkesin anladığı gibi anlıyorsanız, yani entrika deyince hatırınıza hep aşk entrikası geliyorsa o zaman hakkınız var; oyunda böyle bir entrika yok. Ama bana kalırsa böyle değişmez bir entrika düşüncesine dayanmanın zamanı geçmiştir. Çevrenize bakın bir kez: Dünyada değişmeyen ne kaldı? Şimdi, bir yer kapmak, neye mal olursa olsun parlamak, başkalarını ezmek, kendisine aldırış etmeyenlerden, kendisiyle alay edenlerden öç almak gibi şeyler bir dramın belkemiği olmak bakımından önemli şeyler değil mi? Mevki, para, iyi bir evlenme gibi konuların şimdi aşka bir üstünlükleri olduğu doğru değil mi?

BİRİNCİSİ: Evet, dediğiniz doğru. Ama bu oyunda böyle bir düğüm var da denemez.

İKİNCİSİ: Bu oyunda bir düğüm olup olmadığı üstüne tartışacak degilim. Yalnız şunu söyleyeceğim ki tiyatro yapıtlarında özel bir düğüm aranıyor ama genel düğümü düşünen yok. Mutlaka birbirini seven iki kişi olacak. Bunun bir türlü sonu gelmiyor. Çünkü alışılmış. Onlar evlenmeden de oyun bitsin istemiyorlar. Elbet bu da bir düğümdür. Ama ne biçim düğüm? Mendilin kenarında küçücük bir düğüm. Hayır, komedya kendiliğinden, bütünüyle bir tek genel düğüme girmeli. O düğümün çözülmesi, oyundaki bütün kişileri ilgilendirmeli; hepsini içerisine almalı, yalnız bir ikisini değil. Az çok hepsine dokunmalı. Ancak bu yolla bütün kişiler oyunun kahramanı olur. Komedyanın akışı, gidişi bütün makineyi sarsar. Hiçbir tekerlek paslanmış, işten kalmış olarak durmamalıdır.

BİRİNCİSİ: Ama bütün kişiler oyunun kahramanı olamaz. Birinin veya ikisinin ötekilerini yönetmesi lazım.

İKİNCİSİ: Hiç de lazım değil. Yalnız, birkaçı ön safta olabilir. Bir makinede de bazı tekerlekler öteki tekerleklerden daha çok göze çarpar, daha çok hareket eder. Ama onlara,

olsa olsa, başlıca tekerlekler denir. Piyesi yöneten şey ise oyunun ana fikridir. O olmazsa piyeste bütünlük aranamaz. Oyunun bağına gelince onu her şey sağlayabilir. Dehşet, korku içinde bekleyiş, kanun pençesinin yaklaşan tehdidi...

BİRİNCİSİ: Ama siz galiba komedyaya daha genel, daha başka bir anlam veriyorsunuz.

İKİNCİSİ: Ama bu onun gerçek anlamı değil midir? Komedya başlangıçtan beri halkın yarattığı bir sanattır. Komedyanın babası olan Aristofanes onu bize böyle gösterdi. Komedya sonradan özel entrikanın dar yoluna girmiş ve hep o aynı aşk üzerine kurulu, beylik çözümü kabullenmiştir. Ama buna karşılık en iyi komedya yazarlarında bu bağ ne kadar zayıftır. Bu sahne âşıkları bu kukla aşklarıyla çok küçük, çok önemsiz.

ÜÇÜNCÜ BİR KİŞİ *(yaklaşır, ikincisinin omzuna hafifçe dokunur):* Haksızsın. Aşk da tıpkı öteki duygular gibi komedyaya girebilir.

İKİNCİSİ: Ben, aşk bir oyuna konu olamaz demedim. Yalnız aşk değil, ondan daha yüksek olan duygular bile pekâlâ bu işi görebilir. Ama şu koşulla; onlar ancak bütün derinlikleriyle anlatılabildikleri zaman bir anlam kazanabilirler. İnsanın, onları ele aldığı zaman, oyunun bütün öteki öğelerini gözden çıkarması lazımdır. O zaman da komedyanın temeli olan her şey yok olur gider. Komedya bir toplum sanatı olarak büsbütün ortadan kalkar.

ÜÇÜNCÜSÜ: Öyle ise sence komedyanın konusu beylik duygular olmalı değil mi? O vakit de komedya aşağılık, bayağı bir sanat haline düşmez mi?

İKİNCİSİ: Evet, işin içyüzünü görmeden kuru kuru sözcüklerle tartışılırsa dediğiniz doğru. Ama örneğin olumlu ve olumsuz, her ikisi de aynı amaç için kullanılamaz mı? Komedya veya tragedya aynı yüksek fikri anlatamazlar mı? Aşağılık, namussuz bir adamın bayağı hareketlerini anlatmakla namuslu bir insanın ayırt edici yanlarını ortaya

koymuş olmaz mıyız? Bütün bu adilikler, kanunsuzluklar, adaletsizlikler bize kanunu, görevi, adaleti hatırlatmış olmuyor mu? Usta bir hekimin elinde sıcak su veya soğuk su, bir hastalığı aynı başarıyla iyi etmeye yarayamaz mı? Böyle bir işe kalkışan bir adamın elinde her şey bir güzelliğe varmak için gereç olabilir. Yeter ki bu heves güzelliğe hizmet etmek gibi soylu bir düşünceden çıkmış olsun.

DÖRDÜNCÜ BİR KİŞİ *(yaklaşır)*: Neye, neye? Güzelliğe mi? Nedir bu konuştuğunuz yahu?

BİRİNCİSİ: Canım, komedyayı tartışıyoruz. Yalnız, genel olarak komedya üzerinde konuşuyoruz da, asıl bu komedyadan söz ettiğimiz yok. Siz oyuna ne dersiniz?

DÖRDÜNCÜSÜ: Söyleyeceğim şey şu; cevher var, yaşamı görmüş, birçok güldürücü, doğru, doğadan alınmış şeyler var. Ama gene de bu oyunda eksik bir yan görülüyor. O da düğüm, düğümün çözülmesi gibi şeyler galiba. Garip olan şu ki komedya yazarlarımız bir türlü hükümetle uğraşmaktan vazgeçmiyorlar. Bizde hiçbir piyes, araya hükümet girmeyince bitmez.

ÜÇÜNCÜSÜ: Bu doğru ama, doğal da. Çünkü hepimiz hükümete bağlıyız. Hemen hemen hepimiz memuruz. Aşağı yukarı bütün ilgilerimiz hükümet işleriyle. Doğal olarak bu halimiz az çok yazarlarımızın yapıtlarında da görülecek.

DÖRDÜNCÜSÜ: Evet kabul, kabul. Bu bağlılık yapıtlarımızda da görülsün. Ama hükümet işe karışmadan hiçbir oyunun bitmemesi kadar gülünç bir şey olabilir mi? Yunan tragedyasında kader ne ise komedyalarımızda da hükümet onun yerini tuttu.

İKİNCİSİ: Bakın işte, demek ki bu, komedya yazarlarımızın istemeden, düşünmeden yaptıkları bir şey. Yani bu hal biraz da komedyamızın özelliği oluyor. Hepinizin içinde hükümete karşı bir inanç saklı. Bu hiç de kötü bir şey değil. İnşallah hükümet her yerde, her zaman görevinin ne olduğunu görür, anlar. Yani Tanrının dünyadaki temsilcisi olmak ödevini. Suçu cezalandıran kadere Yunanlılar nasıl

inandılarsa o vakit biz de hükümete öyle inanırız.

BEŞİNCİ BİR KİŞİ: Merhaba baylar. Hükümet hükümet diye birtakım şeyler konuşuyorsunuz. Bu komedya ortalığı allak bullak etti. Herkes bir şey söylüyor.

İKİNCİSİ: En iyisi rahat rahat konuşmak için bizim eve gidelim. Böyle tiyatro koridorlarında konuşmaktansa... *(Çıkarlar.)*

(Birkaç saygıdeğer, iyice giyinmiş kişi birbiri arkasından görünür.)

NO. I.: Evet, evet doğru. Bizde de kimi zaman böyle şeyler oluyor. Hatta daha kötüsü bile oluyor. Ama bunu sahnede canlandırmaya ne lüzum var; işte bütün sorun burada. Bu oyunlar niçin hazırlanıyor, ne yararı var? Bana bunu anlatır mısınız? Bilmem nerede birtakım ahlaksızlar varmış. Bundan bana ne? İstersem her zaman... Yoo, vallahi, ben bu işi anlayamıyorum vesselam. *(Çıkar.)*

NO. II.: Yok yok. Bu, insan kusurlarının eleştirisi değil. Bu doğrudan doğruya Rusya ile iğrenç bir biçimde alay. Sadece hükümeti kötülemek. Çünkü sahnede birtakım namussuz memurları canlandırmak, onların rezaletlerini ortaya koymak dosdoğru hükümeti lekelemek demektir. Yok yok, böyle oyunlara nasıl müsaade ediyorlar, aklım ermiyor. *(Çıkar.)*

(Oldukça önemli iki memur Bay A. ve Bay B. girerler.)

BAY A.: Hayır, benim dediğim o değil. Bence bütün bu yolsuzlukları ortaya dökmek gerek. Olup biten şeyleri görmemiz, anlamamız gerek. İşte ben, biraz fazla heyecanlanmış olan milliyetçilerimizin düşüncesine bu yüzden katılamıyo-

rum. Ama bana öyle geliyor ki bu komedyanın hazin bir yanı da var.

BAY B.: Yanımda mütevazı kılıklı biri oturuyordu... Onur söylediklerini işitmenizi isterdim. Hah, işte geliyor.

BAY A.: Kim?

BAY B.: İşte size sözünü ettiğim o mütevazı kılıklı kişi. *(Ona doğru)* Beni o kadar ilgilendiren konuşmamızı yarıda bırakmıştık, değil mi?

MÜTEVAZI KILIKLI KİŞİ: O konuşmayı sürdürmeyi ben de çok isterim. Biraz önce birtakım laflar işittim: Bütün bunlar yalanmış, bütün bunlar hükümetle, âdetlerimizle alaymış. Bunları hiç de sahnede canlandırmaya gelmezmiş. İşte bu sözleri duyduktan sonra oyunu yeniden düşünmeye, bir bütün olarak gözden geçirmeye koyuldum. Açık söyleyeyim şimdi onu deminkinden daha önemli buluyorum. Bana öyle geliyor ki bu oyunda halkı güldürmek suretiyle yerilen, mahkûm edilen şey iki yüzlülüktür; altında adiliğin, ahlaksızlığın saklı durduğu o namus maskesidir; namuslu bir insan rolünü oynayan düzenbazlardır. Açıkçası güzel sözlerin, doğru sözlerin bir hilekârın ağzında ne kadar gülünç olduğunu, onun suratına geçirdiği maskenin herkese, koltuktan paradiye kadar herkese ne kadar komik geldiğini görünce korkunç bir sevinç duydum. Bir de kimileri bu gibi şeylerin sahnede gösterilmesini doğru bulmuyorlar. Oldukça namuslu bir insana benzeyen bir adamdan şöyle bir laf işittim: "Bizde böyle yolsuzluklar olduğunu görünce halkımız ne der?" dedi.

BAY A.: Affedersiniz ama, doğrusu, benim de ağzımdan böyle bir soru çıktı. Halk bütün bunları görünce ne diyecek?

MÜTEVAZI KILIKLI KİŞİ: Halk mı ne diyecek? *(Durduğu yerden biraz çekilir. Yoksulca kılıklı, biri lacivert ceketli, öteki kurşuni ceketli iki kişi geçer.)*

LACİVERT CEKETLİ *(kurşuni ceketliye)*: Önce amma kabadayıydılar. Sonradan hükümetin yumruğu başlarına

dikilince kedi görmüş fare gibi kaçacak delik aramaya başladılar. *(İkisi de çıkar.)*

MÜTEVAZI KILIKLI KİŞİ: İşte bakın, duydunuz mu? Halk böyle söyler.

BAY A.: Ne, ne diyorlardı?

MÜTEVAZI KILIKLI KİŞİ: Diyorlardı ki; 'önce amma kabadayıydılar, sonradan hükümetin yumruğu başlarına dikilince kedi görmüş fare gibi kaçacak delik aramaya başladılar' Görüyor musunuz? İnsanın doğal görüşü, doğal duygusu hiç yanılmıyor. Kitaplardan çıkarılma kuramlarla, düşüncelerle kararmamış, görme gücünü insan doğasından alan basit bir gözün ne gerçek bir görüşü vardır. Böyle bir oyundan sonra halkın hükümete daha da çok inanacağı apaçık, değil mi? Evet, böyle oyunlar halk için gereklidir. Halk onların sayesinde hükümeti, hükümetin kötü temsilcilerinden ayırmayı öğrenecektir. Görsün, öğrensin ki yolsuzluk hükümetten gelmiyor. O yolsuzluğu, hükümetin istediklerini anlamayanlar, hükümete karşı sorumlu olmak nedir bilmeyenler yapıyor. Halk görsün ki hükümet namusludur; kanunu, namusu, insanlık görevlerini hiçe sayanların er geç hakkından gelecektir. Vicdanı temiz olmayanlar onun önünde titreyecektir. Evet, halkın böyle oyunları görmesi lazımdır. İnanın bana; birtakım adaletsizlere, haksızlıklara uğramış olsa bile halk, böyle bir oyundan gene içi rahatlamış, kanuna inanı kuvvetlenmiş olarak çıkacaktır. Bir de şu söz çok hoşuma gidiyor: Halk büyükleri hakkında kötü fikirler edinecekmiş. Bunu söyleyenler galiba halkın, büyüklerini ilk kez burada, tiyatroda göreceğini sanıyorlar. Yani köyünde, herhangi bir düzenbaz muhtarın yumruğu altında ezildiğini göremeyecek de gelip bunu tiyatroda öğrenecek. Onlar halkımızı odun gibi anlamsız, budala görüyorlar. O kadar ki kıymalı böreği peynirli börekten ayıramayacak kadar budala görüyorlar. Hayır, şimdi düşünüyorum da bu piyeste bir tek namuslu adamın gösterilmeyişi daha iyi olmuş. Çünkü insan çok

kendini beğenmiş bir yaratıktır. Ona birçok kötülükleri yanında bir tek iyi şey gösterirseniz, artık tiyatrodan göğsü kabara kabara çıkar. Hayır hayır, bu piyeste yalnız kötülüklerin gösterilmesi çok iyi olmuş. Bu kötülükler o kadar göze batıyor ki artık hiç kimse bu adamların yurttaşı olmak istemiyor. Böyle şeylerin olageldiğini söylemeye bile dilleri varmıyor.

BAY A.: Ama gerçekten bizde tıpı tıpına bunlara benzeyen insanlar var mı?

MÜTEVAZI KILIKLI KİŞİ: Size bunun hakkında bir şey söyleyeceğim, müsaade ederseniz. Bilmem nedense, böyle bir soru işitince üzerime bir mahzunluk çöküyor. Sizinle açık açık konuşabilirim. Yüzünüzde beni içten konuşmaya zorlayan bir hal görüyorum. Herkes, 'acaba böyle insanlar var mı?' diye soruyor. Ama niçin hiç kimse: 'Bende de böyle kötülükler var mı acaba?' diye sormuyor? Ben iyi kalpli bir insanım. Kalbim sevgi ile doludur. Ama insanlarla yaşaya yaşaya istemeyerek sapılan birçok kötü yollara düşmemek için ne denli çabalamak zorunda kaldığımı bilseniz. Bu anda sizin bundan on dakika önce güldüğünüz, benim de beraber güldüğüm bu kötülüklerin bende bulunmadığını nasıl söyleyebilirim?

BAY A. *(kısa bir susmadan sonra):* Vallahi sözleriniz insanı düşündürüyor. Aldığımız şu Avrupa terbiyesi yüzünden burnumuz kaf dağında. Kendimizi tanıyacak halde değiliz. Bizim şu ciladan ibaret terbiyemizi almamış olanlara nasıl hor baktığımızı görünce, hepimizin kendimizi melek saydığımızı, kötü insanlardan da hep üçüncü kişi olarak söz ettiğimizi hatırlayınca üzerime bir mahzunluk çöküyor. Fakat, affedersiniz, kiminle müşerref olduğumu sorabilir miyim?

MÜTEVAZI KILIKLI KİŞİ: Komedyada gösterilen o küçük memurlardan biri. Kasabadan buraya geleli iki gün oldu.

BAY B.: Bu hiç hatırıma gelmezdi. Şaşılacak şey doğrusu. Peki ama bugünden sonra böyle kimselerle beraber çalış-

mak, bir arada yaşamak size ağır gelmeyecek mi?

MÜTEVAZI KILIKLI KİŞİ: Ağır mı? Bakın size bir şey söyleyeyim: Doğrusu çok defa sabrım tükeniyor. Kasabamızdaki memurların çoğu sağlam ayakkabı değil. Çoğu zaman bir iş çıkarabilmek için deveye hendek atlatmak kabilinden güçlükleri yenmem gerekti. İstifa etmeyi bile düşündüğüm oldu. Ama şimdi, bu temsilden sonra moralim biraz düzeldi. İşimde, gücümde çalışmak için kendimde taze güçler buluyorum. Hatta hilekârlığın saklı kalmadığını, bütün namuslu insanlar önünde onunla alay edildiğini, ulusal gururumuzu pek okşamasa bile aşağılık davranışlarımızı ortaya koymaktan çekinmeyen bir yazar bulunduğunu ve herkese, her gerekli olana bunu göstermekten korkmayan namuslu bir hükümetin varlığını görmek beni biraz avutuyor. İşte yalnız bu bana, yararlı işime yeniden sarılmak hevesini veriyor.

BAY A.: Size bir öneride bulunmama müsaade eder misiniz? Ben devlet teşkilatında önemli bir işin başında bulunuyorum. Bana gerçekten namuslu, temiz yardımcılar lazım. Size bir iş önereceğim. Hem göz önünde daha geniş bir çalışma alanı bulmuş olacaksınız, hem de çıkarlarınız daha gözetilmiş olacak.

MÜTEVAZI KILIKLI KİŞİ: Size candan teşekkür ederim. Ama müsaade edin de bunu kabul etmeyeyim. Madem kazadaki görevimde yararlı olduğumu biliyorum, onu böyle yüzüstü bırakmak doğru olur mu? Hem ben ayrıldıktan sonra yerime halkı ezmekten hoşlanan hinoğluhin birinin gelmeyeceği nereden belli? Siz galiba beni doğru düşüncelerimden dolayı sevindirmek için bu öneriyi yaptınız. Buna karşılık size şunu söyleyeceğim müsaade ederseniz; ben herkes gibi oyunu alkışladım ama yazarı sahneye çağırmadım. Komedya hoşumuza gittiyse onu övelim. Yazara gelince o sadece ödevini yapmıştır. Biz öyle bir haldeyiz ki yalnız büyük bir iş başaranlar değil, işinde gücünde hiç kimseye kötülük etmeyenler bile kendilerini olağanüstü

değerde insanlar sanıyorlar. Bu sanıları başkalarınca da kabul edilmezse, mükâfat görmezlerse ciddi olarak kızıyorlar. 'Rica ederim,' diyorlar, 'ben yüzyıl namusumla yaşadım; diyebilirim ki hiçbir kötülüğümü gören olmamıştır; niçin bana iyi bir mevki vermiyorlar, nişan vermiyorlar?' Hayır... Takdir edilmeyi beklemeden namuslu olamayanların namusuna inanmam. Bunların namusu bence beş para etmez.

BAY A.: Hiç olmazsa sizinle tanışmama müsaade etseniz. Size böyle musallat olmamı hoş görün. Bu hareketim saygımdan ileri geliyor. Bana adresinizi verir misiniz?

MÜTEVAZI KILIKLI KİŞİ: Buyurun; fakat şunu da söyleyeyim ki, bundan yararlanmanızı istemem. Ben yarın sizi arar bulurum. Affedersiniz, ben soylu tabaka arasında yetişmedim. Yüksek bir eğitim görmedim. İyi konuşmasını da beceremem, ama bir devlet adamında böyle dikkati çeken bir hal, iyiliğe karşı böyle bir ilgi görmek... Keşke her hükümdar böyle insanlarla çevrili olsa. *(Çabuk çabuk çıkar.)*

BAY A. *(elindeki kartı evirir çevirir):* Bu karta bu tanımadığım ada bakıyorum da içimde bir haz duyuyorum. Demin tiyatrodan çıkarken kederli gibiydim. Şimdi o hal dağıldı gitti. Tanrı seni korusun, ey bizim bu kadar az bildiğimiz Rusya! Taşrada, uzak bir köşede, kimsenin bilmediği böyle bir insan yaşayıp gidiyor. Bir o mu? Kim bilir böyle niceleri var daha. Onlar kaba, kararmış taşlar arasındaki altın izleri gibidir. Bunu düşündüğüm zaman teselli buluyorum, güç buluyorum. Komedyayı gördükten sonra onun ruhu nasıl aydınlandıysa, onunla konuştuktan sonra benim de içime bir ferahlık geldi. Allahaısmarladık. Bana böyle bir tanışma fırsatı verdiğiniz için size teşekkür ederim. *(Çıkar.)*

BAY V. *(Bay B.'ye yaklaşarak):* Konuştuğunuz kimdi? Galiba Bakan değil mi?

BAY P. *(başka yandan Bay B.'ye yaklaşır):* Kardeşim, ne der-

sin bu işe? Nasıl şey bu?

BAY B.: Ne demek nasıl şey?

BAY P Böyle şey nasıl oynanır yahu?

BAY B.: Niçin oynanmasın?

BAY P.: Yahu düşünsene bir kez. Böyle şey olur mu? Baştan aşağı çirkinlik deryası. Seyredenler için fena bir örnek değil mi?

BAY B.: Bu çirkin şeyler övülüyor mu sanki? Hep alay edilsin diye gösterilmemiş mi?

BAY P Yok kardeşim, ne dersen de, saygı denen bir şey vardır. Böyle temsillerle memurlara karşı, yüksek makamlara karşı saygı kalkıyor ortadan.

BAY B.: Kalkıyorsa memurlara, yüksek makamlara karşı değil, görevini yapmayanlara karşı kalkıyor.

BAY V Müsaade ederseniz bir şey söyleyeyim: Bu ne de olsa bir parça hakaret sayılır. Hem bunun ucu herkese dokunur.

BAY P Tamam, benim dediğim de bu. Bunun ucu herkese dokunur. Evet şimdi ortada bir kaymakam var, o kadar. Ama bir gün belki de valiye, hatta daha büyüğüne dil uzatılmayacağını kim söyleyebilir?

BAY B.: Bundan ne çıkar? İsmi cismi belli kimselere tecavüz edilmiyor ya. Bu yetmez mi? Ama ben uyduruk bir kişi çıkartıyorum ortaya ve çevremizde görüp işittiğimiz birtakım yolsuzlukları, kötülükleri bu adama yüklüyorum. Sonra onu istediğim bir göreve, örneğin bir valiliğe oturtup, 'bakınız, böyle vali olur mu?' diyorum. Bundan ne çıkar? Sanki valilerin içinde kaz herifler yok mu?

BAY P Yo dostum, ileri gidiyorsun. Hiç vali kaz olur mu? Kaymakam desen neyse, ama vali? Yo, sen ileri gidiyorsun.

BAY V.: Canım niçin hep kötülükleri, yolsuzlukları canlandırıyorlar? Niçin güzel şeyler, örnek olacak şeyler gösterilmiyor?

BAY B.: Niçin mi? Amma da garip soru. Bunun gibi daha bir

sürü *niçinler* sıralanabilir. Niçin örneğin bir baba, oğlunu serserilikten kurtarmak istediği zaman sözle, öğütle kalmıyor da alıp onu doğruca bir hastaneye götürüyor, orada çocuğuna vur patlasın, çal oynasın yaşamanın korkunç sonuçlarını gösteriyor? Bunu niçin yapıyor?

BAY V.: Şuna değinmeme müsaade eder misiniz? Burada gösterilen şeyler toplumsal yaralarımızdır. Bizim onları göstermemiz değil, iyice saklamamız gerekir.

BAY P.: Tamam, doğru. Ben de sizin gibi düşünüyorum. Bizim, kötü yanlarımızı saklamamız gerek. Böyle göz önüne koymak olur mu hiç?

BAY B.: Bu sözler sizin tarafınızdan değil de başka birisi tarafından söylenmiş olsaydı, ben bunların gerçek bir yurt sevgisinden değil, dosdoğru ikiyüzlülükten geldiğini söylerdim. Yani siz sözünü ettiğimiz şu sosyal yaraları, ancak üstü kapanacak kadar iyi etmek istiyorsunuz. Ama içinde hastalık sürüp gidiyormuş, bundan size ne? O yara yeni baştan öyle bir patlayabilir, öyle işler açabilir ki o zaman artık hiçbir tedavi para etmez. Bunu hiç düşünmüyorsunuz. Ama dediğim gibi bundan size ne? Gerçeği kendimizden gizlemeye kalkmadan, günahlarımızı gözlerimizin önüne sermeden kendimizi, bu halimizi aşmaya imkân yoktur. Siz bunu anlamak istemiyorsunuz. Siz insanın sağır kalmasını, uyku içinde yaşamasını, içinin titrememesini, kalbinin kanamamasını istiyorsunuz. İnsan ruhu öyle bir uykuya dalsın ki artık hiçbir şey onu sarsamasın... İşte sizin istediğiniz bu. Hayır, beni bağışlayın, böyle laflar söylettiren şey gerçek, temiz bir insanlık sevgisi değil, soğuk bir bencilliktir. *(Çıkar.)*

BAY P. *(kısa bir sessizlikten sonra):* Neden ağzın kapandı yahu? Ha? Ne dersin bu herife? Amma da laf etti ha. *(Bay V. susar.)* O ne isterse söylesin. Ama bu dediğimiz yaralar bizim değil mi?

BAY V *(kendi kendine):* Bir kez bu yaraları diline doladı mı, artık önüne gelene bu yaralardan söz edip durur.

BAY P.: Canım nedir sanki, ben de istesem bu kadar laf söylerim. Bundan ne çıkar? Ha bak işte prens N. geliyor. Bir dakika prens?

PRENS N.: Ne var?

BAY P.: Dur canım, konuşalım biraz. Oyuna ne dersin?

PRENS N.: Güldürücü.

BAY P.: Ama söyle canım, böyle şey olur mu Tanrı aşkına?

PRENS N.: Neden olmasın?

BAY P.: Bir defa düşün yahu, böyle şey olur mu? Sahnede birtakım namussuzlar gösteriliyor. Bütün bunlar bizim yaralarımız.

PRENS N.: Hangi yaralar yahu?

BAY P.: Bizim yaralarımız canım, yani sosyal yaralarımız.

PRENS N. *(canı sıkılmış bir halde):* Sen düşün o yaraları. Onlar benim değil senin yaraların. Amma kafa şişirdin yahu. Benim, eve gitmem lazım. *(Çıkar.)*

BAY P. *(devam ederek):* Hem de ne saçmalar söyledi değil mi? Yok bir vali kaz olabilirmiş. Kaymakam için ne ise, bir kerteye kadar kabul edilebilir, ama...

BAY V.: Haydi artık gidelim. Yeter konuştuğumuz. Vali olduğunu anlamayan kalmadı. *(Kendi kendine)* Öyle insanlar var ki her şeyi bayağılaştırmanın ustasıdırlar. Senin düşünceni alır bir tekrar ederler, öyle bayağı bir hale sokarlar ki, yüzün kızarır. Kimi zaman da, olur ya, insan hali bu, aptalca bir söz kaçırıverirsin ağzından, belki de kimse farkına varmayacak, arada kaynayıp gidecek değil mi? Oysa karşına bir hayran dost çıkar, alır senin o sözünü, herkese yayar. Hem olduğundan daha budalaca yayar. Vallahi insana tiksinti geliyor. Sanki çirkefe batmış gibi. *(Çıkarlar.)*

(Bir Asker, bir sivil birlikte girerler.)

SİVİL: Siz askerler hep böylesinizdir zaten. Efendim böyle şeyler temsil edilmeli, gösterilmeli dersiniz. Elbet sivil me-

murlarla alay etmek olsun da, siz daima hazırsınız. Ama biri çıkıp da birazcık askerlere dokundu mu, herhangi bir alaydaki, bozuk ahlaklı değil de nezaketsiz, terbiyesiz subaylardan söz etmeye kalktı mı şikâyeti danıştaya kadar dayarsınız.

SUBAY: Yahu, siz beni ne sanıyorsunuz? Evet, bizde böyle anlattığınız züppeler yok değildir. Ama, inanın, aramızda askerlik şerefini bozan subaylarla alay edilince herkes memnun olur. Çıkarın efendim, ortaya böyle bir oyun çıkarın, biz askerler her zaman onu görmeğe hazırız.

SİVİL *(kendi kendine):* Evet, hep böyledir zaten; ne olacak efendim, böyle bir oyun yazılsın da seyredelim derler. Ama gün gelir bu oyun yazılır, o zaman da küplere binerler.

(Kışlık redingotlu iki kişi girer.)

I. REDİNGOTLU: Evet, Fransızlar da böyle oyunlar gösteriyorlar. Ama ne bileyim, onlarınkinde başka bir hoşluk vardır. Bak sözgelişi, dünkü vodvili hatırlıyorsun değil mi? Soyunuyorlar, yatağa giriyorlar, sonra da masadan salata tabağını alıp yatağın altına sokuyorlar. Elbet biraz açıkça ama hoş işte. İnsan bu gibi şeylere sinirlenmeden bakabiliyor. Benim karım, çocuklarım her gün tiyatroya giderler. Oysa burada kerata mujiğin biri, kapıma bile yaklaştırmayacağım bir herif çizmeleriyle boylu boyunca uzanıyor, esniyor, dişlerini karıştırıyor. Bu ne biçim şey yahu, ne ayıp şey!

II. REDİNGOTLU: Fransızlar başka. Onlarda sosyete var monşer. Bizde böyle şey olanaksız. Bizim yazarlarımızın kültürleri yok ki... Çoğu medreseden yetişme. Obur, ayyaş herifler. Uşağımın böyle bir yazar ahbabı vardır. Sıkı fıkı konuşurlar. Buyurun bakalım, bu adam yüksek tabakayı nereden bilsin? *(Çıkarlar.)*

KİBAR BİR BAYAN *(yanında biri fraklı biri üniformalı iki kişiyle girer):* Tanrım, nasıl insanlar canlandırmışlar sah-

nede? Hiçbirinin hoş bir yanı yok. Niçin bizim memleketimizde Fransızlar gibi, örneğin Dumas gibi bir yazar yetişmiyor? Ben bütün kişiler erdem örneği olsun demiyorum. Kötü bir yolda yürüyen hatta kocasını aldatan, en düşkün bir adama kendisini veren bir kadın da sahnede yaşatılabilir. İş orada değil. Yeter ki onun hoş bir yanı olsun, sevebileyim, onunla ilgilenebileyim. Oysa bunların tümü birbirinden iğrenç.

ÜNİFORMALI KİŞİ: Evet, bayağı, bayağı.

KİBAR BAYAN: Peki, bizde, Rusya'da her şey niçin bu denli bayağı oluyor?

FRAKLI KİŞİ: Dostum, bunun nedenini sonra açıklarsınız. Arabamız geldi. *(Çıkarlar.)*

(Üç erkek girer.)

BİRİNCİSİ: Niçin gülmeyecekmişim? Gülerim elbet. Gülmek kötü bir şey değil ki. Ama bu konunun alay edilecek neresi var? İhtilas, rüşvet filan gibi birtakım ahlaksızlıklar... Bunlarla alay edilir mi hiç?

İKİNCİSİ: Peki, neyle alay edilir? İyi şeylerle mi? Erdemle mi?

BİRİNCİSİ: Hayır, değil elbet. Ben demek istiyorum ki bu bir komedya konusu olmaz. Bu daha çok hükümeti ilgilendirecek bir sorundur. Sanki alay edilecek başka şeyler yokmuş gibi.

İKİNCİSİ: Neler var sözgelişi?

BİRİNCİSİ: Dünyada gülünecek şey mi kalmadı yahu? Örneğin ben geçenlerde gezmek için bir yere gidecektim. Arabacı, başka bir yere, ama tam karşıt bir yere götürdü. İşte bunun gibi şeyler var sözgelişi.

İKİNCİSİ: Yani komedyanın ciddi bir anlamı olmasın, bunu demek istiyorsunuz değil mi? İyi ama, böyle bir kural koymaya ne gerek var? Sizin istediğiniz gibi komedyalar çok. Arada bir böyleleri de oynansa fena mı olur? Anlattığınız

şekildeki komedyalar hoşunuza gidiyorsa her gün tiyatroya gidebilirsiniz. Her gün birisinin iskemlenin altına saklandığını, başka birinin de onu ayağından tutup çıkardığını seyredebilirsiniz.

ÜÇÜNCÜSÜ: Yok, öyle değil. Her şeyin bir yolu yordamı vardır. Kimi alay edilmeyecek konular da bir kerteye kadar kutsal sayılırlar.

İKİNCİSİ *(kendi kendine acı bir gülümsemeyle):* İşte dünya böyle. Gerçekten yüksek şeylerle, ruhun kutsal yanlarıyla alay ettiniz mi sizi kimse yermez. Ama aşağı, bayağı, kusurlu bir şeyle alay etmeye kalktınız mı, kutsal şeylerle alay ediyor diye herkes karşınıza dikilir.

BİRİNCİSİ: Sizi inandırdım sanıyorum. İnanın bana, bu söylediklerim gerçeğin ta kendisi. Buna karşı durulmaz. Ben tarafsız bir adamımdır. Kimsenin aleyhinde konuşmuyorum. Ama işte bu bir komedya konusu olamaz. Bir yazara böyle şeyler yakışmaz. *(Çıkarlar.)*

İKİNCİSİ *(kendi kendine):* Doğrusu, ben bu yazarın yerinde olmak istemezdim. Herkese beğendirmek kolay şey değil. Toplum yaşamından şöyle böyle konular seçersiniz, 'saçma şeyler yazıyor, hiçbir derin ahlaki amacı yok' derler. Ciddi, ahlaki bir amacı olan bir konu seçtiğiniz vakit de, 'onun harcı değil bu, daha hafif şeyler yazmalı,' diye söylenirler. *(Çıkar.)*

(Soylu, genç bir bayan kocasıyla birlikte girer.)

KOCA: Herhalde araba uzakta değil. Çabuk gidebileceğiz.

BAY N. *(yaklaşarak):* Gözlerime inanacağım gelmiyor. Siz bir Rus oyununu görmeye gelesiniz ha?

GENÇ BAYAN: Bunda, şaşacak ne var? Bende ulusal duygulardan hiç iz yok mu sanıyorsunuz.

BAY N.: Öyleyse bu oyunun ulusal duygularınızı pek de okşamaması lazım. Elbet beğenmediniz değil mi?

GENÇ BAYAN: Yoo, çok beğendim. Oyunda çok doğru şey-

ler vardı. İçin için katıldım gülmekten.

BAY N.: Güldünüz mü? Yoksa Ruslardan söz ettiği için mi?

GENÇ BAYAN: Hiç de değil. Güldürücü idi de onun için. Bu oyunda açığa vurulan bayağılık, adilik bir ilçede değil de, kılığını değiştirerek burada, aramızda bulunmuş olsaydı gene o bayağılık, adilik olacaktı. İşte bu ortaya konmuştu da ona güldüm.

BAY N.: Biraz önce çok zeki bir bayanla konuşuyordum. O da bana çok güldüğünü söyledi. Ama arkasından da, bu oyun beni hüzünlendirdi, dedi.

GENÇ BAYAN: Sizin zeki bayanınızın neler duyduğunu bilmek istemiyorum. Ben o denli duygulu değilim. Güldüğüm şeyler her zaman için özleri komik olan şeylerdir. Aramızda öyleleri var ki biçimsiz bir burun gördüler mi hemen gülerler de, biçimsiz bir ahlaka gülmeye cesaretleri yoktur.

(Uzakta başka bir genç bayan, kocasıyla görünür.)

BAY N.: Bakın, bakın. Arkadaşınız geliyor. Komedya hakkındaki düşüncelerini öğrenmek isterdim.

(İki bayan birbirlerinin ellerini sıkarlar.)

BİRİNCİ BAYAN: Ne kadar çok güldün. Uzaktan hep sana bakıyordum.

İKİNCİ BAYAN: Güldüm ya. Herkes gülüyordu.

BAY N.: Ama biraz da hüzünlenmediniz mi?

İKİNCİ BAYAN: Doğru, biraz hüzünlendim. Biliyorum, bunlar olmuş şeyler. Ben kendim de buna benzer şeyleri gözlerimle gördüm. Ama gene üzülüyor insan.

BAY N.: Anladığıma göre, bu komedya hoşuma gitmedi demek istiyorsunuz, değilmi?

İKİNCİ BAYAN: Hayır efendim, böyle diyen yok. Söyledim ya, gerçekten güldüm. Hem de herkesten çok. Belki de beni deli sanmışlardır. Ama gene de hüzünlendim işte. İs-

terdim ki iyi, erdemli bir insan göreyim de içim rahatlasın. Bayağılığın bu kertesi, bunca çokluğu...

BAY N.: Evet, buyurun.

İKİNCİ BAYAN: Beni dinlerseniz, komedyanın yazarına söyleyin de hiç olmazsa bir tek namuslu adam soksun piyesine. Sizden rica ediyorlar, çok güzel olur deyin.

BİRİNCİ BAYANIN KOCASI: Ben bu düşüncede değilim; bunu öğütlemem. Bayanlar her zaman bir kahraman görmek isterler: bayağı laflarla da olsa gene namustan, erdemden konuşacak bir kahraman.

İKİNCİ BAYAN: Hiç de öyle değil. Bizi ne denli az tanıyorsunuz. Bu gibi sözleri siz erkekler seversiniz. Namustan, erdemden konuşmayı siz seversiniz. Biraz önce bir bayın söylediklerini işittim. Şişman bir kişiydi. Bağırıyordu: 'İftiradır, böyle alçaklıklar, böyle adilikler bizde yoktur,' diyordu. Hem bunu söyleyen de kimdi biliyor musunuz? En alçak, en bayağı bir adam. Ruhunu da, vicdanını da, her şeyini satabilir... Adını söylemek istemem.

BAY N.: Kim söylesenize, kim?

İKİNCİ BAYAN: Neden merak ediyorsunuz? Zaten yalnız o değil, yanımızdakiler hep öyle bağırıyorlardı: 'Bu, ulusumuzla, hükümetimizle çirkin bir alaydır. Buna nasıl müsaade ediyorlar? Halk buna ne der?' diyorlardı. Niçin böyle bağırdıklarını biliyor musunuz? Gerçekten böyle düşündükleri için mi? Hiç değil. Gürültü çıkarmak için. Komedyanın oynanmasına engel olmak için. Çünkü bu oyundaki bazı kişiler kendilerine benzetilir diye korkuyorlardı. İşte sizin kahramanlarınız bunlar. Tiyatronun değil, yaşamın kahramanları.

BİRİNCİ BAYANIN KOCASI: Siz kızmaya başladınız.

İKİNCİ BAYAN: Kızmaya başladım. Evet, doğru. Kızıyorum, çok kızıyorum. Alçaklığın böyle biçimden biçime girdiğini görür de insan nasıl kızmaz?

BİRİNCİ BAYANIN KOCASI: Evet, şimdi isterdiniz ki bir kahraman bir uçurumdan atlasın, beyni parçalansın...

İKİNCİ BAYAN: Yok canım.

BİRİNCİ BAYANIN KOCASI: Yoo, bu isteğinizi ben doğal görürüm. Kadınlar yaşamın romana benzemesini isterler hep.

İKİNCİ BAYAN: Hayır, hayır, bin kez hayır. Bu zamanı geçmiş, bayat bir düşünce. Siz bize hep bunu yakıştırırsınız. Oysa biz erkeklerden çok daha doğruyuzdur. Kadınlar sizin kadar alçaklık, bayağılık edemezler. Kadınlar sizin ikiyüzlülük ettiğiniz yerlerde ikiyüzlü olamazlar. Sizin rahatça bakabildiğiniz alçaklıklara kadınlar bakamazlar. Onlarda, çevrelerine aldırış etmeden, gerektiği gibi konuşmak dürüstlüğü vardır. Bir şey bayağı ise bayağıdır. Onu saklamak için ne yapsanız boşunadır. Bayağı bayağıdır.

BİRİNCİ BAYANIN KOCASI: Siz gerçekten çok kızdınız.

İKİNCİ BAYAN: Çünkü içten bir insanım. Yalana tahammül edemem.

BİRİNCİ BAYANIN KOCASI: Kızmayın canım. Elinizi verin, şaka ettim.

İKİNCİ BAYAN *(elini uzatır):* Yoo, hiç de kızmadım. *(Bay N.ye)* Beni dinleyin. Yazara tavsiye edin, bir piyesinde de namuslu, dürüst bir adamı canlandırsın.

BAY N.: Bunu nasıl yapar? Namuslu bir adamı canlandırmaya kalkacak olursa belki o adam gerçekliğini yitirir de bir rol oluverir.

İKİNCİ BAYAN: Hayır, hayır. Yazarın duyguları güçlü ise derinse, yapıtın kahramanı hiç de öyle dediğimiz gibi olmaz.

BAY N.: Ama bu pek kolay bir iş olmasa gerek.

İKİNCİ BAYAN: Yazarın kalbinde güçlü, derin duygular yoktur deseniz daha doğru olur.

BAY N.: Neden?

İKİNCİ BAYAN: Çünkü böyle durmadan gülen, güldüren bir adamın içinde yüksek duygular olamaz. İnce ruhlu bir kimsenin duyguları onda yoktur.

BAY N.: Güzel söz doğrusu. Demek sizce bu yazarın namuslu

olması olanaksız, öyle mi?

İKİNCİ BAYAN: Bakın, sözümü gene başka yana çektiniz. Ben bu yazarın soylu olduğunu, sözcüğün bütün anlamı ile namuslu olduğunu yadsımadım. Benim demek istediğim şu: O kalbinden göz yaşı dökemez; herhangi bir şeyi güçle, bütün ruhu ile sevemez.

İKİNCİ BAYANIN KOCASI: Bunu nasıl bunca kesin söyleyebilirsiniz?

İKİNCİ BAYAN: Biliyorum da onun için söylüyorum. Gülen veya güldüren bütün insanlar kendinden hoşnut, bencil insanlardır. Elbet dürüst benciller... Ama gene bencil.

BAY N.: Demek siz ancak insanın soylu davranışlarını gösteren yapıtları yeğliyorsunuz.

İKİNCİ BAYAN: Elbet öyle. Onları her zaman daha yüksek sayarım. Hem açık söyleyeyim, öyle yapıtları yazan kimseye daha çok güvenirim.

BİRİNCİ BAYANIN KOCASI *(Bay N.'ye):* Bak görüyorsun ya, hep aynı şey. Onlar için en bayağı bir tragedya en iyi komedyadan üstündür. Çünkü tragedya da ondan.

İKİNCİ BAYAN: Susun artık, yoksa gene kızacağım. *(Bay N.'ye)* Söyleyin, haklı değil miyim? Bir komedya yazarının hiçbir zaman ateşli bir ruhu olamaz.

İKİNCİ BAYANIN KOCASI: Tersi de olabilir. Çünkü ateşli bir ruh da insanları alaya, yergiye itebilir.

İKİNCİ BAYAN: Peki, diyelim ki bu da olabilir. Ama burada ateşlinin anlamı nedir? Demek ki komedyaları yaratan şey gene de bir kızgınlık, bir sinirlenmedir. Bu duygularında belki de haklı olabilirler. Ama demek ki insanlığa karşı sevgileri yok, sevgileri... Öyle değil mi?

BAY N.: Evet, öyle.

İKİNCİ BAYAN: Söyleyin bakalım, bu komedyanın yazarı bu düşüncenize uygun mu?

BAY N.: Vallahi ne diyeyim bilmiyorum. Onu pek yakından tanımadığım için huyu suyu üstüne bir şey söyleyemeyeceğim. Ama işittiğim şeylere bakılırsa gerçekten ya bencil ol-

malı, yahut da çok sinirli.

İKİNCİ BAYAN: Bakın işte ben bunu önceden tahmin etmiştim.

BİRİNCİ BAYAN: Neden bilmiyorum ama onun bencil olmasını pek istemezdim.

BİRİNCİ BAYANIN KOCASI: Ha bakın, işte uşağımız geliyor. Anlaşılan arabamız hazır. Allahaısmarladık. *(İkinci bayanın elini sıkarak)* Bize geliyorsunuz değil mi? Çay içeriz.

BİRİNCİ BAYAN *(yürüyerek):* Buyurun, buyurun.

İKİNCİ BAYAN: Elbet, muhakkak geliriz.

İKİNCİ BAYANIN KOCASI: Bizim arabamız da hazır galiba. *(Arkalarından çıkarlar.)*

(İki seyirci girer.)

BİRİNCİSİ: Şu noktayı açıklar mısınız? İnsan bu oyunun her olayını, her kişisini, her karakterini ayrı ayrı inceleyince bütün bunların gerçek, canlı, doğal olduğunu görüyor. Ama gene de oyunun bütününde fazla büyütülmüş, abartmalı, karikatür bir yan var. Bu nasıl oluyor? Öyle ki insan tiyatrodan çıkınca istemeye istemeye kendine soruyor: 'Gerçekten böyle insanlar var mı?' Ama gene denebilir ki, bu adamlar öyle cani, katil kimseler de değil yani.

İKİNCİSİ: Yoo, hiç de cani, katil kimseler değil. Hani atasözündeki gibi: 'Ruhları kötü değil, ama şeytana uymuşlar işte'

BİRİNCİSİ: Sonra bu çeşit insanların hep bir arada toplanması, bu kötülük bolluğu komedyamn bir kusuru değil mi? Söyleyin bana, bütün insanları bu komedyadaki kişiler gibi olan bir toplum var mıdır? Hatta yarısı bile değil, yarısından da azı. Komedya, toplu yaşamanın bir tablosu veya aynası olmak gerekirse onu tam bir doğrulukla göstermelidir.

İKİNCİSİ: Bence bu komedya bir tablo değil, daha doğrusu

bir duvar yazıtı. Olaylar da, olayların geçtiği yerler de düşsel. Böyle olmasaydı yazar birtakım yanlışlar, değiştirmeler yapmazdı. Bazı insanlara, onlara hiç de yakışmayan laflar söyletmezdi. Konuşmaları düzeylerine uygun değil. Bence, seyircilerin ilk sinirliliği şundan ileri geliyor: Onlar bu oyunda, zerresi bile bulunmayan bir şey, gerçek kişiler arıyorlar. Bu piyes bir birleşme yeri: Rusya'nın dört köşesindeki bütün uygunsuzluklar, sapıtmalar, hırsızlıklar hep bir araya toplanmış. Niçin mi? Tek ortaya bir düşünce çıksın, seyircilerde bayağılığa karşı haklı bir tiksinti uyansın diye. Ortaya çıkarılan bu kişilerin tümüne de, bütün bütün, 'bunlar kukladır, gerçek kişiler değildir' diye omuz silkemiyoruz. İşte oyunun üzerimizdeki güçlü etkisi buradan geliyor. Adım başında bir insan göründüğü için heyecanımız daha da artıyor ve seyirci, gülerek, istemeye istemeye, arkasına bir göz atıyor. Sanki güldüğü şeyin pek yakınında olduğunu sanıyor da, ne olur ne olmaz, bu kötülükler bana da bulaşır belki, kendimi korumam gerek, diye düşünüyor. Bence beğenilecek, sevilecek kişiler seçmediği için yazara çıkışmak gülünçtür. Yazar bizi kahramanlarından soğutmak için elinden gelen her şeyi yapmış. Komedyada bir tek namuslu insan olsaydı o zaman herkes, bütün seyirciler, bu namuslu insanın yanına geçerlerdi de şimdi neşelerinin kaçmasına yol açan o düzenbazları unuturlardı. Hem o vakit oyun bittikten sonra bile onları böyle boyuna gözlerinin önüne getirip üzülmezlerdi. Gerçekten böyle insanlar var mıdır, yok mudur diye kendilerine sormazlardı.

BİRİNCİSİ: Evet, hakkınız var galiba. Ama insan işte öyle birdenbire komedyanın anlamına varamıyor.

İKİNCİSİ: Bir komedyanın anlamı hep öyle sonradan anlaşılır. Çünkü bu anlamı parça parçataşıyan, kişileştiren kahramanlar ne denli parlak, ne denli canlı olursa seyircinin dikkati de bu kişiler üzerinde o denli çok toplanır. Ancak bütün bu kişiler bir araya gelince oyunun bütünündeki an-

lam ortaya çıkar. Ama bu iş alfabe gibidir. Bütün harfleri bir araya toplamayı, yukardan aşağı, aşağıdan yukarı okumayı herkes beceremez. Beceremeyince de ancak harfleri görür, o kadar. Bakın size şimdiden söylüyorum; göreceksiniz, bu işe ilk önce Rusya'daki kasaba halkı içerleyecek. Bunun yalnız ve doğrudan doğruya kendileri aleyhine uydurulmuş alçakça bir iftira olduğunu söyleyecekler. *(Çıkarlar.)*

BİR MEMUR *(girer):* Bu alçakça bir yalandır, iftiradır.

İKİNCİ MEMUR: Demek artık kutsallık diye bir şey kalmadı. Yurtta kanuna, göreve metelik veren yok. Çıkartıp atmalı bu üniformayı artık. Çünkü üniformalıktan çıktı. Paçavra ettiler, kirlettiler onu.

(İki delikanlı koşa koşa girerler.)

BİRİNCİSİ: Herkes içerledi, herkes. Konuşulanları o kadar çok dinledim ki, şimdi bir seyircinin suratına baktım mı piyes üstüne ne düşündüğünü şıp diye anlayıveriyorum.

İKİNCİSİ: Peki, şu adam ne düşünüyor öyleyse?

BİRİNCİSİ: Hangisi, şu kaputunu giyen mi?

İKİNCİSİ: Evet.

BİRİNCİSİ: Bak ne düşündüğünü söyleyeyim sana: 'Böyle bir komedya yazdığı için yazarı Sibirya'ya sürmeli' diye düşünüyor. Galiba vodvil bitti, halk nerede ise çıkar, haydi gidelim. *(Çıkarlar.)*

(Gürültü çoğalır. Her merdivenden konuşmalar duyulur. Çeşit çeşit mantolar, şapkalar, kadın erkek şapkaları, sivil, asker üniformaları, eskimiş veya yeni giysiler, zengin veya yoksul giysileri gelip geçer. Kalabalık, kaputunu giymekte olan, kişiyi iter. O da biraz kenara çekilir ve gene kaputunu giymeye koyulur. Kalabalıkta her türlü, her rütbeden insan görünür. Üniformalı uşaklar, baylarına yol

açarlar. Bir kadın çığlığı işitilir: "Aman Allahım, her yanımı sıkıştırdılar.")

YALTAKLANMA HUYUNDA BİR GENÇ *(paltosunu giymekte olan kişiye yaklaşır):* Ekselans müsaade ederseniz kaputunuzu tutayım.

KAPUTLU KİŞİ: Ha, merhaba. Burada mıydın sen? Oyunu mu görmeye geldin?

GENÇ ADAM: Evet ekselans. Oldukça eğlenceli bir oyun.

KAPUTLU KİŞİ: Saçma, saçma. Hiç eğlenceli yanı yok.

GENÇ ADAM: Hakkınız var ekselans. Hiç eğlenceli bir yanı yok.

KAPUTLU KİŞİ: Böyle şeyler için insanı övmek değil, dövmek lazım.

GENÇ ADAM: Hakkınız var ekselans.

KAPUTLU KİŞİ: Bir de gençleri tiyatroya bırakırlar. Sanki bundan çok yararlanacaklarmış gibi. Örnegin sen, artık bundan sonra daireye gelince hemen küstahlıklara başlarsın.

GENÇ ADAM: Hiç olur mu ekselans. Müsaade ederseniz yolunuzu açayım. *(Halkı iter.)* Ey çekilin! General geliyor. *(Güzel giyinmiş iki kişiye nezaketle yaklaşarak)* Affedersiniz bayım, lütfederseniz, müsaade edin de general geçsinler.

(Güzel giyinmiş iki kişi yol verir.)

BİRİNCİSİ: Kim bu general acaba? Tanınmış biri mi?

İKİNCİSİ: Bilmem, hiç görmedim.

KONUŞKAN BİR MEMUR *(arkalarından seslenerek):* Pek general değil işte, öyle sayılıyor. Talihli adam. On beş yıllık hizmeti var ama üç tane nişan almış. Üç bin ruble maaş, iki bin ruble tayın bedeli alıyor. Ayrıca yönetim kurulundan, komisyondan, bakanlıktan da bir şeyler çıkarır.

GÜZEL GİYİNMİŞ İKİ KİŞİ *(birbirlerine):* Haydi gidelim. *(Çıkarlar.)*

KONUŞKAN MEMUR *(arkalarından):* Amma da züppe herifler be. Herhalde dışişleri memuru olacaklar. *(Kendi kendine)* Ben bu komedyaları sevmiyorum. Tragedya benim daha hoşuma gidiyor. *(Çıkar.)*

KALABALIK ARASINDAN BİR SES: Amma da kalabalık yahu.

BİR SUBAY *(kolunda bir bayanla kendine yol açar):* Hey sakallılar! Ne itiyorsunuz? Görmüyor musunuz, bayan var.

TÜCCAR *(kolunda bir bayanla):* Bizim de bayanımız var bayım.

KALABALIK ARASINDAN BİR SES: Hah, bak işte döndü. Görüyor musun, görüyor musun? Son zamanlarda biraz çirkinleşti. Sen onu üç yıl önce görseydin.

BİRTAKIM SESLER: 'Paranın üstünü aldın mı?' 'Kötü, bayağı bir piyes.' 'Oof, ne eğlenceli piyes yahu.' 'Kolunu boğazıma dayama be.'

KALABALIĞIN ARASINDAN BİR SES: Bütün bunlar saçma. Böyle şey nerde olur yahu? Olsa olsa Çukotski adasında olur.

KALABALIĞIN BAŞKA YANINDA BİR SES: Bizim kasabamızda tıpkı böyle bir olay geçti. Bana kalırsa bu piyesin yazarı bizim kente gelmediyse bile muhakkak o olayı duymuş olacak.

BİR TÜCCAR SESİ: Biliyor musunuz, bu piyesi daha çok ahlak bakımından görmek gerek. Dünyada her çeşit olay oluyor canım. Kimi namuslu insanlar da öyle işlere girişiyorlar ki... Ahlaka gelince; herkeste, soylularda da, bizde de ahlak var.

BİR SES: Bu yazar, amma da malın gözü ha! Her şeyi görüyor, her şeyi biliyor yahu.

KIZGIN VE TECRÜBELİ OLDUĞU ANLAŞILAN BİR MEMURUN SESİ: Ne biliyor canım? Bir şey bildiği yok. Yazdıklarının hepsi uydurma. Rüşvetten bahsetmeye

kalkmış. Ama rüşvet böyle alınmaz ki...

BAŞKA BİR MEMUR SESİ: Hep komik, komik diyorsunuz. Neden komik olduğunu biliyor musunuz? Çünkü hep akrabalarını, büyükannesini, teyzesini falan anlatmış da ondan.

BİR SES: Tutun, tutun! Mendilimi çaldılar

(İki subay kalabalık arasında birbirlerini görerek uzaktan konuşurlar.)

BİRİNCİSİ: Mişel oraya mı?

İKİNCİSİ: Oraya.

BİRİNCİSİ: Güzel, buluşuruz.

GÖSTERİŞLİ ÖNEMLİ BİR MEMUR: Bana kalsa, ben toptan yasak ederim. Hiçbir kitap bastırmam. Evet, kültürden yararlan, oku, bunları anlarım. Ama yazmaya ne lüzum var? Az mı kitap yazılmış bu zamana değin? Bunu boyuna artırmanın anlamı yok ki.

HALK ARASINDAN BİR SES: Eh, düzenbazsa düzenbaz. Düzenbaz olma da, kimse seninle alay etmesin.

YAKIŞIKLI VE ŞİŞMANCA BİR KİŞİ *(Küçük ve gösterişsiz biriyle ateşli ateşli konuşarak)*: Ahlak, her şeyden önce ahlak. Asıl önemli olan da bu.

KÜÇÜK, GÖSTERİŞSİZ AMA DİLİ ZEHİRLİ BİRİ: Ama ahlak da göreli bir şeydir...

YAKIŞIKLI VE ŞİŞMANCA KİŞİ: Göreli sözüyle neyi anlatmak istiyorsunuz?

DİLİ ZEHİRLİ KİŞİ: Şunu demek istiyorum ki, herkes ahlakı istediği gibi anlar. Biri ahlak derken, kendisine sokakta şapka çıkarıp yerlere kadar selam verenlerin ahlakını kast eder. Bir başkası yaptığı hırsızlıklara elalemin göz yummasını ahlaklılık sayar. Üçüncü biri ahlak deyince metresine hizmet edilmesini anlar. Canım, şu bizim meslektaşlarımız yani memurlarımız, buyrukları altında çalışanlara boyuna, gerine gerine: 'Bayım siz Tanrıya, Çara,

yurda karşı ödevinizi yapın,' demezler mi? Ama artık bu ödevin kime karşı yapılması gerektiğini sen düşün. Bu gibi şeyler yalnız taşrada olur. Başkentlerimizde olmaz elbet. Burada bir adam üç yıl içinde iki apartman yaptırırsa, namuslu olarak çalışmasının karşılığıdır bu.

YAKIŞIKLI VE ŞİŞMANCA KİŞİ *(kendi kendine):* Tıpkı şeytana benziyor, dili de yılan gibi.

KÜÇÜK, GÖSTERİŞSİZ KİŞİ *(hiç tanımadığı birini kolaylıkla dürterek yakışıklı kişiyi gösterir):* Yalnız bir sokakta dört evi var. Hepsi de birbiri yanında dört yıl içinde yükseldi, çıktı. Namus, insanlara bir el çabukluğu veriyor, değil mi?

BİLİNMEYEN KİŞİ *(çabuk çabuk giderek):* Affedersiniz, kulaklarım biraz ağır işitir.

GÖSTERİŞSİZ FAKAT DİLİ ZEHİRLİ KİŞİ *(tanımadığı başka birini dürterek):* Bizim kentte de sağırlık aldı yürüdü azizim. İşte kötü, rutubetli iklimin etkisini görüyor musunuz?

TANINMAMIŞ KİŞİ: Grip de öyle değil mi? Salgın halinde Bütün çocuklarım hastalandı.

GÖSTERİŞSİZ FAKAT DİLİ ZEHİRLİ KİŞİ: Evet grip de, sağırlık da, kabakulak da salgın. *(Kalabalık içinde kaybolur.)*

(Yan tarafta bir küme içinde bir konuşma.)

BİRİNCİSİ: Diyorlar ki böyle bir vaka yazarın başından geçmiş. O bilmem hangi kasabada borçlarından dolayı hapse girmiş.

KÜMENİN ÖTEKİ YANINDA BAŞKA BİR KİŞİ: Yoo, hapse atmamışlar, kuleye tıkmışlar. Oradan geçenler görmüş. Şöyle bir düşünün: Kulenin tepesinde bir ozan, dört bir yanda dağlar, olağanüstü bir görünüm. O da oradan şiir okuyor. Bu sahne bir edebiyatçıyı güzel betimliyor değil mi?

HER ŞEYİ İYİ GÖRMEYE ÇALIŞAN BİRİ: Yazar herhalde zeki bir adam.

OLUMSUZ RUHLU BAŞKA BİR KİŞİ: Hiç de değil, biliyorum canım. Az kalsın çalıştığı yerden atacaklarmış. Bir tezkere bile yazamıyormuş.

DOSDOĞRU YALANCININ BİRİ: Yaman bir kafası var bu yazarın. Ona uzun zaman memuriyet vermemişler, ne yapsa beğenirsiniz, doğrudan doğruya bakana bir mektup yazıyor. Hem nasıl mektup, Çiçero gibi vallahi. Başa 'Sayın Bayım'ı kondurmuş, sonra veryansın etmiş, bir yazmış efendim, bir yazmış. Tam sekiz sayfa. Bakan okumuş, 'Teşekkür ederim, teşekkür ederim', demiş 'senin çok düşmanın var anlaşılan.' Sonra da kaldırmış müdür yapmış. İşte böylece katiplikten müdürlüğe yükseldi.

HER ŞEYİ HOŞ GÖREN BİRİ (*soğukkanlı birine*): İnsan kime inanacağını şaşırıyor. Hapse girmiş, kuleye çıkmış, işinden atılmış, müdürlüğe yükselmiş...

SOĞUKKANLI KİŞİ: Canım olabilir ya, hazırlıksız konuşuyorlar.

HOŞGÖREN KİŞİ: Yani nasıl hazırlıksız?

SOĞUKKANLI KİŞİ: Öyle ya. Daha konuşmaya başlamadan bir dakika önce ne söyleyeceklerini bilmiyorlar ki. Ağızlarından çıkanı kulakları işitmiyor. Dil kendi başına atıp duruyor. Adam da bu halden memnun, sanki güzel bir yemek yemiş gibi evine döner. Ertesi gün de o haberi kendisinin uydurduğunu unutur. Sanki başkalarından duymuş gibi gelir ona. Artık sokak sokak dolaşır, duyurmadık kimse bırakmaz.

HOŞGÖREN KİŞİ: Ama bu doğru bir davranış sayılmaz. Hem yalan söyle, hem de bunun farkında olma. Bu nasıl iş?

SOĞUKKANLI KİŞİ: Farkında olanlar da var. Kimisi ne söylediğini çok iyi biliyor. Ama işte, konuşurken yalan söylemeyi âdet sanıyorlar. Yalan, konuşmanın tuzu biberidir diye düşünüyorlar.

ORTA TABAKADAN BİR BAYAN: Aman. Bu yazar da hiç acımadan alay ediyor yani. Doğrusu diline düşmek istemem. Benim gülünç bir yanımı yakalarsa, kimbilir nasıl tefe alır.

KERLİFERLİ BİR KİŞİ: Bu ne biçim adam, anlayamadım. Bu, bu, bu... Bu adam için kutsal hiçbir şey yok. Bugün bir danışmanı kötüler, yarın da kalkar, Tanrı yoktur deyiverir. Arada bir adımlık yer var.

İKİNCİ BİRİ: Alay ediyor ha? Ama alayla, gülme ile çok oynamaya gelmez. Her türlü saygıyı yıkmak demektir bu. Oyundan sonra artık önüne gelen beni sokakta durdurur döver. Der ki, bak sizinle alay ediyorlar yahu. Rütbeniz de aynı. Al bir tane de benden der, yapıştırır. İşte alay, alay derken iş buraya varır.

ÜÇÜNCÜ BİRİ: Öyle ya bu ciddi bir iş. Diyorlar ki, canım bunlar alay, oyun, temsil. Hayır, iş öyle değil. O denli önemsiz bir iş değil bu. Bunun üzerinde durmak gerek. Bu gibi şeyler için adamı Sibirya'ya yollarlar. Benim elimde güç olsa bir yazarı böyle konuşturur muyum? Laf bile söyletmem vallahi. Öyle bir yere tıkarım ki, gün yüzüne hasret kalır.

(Ne cins insanlar olduğunu tanrı bilir ama temiz pak bir küme görünür.)

BİRİNCİSİ: Kalabalık çıkıncaya kadar burada duralım daha iyi. Ne biçim şey bu yahu. Birtakım gürültüler yapıyorlar, alkışlıyorlar..Sanki büyük bir şeymiş gibi. Böylesine saçma, böylesine boş bir oyun için yaygara koparmaya, yazarı sahneye çıkarmaya ne gerek var?

İKİNCİSİ: Ama seyircilere hoş vakit geçirtti doğrusu.

BİRİNCİSİ: Evet, bütün hafif şeyler böyle eğlendirici olur. Ama ne diye bunca gürültü yapıyorlar? Üzerinde bu kadar konuşulacak bir şey değil ki. Önemli bir yapıtmış gibi konuşuluyor, övülüyor Oysa beş para etmez. Bir şarkıcı

olsa, ya da bir dansöz olsa ne ise, anlarım. O zaman insan bu sanata, vücudun kıvraklığına, doğuştan gelme yeteneklere falan şaşar. Oysa bunda ne var? Sanatçıyı isteriz, yazarı isteriz, yazarı isteriz, diye bağırıyorlar. Sanki tiyatro yazarı olmak da önemli bir şey mi yani? Kimi nükteli bir laf bulur, kimi doğayı taklit eder. İş mi bu? Uydurma şeyler bunlar, uydurma. Bu kadar...

İKİNCİSİ: Öyle elbet, önemli bir iş değil.

BİRİNCİSİ: Düşünün bir kez, örneğin bir dansözü alalım. Onun ne de olsa bir sanatı vardır. Onun yaptığını herkes yapamaz ki. İstesem de yapamam. Bacaklarımı kaldıramam. Sözgelişi tek ayak üzerinde dönmek... Öldüreceğiz deseler yapamam. Ama insan çalışmadan da yazı yazabilir. Yazarın kim olduğunu bilmiyorum. Söylendiğine göre kara cahilin biriymiş, Hiçbir şey bildiği yokmuş. Hatta bir yerden de kovmuşlar galiba.

İKİNCİSİ: Ama herhalde bildiği bir şeyler olmalı. İnsan hiçbir şey bilmeden de yazamaz ya...

BİRİNCİSİ: Ama müsaade buyurun, müsaade buyurun, bildiği ne olabilir? Bu edebiyatçıların ne mal olduğunu bilirsiniz. Dünyanın en boş insanları bunlardır. Herkes bu düşüncede. Hiçbir işe yaramazlar. Ne vakit onlara bir iş verilmeye kalkışılsa, çaresiz vazgeçilir. Beceremezler ki. Düşünün bir kere, niçin yazı yazıyorlar .Bütün bunlar uydurma, saçma şeyler. İstesem şu dakikada yazarım, siz de yazarsınız, başkası da yazar, herkes yazar.

İKİNCİSİ: Öyle ya, niçin yazmayalım? Bir parça zeki olmak yeter. Alır kalemi yazarsın.

BİRİNCİSİ: Canım, zekâya da lüzum yok. Saçma, hepsi saçma. Bu bir bilim olsa, yani bilmediğimiz bir bilim kolu olsa ne ise... Ama öyle değil ki. Köylüler bile bu kadarını bilir. Sokakta, adım başında böyle şeylere rastlarsın.Pencerenin önünde otur, sokakta olanı biteni yaz. İşte bitti vesselam.

ÜÇÜNCÜSÜ: Doğru, bu doğru. İnsan düşünüyor da, gerçekten, yazarlar zamanlarını ne boş yere harcıyorlar.

BİRİNCİSİ: İyi söylediniz. Boş yere vakit harcamak bu kadar olur. Saçma, uydurma şeyler. Onların ellerine kalem, mürekkep vermeyi yasak etmeli. Neyse, kalabalık çıktı.Gidelimbiz de. Bir sürü gürültü koparıyorlar, bağırıyorlar, övüyorlar... Oysa aslında saçma, uydurma, saçma, uydurma... *(Çıkarlar. Kalabalık seyrekleşir. Geri kalan bazı kimseler koşarak çıkarlar.)*

BABACAN BİR MEMUR: Doğrusu ya, hiç olmazsa bir tek namuslu adam çıkarsaydı daha iyi olurdu. Hep ahlaksızlar, namussuzlar...

HALKTAN BİRİ: Anlıyor musun? Beni dört yol ağzında bekle. Bir yere uğrayacağım.

BİR BAY *(saatine bakarak):* Yahu, saat bire yaklaştı. Tiyatrodan hiç bu kadar geç çıktığım olmadı.

EMEKLİ BİR MEMUR. Boş yere vakit öldürdük. Bundan sonra tiyatroya ayak basmam. *(Çıkar. Ortada kimse kalmaz. Komedyanın yazarı ortaya gelir.)*

KOMEDYANIN YAZARI: Umduğumdan çok fazla şeyler dinledim. Çeşit çeşit düşünceler... Böyle bir toplumda dünyaya gelen komedya yazarına ne mutlu. Öyle bir topluluk ki,tutarlı bir bütün olamamıştır daha; düşüncelerin topu bir tek biçim, bir tek ölçü içine sokan önyargıların elinde yoğrulup kalıplaşmamıştır. Orada herkesin kendine göre bir düşüncesi vardır; herkes kendi kişiliğini kendi yaratır.

Türlü yargılar verdiler; aralarında büyük ayrılıklar vardı. Ama o devlet adamının temiz niyetlerinde, taşranın ıssız köşelerine düşmüş o memurun yüksek özveri duygusunda,.soylu bir kadın ruhunun güzelliğinde, anlayışlı seyircinin sanat beğenisinde, halkın o şaşmaz, o basit sezişinde, hepsinde hepsinde o sağlam, berrak Rus zekâsı nasıl da görünüyordu! Aleyhte olan yargılarda bile bir komedya yazarının bilmesi gereken birçok şeyler vardı. Ne canlı ders!

Evet, memnunum. Ama gene de içimde bir üzüntü var. Gariptir, hiç kimse oyundaki namuslu kişiyi ayırt etmedi. Çok yazık. Evet, oyunda baştan sona namuslu, soylu biri vardı. Bu namuslu, soylu kişi gülmedir. O namusludur, çünkü toplum içinde kendisine pek önem verilmediğini bildiği halde ortaya çıkmaktan çekinmedi. O, yazara 'soğuk bir bencil' adının verilmesine, yazarın ruhundaki yüksek duyguların varlığından şüpheye düşülmesine yol açtığı halde gene de ortaya çıkmaya karar verdiği için namusludur. Bu gülmeyi kimse savunmadı. Ben bir komedya yazarıyım; ona namusluca hizmet ettim. Bu yüzden onu ben savunmalıyım. Hayır, gülme, sanıldığından daha önemli, daha derin bir şeydir. Bu, geçici bir öfkeden gelen, insanın bunalımlı bir zamanında kopuveren bir gülme değil; insanların hoşça vakit geçirmesine yarayan bir gülme değil; insanoğlunun aydın doğasından gelen bir gülmedir. Evet, ondan geliyor, çünkü insan doğasında gülmenin ölümsüz bir kaynağı vardır.Gülme öyle bir şeydir ki çevremizdeki eşyayı derinden derine anlamlandırıverir. Gözümüzün önünde akıp giden, yok olan şeyleri aydınlatıverir. Bu gülmenin ta derinlere işleyen kudreti olmasaydı hayatın o küçük, o boş yanları ortaya çıkmazdı. Bu gülme olmasaydı her gün önünden kayıtsızca geçtiğimiz, hor gördüğümüz o önemsiz küçük şeyler gözümüze bunca korkunç, hatta bunca abartılmış görünmezdi; dünyada çok daha kötü insan bulunabileceğini bilen biri kalkıp da, 'Böyle insanlar var mı?' diye bağırmazdı. Hayır, gülmenin insanları kızdırdığını söyleyenler haksızdır. 'Sadece karanlık şeyler insanları öfkelendirir. Gülme ise aydınlıktır. Bazı şeyler vardır ki onları bütün çıplaklığıyla gözümüzün önüne serecek olursanız elbet ferahlarız. Ama onlar gülmenin gücü ile aydınlanınca ruha sükunet getirirler. Kötü bir insandan öç almayı kuran bir kimse, bu adamın ruhundaki kötülüklerle alay edildiğini görünce kini hafifler, nerdeyse onunla barışır gibi olur. Kendisine benze-

meyen kimselere gülündüğünü gören bir adamın yaralanmadığını, sahnede canlandırılan bir düzenbaza en önce bir düzenbazın güleceğini söyleyenler haksızdır. Belki çocukları onlara güleceklerdir. Ama o dönemin düzenbazı bu gülmeye katılamaz. Çünkü herkesin kafasında artık bir düzenbaz örneği belirdiği için yapacağı en ufak bir ahlaksızlıktan dolayı bu örneğin ona ölmez bir ad gibi yapıştırılacağını bilir. Dünyada hiçbir şeyden korkmayan bir adam, alaydan korkar. Hayır, hayır, ancak iyi insanlar, özleri temiz insanlar böyle aydın, böyle yürekten gelen bir gülme ile gülebilirler.

Ama gülmenin korkunç kudreti iyice bilinmiyor. Gülünecek şey aşağılık bir şeydir diyorlar, o kadar. Ancak ciddi, heybetli bir sesle söylenen şeyleri yüksek buluyorlar. Ah Tanrım, bu dünyada yüksekliğine inandığı hiçbir şeyi olmayan ne çok adam vardır. Esinle yaratılan her şey onlar için boş laflardır, saçma şeylerdir. Shakespeare'in yapıtları onlara göre saçmadır; ruhun kutsal duyguları saçmadır.

Bu sözleri söylemeye beni zorlayan, yazarın onurunu korumak gibi bir neden değil; benim olgunluktan uzak, kusurlu yapıtıma saçma denildiği için de değil; hayır, ben kusurlarımı biliyorum. Beni yerenlerin yanılmadıklarının da farkındayım. Ama en olgun, en kusursuz yapıtlara da 'saçma, uydurma' denildiği zaman dünyanın bütün büyük adamlarının saçma yapıtlar bırakmış kişiler olduğu söylenince artık kayıtsız kalamıyorum. Bu kadar anlayışsız, ruhları soğumuş, yürekleri boşalmış insanların çokluğu karşısında kalbim sızlıyor. İçlerinde derin bir sevgi taşıyan kimselerin göz yaşı döktükleri şeylere onların, duygusuz yüzlerinde en ufak bir değişiklik bile olmadan baktıklarını üstelik 'saçma, uydurma' sözlerini fırlattıklarını görünce içim burkuluyor.

'Saçma...' Yüzyıllar geçiyor, kentler, uluslar yok oluyor; dünyadan her şey buhar gibi geçip gidiyor. Ama bu 'Saçma'ların arkası geldiği yok; boyuna tekrarlanıyor.

Akıllı hükümdarlar, derin görüşlü yöneticiler, tecrübeli yaşlılar, yüksek duygularla dolu gençler de işte böyle bir hava içinde boğuluyorlar.

'Saçma...' Oysa, bakıyorsunuz, nerdeyse tiyatro yıkılacak. Kimse yerinde duramıyor. Seyircilerin tümü bir an içinde tek bir duygu, tek bir kişi haline gelmişler; kardeş gibi bir tek ruh hali içindeler; beş yüz yıldan beri artık dünyamızda bulunmayan biri için bir şükran duası halinde el çırpıyorlar. O, acaba, mezarında bunları duyuyor mu? Yaşamın bütün acılarını tatmış olan ruhu bunları duyuyor mu?

'Saçma...' Oysa, dünyanın bin mihnetini çekmiş, feleğin türlü sillesini yemiş ve artık umutsuzluk içinde kendini öldürmeyi tasarlayan bir tiyatroya geliyor ve orada serin gözyaşları döküyor. Tiyatrodan çıkarken artık yaşamla barışmıştır. Yeniden her mihneti kabule, türlü acıları çekmeye hazırdır. Çünkü yaşamak, acı çekmek, kederler içinde yuvarlanmak demektir. İnsan yaşadıkça bu gibi 'saçmalar' yüzünden hep böyle gözyaşları dökecektir.

'Saçma...' Ama bu saçmalar olmasa dünyayı bir uyuşukluk kaplar, yaşam solar, ruhlar küflenir.

'Saçma...' Yüzyıllar boyunca böyle saçmaları seve seve dinleyen insanların adları dünya durdukça kutsal kalsın. Onlar esinlerini Tanrıdan aldılar. En soylu devlet adamları felaket günlerinde bile onları savundular. Hükümdarlar, tahtlarının yükseğinden kalkanlarıyla onları korudular.

Öyle ise yolumuza daha cesaretle devam edelim. Ruhumuz yergilerden yılmasın; kusurlarının gösterilmesini sevinçle karşılasın. Ona soylu duygulardan, insanlığa karşı o kutsal sevgiden yoksul olduğu söylense de cesareti kırılmasın. Dünya bir girdaptır; içinde türlü düşünceler, türlü inanışlar boyuna kaynaşır durur. Ama zaman onları öğütür. Kalbur gibi, atılması gerekenleri atar, geride sert tohumlar gibi gerçekler kalır. Önceleri boş görünen

bazı şeylerin aslında önemli bir anlam taşıdıkları sonradan anlaşılır. O soğuk gülüşlerin derinliklerinde ölümsüz, gürbüz bir sevginin sıcak kıvılcımları bulunabilir. Kim bilir belki günün birinde şu gerçeğe herkes inanacaktır: Mağrur ve güçlü insan felaket içinde nasıl küçülür, zayıflarsa, zayıf da felaketler içinde o denli güçlenir. İşte bu kural uyarınca, yürekten gelme gözyaşları döken bir adam da çoğu zaman dünyanın en çok gülen adamıdır.

BİR EVLENME

İki Perdelik inanılmaz bir olay

ÖNSÖZ

1833'de Gogol, arkadaşı Pogodin'e şöyle yazıyor:

"Sana çoktan beri mektup yazamıyorum. Aklım fikrim bir komedya yazmakta. Moskova'da, yolda, burada, her yerde bu iş kafamdan çıkmıyor. Konu hazır, adını da buldum. Hem de ne kadar alaylı, ne kadar güldürücü, bilemezsin... Ama kalemim bir türlü yürümüyor, çünkü farkında olmayarak öyle şeyler yazmaya başlıyorum ki, bunları sansür kabil değil bırakmaz. Oyun da oynanmazsa neye yarar. Tiyatro yapıtı ancak sahnede yaşar... Şimdi artık suya sabuna dokunmaz bir konu bulmaktan başka çarem yok. Bu öyle bir konu olmalı ki, mahalle polisini bile kuşkulandırmasın. Fakat gerçek olmaktan uzak, içinde iğneli alaylar bulunmayan bir komedi neye yarar ki."

Gerçekten Gogol, düşündüğü komedyayı yazmaktan vazgeçmiş ve hemen sonra yeni bir oyuna başlamıştır. Bu oyun önce *Talipler* adını taşıyordu. Sonradan *Bir Evlenme* oldu. *Bir Evlenme,* 1835'te bitti. Ama 1836'da Gogol oyununu epeyce değiştirdi. Fakat komedya ancak 1841'de son biçimini aldı. 1842'de de Gogol'ün yapıtları arasında basıldı ve gene o yıl sahneye kondu. Gogol *Bir Evlenme*'nin ilk biçimiyle, basılması arasında *Müfettiş*'i yazdı. *Bir Evlenme,* Rus âdetlerinin ve tiplerinin bir komedyasıdır. *Müfettiş*'de

Rusya'nın memur tipini çizen Gogol *Bir Evlenme*'de tüccar ve memur sınıfının özel, aile yaşamlarını betimlemek istiyor ve böylece aynı toplumsal bütünün iki yüzünü göstermiş oluyordu.

Bu oyun üstüne Rusya'nın en büyük eleştirmeni olan Belinski'nin (1811-1847) yazdığı bir makalenin bazı parçalarını aşağıya alıyoruz.

"Patkolyosin, yalnız herkesin yönetebileceği, istemi zayıf, müteredditbir adam değildir. Onun kararsızlığı özellikle ve yalnız bu evlenme sorununda kendisini gösterir. O evlenmeye can atıyor. Ama işe girişmeye de hiç cesareti yok. İş niyette kalınca, Patkolyosin bir kahraman gibi istemlidir. Ama gerçekleştirmeye sıra gelince korkmaya başlıyor. Bu öyle bir zaaf ki, Patkolyosin'den daha zeki, daha kültürlü kimselerde, de, hem de fazlasıyla görünür. Demek Gogol, Patkolyosin'de toplumumuzun genel bir niteliğini göstermiş oluyor. İşte böylece oyun, toplumsal bir nitelik kazamyor.

Patkolyosin yalnız Koçkarev'in sözüyle hareket eder. Çünkü Koçkarev pişkinin, küstahın biridir. Ona boyun eğilmezse muhakkak kavga çıkarır. Oysa Patkolyosin kavga etmeyi hiç sevmez.

Koçkarev iyi, ama anlamsız bir adamdır. Çabuk dost olur, ama onunla dost olanların Tanrı yardımcısı olsun. Koçkarev arkadaşının odasında eşyaları istediği gibi yerleştirir, ev sahibi bu işte ona yardım etmezse küfürü yer. Arkadaşının terzisini, kunduracısını o seçer. Kendisi bunları daha iyi bulduğu için değil, sadece, "Ben buldum, ben gösterdim!" demek için.

Koçkarev ister ki her iş onun aracılığıyla yapılsın. Herkes onun için, "Bu adamın elinden her iş gelir," desin. Bu yüzden uğraşmaya, didinmeye, çalışmaya, her şeye katlanmaya hazırdır. Arkadaşı bir ev mi satın almak istiyor? Koçkarev'in elinde ev hazırdır. Hem olağanüstü bir ev. Tam arkadaşının istediği gibi. Doğrusu, kendisi daha bu evi görmemiş, ama arkadaşının hoşuna gideceğinden emin. Arkadaşı

görmek istemezse onu zorla götürür, satın alması için rica eder, yalvarır. Öteki reddedecek olursa kavga da eder. Ona, "Öküz, meşe odunu," der. Aracı kadınla ilk konuşmalarından anlaşıldığı gibi, Koçkarev pek de evlilikten memnun kalmamıştır, öyle ise başkalarına bunu öğütlemesi ona hiç de uygun düşmemek gerekir. Ama iş böyle değil. Koçkarev başkasının bir işi olduğunu sezince, tavşan kokusu alan tazı gibi, işin üzerine atılır. Tek ona bir iş çıksın diye evlenmeyi över, göklere çıkarır. Bunun için Koçkarev rolünü oynayan aktör, Patkolyosin'in evlenme niyetini duyunca, bu işi eskiden beri tutan bir adam gibi davranır ve bir planını uygulamak için bu fırsattan yararlanmak gerektiğini düşünen bir adam tavrı takınırsa rolünü daha baştan bozmuş olur.

Oyunun sonunda Patkolyosin'e kızan Koçkarev kendi kişiliğini ne güzel anlatır. "Dünyada böyle insan görülmemiştir. Ne aptal şey Tanrım. Ama mademki şimdi doğru konuşuyoruz, söylemek lazım, benim de ondan aşağı kalır bir yanım yok. Söyleyin rica ederim, hepinize sesleniyorum. Ben aptal, meşe odunu değil de neyim? Niçin, kimin için bağırıp çağırıyorum? Söyleyin, kimin için boğazımı yırtıyorum? Kimin için bu kadar üzülüyorum? Söyleyin, o benim nem oluyor? Akrabam mı? Ben onun dadısı mıyım, teyzesi miyim, süt anası mıyım? Böyle bir aptal için ne diye tatlı canımı sıkıntıya sokuyorum? Allah belasını versin. Ama gelin de sorun, insan başkası için ne diye böyle işlere kalkışır, kendisi de bilmez. Ah, ne eşektir o! Ne aşağılık, ne bayağı bir suratı var. İnsan iğrenir vallahi. Bir elime geçirsem, ben bilirim ona yapacağımı! Burnunu, kulağını, ağzını, dişini, her yerini didik didik edeceğim. *(Havayı fiskeler.)* Asıl kızdığım şey, bunlar ona vızgeliyor, bir kulağından giriyor, bir kulağından çıkıyor. Şimdi gider evine, oh, uzanır, piposunu içer. Amma da iğrenç herif. Kimi iğrenç suratlı adamlar vardır ama böylesi görülmemiştir. İnsan, vallahi, bu suratı anlatamaz. Yok, olmaz, bu işi burada bırakamam. Getireceğim buraya haylazı; tüymeyi ben ona gösteririm, düzenbaz! *(Koşa koşa çıkar.)*"

Bu sözlerde Koçkarev'in kişiliğinin bütün gizi vardır.

Jevakin eski üniformasına karşın bir züppedir. Kader onu nereye sürüklese, Sicilya'ya, yahut Çin'e, o yalnız 'gül gibi kızlardan' başka bir şey görmez. Dünyada onun için bu gül gibi kızlardan başka bir şey yoktur.

Anuçkin, rüyasında bile görmediği yüksek sosyete ile uğraşır yalnız. Kendisini yüksek bir eğitim görmüş bir adam sanır. Sicilya sözü geçer geçmez orada kibar genç kızların Fransızca konuşup konuşmadığını öğrenmek ister. Kibar genç kızlar, Fransızca dili, yüksek sosyetenin göreneği... İşte onun yaşamının bütün amacı bunlardır. Dünyada ne çok Anuçkin vardır. Tiyatrolarda en bayağı, en çirkin anıştırmaları pek beğenir, ama sonra da oyunun bayağılığından en çok onlar söz eder. "Sahnede, kitaplarda ne bayağı insanlar, ne bayağı sözler geçiyor. Sanat yapıtında ayaktakımından söz edilir mi? Böyle laflar kullanılır mı?" derler. Anuçkin çok tipik bir kişidir, onu sahnede canlandırmak için büyük bir dikkat ve zekâ gerekir.

Omlet, kaba, maddiyatçı bir adamdır. Ama Petersburg'da yaşıyor, orada çalışıyor. Bunun için o taşra ayılarına benzemez. Kendisinden emin ve mağrurdur.

Genel olarak Gogol'ün yarattığı kişileri oynamak için aktörler özellikle saf olmaya dikkat etmelidirler. Onlarda seyirciyi güldürmek için hiçbir istek ve çaba görülmemeli. Eğer bu kişilerde gülünç ve hafif bir yan varsa, bu, kendilerinde böyle bir şeyin bulunduğunu bilmedikleri için seyircilerde kahkahalar yaratır. İnsan hiçbir zaman başkalarını kendine güldürmek istemez. Sahnede yaşamın aynasından başka bir şey gibi görülmemeli.

Aracı kadın Fekla, Gogol'ün yarattığı en canlı, en tipik kişilerden biridir. Bu rolü oynayan oyuncu, önce bu kadının canlılığını, hareketlerindeki çevikliği ve çenesinin düşüklüğünü anlamalı. Bu rolde en küçük bir ağırlık, en küçük bir yavaşlık hemen işi bozar. O işini bilen bir kadındır. Hiçbir beklenilmeyen durum onu şaşırtmaz; her soruya verilecek

cevabı hazırdır. Gelin adaylardan biri üstüne konuşulurken, bu adamın içip içmediğini soruyor. Aracı kadın da: "Eh, ne yalan söyleyeyim, biraz içer. Ne yapalım, yüksek memur o," diye cevap veriyor.

Bir Evlenme, Müfettiş gibi, Rusya'da bugün de oynanmakta ve çok beğenilmektedir. Her kuşak bu iki yapıtta yeni güzellikler, kendilerini ilgilendirecek ve eğlendirecek yeni yanlar bulmaktadır.

KİŞİLER

AGAFYA TİHONOVNA, bir tüccarın gelinlik kızı.
ARİNA PANTELEYMONOVNA, halası.
FEKLA İVANOVNA, aracı kadın.
PATKOLYOSİN, müdür yardımcısı.
KOÇKAREV, arkadaşı.
OMLET, mümeyyiz.
ANUÇKİN, emekli bir piyade subayı.
JEVAKİN, emekli bir deniz subayı.
DUNYAŞKA, hizmetçi kız.
STARİKOV, mağaza sahibi tüccar.
STEPAN, Patkolyosin'in uşağı.

BİRİNCİ PERDE

I. SAHNE

(Bir bekâr odası.)

PATKOLYOSİN *(yalnız; pipo içerek kanepede yatar):* İnsan yalnız başına, işsiz güçsüz kalıp da düşünmeye başladı mı, artık evlenmek gerektiğine aklı yatıyor. Gerçekten de, böyle yaşa yaşa, sonu yok ki. İnsana bir bıkkınlık geliyor. İşte bu yıl da mübarek ay geldi, geçti. Oysa epeyce de hazırlanmıştık. Görücü kadın da üç aydan beri gelip gidiyor... E, ayıp derler bir şey var. Hey... Stepan!

II. SAHNE

(Patkolyosin, Stepan.)

PATKOLYOSİN: Görücü kadın geldi mi?
STEPAN: Yoo...
PATKOLYOSİN: Terziye gittin mi?
STEPAN: Gittim.
PATKOLYOSİN: E... Söyle bakalım, frakı dikiyor mu?
STEPAN: Dikiyor.

PATKOLYOSİN: Epey ilerlemiş mi?
STEPAN: Evet... oldukça. İlikleri açmaya başlamış...
PATKOLYOSİN: Ne dedin? Ne dedin?
STEPAN: Ne diyeceğim? İlikleri açmaya başlamış, diyorum.
PATKOLYOSİN: E... Efendin neden bu frakı yaptırıyor, diye sormadı mı?
STEPAN: Hayır, sormadı.
PATKOLYOSİN: Belki de, efendin evlenmek istiyor falan diye sormuştur.
STEPAN: Yoo... Hiçbir şey söylemedi.
PATKOLYOSİN: Ama orada başka fraklar gördün elbette; başkalarına da dikiyor değil mi?
STEPAN: Evet... Orada bir sürü frak asılmış, duruyordu.
PATKOLYOSİN: Ama, onların kumaşı herhalde benimkinden kötü değil mi?
STEPAN: Evet, sizinkinden kötü.
PATKOLYOSİN: Ne dedin? Ne dedin?
STEPAN: Ne diyeceğim, sizinkinden kötü, dedim.
PATKOLYOSİN: Güzel... Eee... Terzi sana sormadı mı? Efendin ne diye bu kadar iyi bir kumaştan frak diktiriyor diye.
STEPAN: Yoo...
PATKOLYOSİN: Yani, efendinin evlenmeye mi niyeti var falan diye bir şey sormadı mı?
STEPAN: Yoo. Böyle bir laf açmadı.
PATKOLYOSİN: Ama sen elbet benim mevkiimi, memuriyetimi falan söyledin değil mi?
STEPAN: Söyledim...
PATKOLYOSİN: E... O ne dedi, buna karşı?
STEPAN: Dedi ki; elimden geldiği kadar çabalarım dedi.
PATKOLYOSİN: Pekâlâ... Hadi bakalım, sen işine bak.

(Stepan çıkar.)

III. SAHNE

(Patkolyosin, yalnız.)

PATKOLYOSİN: Bana kalırsa, siyah frak daha ağırdır. Renkli fraklar kâtiplere, mümeyyizlere, yani ufak tefek adamlara iyi gidiyor... Genç işi, toy işi. Oysa mevki sahibi kimseler daha çok şey olmaya dikkat etmeli... Ne derler canım, hatırıma gelmiyor... Güzel bir sözcüktü. Nasılsa unuttum işte. Ya, bayım, ne dersen de, albaydan aşağı değil. Bir farkla; apoletimiz yok. Hey... Stepan.

IV SAHNE

(Patkolyosin, Stepan.)

PATKOLYOSİN: Ayakkabı aldın mı?
STEPAN: Aldım...
PATKOLYOSİN: Nereden aldın? Sana tarif ettiğim dükkândan mı? Hani Vozniyesenski bulvarında...
STEPAN: Evet... İşte oradan.
PATKOLYOSİN: E... Söyle bakayım; nasıl, iyi boya mı?
STEPAN: İyi ya...
PATKOLYOSİN: Çizmelere hiç o boyadan vurdun mu?
STEPAN: Evet... vurdum.
PATKOLYOSİN: Nasıl, iyi parlıyor mu?
STEPAN: Parlamasma parlıyor.
PATKOLYOSİN: E, herif sana boyayı satarken sormadı mı? Efendin ne diye bu boyayı alıyor diye.
STEPAN: Yoo...
PATKOLYOSİN: Yani, efendinin evlenmeye mi niyeti var falan diye bir şey sormadı mı?
STEPAN: Yoo... Böyle bir şey sormadı.
PATKOLYOSİN: Pekâlâ, hadi bakayım sen işine bak. *(Stepan çıkar.)*

V. SAHNE

(Patkolyosin, yalnız.)

PATKOLYOSİN: İnsana ayakkabı önemsiz bir şey gibi gelir ama, biçimsiz, boyası kötü bir ayakkabıyla, salonlarda her zamanki gibi saygı görmeye imkân yok. Bir eksiklik oluyor... Üstelik bir de nasır olursa? Aman Yarabbi. Her şeye katlanırım, ama nasıra hiç tahammülüm yoktur. Hey... Stepan!

VI. SAHNE

(Patkolyosin, Stepan.)

STEPAN: Buyurun efendim!
PATKOLYOSİN: Kunduracıya söyledin mi, ayakkabı ayağımı vurmasın ha...
STEPAN: Söyledim.
PATKOLYOSİN: Ne dedi?
STEPAN: Peki, dedi. *(Stepan çıkar.)*

VII. SAHNE

(Patkolyosin, sonra Stepan.)

PATKOLYOSİN: Allah belasını versin, bu evlenme de insanın başına ne işler açıyor, yok mu? Onu düşün, bunu düşün... Şu da iyi olsun, bu da iyi olsun... Yo... Vallahi, bu iş öyle denildiği kadar kolay değil. Hey... Stepan! *(Stepan girer.)* Sana bir şey söyleyecektim...
STEPAN: İhtiyar geldi.
PATKOLYOSİN: Ha... Geldi mi? Al içeri. *(Stepan gider.)* Evet, bu öyle bir şey ki, öyle bir şey ki... Başka bir şeye benzemiyor... Zor şey vesselam.

VIII. SAHNE

(Patkolyosin, Fekla.)

PATKOLYOSİN: Oo, buyurun, buyurun Fekla İvanovna. E, yeni ne haberler var bakalım? Çek şu iskemleyi, otur da anlat. E, nasıl, nasıl? Adı ne? Melanya mı?

FEKLA: Agafya Tihonovna.

PATKOLYOSİN: Sahiii... Agafya Tihonovna. Herhalde kırklık ihtiyar bir kızdır.

FEKLA: Yoo... Hiç de değil. Yani onunla bir evlenirseniz gece gündüz bana dua edeceksiniz.

PATKOLYOSİN: Atma Fekla İvanovna, atma.

FEKLA: Bayım, ben artık yaşlandım. Yalan söylemek benden geçmiş...

PATKOLYOSİN: E... Malından mülkünden ne haber? Ha? Bir daha anlatsana.

FEKLA: Malı mülkü mü? Bir defa Moskova Mahallesinde iki katlı kâgir bir evi var. İradı da çok ha. İnsanın içi gidiyor, ağzının suyu akıyor. Yalnız bakkaldan dükkân kirası olarak, yedi yüz alıyorlar. Alt katta bir de meyhanesi var. Müşterisi çok bol. Sonra yanında iki küçük ahşap ev daha var. Biri tümden ahşap. Ötekinin altı taş. Her biri 400 ruble gelir getiriyor. Viborg tarafında da bostanları var. Üç yıldan beri bir zerzevatçı kiralamış. Lahana yetiştiriyor. Hem de öyle bir zerzevatçı ki, ağzına içkinin katresini koymaz. Üç oğlu var, ikisi evli, biri daha delikanlı. Daha biraz dükkânda çalışsın, bana yardımı dokunsun diyor, ben artık yaşlandım. Bari biraz da oğlum dükkânda çalışsın da yüküm hafiflesin, diyor.

PATKOLYOSİN: Peki, kız nasıl? Güzel mi?

FEKLA: Bir içim su... Pembe beyaz. Öyle tatlı ki. Tarif edilmez. *(Eliyle boğazını gösterir.)* Buraya kadar doyacaksınız. Herkese, dostunuza, düşmanınıza, Allah razı olsun bu Fekla İvanovna'dan diyeceksiniz.

PATKOLYOSİN: Canım, paşa kızı değil ya...

FEKLA: Tüccar kızı, ama paşalara layık. Tüccar lafını ağzına bile almak istemiyor. Kocam olacak adam, kim olursa olsun, yakışıklı da olmasın, yeter ki soylu olsun, diyor. O kadar ince ruhlu. Hele pazar günleri ipekli entarisini giydi mi, hışır hışır öyle bir dolaşması var ki, prensesler gibi vallahi.

PATKOLYOSİN: Bu kadar soruşumun nedeni, ne olsa biz de biraz müdürüz. Elbet...

FEKLA: Elbet, anlamaz olur muyum? Bize bir müdür daha kısmet çıkmıştı. Ama reddettik. Hoşumuza gitmedi. Ne bileyim, tuhaf huylu bir adamdı: Ne dese yalan. Oysa kerliferli bir adam. Ne yapalım, Allahtan. Bu huyundan kendisi de memnun değil, ama gelgelelim yalan söylemeden yapamıyor. Ne dersiniz, Allahın işi bu.

PATKOLYOSİN: Elinde bu kızdan başka kızlar yok mu?

FEKLA: Daha ne istiyorsun canım? Bundan iyisi bulunur mu?

PATKOLYOSİN: Bulunmaz olur mu?

FEKLA: Bütün dünyayı dolaşsan, bunun eşini bulamazsın.

PATKOLYOSİN: Düşünürüz, düşünürüz anneciğim. Sen öbür gün gene gel de bir daha oturup konuşalım. Ben uzanırım, sen anlatırsın...

FEKLA: Neler söylüyorsun allahaşkına. Üç aydır buraya gelip gidiyorum, bir şey olduğu da yok. Hırkanı giyip, piponu tüttürüyorsun. İşte o kadar..

PATKOLYOSİN: Ne sanıyorsun ya? Evlenmek bu. Stepan getir çizmelerimi deyip sokağa çıkmaya benzer mi? Biraz düşünmek, gidip görmek lâzım.

FEKLA: Peki, öyle olsun. Görmek istiyorsan gör. Mal elbet, gösterilecek. Emret, paltonu giydirsinler, sabah sabah git, gör.

PATKOLYOSİN: Şimdi mi? Görmüyor musun? Hava kapalı. Çıkarım da birdenbire yağmur başlayıverir.

FEKLA: Sen bilirsin. Saçına kır düşmeye başladı. Biraz daha

bekleyecek olursan artık hiç işe yaramazsın. Müdürmüş; amma da laf. Bize kısmet çok. O vakit senin yüzüne mi bakarız.

PATKOLYOSİN: Amma da saçmalıyorsun. Nerden çıkardın saçıma kır düştüğünü? Göster bakalım. *(Saçlarını karıştırır.)*

FEKLA: Olmaz olur mu? Elbet insan yaşadıkça saçı da beyazlaşır. Nah, kendin bak! Yok bu hoşuma gitmedi, yok bu işime gelmez. Elimde bir yüzbaşı var, vallahi sen onun yanına bile yaklaşamazsın. Borazan gibi sesi var. Amirallikte yaşıyor.

PATKOLYOSİN: Saçmaladın vallahi, saçmaladın. Dur, aynaya bakayım. Nerden çıkardın bu kır saçı. Hey, Stepan! Aynayı getir. Yok, yok, getirme. Dur, ben geliyorum. Aman, Allah korusun, bu çiçek çıkarmaktan fena. *(İçerki odaya geçer.)*

IX. SAHNE

(Fekla, Koçkarev koşarak içeri girer.)

KOÇKAREV: Yahu Patkolyosin!... *(Fekla'yı görür.)* Sen burada mısın? Ah sen yok musun, sen? Söylesene, ne diye beni evlendirip de başımı belaya soktun?

FEKLA: Bunun neresi fena? Âdet bu, elbet evleneceksin.

KOÇKAREV: Âdetmiş... Benim karıya ne ihtiyacım vardı? Sanki onsuz yapamaz mıydım?

FEKLA: Sen bana balta oldun. Anneciğim, beni evlendir, beni evlendir.

KOÇKAREV: Sen, ne cadaloz karısın sen! Peki, burada işin ne senin, yoksa Patkolyosin de mi?...

FEKLA: Elbet, neden olmasın. Allahın emri...

KOÇKAREV: Yok yahu. Sahi mi? Bu kerata da bana hiç bunun lafını etmedi. Vay canına! Saman altından su yürütüyormuş...

X. SAHNE

(Öncekiler, Patkolyosin.)

PATKOLYOSİN *(elinde tuttuğu bir aynaya dikkatle bakar):* Hani, neredeymiş kır saçım? Ne diye yalan söylüyorsun? Bir tane bile yok.

KOÇKAREV *(kendini göstermeden Patkolyosin'in arkasına geçer ve onu korkutur):* Bummmm...

PATKOLYOSİN *(bağırır ve aynayı düşürür):* Deli misin yahu! Niçin, nedir bu yaptığın... Ödümü kopardın...

KOÇKAREV: Bir şey değil canım, şaka...

PATKOLYOSİN: Amma da şaka. Böyle şaka olur mu? Hâlâ kendime gelemedim. Bak ayna da kırıldı. Hem öyle aşağılık bir mal değildi; İngiliz mağazasından almıştım.

KOÇKAREV: Peki, peki, anladık. Sana yeni bir ayna bulurum.

PATKOLYOSİN: Bulacakmış. Nasıl bir ayna bulacağını ben bilirim. İnsanı on yaş ihtiyar gösterecek, yüzünü çarpıtacak bir ayna, değil mi?

KOÇKAREV: Yeter canım, asıl benim sana kızmam lazım. Sen benden, dostundan her şeyini saklıyorsun. Evlenmeye niyet etmişsin.

PATKOLYOSİN: Amma da yaptın ha! Böyle bir şey hatırımdan bile geçmedi.

KOÇKAREV: İnkâr etme. İspatı meydanda. *(Fekla'yı gösterir.)* İşte burada duruyor. Ne iş yaptığını herkes bilir. Hem ne olur canım? Bunda saklayacak ne var? Allahın emri... Hem de vatani bir ödev. Sen bu işi bana bırak, ben üzerime alıyorum. *(Fekla'ya)* E, söyle bakalım? Kimmiş? Nenin nesiymiş? Soylu kızı mı, memur kızı mı, tüccar kızı mı? Adı ne?

FEKLA: Agafya Tihonovna.

KOÇKAREV: Agafya Tihonovna Brandahlistova mı?

FEKLA: Yok canım... Kuperdiyagina.

KOÇKAREV: Şestilavoçnik'de oturur. Değil mi?

FEKLA: Yok canım... Daha çok Peskam'a yakın. Mılni Sokağı'nda.

KOÇKAREV: Ha! Tamam. Mılni Sokağı'nda, bakkalın bitişiğinde. Ahşap bir ev.

FEKLA: Yok canım... Bakkalın yanında değil. Meyhanenin altında.

KOÇKAREV: Meyhanenin altında mı? Ha öyleyse bilemedim.

FEKLA: Sokağı saptın mı, tam karşına bir polis kulübesi çıkar. Kulübeyi geç, sola sap, tam karşında, öyle ya, tam karşında ahşap bir ev görürsün. Orda terzi oturuyor. Hani canım, evvelce ayan başkâtibiyle yaşıyordu ya. İşte o terzi... Terziye girme. Yanındaki kâgir ev yok mu? İşte onun evi... Agafya Tihonovna'nın, yani gelinin evi orası.

KOÇKAREV: Anladım, anladım... Yeter... Ben artık her işi üzerime alıyorum. Sen git artık. Sana ihtiyacımız kalmadı.

FEKLA: Ne? Yoksa sen mi çöpçatanlık yapacaksın?

KOÇKAREV: Ben... Evet ben... Yalnız sen karışma!

FEKLA: Sen ne utanmaz herifmişsin sen. Bu, erkek işi değil ki canım... Allahını seversen bu işi bırak...

KOÇKAREV: Haydi, bas git... Bu senin anlayacağın iş değil... Karışma. Çizmeden yukarı çıkma. Haydi, çek arabanı...

FEKLA: Ah kâfir herif seni... İnsanın ekmeğine engel oluyorsun. Bak ne çirkef işlere karışıyor... Bilseydim, ağzımdan tek lâf kaçırmazdım. *(Canı sıkılmış bir halde gider.)*

XI. SAHNE

(Patkolyosin, Koçkarev.)

KOÇKAREV: E, dostum, bu işi geciktirmeye gelmez. Haydi gidelim.

PATKOLYOSİN: Yahu, benim daha bir şeye karar verdiğim falan yok... Bir düşünce sadece.

KOÇKAREV: Saçmalama... Saçmalama... Sıkılganlığın gereği yok... Ben seni bir evlendiririm ki, farkında bile olmazsın. Hemen şimdi kızın evine gideceğiz... Göreceksin işler kendiliğinden oluverecek...

PATKOLYOSİN: Ne dedin, ne dedin? Hemen gidecek miyiz?

KOÇKAREV: Yahu, kardeşim, bu işi ne diye uzatalım. Haline bak bir... Evlenmedin de ne oldun? Odanı görmüyor musun? Bit pazarından farksız... Bak... Boyasız bir potin... Ötede bir leğen... Masanın üstünde bir yığın cıgara külü... Sen de yan gelip yatıyorsun...

PATKOLYOSİN: Doğru... Gerçekten ben de biliyorum... Evimde bir düzen yok...

KOÇKAREV: Oysa evlendin mi, evin tanınmaz bir duruma girecek. Şurada bir kanepen olacak... Bir küçük köpeğin, kafeste bir kanaryan... Her yanda el işi örtüler... Bir düşün! Kanepede oturuyorsun. Yanında karıcığın... Güzel mi güzel. Eliyle seni...

PATKOLYOSİN: Vallahi, gerçekten, hani öyle güzel eller var ki... Süt gibi, kardeşim, süt gibi beyaz...

KOÇKAREV: Ne diyorsun yahu? Yalnız el mi? Onlarda, ne yok ki, allahaşkına!

PATKOLYOSİN: Gerçekten, açık söyleyeyim, yanımda bir güzel bulunsun isterim doğrusu.

KOÇKAREV: Ya... Bu işin güzelliğine senin de aklın yattı. Şimdi yalnız işi yoluna koymak kaldı. Sen hiç üzülme. Düğün sofrası falan filan, hepsine ben bakarım. Ne dersen de en aşağı bir düzine şampanya lazım... Bak, Madera da yarım düzineden aşağı olmaz. Gelinin yüzde yüz bir sürü akrabası vardır, halası, teyzesi falan... Bunlar şakaya gelmez. Ren şarabından da... Bırak canım! Vazgeçelim. Değil mi? Sonra sofra için... Sarayda çalışan bir sofracı tanıdığım var benim... Vallahi, adamı domuz gibi doyurur. İnsanda sofradan kalkacak hal kalmaz.

PATKOLYOSİN: Yahu amma da acele ediyorsun ha. Sanki gerçekten evlenmişiz gibi...

KOÇKAREV: Niye olmasın? Geriye bırakmanın ne anlamı var? Yahu sen bu işe razı değil misin?

PATKOLYOSİN: Ben mi? Yoo... Hayır... Ben daha şimdilik razı değilim.

KOÇKAREV: Hoppala... Yahu demin istediğini söyleyen sen değil miydin?

PATKOLYOSİN: Ben, fena olmaz dedim, o kadar.

KOÇKAREV: Amma da yaptın ha. Biz işi bitirdik sanıyoruz. Peki, nedir yani? Evlilik hayatı hoşuna gitmiyor mu?

PATKOLYOSİN: Yoo... Gidiyor.

KOÇKAREV: Ee, öyleyse, ne engel var.

PATKOLYOSİN: Hiçbir engel yok... Ama bir tuhaf işte...

KOÇKAREV: Tuhaf olan ne?

PATKOLYOSİN: Nasıl tuhaf olmaz? Uzun süre hep bekâr kal. Sonra birdenbire evlenivériyorsun.

KOÇKAREV: Ne? Ne? Ne dedin? Ayıp değil mi sana? Anlaşıldı, ciddi konuşmak lazım. Seninle tıpkı bir babanın oğlu ile konuştuğu gibi açık konuşacağım. Kendine iyi bak! Ama bana bakar gibi bak. Neye benziyorsun? Meşe odunu gibi anlamsız bir şeysin. Söyle bakalım, niçin yaşıyorsun? Aynaya bak bir... Gördüğün ne? Aptal bir surat... Başka bir şey değil. Oysa bir de yanında çocuklarını düşün! Hem de iki üç değil, tam yarım düzine. Hem de hepsi hık demiş burnundan düşmüş. Sen şimdi Allah bilir, nesin? Müdür mü? Şef mi? İşte öyle bir şey. Oysa bir düşün, yanında, minimini müdürcükler, şefçikler... Bir bebek minicik elleriyle sakallarını çekiştirecek, sen de ona küçük bir köpek gibi "hav... hav... hav." diyeceksin. Şimdi söyle bakalım, dünyada daha güzel bir şey olur mu?

PATKOLYOSİN: Yok canım, çocuk dediğin yaramaz olur. Ben onu bilirim. Her şeyi bozarlar, kâğıtları darmadağın ederler.

KOÇKAREV: Bırak canım, yaramazlık etsinler. Ama sana

benzeyecekler ya. İşin özü burada.

PATKOLYOSİN: Sahi, insana tuhaf geliyor. Piçkurusunun, bacaksızın biri, ama o kadarken sana benziyor gene.

KOÇKAREV: Tuhaf ya, elbet tuhaf. Neyse, hadi gidelim.

PATKOLYOSİN: Doğru, bir gidelim bakalım.

KOÇKAREV: Hey Stepan, çabuk beyefendinin giysilerini getir.

PATKOLYOSİN: *(aynanın önünde giyinir):* Bana kalırsa beyaz yelek giymek lazım.

KOÇKAREV: Aldırma böyle saçma şeylere.

PATKOLYOSİN:*(yakasını takar):* Şu mendebur kolacı kadın öyle berbat kolalamış ki takılmıyor. Stepan, ona söyle. Eğer bu aptal karı, çamaşırımı hep böyle ütüleyecek olursa başkasını bulurum. Dostlarından baş alıp da kendini işe veremiyor.

KOÇKAREV: Haydi, dostum, çabuk ol, çabuk. Bırak şimdi... Ivır zıvırın sırası değil.

PATKOLYOSİN: Şimdi, şimdi... *(Frakı giyer ve oturur.)* Beni dinle İlya Fomiç! Sen yalnız git daha iyi.

KOÇKAREV: Hoppala... Aklını mı kaçırıyorsun? Ben mi gideyim? Yahu evlenen kim? Sen mi, ben mi?

PATKOLYOSİN: Vallahi, içimden gelmiyor. Haydi yarma bırakalım...

KOÇKAREV: Sende bir parça akıl varsa ne olayım. Aptal mısın be? Düşün taşın, hazırlan, tam yola çıkarken, 'Yarına bıraksak olmaz mı?' Rica ederim, bu yaptığın, hınzırlık, düzenbazlık değil de nedir?

PATKOLYOSİN: Yahu, ne diye ağzını bozuyorsun? Ben sana ne yaptım?

KOÇKAREV: Eşek!... Eşşoğlueşek! Yaptığını duyan herkes sana böyle der. Müdür ama, aptalın, düpedüz aptalın biri. Ben sanki niye uğraşıyorum? Senin için. Bu lokmayı ağzından alacaklar. Keratanın bekârı, yan gelmiş yatıyor. Rica ederim, söyle, beğendin mi bu yaptığını? Ah mendebur, çirkef herif... Sana daha bir şey söylerdim, ama neza-

ketim bırakmıyor. Sen kadından da aşağısın be.

PATKOLYOSİN: Sen de bir parça sözlerine dikkat et! *(Yavaş bir sesle)* Yahu delirdin mi? Burada, uşağımın yanında bana küfrediyorsun? Hem de ne sözlerle, başka yer yokmuş sanki.

KOÇKAREV: Peki, rica ederim, söyle! Sana nasıl küfretmeyeyim? İnsan sana nasıl küfretmez? Sana küfretmemek için kim tutabilir kendini? Efendi, evlenmeye karar verdin. Akıllıca davrandın. Sonra birdenbire, ortada hiçbir neden yokken, aptalcasına, hıyarcasına, eşekçesine...

PATKOLYOSİN: Peki, sus, sus... Gidiyorum. Ne diye bağırıyorsun?

KOÇKAREV: Elbet gideceksin. Başka yapacağın bir şey yok artık. *(Stepan'a)* Şapkasını, paltosunu ver.

PATKOLYOSİN *(kapıda):* Amma garip adam yahu. Hiç konuşmaya gelmiyor. Durup dururken başlıyor küfretmeye... Hiç lafını bilmiyor.

KOÇKAREV: Bitti artık, bitti. Küfür falan etmiyorum.

(İkisi de çıkarlar.)

XII. SAHNE

(Agafya Tihonovna'nın evinde bir oda.)

(Agafya Tihonovna, fal açar. Halası Arina Panteleymonovna, arkasından bakar.)

AGAFYA TİHONOVNA: Halacığım, işte gene bana yol var... Bir kupa papazı beni düşünüyor. Gözyaşı, aşk mektubu, solda bir sinek papazı var, o da beni düşünüyor, ama kötü bir kadın engel oluyor.

ARİNA PANTELEYMONOVNA: Bu sinek papazı kim acaba?

AGAFYA T.: Bilmem...

ARİNA P.: Ben biliyorum kim olduğunu.

AGAFYA T.: Kimmiş?

ARİNA P.: O büyük kumaş tüccarı. Aleksey Dimitriyeviç Starikov...

AGAFYA T.: Yoo. O değil. İstediğin bahse girerim.

ARİNA P.: Agafya Tihonovna, tartışmayı bırak. Kızıl saçlı işte. O olmayacak da kim olacak.

AGAFYA T.: Hiç de değil. Sinek papazı soyludur. Tüccar nerede, sinek papazı nerede?

ARİNA P.: Ah Agafya Tihonovna, rahmetli baban Tihon Panteleymonoviç sağ olsaydı, böyle söyleyemezdin ya. Vallahi yumruğunu masaya vururdu da bir bağırırdı. Tüccar olduğunu saklayan adamın ben suratına tüküreyim, derdi. Kızımı albaya vermem, derdi, başkaları verirse versin. Oğlumu da memur yapmam, derdi. Tüccarlar da, herkes gibi devlete hizmet etmiyor mu? Bunları söylerken bir yandan da masaya öyle yumruklar indirirdi ki... Yumruğu da okkalıydı hani... Yaman adamdı yaman... Şimdi açık söyleyeyim, anneni de tahtalıköye o yolladı. Yoksa rahmetli kadın daha yaşardı.

AGAFYA T.: Demek sen de benim böyle kötü bir kocaya varmamı istiyorsun. Katiyen tüccara varmam.

ARİNA P.: Ama Aleksey Dimitriyeviç böyle değil ki...

AGAFYA T.: İstemem, istemem... Onun sakalı var. Yemekte her şey sakalına bulaşır. Yok yok, istemem.

ARİNA P.: Peki ama, iyi, soylu bir kocayı da nereden bulmalı? Sokakta bulamayız ya.

AGAFYA T.: Fekla İvanovna bulur. En iyisini bulacağına söz verdi.

ARİNA P.: Aman, canım sen de, o yalancının biridir.

XIII. SAHNE

(Öncekiler, Fekla.)

FEKLA: Yooo, Arina Panteleymonovna, insanlara iftira etmek günahtır.

AGAFYA T.: A... Fekla İvanovna gelmiş. E, söylesene, yeni bir şey var mı?

FEKLA: Var, var... Dur da biraz soluk alayım. Öyle yoruldum ki... Senin için gitmediğim yer kalmadı, evlere, dairelere, bakanlıklara gittim. Nöbetçilerle kavga ettim. Vallahi anacığım, başıma neler geldi neler. Averov'ları evlendiren o yaşlı kadın yok mu? Efendim bana bir musallat oldu. 'Bana bak, bana bak... Ekmeğime engel oluyorsun. Ayağını tetik al! Kendi mahallen sana yetmiyor mu?' dedi. Ben de dosdoğru dedim ki: 'Ben kızım için her şeyi yaparım. Hem o seni de memnun eder,' dedim. Ne ise... Ama ne kısmetler buldum, bir bilsen. Dünyaya şimdiye kadar böyle kısmetler ne gelmiştir, ne de geleceği var. Birtakımı bugün buraya gelir belki. Sana haber vereyim diye koştum.

AGAFYA T.: Ne? Bugün mü? Canım Fekla İvanovna, yüreğim oynadı.

FEKLA: Korkma, canikom. Bu iş yoluyla olacak. Gelecekler, görecekler, bu kadar. Başka bir şey yok. Sen de onları görürsün. Beğenmedin mi, giderler.

ARİNA P.: Bari iyi şeyler mi buldun?

AGAFYA T.: Kaç kişi? Çok mu?

FEKLA: Ehh. Beş altı kişi var.

AGAFYA T. *(şaşırarak)*: Ne? Beş altı kişi mi?

FEKLA: Canikom, ne korkuyorsun? Böyle çok olursa, daha iyi seçilir. Birini beğenmezsen, ötekini beğenirsin.

AGAFYA T.: Hepsi de soylu mu?

FEKLA: Hepsi, hepsi de seçme. Hem öyle soylu ki şimdiye kadar böylesi gelmemiştir.

AGAFYA T.: E, söyle bakalım, ne biçim insanlar?

FEKLA: Ooo... Çok iyi... Fevkalade iyi, düzenli insanlar... Birincisi, Baltazar Baltazaroviç Jevakin öyle hoş adam ki, donanmada çalışmış... Tam senin için biçilmiş kaftan. Ben, diyor, öyle zayıf nahif kız istemem, biraz etine dolgun olmalı. İvan Pavloviç'e gelince; hani mümeyyiz olan... Öyle cakalı ki insan yanma salavatla girer. Şişman, vakarlı... Bana bir bağırış bağırdı: 'Sen şimdi boş lafları bırak. Kız şöyleymiş, böyleymiş... Sen bana açıkça söyle: malı mülkü ne kadar?' Ben de: 'Beyciğim; şu kadar... şu kadar,' dedim. 'Yalan söylüyorsun cadaloz,' diye bir bağırdı. Hem bir söz daha söyledi. Burada söyleyemem, utanırım. Ama önemli bir adam olduğunu hemen anladım.

AGAFYA T.: Başka kim var?

FEKLA: Bir de Nikanor İvanoviç Anuçkin var. Öyle ince bir adam ki, ağzından bal akıyor, bal. 'Ben,' dedi, 'evleneceğim kızın, güzel, terbiyeli olmasını ve Fransızca bilmesini isterim.' Evet... Doğrusu çok nazik adam. Avrupa malı... İnce adam; zekâsı, bacakları falan... İnce adam, ince.

AGAFYA T.: Bilmem ama, bu ince adamlar, benim pek hoşuma gitmiyor. Onlarda bir şey görmüyorum.

FEKLA: Ha... Madem biraz daha esaslı bir adam olmasını istiyorsun, o vakit İvan Pavloviç var. Artık ondan âlâsı da can sağlığı. Tam beyefendi. Bu kapıdan zor girer. O kadar heybetli...

AGAFYA T.: Kaç yaşında?...

FEKLA: Daha genç canım! Elli yaşında, belki yok bile...

AGAFYA T.: Adı ne?

FEKLA: İvan Pavloviç Omlet.

AGAFYA T.: Soyadı mı bu?

FEKLA: Evet... Soyadı.

AGAFYA T.: Aman Yarabbi, bu nasıl soyadı böyle? Fekluşa, beni dinle, onunla evlenirsem, benim adım da Agafya Tihonovna Omlet olacak, öyle mi? Aman, Allah saklasın.

FEKLA: Ne yapalım, canikom, Rusya'da öyle soyadları var

ki, insan işitince iğrenip tükürür de sonra istavroz çıkarır. Ama madem adı hoşuna gitmedi, o halde Baltazar Baltazaroviç Jevakin ile evlen. Doğrusu iyi koca.

AGAFYA T.: Saçları nasıl?

FEKLA: Saçları mı? İyi.

AGAFYA T.: Peki, burnu?

FEKLA: Eh... Burnu da iyi. Her şeyi yerinde. Kendisi de o kadar hoş ki... Yalnız tuhaf bir huyunu söyleyeyim, evinde yalnız pipo var, başka hiç eşya yok.

AGAFYA T.: Peki, başka kimler var?

FEKLA: Akinf Stepanoviç Pantaleyev var. Memur, hem de yüksek memur. Biraz kekeme ama öyle alçakgönüllü ki...

ARİNA P.: Sen de bir memur tutturmuşsun, gidiyorsun. Memursa memur, ama söyle bakalım, sözgelişi içki içer mi?

FEKLA: Eh... Ne yalan söyleyeyim, biraz içer. Bu kadarı olur, yüksek memur o. Ama kuzu gibi adam.

AGAFYA T.: A, yoo... Olmaz, kocamın ayyaş olmasını istemem.

FEKLA: Sen bilirsin anneciğim! Hangisini beğenirsen onu seç. Ama bir defacık fazla kaçırmış ne çıkar. Tanrının günü sarhoş değil ya. Kimi gün de ayık görürsün.

AGAFYA T.: E... Daha kimler var bakalım?

FEKLA: Biri daha var ama, öyle bir adam ki Allah belasını versin. Önce söylediklerim daha iyi.

AGAFYA T.: Kimmiş o bakayım?

FEKLA: Ondan söz etmeye bile değmez. Müdür olmasına müdür, hem de nişanı var. Ama doğrusu onu harekete getirmek kabil değil. Evinden dışarı çıkarmaya bile imkân yok.

AGAFYA T.: Daha, kimler var bakalım? Şimdiye kadar beş kişi saydın. Oysa beş altı kişi var demiştin.

FEKLA: Beş kişi az mı? İştahın açıldı anlaşılan. Oysa biraz önce ödün kopmuştu.

ARİNA P.: Altı kişi ama, altısı da beş para etmez... Çünkü

hepsi soylu. Bunların yerine bir tane tüccar olsaydı daha iyiydi.

FEKLA: Yoo... Arina Panteleymonovna. Soylu her yerde daha itibarlıdır.

ARİNA P.: Sen şimdi itibarı falan bir yana bırak. Aleksey Dimitriyeviç tüccar ama, onun bir kızakla gezmeye çıkması vardır...

FEKLA: Ama apoletli bir soylu yoluna çıkar da,'e... bay tüccar, şöyle bir yana çekil bakalım...' der, yahut, ' tüccar efendi, iyi kadifelerin var mı? Göster bakalım bize,' der. Tüccar da: 'Başüstüne efendim,' der. Soylu da: 'Terbiyesiz herif! Şapkanı çıkar bakayım,' der.

ARİNA P.: Ama tüccar istemezse kumaş vermez. Senin soylu da çırılçıplak gezmek zorunda kalır.

FEKLA: Ama soylu da tüccarı bir temiz döver.

ARİNA P.: Ama tüccar da gider, polise şikâyet eder.

FEKLA: Ama soylu senato üyesine başvurur.

ARİNA P.: Ama tüccar da valiye...

FEKLA: Ama soylu...

ARİNA P.: Saçmalama, saçmalama. Vali, senato üyesinden yüksektir. Bir soylu tutturmuşsun, gidiyorsun. Kimi zaman soylu da öyle bir boyun büker ki... *(Kapının zili çalar.)* Kapı çalınıyor galiba.

FEKLA: Ah... Onlardır, onlardır.

ARİNA P.: Onlar kim?

FEKLA: Onlar canım... Taliplerinden biri.

AGAFYA T. *(bağırır):* Ah...

ARİNA P.: Allahım, sen bize acı... Oda da öyle darmadağınık ki... *(Masanın üstünde ne var ne yok eline alır ve odanın içinde koşmaya başlar.)* Aman, bu masanın üstündeki örtü de amma kirliymiş... Simsiyah. vallahi... Dunyaşka, Dunyaşka! *(Dunyaşka girer.)* Çabuk bir örtü getir! *(Örtüyü toplar ve gene odanın içinde dönmeye başlar.)*

AGAFYA T.: Ah, teyzeciğim, teyzeciğim, ben şimdi ne yapayım? Çırçıplağım, üstümde gömlekten başka bir şey yok.

ARİNA P.: Aman kuzum, çabuk, koş giyin. *(Odada koşuşma sürer. Dunyaşka örtüyü getirir. Kapı gene çalınır.)* Çabuk, koş, de ki, şimdi... *(Dunyaşka uzaktan "şimdi" diye bağırır.)*

AGAFYA T.: Ama halacığım, bu entarim de ütüsüz...

ARİNA P.: Allahım, sen bizi koru. Git başka bir entari giy.

FEKLA *(içeriye koşarak):* Yahu hâlâ mı duruyorsunuz. Çabuk, canikom, çabuk Agafya Tihonovna. *(Kapı tekrar çalınır.)* Aman Yarabbi... Hâlâ kapıda.

ARİNA P.: Dunyaşka çabuk, içeri al. Lütfen biraz beklemesini söyle. *(Dunyaşka kapıya koşar ve açar. Sesler duyulur. "Evdeler mi? — Evdeler, buyurun efendim!" Hepsi anahtar deliğinden merakla gözetlemeye çalışırlar.)*

AGAFYA T. *(bağırarak):* Ah... Ne de şişman.

FEKLA: Geliyor, geliyor. *(Koşa koşa çıkarlar.)*

XIV. SAHNE

(İvan Pavloviç Omlet, Dunyaşka.)

DUNYAŞKA: Buyurun efendim, biraz oturun lütfen... Ben haber vereyim. *(Çıkar.)*

OMLET: Haydi, haber ver ama, fazla bekletmesinler. Daireden beş dakika için çıktım. Belli olmaz, bakarsın genel müdür arayıverir, 'Mümeyyiz nerde?' diye sorar. 'Kız bakmaya gitti,' derler. O da ne kızını bırakır, ne kısrağını... Şu kız hakkında edindiğim bilgilere bir göz gezdireyim. *(Okur)* 'Taş temel üstünde ahşap bir ev...' *(Başını kaldırır. Odayı inceler.)* Bu doğru... *(Okumaya devam eder)* 'Bir de yanında iki küçük bina. Birinin temeli taş. Öteki hep ahşap.' Ahşabı geç. 'Bir atlı araba. İki atlı kızak...' Kim bilir belki de hiçbir işe yaramaz bunlar. Moruk, bunlar için, bulunmaz kelepir dedi ama... Ne ise öyle olsun... 'İki düzine gümüş kaşık.' Elbet bir ev için gümüş kaşık lazım, geçelim. 'İki adet kürk... Tilki.' Hımm... hım... 'İki kü-

çük, dört büyük kuştüyü yorgan.' *(Dudaklarını anlamlı anlamlı kısar.)* 'Altı çift ipekli, altı çift basma elbise. İki tane gecelik hırka... İki..."Ne ise bu bahsi geçelim.'Çamaşır, peçete...' Haydi, dedikleri gibi olsun. Ama bunları tahkik etmek lazım. Önce ev, araba falan filan... Ama evlendikten sonra, bakıyorsun ortada bir şilte ile bir yorgan. Başka bir şey görünmüyor...

(Kapı çalınır, Dunyaşka aceleyle kapıyı açmaya koşar. "Evdeler mi?" sesleri işitilir. — "Evdeler.")

XV. SAHNE

(İvan Pavloviç Omlet, Anuçkin.)

DUNYAŞKA: Lütfen biraz burada bekleyin... Şimdi gelirler.
(Çıkar. Anuçkin ile Omlet selamlaşırlar.)

OMLET: Hoş geldiniz.

ANUÇKİN: Güzel küçük hanımın beybabasıyla mı teşerrüf ediyorum?

OMLET: Yoo... Hiç de beybabası değil. Benim daha çocuğum falan yok.

ANUÇKİN: A... Affedersiniz, affedersiniz.

OMLET *(kendi kendine):* Bu adamın hali bana çok şüpheli görünüyor. Sakın o da aynı iş için gelmiş olmasın. *(Yüksek sesle)* Herhalde ev sahipleriyle bir işiniz var, değil mi?

ANUÇKİN: Yoo... Öyle bir... iş falan yok... Geçerken şöyle bir uğrayıverdim.

OMLET *(kendi kendine):* Vallahi yalan söylüyor, şöyle bir uğrayıvermiş ha... Evlenmek için gelmiş hınzır...

(Kapı çalınır. Dunyaşka koşa koşa odadan geçip kapıyı açar. Sesler işitilir."Evdeler mi?"— "Evet... Evdeler.")

XVI. SAHNE

(Öncekiler, Jevakin, Dunyaşka.)

JEVAKİN *(Dunyaşka'ya):* Lütfen biraz üstümü süpürür müsün? Sokakta üstbaş çok tozlanıyor... Bak işte... Şurada bir tüy var... *(Döner.)* Teşekkür ederim canım. Bak, bak... Şu nedir şu? Örümcek gibi bir şey... Sonra, frakımın eteğine de bir bak bakayım. Bir şey var mı? Teşekkür ederim kızım. Aman, aman şuraya da bak bakayım, bir şey var galiba... *(Eliyle frakının kolunu sıvazlar. Anuçkin ile İvan Pavloviç'e bakar.)* Kumaş da halis İngiliz... E, dayanıklıdır yani. 95'de bizim filo ile Sicilya'da iken satın almıştım. O vakitler daha asteğmendim. Üniforma diktirdim. 801'de, Pavel Petroviç zamanında teğmen oldum. Kumaş da adamakıllı yeniydi. 814'de bir dünya seyahatine çıkmıştık. O vakit bazı yerleri parladıydı. 815'de emekli olunca, tersyüz ettirdim... On yıldır giyerim, hâlâ yeni gibidir. Teşekkür ederim canım, güzelim. *(Eliyle temenna eder ve aynanın karşısına geçerek saçlarını hafifçe düzeltir.)*

ANUÇKİN: Affedersiniz, bir şey sormak istiyorum. Bu Sicilya güzel bir yer mi?

JEVAKİN: Ooo... Fevkalâde bir yerdir. Orada tam otuz dört gün geçirdik. Şu kadar söyleyeyim, doğal görünümü fevkaladedir. Dağlar, nar ağaçları, kadınlar... Hele o İtalyan kadınları, gül gibidir vallahi, insanın öpeceği gelir.

ANUÇKİN: Öğrenimleri, eğitimleri nasıl?

JEVAKİN: Ooo... Fevkaladedir... Bizde ancak kontesler öyle eğitim görür. Kimi zaman sokaktan geçerken... Elbet ne de olsa Rus teğmeni... Burada apoletler... *(Omuzlarını gösterir.)* Sırmalar...esmer güzelleri de...Elbet bilirsiniz,onların evlerinde mutlaka bir balkon vardır... Damlar döşeme gibi dümdüzdür... Ha... şöyle bakarsınız. Bir gül oturmuş... Elbet bizi yabani sanmasınlar diye... *(Eğilir, eliyle selam verir.)* O da size... *(Eliyle bir işaret yapar.)* Kıyafet-

leri de çok hoştur... Omuzunda bir şal... Kurdeleler... Küpeler... Kısacası güzel parçalardır...

ANUÇKİN: Bir soru daha sormama müsaade eder misiniz? Sicilya'da ne dil konuşulur?

JEVAKİN: Elbet hep Fransızca...

ANUÇKİN: Bütün genç kızlar Fransızca mı konuşur?

JEVAKİN: Hepsi... hepsi. Belki inanmayacaksınız ama, size söyleyeyim, orada tam otuz dört gün kaldık, bütün bu süre içinde bir sözcük bile Rusça işitmedik.

ANUÇKİN: Ne? Bir sözcük bile ha?

JEVAKİN: Evet, bir sözcük bile işitmedik. Elbet soylulardan ve öteki sinyorlarından söz etmiyorum, fakat oranın basit bir köylüsünü, hani sırtında öteberi taşıyan birini alın, ona deyin ki: 'Kardeşim, bir parça ekmeğin var mı?' Vallahi bir şey anlamaz. Ama Fransızca olarak, 'dateci del pane' yahut da 'portate vino' dediniz mi hemen anlayıverir; koşar getirir.

İVAN PAVLOVİÇ: Bu Sicilya gerçekten merak edilecek yer. Biraz önce, köylüden söz ettiniz. Oranın köylüleri nasıl? Tıpkı Rus köylüsü gibi mi? Geniş omuzlu, toprağı sürer... falan, öyle mi?

JEVAKİN: Vallahi, toprağı sürüp sürmediklerini görmedim. Ama enfiye çekmek konusunda bakın çok yamandırlar, hatta enfiye çekmekle kalmazlar, tütünü ağızlarına da alırlar. Sonra, taşıt araçları orada çok ucuz. Çünkü her yan, bütün yollar su... hep gondollarla geziliyor. Gondolun içine güzel bir kız oturmuştur. Gül gibi bir kız... Cici mi cici giyinmiş... Şallar, ipekli bluzlar... Bizimle birlikte İngiliz subayları da vardı. O millet de bizim gibi denizci... Tuhaftır, önce birbirimizi anlayamıyorduk. Ama iyice tanıştıktan sonra çok kolaylıkla anlaşıyorduk. Örneğin bir şişeyi ya da bir bardağı gösterince, hemen anlıyorduk ki, bu içelim demektir. Ya da elini boru gibi ağzına götürüp pof pof yapınca, bu pipo içelim anlamına geliyordu. Gerçekte, bu İngilizce oldukça kolay bir dil. Askerlerimiz üç gün içinde

birbirleriyle tümden anlaşıverdiler.

İVAN PAVLOVİÇ: Bu yabancı memleketlerde yaşamak çok hoş vesselam... Böyle, dünyayı gezmiş dolaşmış bir kimseyle tanıştığımdan çok memnunum doğrusu. Kiminle müşerref olduğumu sorabilir miyim?

JEVAKİN: Emekli teğmen Jevakin... Ben de kiminle müşerref olduğumu öğrenebilir miyim?

İVAN PAVLOVİÇ: Mümeyyiz İvan Pavloviç Omlet.

JEVAKİN *(iyice işitmemiştir):* Evet... Ben de yemeğimi yedim. Daha bir iki işim var, hemen eve dönemeyecektim, hava da soğuk... Bir şeyler yemek lazımdı. Biraz tuzlu balıkla ekmek yedim.

İVAN PAVLOVİÇ: Galiba yanlış anlaşıldı. Soyadım Omlet'tir.

JEVAKİN *(başıyla selam vererek):* A... affedersiniz, kulağım biraz ağır işitir de... Bana omlet yediniz gibi geldi.

İVAN PAVLOVİÇ: Doğru, biraz karışıyor ama ne yapayım? Ben de bu yüzden genel müdüre çıkacaktım da soyadımın Omletit olmasına müsaadesini rica edecektim. Ama arkadaşlar vazgeçirdiler... İtoğluit gibi bir şey olur dediler.

JEVAKİN: Evet... Böyle adlar vardır. Bizim filoda, herkesin, subayların, erlerin çok garip soyadları vardı. Hatta rahmetli amiral Aleksey İvanoviç derdi ki: 'Yahu... Bu üçüncü filonun göbeği kesilirken işe şeytan mı karıştı, ne?' Pislikov, Hergeleyev, teğmen Hırpanin... Bir asteğmenin, hem de iyi bir subayın adı da doğrudan doğruya Delik'di. Süvarimiz bazan onu, 'Hey... Delik...Burayagel!' diye çağırırdı. Her zaman onunla, 'Ah seni gidi Delik seni,' diye alay ederdi.

(Kapı çalınır. Fekla odasından çıkar ve koşa koşa kapıyı açmaya gider.)

OMLET: O... Merhaba, valide hanım.

JEVAKİN: Merhaba, nasılsm bakayım, canım.

ANUÇKİN: Merhaba, hanımcığım, Fekla İvanovna.

FEKLA *(koşa koşa geçerken):* Teşekkür ederim beylerim, iyiyim, iyiyim.

(Kapıyı açar. Sesler işitilir "Evdeler mi?" — "Evdeler." Duyulur duyulmaz birkaç sözden sonra Fekla'nın sesi, canı sıkılarak: "Ah, sen yok musun, sen?")

XVII. SAHNE

(Öncekiler, Koçkarev, Patkolyosin, Fekla.)

KOÇKAREV *(Patkolyosin'e):* Şunu aklından çıkarma: Cesur olmak lazım. *(Çevresine bakar. Biraz şaşkınca selam verir. Kendi kendine)* Amma da kalabalık ha. Bu da ne oluyor? Yoksa hepsi de kız için mi geldiler? *(Fekla'yı dürterek alçak sesle)* Bu keratalar da nereden çıktı?

FEKLA: Yok canım... Onlar efendiden adamlardır.

KOÇKAREV: Bir sürü ama, hiçbirinin ciğeri beş para etmez.

FEKLA: Sen kendi suratına bak! Ne üstünde var, ne başında.

KOÇKAREV: Bir sürü cebi delik toplanmış... *(Yüksek sesle)* Peki, küçük hanım nerede? Ne yapıyor? Yatak odası bu olacak herhalde, değil mi? *(Kapıya yaklaşır.)*

FEKLA: Amma da utanmaz... Giyiniyor, dedik ya sana!

KOÇKAREV: Giyinirse giyinsin. Ne olacak yani? Bir parça bakacağım, o kadar... *(Anahtar deliğinden bakar.)*

JEVAKİN: Benim de bir göz atmama müsaade eder misiniz?

OMLET: Bendeniz de bir defacık bakabilir miyim?

KOÇKAREV *(gözetlemeye devam ederek):* Zaten pek bir şey seçilmiyor baylar... Beyaz bir şeyler görünüyor ama kadın mı, yastık mı belli değil. *(Hepsi kapının önünde toplanır ve itişirler.)*

KOÇKAREV: Şşş.Şşşşş... Geliyorlar. *(Hepsi birden kaçışırlar.)*

XVIII. SAHNE

(Öncekiler, Arina P., Agafya T., selamlaşırlar.)

ARİNA P.: Ziyaretinizin nedenini sormama müsaade eder misiniz?

OMLET: Efendim, gazetelerde okuduk ki, siz kereste ve odun müteahhitliği yapmak tasavvurunda imişsiniz. Bendeniz mümeyyiz olmak hesabıyla dairem adına öğrenmek istiyorum, ne biçim ve ne kadar miktar keresteyi ne süre içinde teslim edebilirsiniz?

ARİNA P Bizim böyle bir işle ilgimiz yok. Ama geldiğinize memnun olduk. Adınız efendim?

OMLET: Mümeyyiz İvan Pavloviç Omlet.

ARİNA P.: Buyurun, oturun efendim. *(Jevakin'e döner.)* Ziyaretinizin?...

JEVAKİN: Ben de gazetelerde bazı ilanlar gördüm de... Bir gidip bakayım dedim. Hava da güzel... Yollarda yeşil otlar bitmiş.

ARİNA P.: Adınız efendim?

JEVAKİN: Emekli deniz teğmenlerinden Baltazar Baltazaroviç Jevakin II, çünkü filomuzda başka bir Jevakin daha vardı. Ama o benden önce emekliye çıktı. Dizinin altından yaralandı, hanımefendiciğim. Kurşun da öyle tuhaf geçmiş ki, dizkapağına hiç dokunmadan siniri delmiş, yanma gittiniz mi, o ayağı sanki arkanıza vuracakmış gibi atıp dururdu.

ARİNA P.: Buyurun, oturun efendim. *(Anuçkin'e döner.)* Siz efendim...

ANUÇKİN: Komşu ziyareti efendim. Bu civarda oturduğum için...

ARİNA P.: Şurada, karşıdaki, tüccarın karısı Tulubov'un evinde mi oturuyorsunuz?

ANUÇKİN: Hayır efendim, şimdilik Peska mahallesinde oturuyorum ama ileride bu tarafa taşınmak niyetindeyim.

ARİNA P.: Buyurun, oturun efendim. *(Koçkarev'e döner.)* Siz efendim...

KOÇKAREV: Yoksa beni tanımadınız mı? *(Agafya'ya dönerek.)* Siz de mi tanımadınız efendim?

AGAFYA T.: Ben sizi gördüğümü hiç hatırlamıyorum.

KOÇKAREV: İyi düşününüz. Beni mutlaka bir yerde görmüşsünüzdür.

AGAFYA T.: Vallahi, bilemiyorum, acaba Biryuşkin'lerde mi?

KOÇKAREV: Hah. Evet, Biryuşkin'lerde.

AGAFYA T.: A biliyor musunuz, onun başına neler geldi.

KOÇKAREV: Bilmez olur muyum? Evlendi.

AGAFYA T.: Yok canım. Daha fena, bacağı kırıldı.

ARİNA P.: Hem de çok fena kırıldı. Geç vakit arabayla eve dönerken arabacı da sarhoşmuş, kadıncağız arabadan düşmüş...

KOÇKAREV: Ha... Öyle bir şey hatırlıyorum. Evlendi mi, ayağını mı kırdı, öyle bir şey oldu.

ARİNA P.: Adınız efendim?

KOÇKAREV: Canım, bilmiyor musunuz? İlya Fomiç Koçkarev, Akrabayız...Karım boyuna sizden söz eder. Müsaade eder misiniz? *(Patkolyosin'i kolundan tutup önlerine götürür.)* Dostum Patkolyosin, İvan Kuzmiç, müdür yardımcısı. Dairenin bütün işlerini o yapar... Mesleğinde çok ilerlemiştir.

ARİNA P.: Adı nedir, efendim?

KOÇKAREV: Patkolyosin, İvan Kuzmiç Patkolyosin. Müdürleri korkuluktan başka bir şey değildir. Asıl işi bu yapar, İvan Kuzmiç Patkolyosin.

ARİNA P.: Buyurun efendim, oturun.

XIX. SAHNE

(Öncekiler, Starikov.)

STARİKOV *(bir iş adamı çabukluğuyla selam verir. Serbestçe elini beline koyar):* Merhaba anneciğim, Arina Panteleymonovna. Bizim mahalle komşuları, sizin yün sattığınızı söylediler de...

AGAFYA T. *(başını çevirir; küçümseyerek ve yavaş bir sesle):* Burası dükkân değil...

STARİKOV: Fena zamanda geldik anlaşılan. Biz gelmeden işi pişirmişler.

ARİNA P.: Buyurun oturun, Aleksey Dimitriyeviç. Yün falan sattığımız yok ama... Geldiğinize iyi ettiniz, buyurun efendim. *(Herkes oturur. Sessizlik.)*

OMLET: Bugün de hava çok tuhaf... Sabahleyin yağmur yağacak gibiydi, şimdi açtı.

AGAFYA T.: Sahi, bu havalara hiç güvenmeye gelmiyor. Kimi açık, kimi kapalı. Çok tuhaf.

JEVAKİN: Evet, biz filo ile Sicilya'ya gittiğimiz zaman mevsim bahardı, valide hanım. Ah, orada bahar şubatta başlar. Bazen evden çıktığınız zaman bakarsınız, hava güneşlidir. Ama içinizden yağmur yağacak gibi bir his gelir... Gerçekten yağmur yağar.

OMLET: İşin kötüsü de, böyle havalarda insanın yalnız başına kalmasıdır. Oysa bir evli için durum bambaşka... Hiç canı sıkılmaz. Yalnızlık çok fena, çok fena.

JEVAKİN: Ölüm, vallahi, ölüm.

ANUÇKİN: Evet, doğrudur...

KOÇKAREV: Öyle, öyle... Istıraptan başka bir şey değil. Tanrı kimseyi yalnız bırakmasın; insanın mutlu olmasına imkân yoktur.

OMLET: Hanımefendi, siz evlenecek olsaydınız, nasıl bir kimseyi seçerdiniz. Düşüncenizi öğrenebilir miyim? Birdenbire böyle açıkça konuşmaya başladığım için bağışla-

manızı dilerim. Kocanıza hangi memuriyeti yakıştırırdınız?

JEVAKİN: Deniz fırtınalarına alışık bir adamı seçmez miydiniz hanımefendi?

KOÇKAREV: Hayır, hayır; bence en iyi koca, nerdeyse kendi başına bütün bir daireyi yöneten adamdır.

ANUÇKİN: Böyle önceden yargılar vermeye ne lüzum var? Piyadecilikte hizmet etmekle beraber kibar çevrenin görgüsüne karşı saygı besleyen bir adamı niçin küçük görüyorsunuz?

OMLET: Hanımefendi, lütfen siz söyleyin...

(Agafya T. susar.)

FEKLA: Anacığım, cevap versene, bir şey söylesene...

OMLET: Buyurunuz, söyleyiniz.

KOÇKAREV: Düşüncenizi söyler misiniz, Agafya Tihonovna?

FEKLA *(yavaşça):* Söylesene canım, söylesene. Teşekkür ederim, teşekkür ederim. Böyle durulur mu?

AGAFYA T. *(yavaşça):* Utanıyorum, vallahi utanıyorum... Şimdi kaçıp gideceğim. Siz benim yerime kalın teyzeciğim.

FEKLA: Sakın ha, gideyim falan deme. Ayıplarlar seni sonra... Kim bilir neler düşünürler.

AGAFYA T. *(yavaşça):* Hayır, hayır, duramam, duramam.

(Kaçar. Fekla ve Arina P. arkasından giderler.)

XX. SAHNE

(Çıkanlardan başka, Öncekiler.)

OMLET: Hoppala... Hepsi kalkıp gittiler. Bu da ne demek?

KOÇKAREV: Bir şey oldu galiba...

JEVAKİN: Herhalde bayanın tuvaletinde bir şeyler oldu. Bir tarafını düzeltecek... Bluzunu iğneleyecek falan... *(Fekla girer. Herkes ona doğru: "Ne oldu; ne oldu?" sorularını yağdırırlar.)*

KOÇKAREV: Bir şey mi oldu?

FEKLA: Ne olacak canım... Vallahi bir şey olmadı.

KOÇKAREV: Peki, neden çıktı?

FEKLA: Onu utandırdınız da ondan. Utancından yerinde duramadı. Özür diliyor... Akşama doğru çaya buyurmanızı rica ediyor. *(Çıkar.)*

OMLET *(kendi kendine):* Hah, işte çaylar, davetler başladı. Ben zaten bu işleri bunun için sevmem. Bir git geldir başlar. Bugün olmaz, yarın buyurun. Öbür gün çaya teşrif edin. Biraz düşüneyim. Oysa hiç de önemli bir iş değil. Bu kadar düşünecek ne var... Allah kahretsin. Benim işim gücüm başımdan aşmış... Harcayacak vaktim yok.

KOÇKAREV *(Patkolyosin'e):* Küçük hanım da hiç fena değil...

PATKOLYOSİN: Evet, fena değil...

JEVAKİN: Ev sahibi güzel doğrusu...

KOÇKAREV *(kendi kendine):* Allah belanı versin... Bu aptal da âşık oldu galiba. Belki de işimize engel olacak. *(Yüksek sesle)* Hiç de güzel değil... Hiç...

OMLET: Burnu çok büyük...

JEVAKİN: Yoo... Hiç gözüme çarpmadı. Gül gibi kız doğrusu...

ANUÇKİN: Ben de sizin gibi düşünüyorum; ama demek istediğim başka. Düşünüyorum ki, acaba kibarlar âleminin görgüsünü biliyor mu? Sonra acaba Fransızca bilir mi dersiniz?

JEVAKİN: Peki, neden denemediniz? Belki de bilir.

ANUÇKİN: Benim Fransızca bildiğimi nereden çıkardınız? Ben bu kadar yüksek bir eğitim görmek mutluluğuna eremedim. Babam, eşeğin, aptalın biriydi. Bana Fransızca öğretmek aklından bile geçmemiştir. O zaman daha küçüktüm. Bana bu dili öğretmek kolaydı. Bir iyice dövselerdi öğrenir giderdim.

JEVAKİN: İyi ama, siz bilmedikten sonra o bilmiş... Bunun ne yararı var?

ANUÇKİN: Yoo... Kadın başka. Onun mutlaka bilmesi lâzım. Yoksa ne yapsa *(Jestlerle tarif eder)* beş para etmez.

OMLET *(kendi kendine):* Bunlar çene çala dursun, ben avluya çıkayım da evi, pavyonu bir gözden geçireyim. İşime gelirse ben bu akşam bu işi keser, atarım. Bunların hiçbiri benim için tehlikeli değil. Gösterişsiz herifler... Kızlar böylelerinden hoşlanmaz.

JEVAKİN: Bari ben de çıkayım... Pipomu içerim. Yolumuz aynı mı acaba? Nerede oturduğunuzu sorabilir miyim?

ANUÇKİN: Ben Peskat'da, Petrovsk sokağında oturuyorum.

JEVAKİN:Sizinki biraz dolambaçlı... Ben adada oturuyorum, 18'inci caddede. Ama yine sizi biraz götüreyim.

STARİKOV: Burada işler biraz karıştı. Ah, Agafya Tihonovna bizi de hatırdan çıkarmayın. Allahaısmarladık baylar. *(Selamlar, çıkar.)*

XXI. SAHNE

(Patkolyosin, Koçkarev.)

PATKOLYOSİN: E, biz ne bekliyoruz?

KOÇKAREV: Ne dersin, küçük hanım pek hoş değil mi?

PATKOLYOSİN: Yoo... Açık konuşmak lazım gelirse, benim hoşuma gitmedi.

KOÇKAREV: A, bu da ne... Biraz önce hoş olduğunu söyleyen sen değil miydin?

PATKOLYOSİN: Hayır, hoşuma gitmedi... Ne bileyim, bir şey var işte... Burnu uzun, Fransızca da bilmiyor.

KOÇKAREV: Bu da nerden çıktı. Fransızca bilmiş, bilmemiş sana ne?

PATKOLYOSİN: Yoo. Evlenecek bir kız Fransızca bilmeli.

KOÇKAREV: Neden?

PATKOLYOSİN: Çünkü... Nedenini bilmiyorum ama, Fransızca bilmiyorsa, iyi olmaz işte.

KOÇKAREV: Ulan kaz... Demin aptalın biri böyle söyledi

diye hemen buna inanmak mı lazım? Güzel kız, çok güzel... Sen böyle kız nerde bulacaksın?

PATKOLYOSİN: Evet, önce benim de hoşuma gitti. Ama sonra herkes burnu uzun, burnu uzun diye konuşmaya başlayınca baktım, doğru... Uzun.

KOÇKAREV: Ah mankafa ah... Niçin böyle dediklerini anlayamadın değil mi? Onlar mahsus böyle söylediler. Seni uzaklaştırmak için. Bak, demin ben de övmedim. Usul bu... Ah kardeşim, ne kız vallahi... Gözlerine bak bir... Göz değil... bu... Konuşuyor, nefes alıyor. Burnu, ah burnu yok mu? Ne burun vallahi... Beyaz mı beyaz... Mermer gibi. Hem, her mermer o kadar beyaz değildir. Sen ona iyice bir bak da sonra konuşalım.

PATKOLYOSİN *(gülümseyerek)*: Şimdi gene gözümün önüne getirdim de fena değil gerçekten.

KOÇKAREV: Güzel ya... Dinle kardeşim: Şimdi herkes çekilip gitti, değil mi? Biz onu bulup konuşalım. İşi bitirelim.

PATKOLYOSİN: Yoo... olmaz.

KOÇKAREV: Neden olmuyormuş?

PATKOLYOSİN: Ayıp olur. Burada birçok talip var. Kendisi seçsin.

KOÇKAREV: Sen onlara ne bakıyorsun yahu? Onların nesinden korkuyorsun? İstersen ben tümünü bir dakikada atlatırım.

PATKOLYOSİN: Nasıl yapacaksm bunu?

KOÇKAREV: O benim bileceğim iş... Sen yalnız bana söz ver, sonradan caymayacağına da... Üst tarafına karışma.

PATKOLYOSİN: Söz vermesine veririm. Ben inkâr etmiyorum ki: Evet, evlenmek istiyorum.

KOÇKAREV: Ver elini...

PATKOLYOSİN: Al bakalım.

KOÇKAREV: Bana bu kadar yeter.

(İkisi de çıkar.)

İKİNCİ PERDE

(Agafya Tihonovna'nın evinde bir oda.)

I. SAHNE

(Agafya Tihonovna, sonra Koçkarev.)

AGAFYA T.: Aman Yarabbim... Karar vermek ne güç şeymiş... Bir kişi, iki kişi olsa ne ise... Ama dört kişi... Gel de birini seç. Nikanor İvanoviç biraz zayıf ama hiç de fena değil; İvan Kuzmiç de fena değil. Açık konuşmak gerekirse, İvan Pavloviç de biraz şişman ama, pekâlâ gösterişli bir erkek. Söyleyin bana ne yapayım? Baltazar Baltazaroviç de değerli bir adam. Ah, ne zor şey bu karar vermek... Anlatamam, anlatamam. Nikanor İvanoviç'in dudaklarını, İvan Kuzmiç'in burnunu alsak... Baltazar Baltazaroviç'in de halini tavrını... Bunun üzerine de İvan Pavloviç'in gösterişini katsak o zaman seçmek kolay olurdu. Oysa şimdi düşün, düşün... Vallahi başıma ağrılar girdi. Bence en iyisi ad çekmek. İşi kısmete bırakmalı. Kim çıkarsa o kocam olur. Adlarını birer kâğıda yazarım. Sonra kâğıtları kaparım. Kısmetim kimse belli olur. *(Masaya yaklaşır. Kâğıtla makas alır. Kâğıtları keser, katlar, bunları yapar-*

ken de konuşur.) Ah şu kızlar ne talihsiz... Hele âşık olan kızlar... Erkekler bunu kabul etmezler, anlamak da istemezler. Ne ise, hepsi hazır. Bunları çantamın içine koyayım. Gözlerimi kapayıp çekeyim. Ne olursa olsun. *(Kâğıtları çantaya koyar. Eliyle karıştırır.)* Ah, içime bir korku geldi. Allah vere de Nikanor İvanoviç çıksa; ama ne diye o olsun... İvan Kuzmiç daha iyi. Peki, İvan Kuzmiç de neden? Ötekilerin ne kusuru var? Hayır, istemem. Kim çıkarsa o olsun. *(Eliyle kâğıtları karıştırır ve çantadan yalnız birini değil, hepsini birden çıkarır.)* A... hepsi birden çıktı. Kalbim çarpıyor... Olmaz, olmaz. Yalnız bir tane çekmek lazım. *(Kâğıtları gene çantasına koyar, karıştırır. Bu sırada Koçkarev girer. Yavaşça ilerleyerek arkasına gelir.)* Ah Baltazar Balta... yok canım, Nikanor İvanoviç çıksa... Hayır, hayır istemiyorum. Kısmetim ne ise o çıksın.

KOÇKAREV: İvan Kuzmiç'i seçin, hepsinden iyi...

AGAFYA T.: Ah... *(Bağırır... Arkasına bakmaktan korkarak yüzünü iki eliyle kapatır.)*

KOÇKAREV: Ne var korkacak canım... Korkmayın, benim. İvan Kuzmiç ile evlenirseniz daha iyi edersiniz.

AGAFYA T.: Ah ne ayıp, ne ayıp... Bütün söylediklerimi duydunuz demek.

KOÇKAREV: Zarar yok, zarar yok... Ben sizin akrabanız sayılırım. Benden utanacak ne var... Yüzünüzü açsanıza.

AGAFYA T. *(yüzünü biraz açarak):* Utanıyorum, vallahi utanıyorum.

KOÇKAREV: İvan Kuzmiç ile evlenin diyorum.

AGAFYA T.: Ah... *(Bağırır ve gene yüzünü elleriyle kapar.)*

KOÇKAREV: Vallahi fevkalade bir adam... Mükemmel... İşinin ustası... Gerçekten eşi bulunmaz bir adam...

AGAFYA T. *(yüzünü yavaş yavaş açarak):* Ya öteki... Nikanor İvanoviç... O da pekâlâ iyi adam...

KOÇKAREV: Tövbe, tövbe. O İvan Kuzmiç'in tırnağı bile olamaz.

AGAFYA T.: Neden?

KOÇKAREV: Neden olacak. Belli. İvan Kuzmiç öyle bir insan... öyle bir insan ki... Bulunmaz, bulunmaz bir insan...

AGAFYA T.: Peki, İvan Pavloviç nasıl?

KOÇKAREV: Aşağı bir herif. Zaten hepsi birbirinden bayağı şeyler.

AGAFYA T.: Hepsi mi?

KOÇKAREV: Elbet ya, bir defa kendiniz şöyle bir karşılaştırın. Bu ne de olsa İvan Kuzmiç... Ötekiler kim oluyor yani? Biri İvan Pavloviç, biri Nikanor İvanoviç... İşte ıvır zıvır şeyler...

AGAFYA T.: Ama doğrusu kendi hallerinde insanlar...

KOÇKAREV: Nasıl kendi hallerinde canım... Kavgacı, gürültücü insanlar. Evlendiğinizin ertesi günü dayak mı yemek istiyorsunuz?

AGAFYA T.: Aman Yarabbi... Ne fena, ne fena... Felâketin büyüğü.

KOÇKAREV: Elbet, bundan daha kötü bir şey olur mu?

AGAFYA T.: Demek siz İvan Kuzmiç'le evlenmemi uygun görüyorsunuz.

KOÇKAREV: Elbet İvan Kuzmiç'le... İvan Kuzmiç bu. *(Kendi kendine)* İşler yoluna giriyor galiba. Patkolyosin şimdi pastanede bekliyor. Koşa koşa gidip getireyim buraya.

AGAFYA T.: Demek sizce İvan Kuzmiç öyle mi?

KOÇKAREV: Elbet ya... Mutlaka İvan Kuzmiç.

AGAFYA T.: Öyleyse ötekileri reddetmek mi lazım?

KOÇKAREV: Elbet ya... Reddetmek lazım.

AGAFYA T.: Ama bu nasıl yapılır? Ayıp değil mi?

KOÇKAREV: Ne var bunda utanacak. Daha gencim, evlenmek istemiyorum dersiniz.

AGAFYA T.: Ama onlar inanmazlar ki... Soruşturmaya başlarlar: 'Neden acaba? Niçin? Nasıl?' diye.

KOÇKAREV: Ha... Eğer kestirip atmak istiyorsanız, doğrudan doğruya defolun enayiler deyip çıkın işin içinden.

AGAFYA T.: İnsan bunu nasıl söyler canım.

KOÇKAREV: Canım siz bir defa söyleyin... Görürsünüz, birden hepsi defolur, gider.

AGAFYA T.: Ama bu biraz kabalık olmaz mı?

KOÇKAREV: Ne olur canım, bir daha yüzlerini görecek değilsiniz ya...

AGAFYA T.: Ama ne de olsa güzel bir şey değil. Kızarlar sonra.

KOÇKAREV: E, kızarlarsa kızsınlar, ne olacak? Bundan size bir fenalık gelse hadi neyse. Ama en çok, en çok ne yapabilirler? Yüzünüze tükürüp giderler... Bu kadar.

AGAFYA T.: Gördünüz mü?

KOÇKAREV: Ne olur yani... Ucunda ölüm yok ya. Kimilerinin, vallahi, birkaç kez yüzlerine tükürdüler de bir şey olmadı. Bakın, bir tanıdığım vardır, fevkalade bir adam... Kırmızı yanaklı... Yakışıklı... Aylığını artırsın diye müdürlerinin öyle başının etini yedi ki, öteki de dayanamadı, suratına tükürdü. Hem tam suratının ortasına... 'Al, işte zammı. Defol git, kerata' dedi. Ama sonra yine aylığını artırdı. Diyeceğim, bir tükürmeden bir şey çıkmaz... Ha... Mendil uzakta olsa neyse. Ama cebinden çıkarır silersin, biter gider. *(Kapı çalınır.)* Yüzde yüz bu heriflerden biri gelmiştir. Onlarla şimdi karşılaşmak istemem. Dışarı çıkacak başka bir kapınız yok mu?

AGAFYA T.: Var elbet... Arka merdivenden... Tir tir titriyorum.

KOÇKAREV: Bir şey yok canım... Yalnız soğukkanlılığınızı yitirmeyin. Hadi allahaısmarladık. *(Kendi kendine)* Bir an önce şu Patkolyosin'i getirmeli.

II. SAHNE

(Agafya T., Omlet.)

OMLET: Hanımefendi, bendeniz mahsus biraz erken geldim ki sizinle ötekiler gelmeden rahat rahat konuşalım diye.

Herhalde mevkiim üstüne bilgi edinmişsinizdir. Mümeyyizim. Üstlerim tarafından seviliyor, astlarım tarafından da sayılıyorum. Yalnız bir eksiğim var. Bir hayat arkadaşı...

AGAFYA T.: Evet...

OMLET: Şimdi artık hayat arkadaşımı da buldum. Bu da sizsiniz. Açıkça söyleyin. Evet veya hayır. *(Alıcı gözüyle bakar. Kendi kendine)* Alman kadınları gibi çiroz değil... eti budu yerinde.

AGAFYA T.: Ben daha çok gencim. Şimdilik evlenmeye niyetim yok...

OMLET: Öyleyse aracı ile işiniz ne? Ama belki başka bir şey demek istediniz. Açıklar mısınız lütfen? *(Kapı çalınır.)* Allah belasını versin. İş zamanı insanı rahat bırakmazlar ki...

III. SAHNE

(Öncekiler, Jevakin.)

JEVAKİN: Erken geldiysem, bağışlayın hanımefendi. *(Döner, Omlet'i görür.)* A... Benden önce gelenler olmuş. Saygılarımı sunarım İvan Pavloviç.

OMLET *(kendi kendine):* Saygınla birlikte yerin dibine gir. *(Yüksek sesle)* Ne diyordunuz hanımefendi? Bir sözcük söyleyin: Evet veya hayır. *(Kapı çalınır. Omlet yüzünü buruşturur.)* Tu... Yine kapı çalındı.

IV. SAHNE

(Öncekiler, Anuçkin.)

ANUÇKİN: Belki de belirtilen saatten ve görgü bilimin söylediği ziyaret saatinden önce geldim... *(Ötekileri görür. Şaşkınlık anlatan bir ses çıkarır.)* Saygılarımı sunarım baylar.

OMLET *(kendi kendine):* Saygını başına çal... Ne var sanki burada. Ayakların kırılsaydı da gelmez olsaydın. *(Yüksek sesle)* Veriniz kararınızı artık hanımefendi. Ben işi gücü olan bir adamım. Vaktim az... Evet veya hayır.

AGAFYA T. *(şaşırarak):* Lüzumu yok...Lüzumu yok... *(Kendi kendine)* Ne söylediğimi ben de bilmiyorum.

OMLET: Ne demek lüzumu yok? Hangi bakımdan?

AGAFYA T.: Hayır, hayır... Öyle demek istemedim... *(Cesaretini toplayarak)* Defolun! *(Kendi kendine. Ellerini birbirine yapıştırarak)* Aman Yarabbi... Ne söyledim.

OMLET: Nasıl? Defol mu? Defol ne demek? Ne demek istediğinizi açıklar mısınız lütfen? *(Ellerini beline koyar. Kıza doğru tehdit edici bir yüzle yürür.)*

AGAFYA T. *(onun yüzüne bakar):* Ay... Dövecek, dövecek... *(Kaçar. Omlet'in ağzı açık kalır. Bu bağırma üzerine Arina P. koşarak gelir. Omlet'in yüzüne bakar. O da bağırmaya başlar: "Ay... Dövecek" kaçar.)*

OMLET: Amma da iş yahu... Ne var, ne oldu? *(Kapı çalınır. Sesler işitilir.)*

KOÇKAREV'İN SESİ: Girsene, ne duruyorsun?

PATKOLYOSİN'İN SESİ: Sen gir, ben biraz sonra gelirim. Kemerim çözüldü.

KOÇKAREV'İN SESİ: Gene mi tüyeceksin?

PATKOLYOSİN'İN SESİ: Yoo, vallahi tüymem.

V. SAHNE

(Öncekiler, Koçkarev.)

KOÇKAREV: Sanki şimdi kemerin sırasıymış gibi.

OMLET *(Koçkarev'e):* Rica ederim, bu kızda aptallık var mı?

KOÇKAREV: Ne var, bir şey mi oldu?

OMLET: Evet... Birtakım anlaşılmaz hareketler... Odadan kaçtı. Dövecek, dövecek diye bağırmaya başladı. Ne olduğunu Allah bilir.

KOÇKAREV: Evet... Onda öyle bir hal var... Aptal.

OMLET: Siz onun akrabası mısınız?

KOÇKAREV: Akrabasıyım ya.

OMLET: Akrabalığınızın derecesi nedir, sorabilir miyim?

KOÇKAREV: Vallahi, iyi bilmiyorum... Annemin teyzesiyle onun babasının mı bir akrabalığı varmış, yoksa onun babasının mı annemin teyzesiyle akrabalığı varmış... İyi bilemiyorum. Karım daha iyi bilir. Bunlar kadınların işi...

OMLET: Eskiden beri böyle aptal mı?

KOÇKAREV: O... Çocukluğundan beri...

OMLET: Evet, biraz akıllı olsaydı daha iyi olurdu, ama aptal olsa da ne olur. Çeyizi, malı mülkü falan yoktur.

KOÇKAREV: Onun çeyizi, malı mülkü falan yoktur.

OMLET: Nasıl yok yahu. Peki o kâgir ev ne oluyor?

KOÇKAREV: Canım, sözde kâgir. Nasıl yapıldığını bilseniz... Duvarlar kerpiçten. Kerpiçler de bir sürü pis şeylerle yapılmış. Çöpler, yongalar, talaş...

OMLET: Amma yaptınız ha?

KOÇKAREV: Öyle ya... Sanki evlerin şimdi nasıl yapıldığını bilmiyor gibi konuşuyorsunuz. İpotek edilsin yeter. Başka bir şey düşünmezler ki.

OMLET: Ama bu ev ipotek edilmiş değil ki...

KOÇKAREV: Kim demiş onu. Yalnız ipotek edilmiş değil, üstelik iki yıldan beri alınan paranın faizi bile verilmedi. Sonra kızın senatoda bir kardeşi var. Onun gözü evdedir. Hem vallahi öyle bir adam ki, işi gücü mahkemelerle... Ahlaksız, öz anasının sırtındaki entarisini bile almaktan çekinmez.

OMLET: Nasıl oluyor da bu aracı kadın bana... Ah bu acuze, uğursuz karı... İnsanlığın düşmanı... *(Kendi kendine)* Ama belki de atıyor. Kadını sıkıca bir sorguya çekmeli. Gerçekten doğru ise o zaman ben ona gösteririm.

ANUÇKİN *(Koçkarev'e)*: Benim de bir şey sormama müsaade eder misiniz? İnsan Fransızca bilmezse, bir kadının bu dili bilip bilmediğini kolay kolay anlayamaz. Küçük

hanım Fransızca bilir mi?

KOÇKAREV: Bir sözcük bile bilmez.

ANUÇKİN: Sahi mi?

KOÇKAREV: Elbette... Çok iyi biliyorum. Karımla bir okulda okudular. Tembelliği dillere destan olmuştu. Çalışmadığı için boyuna cezalıydı. Fransızca öğretmeni ise onu sopayla döverdi.

ANUÇKİN: Onu görür görmez Fransızca bilmediği içime doğmuştu ya.

OMLET: Bırakın canım şu Fransızcayı... Ah o cadaloz aracı kadın... Ah seni acuze cadı seni... Bilseniz her şeyi nasıl göz önünde canlandırdı. Ressam gibi vallahi... Ev, dedi... taş temelli ayrı bir binadan, gümüş kaşıklardan söz etti. Hele troykayı öyle anlattı ki, insanın binip gideceği gelir. Kısacası, romanlarda bile böyle betimlemelere kolay kolay rastlanmaz. Ah seni muşmula suratlı... Elime bir geçersen...

VI. SAHNE

(Öncekiler, Fekla.)

(Herkes onu görür görmez şu sözlerle üzerine atılır:)

OMLET: Hah... İşte geldi. Yaklaş bakalım biraz, imansız karı...

ANUÇKİN: Demek beni aldattınız Fekla İvanovna...

KOÇKAREV: Haydi bakalım Varvara... Çık işin içinden...

FEKLA: A, bir şey anlamıyorum. Sağır gibi oldum.

OMLET: Ev sade kerpiçten yapılmış... Muşmula suratlı! Sen bana neler yutturmadın. Yok evin ayrı bir dairesi varmış... Neler de neler...

FEKLA: Ben ne bileyim... Evi ben yapmadım ya... Belki de sade kerpiçle yapmak lazımdı da öyle yaptılar.

OMLET: İpotek de edilmiş... Mendebur cadı. Cehennemin dibine git... *(Ayaklarıyla tepinir.)*

FEKLA: Amma da adam bu be... Üstelik bir de kızıyor... Başkası olsa kendi işiyle uğraştığıma teşekkür ederdi.

ANUÇKİN: Peki ama Fekla İvanovna, bana da kızın Fransızca bildiğini söylediniz.

FEKLA: Bilir, canım, her şey biliyor... Almanca da bilir, başka diller de bilir, her türlü inceliği bilir... Bir geline gereken bütün meziyetler var onda...

ANUÇKİN: Yoo... Pek yok ya... Sade Ruşça konuşurmuş.

FEKLA: E, kötülük bunun neresinde? Rusça daha kolay anlaşılır da onun için Rusça konuşuyor. Kalkıp Müslümanca konuşmaya başlasa, senin için daha kötü ya. Bir şey anlamazsın ki...Burada Rus dilini övecek değiliz... Bu belli bir şey... Bütün evliyalar Rusça konuşur.

OMLET: Gel buraya cadı karı... Gel buraya da göstereyim sana.

FEKLA *(kapıya doğru çekilerek):* Gelir miyim hiç... Ben seni bilirim. Sert adamın birisin. Ortada fol yok yumurta yokken insanı bir demiz döversin.

OMLET: Bak senin yakanı bırakacak mıyım? Karakola gittiğimiz zaman namuslu adamları aldatmanın ne demek olduğunu öğrenirsin. Küçük hanıma da söyle, düzenbazın biriymiş... Söyle, muhakkak söyle... *(Gider.)*

FEKLA: Amma da adam be... Kızmış. Şişman olduğu için kendisini herkesten üstün görüyor. Düzenbaz sensin...

ANUÇKİN: Vallahi, dostum, sizin insanı aldatacağınız hiç aklıma gelmezdi. Küçük hanımın böyle eksik bir eğitim görmüş olduğunu bilseydim, buraya ayağımı atmazdım. İşte bu kadar... *(Gider.)*

FEKLA: Fazla mı yemek yediler, fazla mı içtiler?... Bilmiyorum. Amma da belalı şeyler ha... Aptal gibi okuya okuya bunak olup çıkmışlar.

VII. SAHNE

(Fekla, Koçkarev, Jevakin.)

(Koçkarev, Fekla'yı parmağıyla göstererek kahkaha ile güler.)

FEKLA *(canı sıkılarak):* Ne var bu kadar gülecek...

(Koçkarev, gülmesine devam eder.)

FEKLA: Buna ne oluyor böyle...

KOÇKAREV: Hey gidi bohçacı kadın hey... Kız bulmakta doğrusu çok usta... *(Gülmeye devam eder.)*

FEKLA: A, bunun da zembereği bozuldu. Anlaşılan anası bunu dünyaya getirirken aklını kaçırmıştır... Buna da geçmiş... *(Canı sıkkın gider.)*

VIII. SAHNE

(Koçkarev, Jevakin.)

KOÇKAREV *(gülmeye devam ederek):* Ah... Ah... Dayanamayacağım. Vallahi şimdi patlayacağım. Kendimi tutamıyorum...

(Jevakin de gülmeye başlar.)

KOÇKAREV *(yorgunluktan iskemleye yığılır):* Off... Ah... Halim kalmadı. Bir daha gülecek olsam, göbeğim çatlayacak...

JEVAKİN: Bu neşeli haliniz çok hoşuma gidiyor. Süvari Boldirov'un filosunda bir teğmen arkadaşımız vardı: Petuhov, Anton İvanoviç... O da işte sizin gibi neşeliydi. Sözgelişi ona parmağınızı şöyle bir gösterdiniz mi bir gülmeye baş-

lardı ki, artık akşama kadar durmadan gülerdi. Sonra, ona baka baka bize de bu hal geçerdi. Biz de başlardık gülmeye.

KOÇKAREV *(nefes nefese):* Tövbe Yarabbi, tövbe... Şu aptala bakın... Elaleme kız bulacak... Ona mı kaldı bu iş? Ben birini evlendireyim de o görsün.

JEVAKİN: Gerçekten bu iş elinizden gelir mi?

KOÇKAREV: Elbette gelir... Neden gelmesin. Kim isterse, kiminle isterse yaparım işini.

JEVAKİN: Öyleyse beni bu evin kızıyla evlendirin.

KOÇKAREV: Sizi mi? Neden evleniyorsunuz?

JEVAKİN: Neden mi? Amma da garip soru... Niçin olacak... Belli işte...

KOÇKAREV: Duydunuz ya, çeyizi, malı mülkü falan yok...

JEVAKİN: Yoksa yok... Ne yapalım? Olsa elbet iyi olurdu amma bu kadar hoş, zarif bir kızda insan çeyiz aramasa da olur... Ufak bir odacık... *(Eliyle tarif eder.)* Şurada küçük bir sofa, küçük bir paravan ile ya da küçük bir duvarla ayrılmış...

KOÇKAREV: Peki ama bu kızın nesi hoşunuza gitti sizin?

JEVAKİN: Açıkça söyleyeyim mi? Etine dolgun olması hoşuma gitti. Ben tombul kadınlara çok düşkünüm.

KOÇKAREV *(ona yan yan bakar ve kendi kendine):* Kendi haline bakmıyor da...Teneşir horozu. *(Yüksek sesle)* Hayır, size evlenmeyi öğütlemem.

JEVAKİN: Neden?

KOÇKAREV: Öyle işte... Laf aramızda kalsın... Bir defa kendinize bakın, çöp gibi bacaklarınız var.

JEVAKİN: Çöp gibi mi?

KOÇKAREV: Öyle ya... Bir bakın da görürsünüz.

JEVAKİN: Çöp gibi demekle ne demek istiyorsunuz?

KOÇKAREV: Ne demek isteyeceğim, çöp gibi demek istiyorum.

JEVAKİN: Sanırım şahsıma karşı...

KOÇKAREV: Ben bildiğimi söylerim, başka maksadım yok.

Sonra siz aklı başında bir insansınız. Elbet başkasıyla böyle konuşmam. Ben sizi evlendiririm ama başka bir kızla...

JEVAKİN: Rica ederim, başkası olmasın... Madem bir iyilik edeceksiniz, bu kızla evlendirin beni.

KOÇKAREV: Peki, olur... Onunla evlendiririm sizi. Ama bir koşulum var. Siz bir şeye karışmayacaksınız. Kızın gözüne de görünmeyin. Ben sizi karıştırmadan bu işi bitiririm.

JEVAKİN: İyi ama, ben olmadan nasıl olur? Beni görmesi lazım, değil mi?

KOÇKAREV: Hiç de lazım değil... Siz evinize gidin, bekleyin. Bu akşam her şey bitecek.

JEVAKİN *(memnuniyetle ellerini ovuşturur):* Ah ne iyi olur... Ama merak edip de diplomamı, sicilimi görmek istemez mi acaba? Ben hemen koşup getireyim.

KOÇKAREV: Hiçbir şey lazım değil... Siz evinize gidip rahatınıza bakın. Bugün sonucu alırım. *(Onu kapıya kadar götürür.)* Dediğim çıkmazsa, adam değilim. Peki ama Patkolyosin de nerde kaldı? Hâlâ mı kemerini düzeltiyor? Koşup buraya getirsem mi acaba?

IX. SAHNE

(Koçkarev, Agafya Tihonovna.)

AGAFYA T. *(çevresine bakınarak):* Gittiler mi? Kimse kalmadı mı?

KOÇKAREV: Gittiler, gittiler. Kimse kalmadı.

AGAFYA T.: Ah bilseniz, beni bir titreme aldı. Hiç böylesi başıma gelmemişti. Fakat bu Omlet ne korkunç adam. Kimbilir karısına karşı ne zalim olur? Bana kalırsa şimdi yine dönüp gelecek.

KOÇKAREV: Yok efendim, döneceği falan yok. Bu ikisi de geri dönecek olursa kellemi keserim.

AGAFYA T.: Ya üçüncüsü?

KOÇKAREV: Kim o canım?

JEVAKİN *(başını kapıdan uzatır):* O gül gibi ağzıyla benim için neler söyleyecek kimbilir... Öyle merak ediyorum ki.

AGAFYA T.: Baltazar Baltazaroviç.

JEVAKİN: Hah... Söz bana geldi. *(Ellerini ovuşturur.)*

KOÇKAREV: Ha o mu? Allahın belası... Ben de kimden söz ediyorsunuz diye düşünüyorum. Canım o da adam mı? Aptalın biri.

JEVAKİN: Bu da ne? Ne oluyor? Hiçbir şey anlamadım.

AGAFYA T.: Pekâlâ hoş bir adama benziyor.

KOÇKAREV: Sarhoşun biri canım...

JEVAKİN: Vallahi bir şey anlamıyorum.

AGAFYA T.: Ne... Sarhoşluğu da ım var?

KOÇKAREV: Elbette... Serseri keratanın biri.

JEVAKİN *(yüksek sesle):* Yoo... Ben sizden böyle konuşun diye rica etmemiştim. Benim lehimde konuşmak, beni övmek başka, böyle konuşmak başka... Benden bu biçimde, bu dille söz etmek... Yoo. Artık bu fazla...

KOÇKAREV: Bu da nereden çıktı? *(Agafya'ya yavaşça)* Bakın, bakın... Ayakta duracak hali yok. Bir an önce başınızdan savın da rahatınıza bakın... *(Kendi kendine)* Şu Patkolyosin de yer yarıldı içine girdi. Ortalıkta yok. Eşşek... elime geçsin, bak ben ona yapacağımı bilirim. *(Gider.)*

X. SAHNE

(Agafya T., Jevakin.)

JEVAKİN *(kendi kendine):* Seni överim diye söz verdi. Sonra da neler söyledi. Amma da garip adam... *(Yüksek sesle)* Hanımefendi, siz bunlara inanmayın.

AGAFYA T.: Affedersiniz. Biraz rahatsızım... Başım ağrıyor. *(Gitmek ister.)*

JEVAKİN: Belki de benim bir halim hoşunuza gitmedi. *(Başını gösterir.)* Şuramda küçük bir kelim vardır. Ama bakmayın. Sıtmadan oldu. Yeniden saç çıkacak.

AGFYA T.: Ne olursa olsun, beni ilgilendirmez.
JEVAKİN: Ben, hanımefendi, ben... Siyah frak giydiğim zaman yüzüm ak pak olur.
AGAFYA T.: İyi ya, memnun olun işte. *(Çıkar.)*

XI. SAHNE

(Jevakin, yalnız.)

JEVAKİN *(onun arkasından konuşarak):* Hanımefendi, rica ederim, bir sözcük söyleyin... Neden, niçin? Yoksa büyük bir kusurum mu var? Gitti. Amma da garip iş ha... Bununla tam on yedi oluyor, hep de aynı biçimde... Başta her şey yolunda gidiyor, sonra işte böyle reddediyorlar. *(Düşüne düşüne odada dolaşır.)* Evet... Bu on yedincisi oldu. Ne arıyorlar da bende bulamıyorlar? Ne olabilir?... Ne münasebet... *(Düşünür.)* Garip, çok garip. Bir kusurum olsa ne ise... *(Kendini bir gözden geçirir.)* Oysa hiç de öyle bir şey yok. Çok şükür bir eksiğim yok. Anlaşılmıyor vesselam. Eve gidip sandığımı bir karıştırsam mı acaba? Orada öyle şiirler vardır ki hiçbir kadın dayanamaz... Allah, Allah. Aklım almıyor. Başlangıçta işler pekâlâ yolundaydı. Yahu, galiba kirişi kırmak lazım. Yazık, vallahi yazık. *(Gider.)*

XII. SAHNE

(Patkolyosin ve Koçkarev girerler, arkalarına bakarlar.)

KOÇKAREV: Bizi görmedi. Suratı bir karıştı, gördün ya.
PATKOLYOSİN: Yoksa o da mı reddedildi ötekiler gibi?
KOÇKAREV: Elbette, hem de nasıl?
PATKOLYOSİN *(halinden memnun bir gülümsemeyle):* Reddedilmek insan için çok kötü şey olmalı.

KOÇKAREV: Elbette, korkunç.

PATKOLYOSİN: Beni ötekilerine yeğlediğine bir türlü inanamıyorum. Gerçekten bunu söyledi mi?

KOÇKAREV: Yeğlemek ne demek? Seni deli gibi seviyor. Ne aşktır bu vallahi! Sana ne adlar takmıyor? Öyle bir tutkuyla kaynıyor ki...

PATKOLYOSİN *(halinden memnun bir gülümsemeyle):* Gerçekten de, kadın bir istemesin, ne adlar bulur, ne adlar... İnsan yüz yıl düşünse aklına gelmez: Ayıcığım, ponponcuğum, marsıkçığım...

KOÇKAREV: Bunlar hiçtir be. Sen bir evlen de ilk aylarda ad gör bak. İnsan bitiyor vallahi birader.

PATKOLYOSİN *(sırıtarak):* Öyle mi?

KOÇKAREV: Vallahi, namussuzum böyle... Ama şimdi beni dinle. Artık işe sarılmalı. Hemen kalbini aç, evlenmek istediğini söyle.

PATKOLYOSİN: Ne? Hemen mi? Ne diyorsun yahu?

KOÇKAREV: Hemen, şimdi, bu dakikada. Hah, işte o da geliyor.

XIII. SAHNE

(Öncekiler, Agafya Tihonovna.)

KOÇKAREV: Hanımefendi, işte size şu gördüğünüz faniyi getirdim. Dünyada böyle âşık görülmüş şey değildir. Allah saklasın... Allah düşmanımın başına bile vermesin...

PATKOLYOSİN *(Koçkarev'in kolunu dürterek yavaşça):* Sus, kardeşim bu kadarı da artık...

KOÇKAREV *(Patkolyosin'e):* Yok canım sen de... *(Kıza yavaşça)* Biraz cesaret... çünkü çok çekingendir. Siz onu konuşturacaksınız. Kaşınızı oynatın, gözlerinizi süzün ki size vurulsun. Yahut bir parça omuzunuzu gösteriverin de bu eşek bakakalsın. Keşke kısa kollu bir şey giyeydiniz. Neyse, bu da fena değil... *(Yüksek sesle)* Eh, artık ben sizi

baş başa bırakayım, hoşça kalın. Ben bir dakika şöyle mutfakla yemek odasına bir göz atayım, biraz sonra yemekleri ısmarladığımız aşçının adamı gelecek. Belki şaraplar da gelmiştir. Hadi allahaısmarladık. *(Patkolyosin'e)* Haydi, cesaret, cesaret... *(Gider.)*

XIV SAHNE

(Patkolyosin, Agafya Tihonovna.)

AGAFYA T.: Buyurun, oturun efendim... *(Otururlar ve susarlar.)*

PATKOLYOSİN: Hanımefendi, gezmeleri sever misiniz? Yazın sayfiyede, sandal sefası çok hoş olur... Değil mi?

AGAFYA T.: Evet, bazı bazı ahbaplarla gezmeye gittiğim olur.

PATKOLYOSİN: Bu yıl yaz acaba nasıl olacak?

AGAFYA T.: İnşallah iyi olur... *(İkisi de susarlar.)*

PATKOLYOSİN: En çok hangi çiçeği seversiniz efendim.

AGAFYA T.: Kokusu en keskin olan karanfili...

PATKOLYOSİN: Çiçeklerle uğraşmak bayanlara çok yaraşır...

AGAFYA T.: Evet, hoş bir meşguliyettir... *(Susarlar.)* Siz, geçen pazar günü hangi kilisedeydiniz?

PATKOLYOSİN: Vozniyesiyenski'de... Bir hafta önce de Kazan kilisesinde... Ama dua etmek için ha o kilise olmuş, ha bu kilise... Farkı yok. Yalnız ilki daha süslüdür. *(Susarlar, Patkolyosin masanın üzerinde parmaklarıyla trampet çalar.)* Yakında 1 Mayıs gezintisi var...

AGAFYA T.: Evet... Galiba bir ay sonra...

PATKOLYOSİN: Bir ay bile yok...

AGAFYA T.: Herhalde eğlenceli bir gezinti olacak...

PATKOLYOSİN: Bugün ayın sekizi... *(Parmaklarıyla sayar.)* Dokuz, on, on bir... yirmi iki gün sonra...

AGAFYA T.: A... Demek o kadar yakın...

PATKOLYOSİN: Yakın ya... Hem bugünü de saymadım... *(Susarlar.)* Bu Rus milleti ne kadar cesurdur.

AGAFYA T.: Efendim?

PATKOLYOSİN: Yani işçileri kastediyorum. Yapıların ta tepelerine kadar çıkıyorlar. Bir evin önünden geçiyordum da... Badanacı çıkmış, ta tepede durup çalışıyor. Hiç korktuğu falan yok.

AGAFYA T.: Öyle mi? Hangi tarafta bu?

PATKOLYOSİN: Her sabah daireye gittiğim yolun üzerinde bir ev vardır... Bilirsiniz ya, ben sabahları daireye giderim. *(Susarlar. Patkolyosin tekrar masaya parmaklarıyla vurur. Sonra şapkasını alır ve vedalaşmaya hazırlanır.)*

AGAFYA T.: Nedir aceleniz?

PATKOLYOSİN: Affedin, sizi fazla rahatsız ettim.

AGAFYA T.: A, o ne demek? Tam tersine... Bana bu kadar hoş vakit geçirttiğiniz için size teşekkür ederim.

PATKOLYOSİN *(gülümseyerek):* Oysa bana canınızı sıktım gibi geliyordu.

AGAFYA T.: Yook canım... Hiç değil...

PATKOLYOSİN: Öyleyse müsaade ederseniz, başka bir akşam, ziyaretinize geleyim de...

AGAFYA T.: Buyurun.. Çok memnun olurum. *(Vedalaşırlar, Patkolyosin gider.)*

XV. SAHNE

(Agafya Tihonovna, yalnız.)

AGAFYA T.: Ne kibar adam. Onu ancak şimdi anladım. Böyle bir adamı kim görür de sevmez? Hem alçakgönüllü, hem aklı başında. Evet, biraz önce arkadaşı onun için ne söylediyse hepsi doğru, ama yazık ki çok çabuk kalktı, gitti. Keşke daha otursaydı da, konuşsaydı, çok isterdim. Onunla konuşmak ne hoş... Asıl güzel yanı da hiç boş laf etmiyor. Ben de ona bir iki söz söylemek isterdim, ama açıkçası

çekindim, kalbim atmaya başladı. Ne fevkalade adam... Gidip halama anlatayım.

XVI. SAHNE

(Patkolyosin ve Koçkarev girerler.)

KOÇKAREV: Amma da saçma şey ha... Niçin eve gidiyorsun yahu?

PATKOLYOSİN: Burada ne işim var artık... Lazım olan her şeyi söyledim.

KOÇKAREV: Yani kalbini ona açtın ha?

PATKOLYOSİN: Bir o kaldı. Her şeyi söyledim...

KOÇKAREV: Olur şey değil... Peki ne diye kalbini açmadın?

PATKOLYOSİN: Yahu, durup dururken insan nasıl birdenbire, 'Hanımefendi, sizinle evlenmek istiyorum,' der?

KOÇKAREV: Peki, öyleyse tam yarım saat neler saçmalayıp durdunuz?

PATKOLYOSİN: Her şeyi konuştuk. Hemen söyleyeyim ki çok memnun. Gayet hoş vakit geçirdik.

KOÇKAREV: Yahu, dinlesene... Düşün bir defa... Vaktimiz kalmadı. Bir saat sonra kiliseye gitmek lazım...

PATKOLYOSİN: Ne? Deli misin sen? Bugün mü evleniyoruz?

KOÇKAREV: Elbet, ne var bunda şaşacak...

PATKOLYOSİN: Bugün mü evleneceğiz?

KOÇKAREV: Canım, sen kendin söz vermedin mi? Öteki talipler defedilir edilmez evleneceğim diyen sen değil misin?

PATKOLYOSİN: Ben sözümden dönmüş değilim... Ama bu kadar acele olmaz ki... Hiç olmazsa bir ay beklemek lazım.

KOÇKAREV: Bir ay mı?

PATKOLYOSİN: Elbet ya... Bir ay kadar...

KOÇKAREV: Yahu sen aklını mı kaçırdın?

PATKOLYOSİN: Yoo... Bir aydan az olur mu?

KOÇKAREV: Ulan eşşoğlueşek, ben yemeği bile ısmarladım. Bak, dinle beni. İvan Kuzmiç, haydi razı ol da hemen evleniver gitsin, ne olur?

PATKOLYOSİN: Yapma kardeşim... Diretme. Olmaz, hemen olmaz.

KOÇKAREV: İvan Kuzmiç, rica ediyorum. Sen istemiyorsan benim hatırım için razı ol.

PATKOLYOSİN: Olmaz, vallahi olmaz.

KOÇKAREV: Olur, canım kardeşim, neden olmasın? Gel bu acayipliği bırak.

PATKOLYOSİN: Yoo... kardeşim hiç yakışık almaz.

KOÇKAREV: Yakışık almaz mı? Kim demiş yahu. Kendin düşün, sen zeki adamsın, sana yaranmak için, müdür muavini olduğun için değil, sevgimden söylüyorum. Haydi kardeşim, yeter artık, bak aklını başına al da karar ver.

PATKOLYOSİN: Vallahi, elimden gelecek bir şey olsa, ben...

KOÇKAREV: İvan Kuzmiç, ciğerim, iki gözüm, istersen önünde diz çökeyim...

PATKOLYOSİN: Ne lüzum var canım?

KOÇKAREV *(önünde diz çöker):* Bak işte... Önünde diz çöktüm. Rica ediyorum, yalvarıyorum sana. Ömrüm oldukça bu iyiliğini unutmayacağım. Haydi, inat etme şekerim.

PATKOLYOSİN: Olmaz, kardeşim, vallahi olmaz.

KOÇKAREV *(ayağa kalkarak, öfkeyle):* Vay öküzoğluöküz vay...

PATKOLYOSİN: Söyle, istediğini söyle...

KOÇKAREV: Aptal herif! Böylesine de hiç rastlamamıştım.

PATKOLYOSİN: Söyle, söyle bakalım...

KOÇKAREV: Ben kimin için çalıştım? Kimin için uğraştım? Aptal, hep senin için...Bana ne sanki? Şimdi seni burada bırakır giderim.

PATKOLYOSİN: Peki senden, bunu kim rica etti? İstersen git.

KOÇKAREV: Ben gidersem sen mahvolursun. Bensiz elinden

ne gelir? Seni evlendirmezsem, ömrün oldukça kaz gibi kalacaksın.

PATKOLYOSİN: Sana ne canım?

KOÇKAREV: Meşe odunu, senin için çalışıyorum.

PATKOLYOSİN: Çalışmanı istemiyorum.

KOÇKAREV: Öyleyse, git defol... Cehenneme kadar yolun var.

PATKOLYOSİN: Peki, giderim.

KOÇKAREV: Elbette, gideceğin yer orası.

PATKOLYOSİN: İyi ya, gidiyorum işte.

KOÇKAREV: Haydi defol git, ayağın kırılsın. Allahtan dilerim, sarhoş arabacılar çiğnesin seni. Ulan sen memur falan değilsin. Sen paçavranın birisin. İşte yemin ediyorum, artık aramızda her şey bitti. Bir daha gözüme görünme...

PATKOLYOSİN: Peki, peki... *(Çıkar.)*

KOÇKAREV: Cehennemin dibine git; seni orası paklar. *(Kapıyı açar. Arkasından bağırır.)* Aptal!...

XVII. SAHNE

(Koçkarev, yalnız, sinirli sinirli bir aşağı bir yukarı dolaşır.)

KOÇKAREV: Dünyada böyle insan görülmemiştir. Ne aptal şey Yarabbi. Ama doğrusu aranırsa, benim de ondan aşağı kalır yanım yok. Söyleyin, rica ederim, hepinize sesleniyorum. Ben aptal, meşe odunu değil de neyim? Niçin, kimin için böyle bağırıp çağırıyorum. Söyleyin, kimin için boğazımı yırtıyorum? Kimin için bu kadar üzülüyorum? Söyleyin, o benim nem oluyor? Akrabam mı? Ben onun dadısı mıyım, teyzesi miyim, sütanası mıyım? Böyle bir aptal için ne diye tatlı canımı sıkıntıya koyuyorum? Rahatımı kaçırıyorum? Allah belasını versin. Ama gelin de sorun, insan başkası için ne diye böyle işlere kalkışır, kendisi de bilmez. Ah, ne eşektir o! Ne aşağılık, ne bayağı bir suratı var.

İnsan iğrenir vallahi. Bir elime geçirsem, ben bilirim ona yapacağımı! Burnunu, kulağını, ağzını, dişini her yerini didik didik edeceğim. *(Öfkeyle havayı fiskeler.)* Asıl kızdığım şey, bunlar ona vız geliyor, bir kulağından giriyor, bir kulağından çıkıyor. Amma da iğrenç herif. Kimi iğrenç suratlı kimseler vardır ama böylesi görülmemiştir. İnsan, vallahi, bu suratı anlatamaz. Yok, olmaz, bu işi burada bırakmam. Getireceğim buraya haylazı; tüymeyi ben ona gösteririm. Düzenbaz! *(Koşa koşa çıkar.)*

XVIII. SAHNE

(Agafya Tihonovna girer.)

AGAFYA T.: Kalbim öyle çarpıyor ki, anlatamam. Nereye baksam İvan Kuzmiç'i görüyorum. Alnımızın yazısı neyse o olur, demişler ya. Ne doğru. Kendimi başka şeylerle oyalamaya çalıştım, ama ne yapsam boş. Yumak sarmaya kalktım, kese dikeyim dedim... Olmuyor, olmuyor. İvan Kuzmiç hep gözümün önünde. *(Susar.)* Artık hayatım değişecek. Beni alırlar, kiliseye götürürler. Sonra erkekle yalnız bırakırlar... Oof, içime ürpermeler geliyor. Elveda, kızlık hayatım. *(Ağlamaya başlar.)* Bu kadar yılım ne rahat geçti. Güzel güzel yaşayıp gidiyordum. Şimdi başıma ne dertler gelecek... Çocuk... Oğlan boyuna kavga eder. Kızlar büyür, bir de onları evlendirmek derdi var. İyi bir adamla evlense bir şey değil. Ama sarhoşun birine varır, yahut bütün parasını kumarda yiyen birisiyle evlenirse ne olacak? *(Gene ağlamaya başlar.)* Kızlığımın da tadını alamadım. Yirmi yedi yılım ne çabuk geçti. *(Sesini değiştirerek)* İvan Kuzmiç de nerede kaldı canım?

XIX. SAHNE

(Agafya Tihonovna, Patkolyosin. Patkolyosin sahneye Koçkarev'in elleriyle itilir.)

PATKOLYOSİN *(söyleyeceği kelimeleri arayarak):* Hanımefendi, küçük bir işi açıklamak için rahatsız ettim. Bilmem ki tuhafınıza gider mi?

AGAFYA T. *(önüne bakarak):* Nedir acaba?

PATKOLYOSİN: Hayır, önce söyleyiniz, tuhafınıza gider mi gitmez mi?

AGAFYA T.: *(önüne bakarak):* Ne iş olduğunu bilmiyorum ki...

PATKOLYOSİN: Ama kabul ediniz ki, söyleyeceğim şey tuhafınıza gidecek...

AGAFYA T.: Neden efendim? Estağfurullah... Sizin her söyleyeceğiniz hoşuma gider.

PATKOLYOSİN: Ama bu söyleyeceğimi benden hiç işitmediniz. *(Agafya T. gözlerini daha çok yere indirir; bu sırada Koçkarev yavaş yavaş içeri girer ve Patkolyosin'in arkasında durur.)* Arz edeceğim iş... Ama isterseniz, bırakalım başka zaman konuşuruz. Daha iyi...

AGAFYA T.: Nedir? Söylesenize...

PATKOLYOSİN: Şey... İtiraf edeyim ki, bundan önce söylemek istedim ama bir kuşkum var da ondan söyleyemiyorum.

KOÇKAREV *(kendi kendine ellerini kavuşturarak):* Allahım, nasıl adam bu? Böyle erkek olur mu? Bu paçavra bu... erkek müsveddesi, bostan korkuluğu.

AGAFYA T.: Neden kuşkulanıyorsunuz?

PATKOLYOSİN: İşte öyle, bir kuşku geliyor...

KOÇKAREV *(yüksek sesle):* Bu ne budalalık, Tanrım! Görüyorsunuz ya hanımefendi, sizinle evlenmek istiyor. Siz olmazsanız yaşayamayacağını, dünyasından geçeceğini söylemek istiyor. Yalnız, sizin kendisini mutlu etmeye razı

olup olmadığınızı soruyor.

PATKOLYOSİN *(korku içinde, onu dürterek çabuk çabuk):* Yahu ne yapıyorsun? Sana ne oluyor? Neler söylüyorsun?

KOÇKAREV: Öyleyse söyleyin hanımefendi, siz bu biçareyi mutlu etmek ister misiniz?

AGAFYA T.: Ben bir kimseyi mutlu edebileceğimi düşünmeye cesaret edemiyorum. Ama, razıyım, peki...

KOÇKAREV: Elbet, elbet. Hah işte böyle... Bu iş çoktan olmalıydı. Verin ellerinizi...

PATKOLYOSİN: Şimdi, şimdi... *(Koçkarev'in kulağına bir şey söylemek ister. Koçkarev ona yumruğunu gösterir... Kaşlarını çatar. Patkolyosin elini uzatır.)*

KOÇKAREV *(onların ellerini birleştirerek):* Tanrı mutlu kılsın. Birleşmenize razıyım, bunu onaylıyorum. Evlenme öyle bir iş ki... Bu, bir arabaya binip bir yere gitmeye benzemez. Bu bambaşka bir bağ... Öyle bir bağ ki... Şimdi vaktim yok, sonra size anlatırım nasıl bir bağ olduğunu... Haydi İvan Kuzmiç, öp nişanlını. Artık bunu yapabilirsin. Yapmalısın. *(Agafya Tihonovna gözlerini önüne indirir.)* Bir şey değil, bir şey değil hanımefendi... Bu âdettir. Öpsün...

PATKOLYOSİN: Evet hanımefendi, lütfen müsaade edin, müsaade edin. *(Öper ve elinden tutar.)* Ne güzel elleriniz var. Neden elleriniz bu kadar güzel hanımefendi? Müsaade edin de hanımefendi hemen bu saatte evlenelim.

AGAFYA T.: Nasıl? Hemen mi? Bu saatte mi? Biraz acele olmaz mı?

PATKOLYOSİN: Hayır, hiç de değil. Hatta daha çabuk olsun isterdim. Bu dakikada evlenelim isterdim...

KOÇKAREV: Bravo... İyi... İşte namuslu adam böyle olur. Zaten ben senin geleceğinden çok umutluydum. Sahi, hanımefendi biraz acele giyinin. Ben zaten arabayı ısmarlamıştım. Konukları da dâvet etmiştim. Onlar şimdi kiliseye gitmişlerdir. Gelinliğiniz elbet hazır değil mi?

AGAFYA T.: Elbet, çoktan hazır. Bir dakikada giyinirim. *(Çıkar.)*

XX. SAHNE

(Koçkarev, Patkolyosin.)

PATKOLYOSİN: E, kardeşim teşekkür ederim. Bana yaptığın iyilikleri şimdi anlıyorum. Babam, öz babam bile bu kadarını yapmazdı. Görüyorum ki, sana bunu yaptıran dostluğundur: Teşekkür ederim, kardeşim teşekkür ederim. Bu iyiliğini ömrüm oldukça unutmayacağım. *(İçli bir eda ile)* Gelecek yıl ilkbaharda babanın mezarını ziyaret edeceğim.

KOÇKAREV: Bir şey değil, kardeşim, bir şey değil. Asıl ben çok memnun oldum. Gel, yaklaş, seni öpeyim. *(İki yanağından öper.)* Tanrı mutluluk versin. *(Tekrar öpüşürler.)* Ömrün mutluluk ve rahatlık içinde geçsin. Birçok çocuğun olur inşallah.

PATKOLYOSİN: Teşekkür ederim kardeşim, dünyanın ne olduğunu şimdi anlıyorum. Gözlerimin önünde bambaşka yeni bir âlem açılıyor. Artık anlamaya başlıyorum: Her şey deviniyor, her şey değişiyor. Her şey duyuyor, buharlaşıyor. Her şey karışıyor. Oysa önceleri bunları göremiyordum, anlamıyordum. Kısacası bütün bilgilerden yoksundum. Düşünemezdim. Her şeyin içyüzüne işleyemezdim. İşte, her insan gibi yaşayıp gidiyordum.

KOÇKAREV: İyi, iyi. Ben gideyim de bir bakayım. Sofrayı nasıl düzenliyorlar. Biraz sonra gelirim. *(Kendi kendine)* Ama, gene ne olur ne olmaz... Şapkasını bir yere saklayayım. *(Patkolyosin'in şapkasını alır, götürür.)*

XXI. SAHNE

(Patkolyosin, yalnız.)

PATKOLYOSİN: Gerçekten, ben şimdiye kadar neydim? Yaşamın anlamını anlıyor muydum? Anlamıyordum, hiçbir şey anlamıyordum. Şu bekârlığım nasıl geçti! Ben bu süre içinde ne yaptım? Neye yaradım? Evet, yaşıyordum; daireye gidiyordum, yiyip içiyordum, yatıp kalkıyordum, kısacası, dünyanın en boş, en bayağı adamıydım. İnsan şimdi anlıyor; şu evlenmeyenler ne aptal. Oysa çevreye şöyle bir baksak, böyle ne çok insan var. Ben bir yerin kralı olsaydım, herkesi zorunlu tutardım. Memleketimde hiç bekâr bırakmazdım. Bak yahu! Biraz sonra evleneceğim ha. Allah, Allah... Mutluluğa kavuşacağım... Öyle bir mutluluk ki ancak masallarda rastlanır. Bu mutluluğu anlatacak sözcük yoktur. Aransa da bulunmaz... *(Biraz susar.)* Ama, ne olursa olsun, bu işi enine boyuna düşününce insana bir korku geliyor. Ne de olsa bütün yaşamını, bütün ömrünü birine bağlıyorsun. Hem pişman olmak, vazgeçmek falan da para etmez artık... Her şey oldu bitti. Sözgelişi şimdi bile geri dönmenin olanağı yok. Bir dakika sonra, iş tamam; kaçmak da kabil değil. Araba tutmuşlar, sofra hazır... Ama acaba gerçekten kaçıp gidemez mi insan? Gidemez elbet. Bütün kapılarda adamlar var. Nereye diye soruverirler. Hayır, olmaz! Ama, şu pencere açık işte... Sanki pencereden çıkılmaz mı? Hayır, olmaz, hem uygunsuz bir iş olur, hem de epeyce yüksek... *(Pencereye yaklaşır.)* Yoo... o kadar yüksek değilmiş... Zemin kattayız. Yok canım, olmaz böyle şey... Şapkam da yanımda yok. Şapkasız olur mu? Hoş değil. Peki ama, şapkasız olmaz mı yani? Bir denesek? Deneyeyim mi acaba? *(Pencereye çıkar ve, "Allahım, canım sana emanet," diyerek atlar. Sahnenin dışından ahlar, oflar gelir.)* Gerçekten yüksekmiş be... Hey arabacı!

ARABACININ SESİ: Buyurun beyim.

PATKOLYOSİN'İN SESİ: Kanafka'ya, Semiyonov köprüsüne çek...

ARABACININ SESİ: On kapik alırım.

PATKOLYOSİN'İN SESİ: Peki, peki... çabuk...

(Uzaklaşan arabanın sesi işitilir.)

XXII. SAHNE

(Agafya Tihonovya, düğün elbisesiyle mahçup, başı önünde girer.)

AGAFYA T.: Bana neler oluyor? Üzerime bir ürkeklik geldi, her yanım tir tir titriyor. Ah, inşallah burada değildir. Dışarı çıkmıştır biraz... *(Ürkek ürkek etrafına bakar.)* Nerede acaba; odada kimsecikler yok... Nereye gitti? *(Kapıyı açar ve sofaya seslenir.)* Fekla, İvan Kuzmiç nereye gitti?

FEKLA'NIN SESİ: Orada canım!

AGAFYA T.: Burada mı? Nerede?

FEKLA *(girer):* Şimdi buradaydı.

AGAFYA T.: İşte görüyorsun... Yok ortalıkta...

FEKLA: Doğru ama, kapıdan çıkarken de görmedim. Ben sofadaydım.

AGAFYA T.: Nereye gitti acaba?

FEKLA: Vallahi bilmem... Yan taraftan mı gitti dersin. Sakın Arina Pateleymonovna'nın odasında olmasın?

AGAFYA T.: Halacığım! Halacığım!.

XXIII. SAHNE

(Öncekiler, Arina P. girer.)

ARİNA P. *(süslü püslü):* Ne var? Ne oluyor?

AGAFYA T.: İvan Kuzmiç sizde mi?

ARİNA P.: Yooo... Burada olacak. Benim odama gelmedi.
FEKLA: Ben sofada oturuyordum. Oradan geçmedi.
AGAFYA T E, burada da yok.. Görüyor musunuz?

XXIV SAHNE

(Öncekiler, Koçkarev girer.)

KOÇKAREV: Ne var?
AGAFYA T.: İvan Kuzmiç ortalıkta yok...
KOÇKAREV: Ne demek yok? Gitti mi?
AGAFYA T Yoo, gitmedi ama...
KOÇKAREV: Bu ne demek? Hem gitmedi, hem ortalıkta yok...
FEKLA: Nerde olabilir? Deli olacağım... Hep sofada oturdum. Hiç ayrılmadım.
ARİNA P.: Yan merdivenden gidemez...
KOÇKAREV: Allah Allah, nasıl iş yahu? Odadan çıkmamış, ama ortalıkta yok... Yoksa saklanmış olmasın. *(Bağırır.)* İvan Kuzmiç! Nerdesin, çık artık... Tadında bırak yahu! Böyle şaka mı olur? Kilise vakti geçiyor. *(Dolaba bakar. Yan gözle de sandalyelerin altına göz atar.)* Anlamadım gitti. Buradan göze görünmeden çıkmasına imkân yok. Buradadır canım. Şu odada. Ben zaten şapkasını mahsus oraya koydum...
ARİNA P.: Bir de kıza soralım bakalım. O uzun zamandan beri sokak kapısının önündeydi. Belki görmüştür. Dunyaşka, Dunyaşka!

XXV. SAHNE

(Öncekiler, Dunyaşka.)

ARİNA P.: İvan Kuzmiç'i gördün mü? Nerede?
DUNYAŞKA: Pencereden atladı, gitti ya.

(Agafya T. ellerini çırparak bağırır. Üçü de bir ağızdan "Pencereden mi?" diye bağrışırlar.)

DUNYAŞKA: Evet... Hem atladıktan sonra hemen bir arabaya bindi, gitti.

ARİNA P.: Ne diyorsun?

KOÇKAREV: Olamaz... Yalan söylüyor.

DUNYAŞKA: Vallahi pencereden atladı. Bakkal da gördü. Sonra arabacıyla pazarlık etti, bindi gitti.

ARİNA P. *(Koçkarev'e yaklaşarak):* Yoksa, beyefendi, bizimle alay etmeye mi geldiniz? Niyetiniz bizi maskara etmek miydi? Ben altmışımı geçtim, bu yaşıma kadar böyle bir hakaret görmedim. Siz şerefli bir insan olsaydınız, yüzünüze tükürürdüm. Genç bir kızı elalemin önünde maskara etmek... Bunu bir köylü parçası bile yapmaz; nerde kaldı ki bir soylu yapsın. Sizin soyluluğunuz yalnız dalavere çevirmeye, hileciliğe yarıyor. *(Öfkeli öfkeli çıkar. Gelini de beraber götürür. Koçkarev donakalmıştır.)*

FEKLA *(Koçkarev'e):* E? Buna ne dersin? Bir daha böyle işlere burnunu sokar mısın? Aracı kadını bulmadan, ha? Benim elimden birçok kısmet geldi geçti. Aralarında kopuğu mopuğu, her türlüsü vardı, ama böyle pencereden atlayıp kaçanı yoktu.

KOÇKAREV: Bu ne saçma şey canım... Kabil değil olamaz. Ardından koşar, onu yine buraya getiririm. *(Çıkar.)*

FEKLA: Getirirsin... Zor getirirsin. Senin bu evlenme işlerinden çakmadığın belli. Kapıdan kaçsaydı, haydi neyse... Ama güvey pencereden atladı mı, artık ondan hayır gelmez...

PERDE

İÇİNDEKİLER

Gogol'ün Yaşamı, Yapıtları 7
Müfettiş Üstüne (Belinski'nin yazısı) 23

MÜFETTİŞ 41

Gogol'ün, Müfettiş'in ilk oynanışından sonra bir yazara gönderdiği BİR MEKTUPTAN PARÇA 160
Gogol'ün Müfettişi gerektiği gibi oynamak isteyenler için ÖĞÜTLER'i 164

Bir Komedyanın İlk Temsilinden Sonra TİYATRODAN ÇIKIŞ 171

BİR EVLENME (İki perdelik inanılmaz bir olay) 217

GOGOL BİYOGRAFİSİ

1809- Ukrayna'nın Poltava ili bölgesinde Nikolay Vasilyeviç Gogol'ün doğumu.
1818-19- Poltava bölge okulunda öğrenim.
1821- Nejin Yüksek Bilimler Lisesi'ne giriş.
1825-27- İlk edebiyat deneyleri.
1828- Liseyi bitiriş, Petersburg'a gidiş.
1829- Bir Almanya yolculuğu. Dönüşte Petersburg'da memurluk.
1831- Puşkin'le tanışmaları.
1831- *Dikanka Yakınındaki Çiftlikte Akşamlar*'ın "Literaturnaya Gazeta"da yayımlanması genç yazarın adını duyuruyor.
1833- Moskova yazar çevreleriyle tanışıklık.
1834- Petersburg Üniversitesi tarih kürsüsünde asistanlık. *Taras Bulba* tasarısının oluşması.
1835- Üniversiteden ayrılarak tümüyle edebiyat çalışmasında yoğunlaşması. Aynı yıl *Mirgorod* ve *Arabeskler*'in yayımlanması. *Mirgorod*'da *Eski Zaman Derebeyleri*, *Taras Bulba* adlı yapıtlar; *Arabeskler*'de ise, *Neva Caddesi*, *Portre*, *Bir Delinin Notları* adlı öyküleri yayımlanmıştır. Vissarion Belinski "Rus Nuveli ve Gogol'ün Nuvelleri" başlıklı yazısında Gogol'ü "edebiyatın başı", "şairlerin başı"

olarak adlandırıyor.

1832-35- Çeşitli oyun denemelerinin yanı sıra, *Bir Evlenme*'nin ilk biçiminin yazılışı. Aynı yıllarda, konusunu Puşkin'den aldığı *Müfettiş* üzerinde çalışması.

1836- Petersburg Aleksandrinski Tiyatrosu'nda *Müfettiş*'in ilk sahnelenmesi toplumsal bir olay oluyor. Gerici basının Gogol'e saldırması. Aynı yıl *Müfettiş*'in Moskova'da sahnelenişi. Puşkin'in yayımladığı "Sovremennik" dergisinde öykülerinin ve bu arada *Burun* adlı öyküsünün yayımlanması. Aynı yıl yeni bir yurtdışı yolculuğu.

1839-40- Rusya'ya dönüşünde *Ölü Canlar*'ın ilk cildini arkadaşlarına okuyor.

1840-41- Yeniden yurtdışı. *Ölü Canlar*'ın ilk cildi Roma'da tamamlanıyor.

1842- *Ölü Canlar*'ın ilk cildinin yayımlanması, Herzen'in deyişiyle, "tüm Rusya'yı sarsıyor" Aynı yıl, dört ciltte toplu yapıtlarının yayımlanması. *Palto* ilk kez burada yayımlanmaktadır.

1847- *Dostlarla Yazışmalardan Seçilmiş Yerler*'in yayımlanması. Belinski bu yapıtı şiddetle eleştiriyor. Gogol'ün düşüncelerindeki gizemci, tutucu yönelişi kınıyor.

1848- Gogol, Hıristiyanlığın kutsal yerlerini ziyaret ettikten sonra, ülkesine dönüyor. Petersburg, Odesa ve Moskova'da, "Rusya'nın bu kez iyi yanlarını göstermek için *Ölü Canlar*'ın ikinci cildi üzerinde çalışıyor.

1852- Gittikçe artan ruhsal bunalımlardan birinde, ikinci cildin elyazmalarını yakması ve bunu izleyen ölümü.

Gogol

BÜTÜN OYUNLARI

Müfettiş / Tiyatrodan Çıkış / Bir Evlenme

"Hepimiz Gogol'ün Palto'**sundan çıktık."**
— F. Dostoyevski

"Müfettiş'**i, kötü ve adaletsiz olan her şeyi yansıtmak ve bir anda hepsinin üstüne gülmek için yazdım..."**
— N. Gogol

Büyük Rus yazarı Nikolay Gogol'ün (1809 - 1852) Bütün Oyunları'nı Melih Cevdet Anday ve Erol Güney'in çevirisiyle sunuyoruz.
Kitapta yazarın **Müfettiş, Tiyatrodan Çıkış, Bir Evlenme** oyunları ile **Müfettiş**'le ilgili olarak bir yazara gönderdiği mektuptan parçalar, yine **Müfettiş**'i sahnelemek isteyenlere öğütleri, ayrıca 19. yüzyıl büyük Rus düşünür ve eleştirmeni Vissarion Belinski'nin **Müfettiş**'le ilgili bir değerlendirmesi yer almaktadır.

ADAM